

Processkommissionens förslag, att den förberedande behandlingen skall, alltefter domarens beprövande, kunna anordnas antingen såsom ett eller flera sammanträden med muntlig förhandling eller såsom skriftväxling och att förberedelse, som inletts i den ena formen, skall kunna övergå i den andra, har i allmänhet lämnats utan erinran. *Advokatsamfundet*, med understöd av *lagrådet*, uttalar den förmodan, att förberedande behandlingen lämpligen alltid bör inledas med ett sammanträde för muntlig förhandling.

Förundersökning i brottmål.

Vad angår förslaget om förundersökning i brottmål tillstyrkes allmänt, att förundersökningen skall ledas av åklagaren. En avvikande ståndpunkt intager dock *justitiekanslersämbetet*, som förordar rättslig förundersökning under ledning av en domare eller, om detta ej skulle bifallas, att undersökningen får ankomma på polismyndighet under mera ingående domstolskontroll. Från flera av de granskare — bland andra *Göta hovrätt*, *skånska hovrätten* och *häradsövdingföreningen* — som biträda kommissionens principståndpunkt, göres den erinran, att åklagaren, särskilt statsåklagaren, bör äga större självständighet med avseende å häktning och andra straffprocessuella tvångsmedel än förslaget medger och sålunda rättens kontroll inskränkas. *Lagrådet* anser domstolskontrollens omfattning böra bero på hur kvalificerad åklagarkåren blir och vilka garantier kunna erhållas för att en duglig och nitisk uppsättning av försvarsadvokater är att tillgå samt erinrar om frågans samband med de blivande reglerna om försvarares frihet att följa undersökningen och konferera med den misstänkte.

Huvudförhandlingen.

Om sålunda den grundtanken i processkommissionens förslag, att förfarandet bör koncentreras och såsom medel härför en förberedande förhandling införas, på det hela mottagits välvilligt, har mera kritik väckts till liv av de föreslagna reglerna beträffande huvudförhandlingens närmare utformning. Såsom förut erinrats innebär förslaget bland annat, att parterna skola muntligen utföra sin talan. Skrift må ej ingivas eller uppläsas, part likväl obetaget att uppläsa sina yrkanden och att vid sin muntliga sakframställning begagna skriftliga anteckningar till stöd för minnet, när så erfordras.

Svea hovrätt synes ej ha något att erinra mot vad sålunda föreslagits. *Göta hovrätt* däremot finner parterna väl böra muntligen framställa saken men ej vara uteslutna från möjligheten att hänföra sig till skrifter. *Skånska hovrätten* anser part böra få uppläsa skriftligt anförande. I samma riktning uttalar sig *häradsövdingföreningen*; skrift bör ej utan vidare få ingivas och biläggas handlingarna, men det bör stå i parts skön att uppläsa skrift eller redogöra för dess innehåll och sedan få skriften räknad till processmaterialet. Uppläsning bör dock endast förekomma undantagsvis. *Professorn Kallenberg* betonar, att denna punkt i underrättsförfarandet kanske är den, där reformbehovet gör sig starkast gällande, och påyrkar otvetydiga,

skarpt och bindande formulerade lagbestämmelser, som ej medgiva undantag för annat fall än då sakens beskaffenhet oundgängligen fordrar det. Även *advokatsamfundet* avråder från att tillåta skriftliga partsinlägg, och *lagrådet* ansluter sig på denna punkt till kommissionsförslaget. Såsom skäl för yrkandet, att parterna skola få uppläsa skriftliga inlagor framhålles i allmänhet, att den muntliga framställningen utan andra hjälpmedel än anteckningar till stöd för minnet skulle ställa alltför stora krav på parterna. Man befarar, att det i regel skulle bliva dem omöjligt att själva föra sin talan och att — som det uttryckes i flera utlåtanden — ett faktiskt advokattvång skulle komma att råda.

Protokoll.

För kommissionens ståndpunkt till förhandlingsprotokollen har förut utförligt redogjorts. Här må erinras, att kommissionen principiellt avvisar protokollering av parternas sakframställning, deras utsagor vid förhör liksom vittnens och sakkunnigas berättelser, men medgiver åtskilliga undantag. Viktigast bland dessa är, att vittnes- och sakkunnigutsagor skola tagas till protokollet, när det kan antagas, att målet kommer att fullföljas till hovrätten och att protokollet där kommer att användas till bevis. Detta undantag hänför sig till reglerna för hovrättsprocessen, enligt vilka i grövre brottmål förnyad bevisföring skall äga rum men i tvistemål och lindrigare brottmål vittnes- och sakkunnigbevisning må föras genom uppläsning av underrettens protokoll, dock med rätt för part eller hovrätten att i stället påfordra nytt förhör.

Allmänt, på något enstaka undantag när, har i utlåtandena ansetts, att kommissionen gått för långt i att beskära förhandlingsprotokollet. Sålunda påyrka *alla hovrätterna*, *professorn Kallenberg* och *de båda domarföreningarna* protokollering av vittnesförhör och sakkunnigutsagor i alla mål. Parternas sakuppgifter anses böra protokolleras, i allt fall såvitt de innefatta ändring i eller tillägg till vad som innehålles i akten från den förberedande förhandlingen. Vad parterna anföra till närmare utveckling av sin talan ävensom deras rättsdeduktioner anses däremot överflödigt att uppteckna. Hæradshövdingföreningen berör särskilt parts utsaga vid förhör och finner uppenbart, att den bör tagas till protokollet. Såsom skäl mot den föreslagna beskärningen av protokollet framhålles risken av att i vidlyftiga eller invecklade mål domstolarnas ledamöter icke utan stöd av ett protokoll kunna sammanhålla vad som förekommer vid förhandlingen; kommissionens hänvisning till domarens privata anteckningar anses ej vara tillfyllest. Vidare göres gällande, att saknaden av protokoll utesluter längre rådrom för domens övervägande och därför kan befaras framtvinga förhastade avgöranden, att protokollen innebära en kontroll för domstolen, parterna och dem, som höras inför rätta, på att vad de yttrat blivit rätt uppfattat, att med ett fullständigt protokoll kan undgås den tyngande regeln om förhandlingens upprepning vid uppskov, att ett bevis kan gå förlorat för de högre instanserna, om uppteckning ej skett i underrätten, att en utsaga ofta framkom-

mer i försämrat skick, när den upprepas, att rättsmedelsförfarandet kan anordnas enklare och billigare, om fullständiga protokoll från underrätten föreligga, att domen kan avfattas mindre utförligt, om protokoll föras, samt att protokoll erfordras för prövning av frågor om resning, nåd, villkorlig frigivning och åtal för falsk utsaga. Stundom — så professorn Kallenberg — framföras dessa erinringar under erkännande av det värde, som ligger i en fullt muntlig och koncentrerad förhandling, varvid då hävdas, att nyttan av en sådan ordning ej förspilles genom att protokoll samtidigt föres.

Advokatsamfundet däremot ansluter sig i huvudsak till kommissionsförslaget ståndpunkt i fråga om protokolleringens omfattning. Samfundet befarar, att en utförlig protokollsföring skulle tynga förhandlingen, inbjuda till uppskov och, om protokollet tillerkändes avgörande betydelse i målet, förkväva muntlighet och omedelbarhet.

Lagrådet, som i likhet med häradshövdingföreningen erinrar, att även kommissionens regler sannolikt skulle medföra en vittgående protokollering av vittnesutsagor i tvistemål och mindre brottmål, biträder för sin del yrkandet på protokollering i alla mål av vittnesmål och partsförhör. Parternas eller deras ombuds sakframställningar anser lagrådet däremot ej böra föras till protokollet utan gör gällande, att privata anteckningar här äro till fyllest; nödiga relationer av saksammanhanget lämnas naturligare i domen utan föregående nedteckning i rättsprotokollet. Lagrådet framhåller också det vanskliga i att särskilja sakframställning och plädering. Likväl ifrågasättes, att måhända uteslutandet av sakframställningarna från protokollering ej borde göras så kategoriskt, som kommissionen tänkt sig, utan ett visst utrymme lämnas åt domarens bestämmande.

Processkommissionens förslag, att protokollet skall uppsättas och justeras vid förhandlingen, har fått allmän anslutning, någon gång med den modifikationen, att med protokollets färdigställande bör kunna få anstå men endast en helt kort tid.

Domén.

Kommissionens förslag, att överläggning till dom skall äga rum omedelbart efter huvudförhandlingens slut och att domen skall avkunnas antingen genast efter överläggningen eller inom viss kort i lagen bestämd tid, har på sina håll väckt den farhågan, att i invecklade mål erforderlig tid att överväga domen ej skulle komma att stå domarna till buds. Uttalanden i denna riktning fällas särskilt av *hovrätterna*. *Häradshövdingföreningen* däremot finner de föreslagna bestämmelserna knappast giva större skäl till invändning men ifrågasätter, huruvida ej en något mindre skarp formulering vore tillräddlig.

Bevisningen.

Vad betänkandet innehåller om bevisning och särskilt om upphävandet av vittnesjäven och andra hinder för fri bevisföring har allmänt tillstyrkts stundom under polemik mot kommissionens påstående, att den fria bevisprövningen vore oförenlig med annat rättegångssätt än det rent muntliga.

Med anledning av den föreslagna bestämmelsen, att i tvistemål rätten — sedan all annan utredning förebragts — skulle kunna förordna, att endera eller båda parterna skulle i fritt förhör efter avläggande av högtidlig försäkran höras om viss omständighet, har i några utlåtanden frågan om realisandet av parternas sanningsplikt upptagits till behandling. *Svea hovrätts pluralitet* tillstyrker därvid den föreslagna anordningen med subsidiärt förhör under straffansvar. En *minoritet inom hovrätten* liksom *advokatsamfundet* förordar i stället, att det straffsanktionerade partsförhöret skall komma till användning som ett primärt bevismedel, och att part skall hava en ovillkorlig rätt att bli sålunda hörd. *Häradshövdingföreningen* uttalar sig för en allmän kriminalisering av parts osanna utsaga efter förebild av det ur bruk fallna stadgandet i 14 kap. 8 § rättegångsbalken.

Förfarandet i hovrätt.

Vad angår den dominerande frågan med avseende å rättsskipningens utövande i hovrätterna eller huruvida dessa domstolar liksom nu böra pröva målen på grundval av underrättens protokoll och av parterna ingivna skrifter eller om en muntlig förhandling, eventuellt förbunden med uppreparande av bevisningen skall komma till stånd, märkes, att förslaget om obligatorisk muntlig förhandling vunnit anslutning av *Svea hovrätts pluralitet*, *härads-hövdingföreningen*, *advokatsamfundet* och *lagrådet*. Även *professorn Kallenberg* biträder förslaget så till vida, att han anser, att en offentlig föredragning bör äga rum med rätt för parterna att komma tillstådes och yttra sig och att i grövre brottmål en verklig förhandling bör vara obligatorisk. En *minoritet inom Svea hovrätt* finner muntlig förhandling böra äga rum endast om part yrkar det eller hovrätten finner det erforderligt; dock borde möjligen stadgas, att ändring i underrättens dom ej finge ske utan muntlig förhandling. Även *skånska hovrätten* förordar muntlig förhandling allenast då part yrkar det eller hovrätten anser det påkallat. *Göta hovrätt* intar en mera reserverad ståndpunkt: muntlig förhandling skulle anordnas dels på parts anhållan, om hovrätten ej finner uppenbart, att intet därmed står att vinna, och dels när hovrätten självant finner sådan förhandling lämplig. — Såsom skäl mot införande av obligatorisk muntlig förhandling i hovrätt framhålles, att en dylik ordning icke vore påkallad i rättssäkerhetens intresse samt att den skulle fördröja målens avgörande och tillskynda parterna betydande kostnader.

Den muntliga förhandlingen bör enligt en mening, som omfattas av *Svea hovrätt*, *skånska hovrätten*, *professorn Kallenberg* och *härads-hövdingföreningen*, inledas med en referentföredragning, varefter parterna skulle få tillfälle att yttra sig. *Advokatsamfundet* och *lagrådet* avvisa däremot en sådan anordning av förfarandet och giva sitt förord åt den av kommissionen anbefallda partsföredragningen. Även *Göta hovrätt* anser underrättsproceduren böra tagas till förebild. I fråga om bevisningen antager *Svea hovrätt*, att om parters och vittnens utsagor bli protokollerade i underrätten, nytt förhör i hovrätten komme att äga rum mera sällan än enligt kommissionens förslag,

men förordar rätt för part att utan särskilt angivna skäl påkalla vittnes hörande inför hovrätten. I de grövre brottmålen antager hovrätten, att detta bleve det vanliga. *Göta hovrätt* förordar, såsom nämnts, att underrättsförfarandet tages till förebild för den muntliga förhandlingen i hovrätt. *Professorn Kallenberg* anser ny bevisning böra framställas omedelbart i hovrätten. *Häradshövdingföreningen* finner underrättens protokoll i regel böra utgöra material för hovrättens omprövning men medger, att det möjligen beträffande grövre brottmål i vissa fall kan befinnas önskligt att ånyo förebbringa den i underrätten åberopade bevisningen, dock icke tillnärmelsevis i den omfattning som följer av kommissionsförslaget.

Fullföljdsrätten till högsta domstolen.

Processkommissionens förslag att begränsa högsta domstolens uppgift till att avgöra, huru det faktiska sakläge, som hovrätten funnit vara för handen, bör i rättsligt avseende bedömas, har icke vunnit understöd i utlåtandena. Man åberopar, att enligt svensk uppfattning bevisfrågans prövning i högsta instansen innefattar ett sådant värde, att dess upphävande skulle betraktas som ett allvarligt försvagande av rättsskipningen. Det befaras, att bevisfrågornas undantagande skulle komma att förläna domstolens rättsskipning en formalistisk och verklighetsfrämmande prägel. Domstolens tid skulle — erinras det — i betänklig mån komma att upptagas av spörsmål, huruvida de förhållanden, som parterna lägga till grund för sitt överklagande av hovrätternas domar, böra anses tillhöra bevisfrågan eller ej. Den med revisionsprincipen förbundna nödvändigheten av en fullständig redogörelse i hovrättens dom för saksammanhanget befaras komma att i hög grad belasta hovrätterna med arbete. Slutligen framhålles att högsta domstolen ofta skulle nödgas återförvisa målen till hovrätten, då erforderlig grundval för ny doms meddelande ej komme att förefinnas i hovrättsdomens sakrelation. Dylika överväganden ha föranlett *hovrätterna*, *professorn Kallenberg*, *domarföreningarna* och *advokatsamfundet* att avstyrka, att bevisfrågan undantages från fullföljdsrätten till högsta domstolen. Därvid uttalas också ofta den meningen, att lagstiftningen om summa revisibilis är ett vida lämpligare medel att begränsa domstolens arbetsbörda. Med erkännande av att högsta domstolens bevisprövning måste anses vara av jämförelsevis underordnad betydelse jämfört med domstolens insats i rättsliga spörsmål ifrågasätter emellertid *Svea hovrätt* ett lagstadgande av innebörd, att, när fråga är om annat än rättsgrundsats eller lagtolkning, ändring i hovrättens dom ej bör ske, med mindre domen prövas vara uppenbart oriktig. *Lagrådet*, som ägnar det förevarande problemet en utredande dryftning, slutar med att såsom sin mening uttala, att ganska betydande modifikationer i kommissionens förslag synas möjliga och påkallade. Det bör enligt lagrådets tanke övervägas, huruvida det är lämpligt att uppställa någon positiv begränsning i fullföljdsrätten eller om det icke är bättre att blott giva ett stadgande av innebörd, att vid hovrättens prövning av bevisningen rörande de faktiska omständigheterna i målet skall i allmänhet bero,

samt vidare huruvida denna regel bör göras fast, låt vara med vissa angivna undantag, eller om den icke hellre bör förklaras gälla, endast försåvitt ej särskilda skäl giva anledning till avvikelse. De nu lagstadgade inskränkningarna i fullföljdsrätten anser lagrådet ej böra upphävas. En ledamot av lagrådet betvivlar, att andra restriktioner beträffande omfattningen av domstolens prövningsrätt böra stadgas än att frågor om straffmätning inom föreskriven latitud utslutas och, möjligen, att i regel nya bevis ej må gälla. En annan ledamot framställer till övervägande ett alternativt förslag i frågan.

Skyldighet att anlita biträde.

Förslaget att endast rättsbildade advokater skola få anlitas såsom rättgångsombud i hovrätt och högsta domstolen har i allmänhet lämnats utan erinran. *Svea hovrätt*, *häradsövdingföreningen* och *advokatsamfundet* uttala uttryckligen sin anslutning. *Göta hovrätt* föreslår beträffande hovrättsförfarandet, att regeln endast skulle gälla vid muntlig förhandling, som ju enligt denna hovrätts tanke mera sällan skulle ifrågakomma. Å andra sidan saknas ej röster för att strängare regler borde uppställas för de icke rättsbildade ombudens befogenhet att föra talan i underrätt. Flera häradsövdingar, till vilka en ledamot i Svea hovrätt ansluter sig, förordade domstols auktorisation. *Advokatsamfundet* påyrkar advokatmonopol knutet vid huvudförhandlingen i underrätt med övergångsbestämmelser avseende att tillgodose det i vissa orter ännu förefintliga behovet av illitterata ombud ävensom nuvarande yrkesutövares intresse. Det av kommissionen föreslagna förbudet för vissa tjänstemän, däribland statsåklagare, att uppträda såsom ombud anses av *Svea hovrätt* och *advokatsamfundet* böra utsträckas till underåklagare och utmätningsmän.

Kommissionen har vunnit allmänt stöd i de avgivna utlåtandena därutinnan, att treinstanssystemet med underrätter, hovrätter och högsta domstolen bör bibehållas, att skilda domstolar för brottmål och tvistemål ej böra inrättas liksom ej heller för bagatellmål och viktigare mål, att lekmannadeltagande i rättsskipningen, där sådant bör ifrågakomma, skall äga rum i form av nämnd och icke såsom jury samt att landsbygdens underrätter alltjämt i alla mål böra bestå av en rättsbildad domare med nämnd. Endast *justitiekanslersämbetet* förordar brottmålets fördelning på olika sammansatta domstolar och framhåller vissa företräden hos juryn. *Stadsdomarföreningen* och *professorn Kallenberg* uttala rent principiella sympatier för kollegiala underrätter både i stad och på landsbygden.

Underrätterna.

Statens övertagande av rättsskipningen i städerna tillstyrkes allmänt. Endast *stadsdomarföreningen* är såtillvida av motsatt mening, att föreningen — ehuru ej enhälligt — håller före, att stad i allmänhet ej bör utan sitt samtycke kunna berövas sin egen jurisdiktion. *Professorn Kallenberg* biträder

i princip förslaget men förklarar, att om processreformen begränsas på sätt han tillstyrker, rättsskipningens förstatligande ej vore något trängande reformkrav. Rådhusrätterna i smärre städer borde dock avskaffas. *Skånska hovrätten* och *lagrådet* framhålla de stora svårigheter, som möta vid genomförandet, och anse, att rättegångsreformen bör kunna förverkligas utan avbidan på den slutliga lösningen av nämnda fråga, dock att rättsskipningen i de mindre städerna — enligt *lagrådet* de som vid en domkretsindelning icke äro tillräckligt stora att bilda eget tingslag — ovillkorligen måste övertagas av staten före eller i samband med revisionen av förfarandet. — Vad särskilt domarvalen beträffar framhålla *Svea hovrätt*, *advokatsamfundet* och *lagrådet* med styrka de vådor för rättsskipningen, som äro förbundna därmed. *Stadsförbundet* yttrar, att därest ändring av grunderna för tillsättande av borgmästare och rådmän funnes erforderlig, det torde låta sig göra att — med bibehållande av kommunalt inflytande å dessa tjänsters tillsättande — skapa garantier för en god rekrytering.

Däremot har förslaget att organisera underrätten i stad, som bildar egen domsaga eller eget tingslag, såsom en enmansdomstol, i brottmål förstärkt med nämnd, blivit föremål för en ganska enstämmig opposition till förmån för bevarande av städernas kollegiala jurisdiktstolar utan nämnd. Härvid har framhållits, att en enmansdomstol vore otillfredsställande med hänsyn till de viktiga och svårlösta tvistemål, som ofta förekomme i de större städerna. De självständiga stadsdomstolarna borde därför vara sammansatta av tre lagfarna ledamöter. I denna riktning yttra sig *hovrätterna*, *professorn Kallenberg* och *stadsdomarföreningen*. Även *lagrådet* är av samma mening men anser — med undantag av en ledamot — brottmål, då fråga är om verkligt allvarsamma förbrytelser, böra handläggas av en fackdomare med nämnd. *Häradshövdingföreningen* tillråder, att i de ifrågavarande städerna bildas kollegier av (två eller) tre av de i domsagan anställda domarna eller rättsbildade biträdena. En helt skiljaktig ståndpunkt intager *advokatsamfundet*, som förordar domstol av typen enmansdomare med nämnd även för tvistemål. Förslaget att, särskilt i de stora städerna, mindre brottmål (polismål) skulle kunna avgöras av en ensamdomare har ej mött gensaga.

Mycket delade meningar ha yppats angående kommissionens förslag om *fördelning av arbetet i domsagorna* alltefter dess mer eller mindre krävande beskaffenhet mellan flera domare av högre och lägre kvalifikationer samt — för att skapa det nödiga underlaget för arbetsfördelningen — en domsagoindelning med i allmänhet avsevärt större domsagor än de nuvarande. Tanken har vunnit obetingat understöd av *häradshövdingföreningen*, *advokatsamfundet* och *lagrådet*. Emellertid utvisa de av enskilda häradshövdingar avgivna yttrandena, att betydande meningsskiljaktigheter i denna fråga förefinnas inom lantdomarkåren. Även *Göta hovrätt* tillstyrker under erinran, att domsagorna likväl ej böra göras för stora. *Skånska hovrätten* finner det önskligt, att häradshövdingen befrias från ansökningsärendena, men anser domsagorna ej böra göras så stora, att de förlora sin nuvarande karaktär. *Professorn Kallenberg* framhåller vikten av att häradshövdingen icke av ar-

bete med ärenden och de enklare rättegångsmålen hindras från att ägna full kraft och odelat intresse åt de ansenligare rättegångsmålen. *Svea hovrätt* ställer sig i princip avvisande till förslaget och gör gällande, att domsagorna i allmänhet böra förbliva vid sin nuvarande storlek; i vissa fall kunde sammanslagning av domsagor eller stads införlivande med domsaga vara motiverat, men å andra sidan borde de större domsagorna delas. Såsom norm förordar hovrätten, att domsagorna ej göras större än att häradshövdingen kan handlägga alla mål och fatta beslut i inskrivningsärenden samt kontrollera protokollsföring och anteckningar i fastighetsböckerna. Själva protokollsuppsättningen och utfärdandet av gravationsbevis ävensom expeditionsgöromålen skulle däremot ankomma på en i domsagan förordnad sekreterare och en eller två notarier. I större domsagor skulle självständig inskrivningsdomare vara anställd. *Stadsdomarföreningen* och *stadsförbundet* avstyrka kvalitativ arbetsfördelning.

Den kritik, som framkommit mot processkommissionens förslag om domsagoreglering och arbetsfördelning i domsagorna, synes till en del bero på farhåga, att rättsskipningen genom indragning av tingsställen och domarkanslier skulle bliva mindre lätt tillgänglig för allmänheten. Med invändningar hava även gjorts ur synpunkten, att förslaget vore ägnat att ödelägga vissa betydande värden, som ansetts vara förbundna med de mindre domkretsarna. Det befaras sålunda, att de stora domstolarna med ett flertal domare skola i viss mån förlora kontakten med folket och att deras rättsskipning kan komma att få en byråkratisk prägel. Särskilt göres gällande, att den förnämste domaren, om han, såsom förslaget avser, ej hade att taga befattning med inskrivningsväsendet och andra ansökningsärenden, skulle sakna tillfälle att förvärva den kännedom om domsagans förhållanden, som häradshövdingen nu besitter. En annan synpunkt, som *Svea hovrätt* kraftigt understryker, är att nämndens ställning kan försvagas, om domkretsen blir större och därtill det domföra antalet nämndemän minskas. Hovrätten fäster särskilt avseende vid att under handläggningen av varje mål en representant för orten bör ha säte i nämnden; därigenom tillföres rätten Orts- och personkännedom, och närvaron av en Ortsrepresentant i rätten förmenas utöva ett hälsosamt inflytande på parter och vittnen och bidra till att stärka förtroendet för rättsskipningen. Hovrätten befarar ock, att svårighet skall yppas att förvärva personer, som vore villiga att stanna på de befattningar, vilkas innehavare företrädesvis skulle syssla med de föga intresseväckande inskrivningsgöromålen.

Processkommissionens förslag att nedsätta antalet i häradsrätten deltagande nämndemän till fem och låta domaren överröstas av fyra eniga nämndemän, har av *professorn Kallenberg* och *lagrådets pluralitet* ansetts kunna utan våda godtagas. Även advokatsamfundet lämnar förslaget utan erinran. Eljest gå uttalandena till förmån för bibehållande av nuvarande bestämmelser eller i allt fall en mindre nedsättning i nämndemännens antal samt omröstningsregler, som mera närma sig det gällande kravet på enhällighet inom nämnden. För status quo uttala sig *ledamöter i Svea hovrätt*. *Två ledamö-*

ter av lagrådet förorda kollektiv rösträtt och nuvarande antal eller, om tjänstgöringen bleve för betungande, minimiantalets nedsättning till fem. Den ene av dessa ledamöter förklarar sig likväl ej hysa några allvarligare betänkligheter mot kommissionsförslaget. *Svea hovrätts pluralitet* förordar nio ledamöter, av vilka åtta, om de äro ense, skulle kunna öVERRÖSTA domaren. *Häradshövdingföreningen*, med instämmande av *skånska hovrätten*, förmenar, att det nuvarande domföra antalet helst bör bibehållas, och att om antalet nedsattes till fem, kollektiv rösträtt bör fordras. Skulle yrkandet om kollektiv rösträtt ej vinna gehör, borde det domföra antalet ej sättas lägre än till sju, därav sex skulle vara ense för att öVERRÖSTA domaren. *Göta hovrätt* anser, att nämnden bör behålla sin nuvarande karaktär och icke bliva så fåtalig, som kommissionen föreslagit; den borde endast kollektivt kunna öVERRÖSTA domaren. Även *stadsdomarföreningen* förordar en stor nämnd och vidhåller kravet på enhällighet. — De framförda erinringarna bero till en del på uppfattningen, att ökat inflytande för lekmanneelementet skulle vara ägnat att medföra våda för rättsskipningen, eller i allt fall, att kommissionen gått längre än försiktigheten bjuder. Vad särskilt nedsättningen av antalet angår göres också gällande, att den lokalkännedom, som nämnden anses böra företräda, därigenom sättes på spel.

Förslaget om den nuvarande tingsordningens ersättande med tätare sammanträden har vunnit allmän anklang hos de granskare, som yttrat sig i denna fråga. *Svea hovrätt* förmodar emellertid, att av hänsyn till nämnden det normala bör vara, att ting hålles endast var fjortonde dag. *Häradshövdingföreningen* tillstyrker en anordning med tätare tingssammanträden och begränsad daglig arbetstid samt erinrar, att kommissionsförslaget förutsätter, att hänsyn skall tagas till förhållandena på varje särskild ort. Liksom *advokatsamfundet* understryker föreningen kraftigt de olägenheter, som vidlåda den nuvarande ordningen.

Hovrätterna.

Den av kommissionen förordade uppdelningen av hovrätterna till ett antal av sju å nio har blivit olika bedömd. Allmänt är man ense om att hovrätternas antal måste ökas, men på de flesta håll anser man, att kommissionen drivit uppdelningen längre än lämpligt. Intagandet av ståndpunkt i denna fråga har naturligtvis blivit till stor del beroende på olika uppfattningar om den utsträckning, i vilken muntlig förhandling och omedelbar bevisföring bör förekomma i hovrätt, liksom om lämpligheten av att hovrätterna, på sätt kommissionen förordat, delvis utöva sin rättsskipning på ting i orterna.

Svea hovrätt, som — under förutsättning att anordningar träffas för utseende av en hovrättsnämnd, som förfogar över orts- och personkännedom — ansluter sig till tanken på hovrättsting, förmodar, att inrättandet av en ny hovrätt för de fyra nordligaste länen skall vara tillräckligt. *Göta hovrätt*, som likväl avstyrker hovrättstingen, är av samma mening i fråga om antalet hovrätter. Skiljaktiga meningar ha uttalats inom *Svea hovrätt* till förmån

för sex och inom Göta hovrätt för sju och för fem hovrätter. *Skånska hovrätten* antager, att även om muntlig förhandling ej blir obligatorisk, utflyttning bör ske i den omfattning processkommissionen föreslagit. *Häradshövdingföreningen* förklarar, att muntligt förfarande i hovrätt förutsätter, att nya hovrätter inrättas, men uttalar sig ej om antalet. Advokatsamfundet varnar för att göra hovrätterna för små; de böra ej bestå av mindre än två divisioner. *Lagrådet* slutligen håller före, att det skall befinnas lämpligt att stanna vid eller till och med under det av kommissionen föreslagna minimumtalet, och förutser, att anordningen med hovrättsting för grövre brottmål, vilken lagrådet i och för sig betecknar som mycket tilltalande, av arbetsbesparingshänsyn måhända måste få en mera begränsad användning.

Processkommissionens förslag, att hovrättsavdelning skall vara domför med tre, i regeln ordinarie ledamöter, tillstyrkes av *Svea hovrätts flertal*, en minoritet inom *Göta hovrätt*, *häradshövdingföreningen* och *professorn Kallenberg*. *Göta hovrätts flertal* förordar nuvarande regler om 4 eller 5 ledamöter, vid muntlig förhandling alltid 5. Sedan de ekonomisakkunniga föreslagit det domföra antalet till fyra ledamöter, varvid som fjärde ledamot kunde anlitas en extraordinarie befattningshavare, har detta förslag vunnit anslutning av *häradshövdingföreningen*, *skånska hovrätten* och *advokatsamfundet*.

Nämnds deltagande i hovrätt, som föreslagits av processkommissionen med avseende å brottmål, där fråga kan uppkomma om att döma den tilltalade till straffarbete eller till fängelse i mer än sex månader, tillstyrkes av *Svea hovrätt*, under förutsättning att nämnden utses så, att garanti vinnes för att den inom sig innesluter Orts- och personkänedom. *Häradshövdingföreningen* avråder; åtminstone bör användningen begränsas. Avstyrkande utlåtanden föreligga från de båda sydliga hovrätterna och *professorn Kallenberg*. *Lagrådet* däremot finner anordningen förtjäna att införlivas med vårt rättegångsväsen, ehuru man bör stanna vid en betydligt snävare gräns än kommissionen tänkt sig. En lagrådsledamot avstyrker.

Vad processkommissionen föreslagit om rätt för parterna att anhängiggöra tvistemål i hovrätt såsom första instans och om inrättande i vissa hovrätter av handelsavdelningar bestående av fackdomare och handelskunniga bisittare för prövning i första eller andra instans av handels- och sjörättsmål har i allmänhet ej vunnit understöd i utlåtandena. Förslagen avstyrkas av *samtliga hovrätter* och *domarföreningarna*. Ej heller *lagrådet* ger förslagen sitt förord. En minoritet i *Svea hovrätt* är för förslagen både om prorogation och handelsavdelningar. Några ledamöter i *Göta hovrätt* ha röstat för prorogation enbart, och till samma resultat har *advokatsamfundet* kommit, under förutsättning att högsta domstolen får pröva sakfrågan. *Professorn Kallenberg* tillstyrker handelsavdelningar och prorogation men vill begränsa denna till handels- och sjörättsmål. *Kommerskollegiet*, som endast yttrar sig i fråga om handelsdomstolar, tillstyrker för sin del, att handelsavdelningar inrättas i hovrätterna i de två eller tre största städerna.

Åklagarväsendet.

I utlåtandena vitsordas allmänt, på något undantag när, det nuvarande åklagarväsendets bristfällighet, och huvudlinjerna för reformen tillstyrkas. Kritik riktas av bland andra *de båda sydliga hovrätterna* mot anställandet av advokatfiskaler för utförande av åklagartalan i hovrätt; i stället förordas, att statsåklagarna få fullfölja målen till hovrätterna. Även lagrådet finner detta böra övervägas. *Göta hovrätt* anser statsåklagarna böra utföra åtal även i högsta domstolen. *Advokatsamfundet* förordar, att åklagarväsendet vid underrätt i sin helhet ombesörjes av ett tillräckligt antal rättsbildade statsåklagare och att dessa jämväl föra talan i hovrätt.

Advokatväsendet.

Processkommissionens förslag, att en offentlig sammanslutning av samtliga rättsbildade advokater skall komma till stånd med uppgift, bland annat, att utöva disciplinär kontroll över advokatkåren, dels genom viss befogenhet att avvisa moraliskt mindervärdiga inträdessökande och dels genom att utöva bestraffningsrätt över medlemmarna, har i allmänhet ej föranlett några uttalanden men tillstyrkes av *advokatsamfundet*, *stadsdomarförbundet* och *Svea hovrätt*, som emellertid hemställer, att även domstol tillerkännes disciplinär avvisningsbefogenhet gentemot advokat.

Överexekutorsgöromålen.

Förslaget, att överexekutorsgöromålen skulle överflyttas till underrätterna, har framkallat delade meningar. *Hovrätterna* avstyrka, *Göta hovrätt* dock väsentligen på grund av bristande utredning. Däremot tillstyrka *häradsövningförbundet* och *lagrådet*, dock med den reservation, att den disciplinära uppsikten och kontrollen över underexekutorernas verksamhet ej bör överflyttas till domstolarna.

Allmän reform eller partiella reformer.

Slutligen må framhållas, att flera av de hörda myndigheterna inlåtit sig på frågan, huruvida en allmän rättegångsreform bör komma till stånd eller om — såsom det uttryckes — de partiella reformernas väg bör beträdas. Kommissionen själv yttrar härom, att de allvarliga och djupgående brister, som vidlåda vårt rättegångsväsen, icke kunna avhjälpas genom smärre, partiella reformer. Endast genom att underkasta rättegångsväsendet i hela dess omfattning en ingående granskning och revision står, enligt kommissionens mening, en verklig förbättring att vinna. En av kommissionens lekmannarepresentanter förklarar sig däremot anse, att en så genomgripande reform som den föreslagna icke kan anses vara trängande, utan att fastmera de partiella reformernas väg bör beträdas.

Svea hovrätts utlåtande torde utgå från den uppfattningen, att en allmän reform tarvas och att denna i huvudsak bör genomföras i ett sammanhang. *Göta hovrätt* däremot håller före, att det icke låter sig göra att i ett sammanhang omdana vårt rättegångsväsen och ansluter sig till nya lagberedningens på sin tid uttalade tankegång att, sedan grundlinjerna för en reform blivit uppdragna och vunnit allmän anslutning, arbetet med dess genomförande bör äga rum genom partiella lagstiftningsåtgärder. *Skånska hovrätten* förordar, såsom tidigare framhållits, att reformen bör gå ut på att med bibehållande i stort sett av det nuvarande systemets huvudgrunder vidtaga jämkningar i de avseenden, vari detsamma brister, och anser detta arbete lämpligen böra genomföras på de partiella reformernas väg. *Professorn Kallenberg* finner, att bristerna i vårt rättegångsväsen ej kunna avhjälpas med smärre reformer utan att en ganska genomgripande omarbetning av processlagstiftningen erfordras. *Häradshövdingföreningen* uttalar som sin mening, att reformarbetet bör utföras med varsamhet och lämpligen på de partiella reformernas väg. *Stadsdomarföreningen* hävdar, att reformen bör inskränkas till mera partiella förbättringar. Av annan mening är *advokatsamfundet*, som anser bristerna i det nuvarande rättegångsväsendet vara så djupt liggande och så intimt sammanhängande, att de icke kunna bortarbetas på de partiella reformernas väg. Ett tillfredsställande rättegångsväsen — yttrar samfundet — kan vinnas endast genom en enhetlig och grundlig omarbetning av hela systemet. *Lagrådet*, slutligen, fäster uppmärksamheten på att här egentligen möta två spörsmål, som böra noga åtskiljas. Det ena av dessa gäller reformarbetets allmänna inriktning eller med andra ord huruvida vår nuvarande rättsskipning är behäftad med så allvarsamma brister och huruvida dessa stå i ett sådant inbördes sammanhang, att reformarbetet måste från början inriktas på en grundlig omdaning av förfarande och organisation såsom slutmål, eller man kan äga grundad förhoppning att åstadkomma en tillfredsställande förbättring genom att ingripa på ett antal enskilda punkter. Det andra spörsmålet däremot, som får egentlig aktualitet endast om man bestämmer sig för en genomgripande reform, gäller huruvida denna bör genomföras i ett slag eller i skilda etapper, sålunda att först vidtagas förberedande åtgärder, som träda i funktion innan den allmänna reformen sättes i verket, och å andra sidan med vissa i det allmänna programmet ingående led får anstå till dess reformen i övrigt genomförts. I den förra av dessa frågor uttalar lagrådet, att utredningen bekräftat riktigheten av processkommissionens åsikt, att det är nödvändigt att gripa sig an med en allmän rättegångsreform och att försök att genom upplappning och modernisering i enskilda delar råda bot för befintliga missförhållanden äro dömda att väsentligen misslyckas och endast kunna förhåla det angelägna verket.

Reformfrågans behandling vid 1931 års riksdag.

Redan vid planläggningen av processkommissionens arbete hade förutsatts, att huvudgrunderna för en rättegångsreform skulle före lagtextens utarbetande underställas statsmakternas övervägande. Vid anmälan i statsrådet den 6 februari 1931 av frågan om en dylik reform anförde dåvarande chefen för justitiedepartementet, att han ansåge en allmän reform av vårt rättegångsväsen vara av behovet påkallad samt att en sådan borde, i huvudsaklig överensstämmelse med vissa av honom närmare angivna riktlinjer, så snart sig göra läte, komma till stånd. För detta ändamål borde enligt departementschefens mening arbetet med ny lagstiftning angående rättegångsväsendet och vad därmed sammanhängde utan dröjsmål upptagas. Med hänsyn till denna lagstiftnings å olika områden djupt ingripande betydelse syntes lämpligt, såsom ock tidigare ifrågasatts, att riksdagen dessförinnan sattes i tillfälle att yttra sig över de tillämnade huvudgrunderna för reformen. Att i ett sådant yttrande icke finge inläggas den innebörden, att riksdagen därmed tagit slutlig ståndpunkt till de olika spörsmål, som vore förknippade med denna lagstiftningsfråga, låge i öppen dag. Vid det ytterligare inträngande i ämnet, som lagstiftningsarbetet gjorde nödvändigt, kunde framkomma nya synpunkter, som påkallade beaktande. Emellertid vore det av stor vikt att redan på detta stadium klarhet vunnes, huruvida huvudgrunderna för reformen uppbures av en mera allmän åskådning inom riksdagen och den i sinom tid färdigställda lagstiftningen alltså kunde väntas då vinna riksdagens godkännande. Skulle den sålunda antydda förutsättningen visa sig icke föreligga, torde tanken på att skrida till ett lagstiftningsarbete av den omfattning, varom här vore fråga, böra övergivas.

Genom proposition den 6 februari 1931 (nr 80) lämnade Kungl. Maj:ts riksdagen tillfälle att avgiva yttrande angående de av departementschefen angivna huvudgrunderna för en rättegångsreform. Propositionen och i anledning därav väckta motioner hänvisades till ett särskilt utskott, som avgav utlåtande (nr 1) däröver. I utlåtandet anförde utskottet — efter att ha yttrat sig rörande de av departementschefen angivna huvudgrunderna för en rättegångsreform — att utskottet ansåge en i vissa hänseenden genomgripande reform av vårt rättegångsväsen böra komma till stånd. Med hänsyn härtill borde såsom departementschefen uttalat arbetet med ny lagstiftning angående rättegångsväsendet och vad därmed sammanhängde utan dröjsmål upptagas. Dessförinnan syntes emellertid riksdagen böra yttra sig över de tillämnade huvudgrunderna för reformen. På sätt departementschefen anfört finge i ett sådant yttrande icke inläggas den innebörden, att riksdagen därmed tagit slutlig ståndpunkt till de i nämnda lagstiftningsfråga ingående spörsmålen. Vid det ytterligare inträngande i ämnet, som betingades av lagstiftningsarbetet, kunde nya synpunkter framkomma, som påkallade beaktande. Riksdagen borde således, då utarbetade förslag framlades, äga att upptaga dessa till förutsättningslös prövning. Utskottet hemställde, att riksdagen måtte såsom eget yttrande angående de genom propositionen framlagda

huvudgrunderna för en rättegångsreform åberopa vad utskottet i sitt utlåtande anfört.

Vid frågans behandling i riksdagen godkändes i huvudsak utskottets utlåtande; på vissa punkter stannade dock kamrarna i olika beslut.

I det följande lämnas en redogörelse för innehållet i propositionen samt för utskottets och riksdagens uttalanden.

Propositionen.

I propositionen anförde departementschefen till en början, att bland de mångskiftande uppgifter, som åvila samhället, torde icke någon intaga en mera central ställning än rättsvården. Efter att ha framhållit, att en första och oavvislig förutsättning för rättsskipningens säkerhet vore en domarkår, utmärkt genom såväl oväld, skicklighet och erfarenhet som förståelse för samhällslivet, fortsatte departementschefen:

Säkerhet i rättsskipningen vinnes emellertid ej endast därigenom, att tillgång finnes till en högt kvalificerad domarkår. Rättegångsförfarandet måste vara så ordnat, att domaren erhåller ett tillförlitligt underlag för sina avgöranden. I varje rättstvist gäller det i regel först att fastställa det sakförhållande, varom i målet är fråga, och därefter att på detta sakförhållande tillämpa den gällande rättens regler. På detta sätt ställes domaren i allmänhet inför två skilda frågor, den ena: vad skall i målet anses för sant? och den andra: vad skall i målet anses för rätt? Dessa frågor kunna var för sig vara av synnerligen svårlöst beskaffenhet, men det är utan vidare tydligt, att svaret på den första frågan är av avgörande betydelse för rättstvists riktiga lösning. Utan ett korrekt klarläggande av saksammanhanget kan materiell rättvisa icke ernås. Med hänsyn härtill framstår sanningsprövningens tillförlitlighet som en nödvändig förutsättning för säkerhet i rättsskipningen.

Av stor vikt för statens rättsskipande verksamhet är även, att domstolarna vid fullföljande av sin uppgift åtnjuta allmänhetens förtroende. Endast under denna förutsättning kunna de förvärva erforderlig auktoritet. Detta mål främjas i hög grad, därest domstolarnas verksamhet står öppen för allmänheten, såväl på det sätt, att deras förhandlingar äro offentliga, som därigenom, att lekmän deltaga i den dömande verksamheten. Tack vare offentligheten är det möjligt för envar att följa rättsskipningen och själva bilda sig ett omdöme därom, och genom lekmännens deltagande kommer folket att känna sin samhörighet därmed och sitt ansvar för rättsordningens upprätthållande. Rättsskipningen måste alltså för att kunna rätt fylla sin uppgift äga en stark folklig anknytning.

På en god rättsskipning pläga ytterligare två krav uppställas: den skall vara snabb och ur kostnadssynpunkt billig. För en part, vilkens anspråk bifalles, är det gynnsamma avgörandet ej sällan av ringa värde, därest han nödgas länge vänta på sin rätt. I straffprocessen är det av stor betydelse såväl att straffet snabbt följer på brottet som att den oskyldige snarast möjligt får en frikännande dom. Parternas kostnader i rättegången böra stå i rimligt förhållande till processens föremål. Därest förfarandet medför betungande kostnader, leder detta lätt till att möjligheten för de mindre bemedlade att söka domstolarnas hjälp i hög grad beskäres. Vid förfarandets anordnande bör alltså skälig hänsyn tagas till båda de nu antydda kraven. Tydligt är emellertid, att vid tillgodoseendet av dessa krav rättegångens viktigaste egenkap, dess säkerhet, icke får äventyras.

En reform av ett lands rättegångsväsen är i allmänhet en omfattande och i hög grad invecklad fråga. Detta omdöme gäller ej minst det svenska rättegångsväsendet, som på grund av sin ålder och sina traditioner kanske i högre grad än något annat lands, med undantag av Englands, är knutet vid folkets vanor och föreställningsliv och beträffande vilket en reform alltså icke kan undgå att beröra viktiga intressen. Att en sådan reform icke bör genomföras med mindre den påkallas av ett verkligt behov, ligger i öppen dag. För att erhålla en fast utgångspunkt för bedömandet av denna fråga torde det vara nödvändigt att objektivt skärskåda det nuvarande rättegångssystemet med dess förtjänster och brister samt därefter undersöka, huruvida dessa brister kunna avlägsnas och något bättre sättas i stället utan att det beständes förtjänster äventyras. Att utsträcka reformens syfte utöver den sålunda angivna ramen av vare sig teoretiska eller andra grunder, synes med den varsamhet, som lagstiftaren alltid har att ålägga sig, särskilt då det gäller i samhällslivet djupt ingripande spörsmål, icke böra ifrågakomma.

Utgångspunkter för en rättegångsreform.

Domstolarna.

Departementschefen övergick härefter till en redogörelse för det nuvarande rättegångssystemets förtjänster och brister. I fråga om domstolarna framhöll departementschefen såsom ett för vårt rättegångsväsen utmärkande drag den olikhet, som beträffande underdomstolarna består mellan land och stad. Den bärande grunden för *häradsrätternas* organisation vore otvivelaktigt den gamla germanska och särskilt svenska uppfattningen, att folket har att deltaga ej blott i lagarnas stiftande utan ock i deras vårdande och upprätthållande. Lekmannen kallas i domstolen att taga del i ett av de ansvarsfullaste värv, som kunde åläggas en medborgare, att skipa rätt. Den betydelse, som detta förhållande haft och alltjämt hade för den svenska rättsordningens styrka, sträckte sig förvisso långt utöver det rent judiciella området.

Nämndens deltagande i rättsskipningen vore — framhöll departementschefen — av största värde för häradsrätternas verksamhet. Främst komme därvid i åtanke den del av densamma, som hänförde sig till sanningsprövningen. I äldre tid hade ock denna, åtminstone i vissa fall, uteslutande tillkommit nämnden. Även om förhållandena numera i viss mån ändrats, torde dock ingen vilja bestrida, att nämnden med den stora människokänedom och livserfarenhet, som i allmänhet rymdes därinom, å detta område alltjämt hade en viktig uppgift att fylla. Nämndens betydelse vore emellertid icke begränsad till bevisprövningen. Jämväl vid tillämpning av gällande lag vore dess medverkan av värde. Med sin friare, av erfarenheten mer omedelbart påverkade uppfattning hade nämnden otvivelaktigt starkt medverkat till att åt vår rättsskipning ge ett mera konkret och realistiskt drag, en anda av skälighet och billighet, som torde fördelaktigt känneteckna den svenska rättsskipningen framför vissa främmande länders. Då det från många håll gjordes gällande, att nämndens insats i rättsskipningen numera vore väsentligt mindre än tidigare, kunde detta påstående icke helt gendrivas. Till detta förhållande torde i hög grad ha bidragit den omläggning av rättegångsförfa-

randet, som ägt rum under 1700-talet och därefter. Det vore utan vidare tydligt, att nämndens möjlighet att göra sig gällande väsentligen berodde därav, att förhandlingen inför domstolen skedde i muntlig form och icke medelst skrifter, som måhända utan uppläsning bifogades protokollet, samt att målets behandling såvitt möjligt fullföljdes och avslutades vid ett enda rättegångstillfälle, då vad som förekommit ännu vore i friskt minne. Med nuvarande uppskovssystem inträffade understundom, att helt andra nämndemän deltog i målets avgörande än de, som öfvervarit förhandlingen. Och även om så ej vore fallet, kunde det knappast begäras, att nämnden skulle hålla i minnet alla omständigheter från den ofta årslånga, vid ett flertal tillfällen avbrutna förhandlingen. Under sådana förhållanden låge det nära till hands, att nämndens intresse för sin uppgift alltmer slappades.

Departementschefen anförde vidare, att det torde ligga i sakens natur och ej kunde göras till föremål för någon berättigad invändning, att ordförandeplassen i häradsrätten intoges av en för sin uppgift särskilt utbildad juristdomare. I själva verket saknades ej anhängare av den åsikten, att juristelementet i häradsrätten vore alltför svagt företrätt samt att underrätten på landet borde organiseras såsom ett kollegium av ämbetsdomare. En sådan förändring skulle enligt departementschefens mening innebära ett avsteg från en obruten tradition i fråga om våra häradsrätters sammansättning och borde redan av denna anledning icke förordas utan synnerliga skäl.

I fråga om häradsrätterna framhöll departementschefen vidare, att då ordföranden vore den enda av domstolens ledamöter, som besuttede skolad juridisk insikt, det uppenbarligen vore av stor betydelse, att han härutinnan motsvarade högt ställda krav. Genom skärpta villkor för befordran på lantdomarbanan hade under senare tid ytterligare garantier skapats för att till häradshövding finge ifrågakomma endast person med beprövad juridisk insikt och skicklighet. Slutligen anmärktes, att det vid häradsrätterna tillämpade extraordinariesystemet visserligen icke numera hade samma omfattning som tidigare men att en väsentlig del av rättsskipningen dock alltjämt ombesörjdes icke av häradshövdingen utan av rättsbildade biträden.

Vad angår *rådhusrätterna* erinrade departementschefen bland annat därom, att rådhusrätten redan i äldre tid i egenskap av magistrat utgjorde stadens egentliga styrelse och alltjämt — om ock numera i väsentligt begränsad omfattning — intoge samma ställning. Rådhusrättens ledamöter hade sålunda allt fortfarande att handlägga åtskilliga ärenden av kommunal och allmän förvaltningsnatur. I den mån vidgad erfarenhet och ökat intresse för allmänna angelägenheter på detta sätt tillfördes domstolen och dess auktoritet därigenom stärktes, syntes häremot ur rättsskipningens synpunkt intet vara att invända. Emellertid torde det starka statliga intresse, som vore knutet vid rättsskipningen, icke vara på ett betryggande sätt tillgodosett genom den gällande ordningen för tillsättande av rådhusrätternas ledamöter. Denna ordning hade bland annat i stor utsträckning haft till följd en helt annan befordringsgång än den som gällde för andra domarbefattningar.

Mot stadsdomstolarnas förmåga att fullgöra sin uppgift hade — yttrade departementschefen vidare — icke vederligen framställts någon anmärkning, som hänförde sig till organisationen såsom sådan. Frågan om enmans- eller flermansdomstolar vore enligt departementschefens förmenande icke ett principiellt utan huvudsakligen praktiskt spörsmål. I de fall, där den ena eller andra organisationsformen uppbyres av en ännu livskraftig tradition, borde den icke utan synnerliga skäl övergivas. Till stöd för rådhusrättens nuvarande sammansättning av tre ledamöter borde också framhållas, att vid ett system med fri bevisprövning det måhända icke kunde anses betryggande att anförtro denna uppgift åt allenast en person. Därest en sådan organisationsform skulle väljas, torde väl följdriktigheten kräva, att jämväl i städerna vid den juridiskt utbildade domarens sida ställdes en nämnd. En sådan anordning saknade emellertid i fråga om stadsdomstolarna all hävd. Huruvida nämnd borde anlitas i vissa slag av mål, såsom de grövre brottmålen, där skälen för lekmännens deltagande i rättsskipningen gjorde sig särskilt starkt gällande, skulle senare upptagas till behandling.

Departementschefen framhöll vidare, att ehuru några berättigade erinringar sålunda icke kunde riktas mot stadsdomstolarnas organisationsform, en allmän mening dock rådde därom, att rådhusrätterna i de mindre städerna icke erbjöde fullgoda garantier för en tillfredsställande rättsskipning. Svårigheter hade yppats för dessa städer att erhålla för sitt värv fullt kompetenta domare. Domstolens arbetsuppgifter vore allt för obetydliga och fåtaliga för att hos domarna kunna vidmakthålla intresse för rättsskipningen och erforderliga juridiska kunskaper. Gjorda försök att i de minsta städerna bringa den egna jurisdiktionen att upphöra hade stött på segt motstånd från städerna. Tydligt vore emellertid, att det i fall varom här vore fråga icke borde tillkomma staden att förhindra en reform av dess rättsskipning, av vilken dock jämväl andra än stadens invånare vore beroende. Att på denna punkt föreläge missförhållanden av den art, att en eljest berättigad hänsyn till en livskraftig tradition måste vika, torde stå utom tvivel.

I fråga om *hovrätterna* framhöll departementschefen, att de genom sina ledamöters juridiska insikt samt den noggrannhet och omsorg, som utmärkt hovrätternas arbete, i hög grad bidragit att skapa en fast och säker rättstillämpning. Särskilt framträdande vore hovrätternas betydelse med hänsyn till den utbildning och juridiska skolning, som de meddelat de unga domaraspiranterna. Denna utbildning hade kommit till nytta å statsförvaltningens olika områden, i det att hovrätternas arbetskrafter i stor utsträckning tagits i anspråk jämväl för administrativa uppgifter och lagstiftningsuppdrag — ett förhållande som emellertid medfört den för hovrätternas egen verksamhet mindre önskvärda följden, att vikariatsystemet fått ett betydande insteg jämväl i hovrätterna. Mot hovrätterna hade riktats den anmärkningen, att deras prövning bure en i allt för hög grad formell prägel. Denna anmärkning sammanhängde med det i underrättens protokoll återgivna materialets bristfällighet samt hovrättsprocedurens skriftlighet och avsaknad av offentlighet.

Allmänheten hade därigenom kommit att i viss mån stå främmande för hovrätternas verksamhet, vartill jämväl bidragit dessa domstolars starkt centrala förläggning.

Beträffande *högsta domstolen* anförde departementschefen, att dess betydelse särskilt för rättstillämpningens enhet vore allmänt erkänd men att ej heller denna domstol torde ha kunnat helt undgå de menliga verkningarna av isoleringen från den rättssökande allmänheten.

Den framställning av det nuvarande domstolsväsendets förtjänster och brister, som sålunda lämnats, sammanfattade departementschefen på följande sätt: Våra underrätter ägde, främst i sin folkliga anknytning och med den rika livserfarenhet, som vore företrädd bland domstolens ledamöter, bestående förtjänster. Den nu tillämpade förhandlingsordningen vid häradsrätterna försvårade emellertid nämndens deltagande i rättsskipningen och minskade dess betydelse. Befogade anmärkningar kunde riktas jämväl mot det rådande vikariatsystemet vid häradsrätterna. Den gällande ordningen för tillsättande av rådhusrätternas ledamöter kunde icke anses trygga en god rekrytering. Allvarliga betänkligheter kunde resas mot rättsskipningen i de mindre magistratsstäderna. Överrätterna lede av allt för stark isolering och bristande folklig anknytning.

Förfarandet.

Efter att ha lämnat en historisk översikt över rättegångsförfarandets utveckling i vårt land och därvid påvisat, hurusom den ursprungliga *muntliga och koncentrerade förhandlingsformen* alltmer undanträngts av *skriftligheten*, framhöll departementschefen, att de båda systemens inbördes skiljaktighet i första hand komme till synes i det sätt, varpå domstolen tillgodogjorde sig det i rättegången förebragta materialet för sin sanningsprövning. Vid ett muntligt förhandlingssystem vore det detta material — parternas uppgifter, utsagor av vittnen och andra, som höras inför domstolen, samt domstolens egna iakttagelser — sådant det omedelbart framträdde för domstolen, som utgjorde grundvalen för dess sanningsprövning. Det muntliga systemet vore, såsom det plägade uttryckas, grundat på omedelbarhetsprincipen. I det skriftliga förhandlingssystemet vore det däremot icke detta material i och för sig utan den i skrift verkställda uppteckningen därav, som vore av betydelse. Vad som icke upptagits i domstolens protokoll lämnades vid denna prövning utan beaktande; domstolen hade varken skyldighet eller rätt att taga hänsyn därtill.

Departementschefen anförde vidare:

Denna principiella olikhet i utgångspunkter framträder i all sin skärpa i de konsekvenser, vartill de båda förhandlingssystemen leda. Vid ett skriftligt förhandlingssystem är det ej någon oeftergivlig fordran, att samma domare, som övervarit själva förhandlingen inför domstolen, skola avdöma målet. Allt, vartill domstolen vid sin prövning av målet har att taga hänsyn, finnes nämligen återgivet i protokollet. Det är ej heller någon sällsynthet i vår nuvaran-

de rättegång, att under ett måls handläggning personerna växla såväl å ordförandeplatsen som, kanske ännu oftare, bland rättens bisittare. Ej heller möter något ovillkorligt hinder mot att förhandlingen uppdelas på ett flertal rättegångstillfällen. Det är ju hos oss tvärtom regel. Slutligen är det utan betydelse, om domen följer omedelbart efter förhandlingens avslutande eller därmed anstår längre eller kortare tid. För att draga ut konsekvensen till det yttersta kan det till och med sägas, att det för sakprövningen är likgiltigt när denna företages.

Vid ett skriftligt förhandlingssystem måste uppenbarligen ställas de största krav å protokollets fullständighet och tillförlitlighet. Protokollet måste innehålla hela det inför domstolen förebragta materialet, såvitt det är av någon betydelse för domstolens prövning, då ju i annat fall förutsättningen för dess riktiga resultat undanryckes. Som känt är nedlägges också vid våra underätter mycken möda å protokollens uppsättning.

De konsekvenser, vartill det muntliga förhandlingssystemet leda, äro av annan och helt motsatt natur. Då grundvalen för domen här är det omedelbart iakttaga, följer, att målet från början till slut måste handläggas och avdömas av samma domare. Eljest skulle hos den domare, som skall döma i målet, föreligga en lucka, i det att hans prövning skulle komma att grunda sig på allenast en del av det förebragta materialet. Det är därför angeläget, att hela förhandlingen försiggår vid ett och samma tillfälle. Men denna koncentration av förhandlingen är än mera nödvändig ur en annan synpunkt. Då domarens omedelbara intryck av förhandlingen utgör grundvalen för domstolens prövning, är det oeftergivligt, att detta intryck vid prövningen ännu är friskt och levande. Därest förhandlingen uppdelas på flera tillfällen med mera betydande mellanrum, komma förhandlingens olika delar att vid den efterföljande prövningen för domaren framträda med olika styrka och sålunda den faran föreligga, att de nytillkomna intrycken undantränga eller i varje fall försvaga de i tiden mera avlägsna. Vid den muntliga förhandlingen är det därför av stor vikt, att hela materialet framlägges för domstolen i såvitt möjligt oavbruten följd.

Vid den nu lämnade redogörelsen för de båda systemens natur och konsekvenser har utgångspunkten för jämförelsen varit deras betydelse för sanningsprövningen eller med andra ord för bedömandet av vad som i målet skall anses bevisat. Det torde ligga i öppen dag, att motsatsen dem emellan icke är lika framträdande i fråga om rättsprövningen. Huruvida parternas synpunkter å själva rättsfrågan förebringas i den ena eller andra formen, kan icke tilläggas samma avgörande betydelse. Vid ett muntligt förfarande faller det sig emellertid helt naturligt, att också denna del av förhandlingen, den s. k. pläderingen, sker i muntlighetens form.

Departementschefen övergick härefter till frågan om *de båda systemens inbördes företräde* med hänsyn till rättsskipningens säkerhet och framhöll, att denna fråga innefattade jämväl den större, huruvida en mera djupgående reform av vårt rättegångsväsen vore av behovet påkallad och alltså överhuvud taget borde ifrågasättas. Han yttrade vidare i denna fråga:

Mot det muntliga förfarandet plägar i främsta rummet anföras, att det talade ordet ej har det skrivnas fasthet och varaktighet samt att det förflyktigas och blir utan verkan, om det ej genast upptages i medvetandet. Givet är, att muntligheten ställer mycket stora anspråk på domarens förmåga att hastigt och säkert uppfatta. Han kan ej i likhet med domaren i den skriftliga processen, som ju har materialet i skriftlig uppteckning tillgängligt, i lugn och ro genom läsning av protokoll eller annan skrift inhämta eller upp-

liva minnet av vad som förekommit och bilda sig ett omdöme därom utan han måste bevara det i minnet till dess han skall träffa sitt avgörande. Å andra sidan framhålles, att muntligheten erbjuder betydande fördelar. Sålunda yttrar en av dennas främste förkämpar i vårt land, framlidne presidenten Afzelius: 'Det är en erfarenhet, som på livets alla områden bekräftas, att det skrivna ordet aldrig kan ersätta det talade, att det omedelbara intrycket är livligare, fullständigare och därför också riktigare, än det medelbara som den skriftliga uppteckningen giver. Lika litet som en beskrivning eller till och med en fotografiskt tagen bild kan ersätta den egna åskådningen, lika litet kan det skrivna ordet träda i stället för det talade, ty uppteckningen kan icke medtaga allt det som sagts. Och även om detta skulle vara möjligt — stenografin giver numera därtill en utväg — kan den icke återgiva det sätt, på vilket det yttrats; vid en sådan transformering förloras ovillkorligt mycket, som för yttrandets rätta uppfattning är av betydelse. — — Erkänner man, att domaren bör för sakens bedömande få använda allt vad till upplysning kan tjäna, bör man icke hänvisa honom till ett protokoll, som endast ofullständigt kan återgiva detta.'

De argument, som sålunda framförts för eller mot den muntliga, koncentrerade förhandlingen, hänföra sig till själva väsensskillnaden mellan det skrivna och det talade ordet. Med denna sin allmänna läggning torde de icke i och för sig ge något uttömmande svar på den uppställda frågan. Här för kräves en undersökning av deras bärighet i förhållande till de särskilda uppgifter, som åvila domaren, något som ock antydes i slutorden av det citerade uttalandet. Vid en sådan undersökning bör, såsom redan framhållits, det huvudsakliga intresset inriktas å de spörsmål, som sammanhånga med sanningsprövningen eller med andra ord bevisningen och dess värdering.

Departementschefen framhöll, att *bevisningens* uppgift vore att förskaffa domstolen det material, på grundval varav dess sanningsprövning skulle äga rum. Här mötte en mängd skiftande, var för sig viktiga spörsmål såsom angående beskaffenheten av de bevismedel, som finge tillåtas, samt sättet för bevisningens upptagande och dess värdering.

Den härande grundtanken i det system av bevisregler, som från äldre tider kommit att bliva rådande och som fortfarande, om ock i modifierad form, behärskade vår bevisningsrätt, den s. k. legala bevisteorien, vore — yttrade departementschefen — att domaren vid uppskattning av bevisningen ej ägde följa sin ur fri och allsidig prövning framsprungna övertygelse utan vore bunden av vissa regler, av vilkas tillämpning berodde det mått av bevisvärde, som i varje särskilt fall borde tillerkännas ett bevismedel. En konsekvens av denna teori vore, att från användning som bevis helt uteslängdes sådana bevismedel, som med hänsyn till sin natur framstode som mindre pålitliga. Denna uppfattning komme till uttryck uti de i vår lag upptagna stadgandena om vittnesjäv. Med den uppfattning, varå den legala bevisteorien vore uppbyggd, vore det icke förenligt att tillägga partens egen utsaga något som helst bevisvärde; partens större eller mindre trovärdighet vore följaktligen icke av betydelse för bevisprövningen. Allenast i två fall hade utsaga av part tillagts bevisverkan och då såsom fullt bevis, nämligen i fråga om partseden och parts erkännande.

Departementschefen framhöll vidare, att den legala bevisteorien sedan gammalt blivit utdömd såväl av det praktiska rättslivets som av den juri-

diska vetenskapens män. Man hade insett, att en sådan reglering, som denna teori sökte genomföra, vore stridande mot sakens natur och att ett bevismedels värde vore alltför skiftande för att kunna mätas efter en på förhand uppgjord och för varje tänkbart fall fastställd beräkningsgrund. Domaren borde icke vara bunden av annat än sin egen på objektiva grunder förvärvade övertygelse. I 1734 års lag hade den legala bevisteorien icke erhållit samma logiska tillspetsning som i många samtida, främmande rättsordningar. Med utgångspunkt från de undantag, som redan lagen medgäve, hade dess system i rättstillämpningen alltmånga genombrutits. Dock kvarstode alltjämt de hinder för en fri bevisprövning, som de ännu gällande vittnesjäven innefattade.

Departementschefen anförde vidare, att därest bevisvärdet icke reglerades efter vissa allmängiltiga normer utan värderingen i stället överlämnades åt domarens fria bevisprövning, förelåge icke längre någon anledning att från beaktande utesluta något bevismedel på grund av den misstro, som vore förknäppt med detsamma. Även om vissa omständigheter såsom släktskap med part eller ekonomiskt intresse i en tvist kunde vara ägnade att i allmänhet nedsätta en persons trovärdighet, kunde dock en sådan persons utsaga i ett visst fall framträda under förhållanden, som gjorde den förtjänt av tilltro särskilt vid dess sammanställning med annat bevismaterial. Att utesluta dessa personers hörande kunde icke leda till annat än att det material, varpå domstolen hade att verkställa sin sanningsprövning, bleve ofullständigt och missvisande. De nuvarande vittnesjäven utestängde i många fall domstolen från upplysningar just av de personer, som bäst kände till saken. En fri bevisprövning innebure, att uppskattningen av bevisvärdet skedde individuellt och med hänsyn till de i varje särskilt fall föreliggande omständigheterna. Även vid en sådan uppskattning komme uppenbarligen de gamla vittnesjäven, som ju i stort sett måste anses grunda sig på erfarenhetens rön, att bibehålla en faktisk betydelse, i det att ett sådant förhållande alltid utgjorde en omständighet — låt vara icke den enda — vartill domstolen i varje särskilt fall hade att taga hänsyn vid sitt bedömande av bevisvärdet. Ett övervägande av samtliga förekommande omständigheter kunde emellertid leda till att ett vittne, som enligt nu gällande regler vore att anse som jävigt, godtoges som fullt bevis, under det att jämväl motsatsen kunde inträffa eller att ett nu ojävigt vittne fränkändes bevisvärde. Vid fri bevisprövning förelåge ej heller något skäl att i varje fall fränkänna parternas utsagor bevisvärde. Enligt den legala bevisteorien måste ett påstående för att förtjäna tilltro styrkas med det mått av bevis, som lagen kräver. Det låge i öppen dag, att en sådan grundsats minst av allt vore ägnad att inskräpa den sanningsplikt, som inför domstolen borde åvila parterna, samt att den i stället beredde jordmånen för alla slag av undanflykter, halvsanningar och grundlösa bestridanden, något som enligt mångas mening vore en av de nuvarande rättegångsväsendets allra allvarligaste brister. Ofta kunde det sätt, på vilket en parts utsaga avgäves eller av motparten bemöttes, eller utsagans sammanhang med övriga i målet styrkta förhållanden in-

nefatta tillräckliga skäl för domaren att känna sig övertygad om uttalandets sanning. Överhuvud taget vore det för den fria bevis teorien utmärkande, att intet bevismedel redan på förhand uteslötes som odugligt, att fullgiltigt bevis kunde åstadkommas på vad sätt som helst samt att det ankomme på domaren ensam att avgöra, vilket värde ett bevis skulle anses äga. Naturligen finge emellertid domarens övertygelse rörande vad i målet skulle anses för sant icke stanna vid hans mer eller mindre subjektiva förmodan eller en viss grad av sannolikhet. Hans uppfattning måste vara objektivt grundad; den borde jämväl för andra omdömesgilla iakttagare framstå som riktig.

I fråga om sambandet mellan förhandlingsform och bevis teori yttrade departementschefen:

Redan tidigare har jag antytt den inre samhörighet, som föreligger mellan den legala bevis teorien, å den ena, och den skriftliga förhandlings principen, å den andra sidan, ett förhållande, som också historiskt bestyrkes därav, att de i allmänhet framträtt gemensamt. Det ligger också i öppen dag, att i ett bevissystem, där det icke tillkommer domaren att bilda sig en egen uppfattning om parters eller vittnens trovärdighet, utan där bevis uppskattningen måste ske efter en allmängiltig, en gång för alla fastställd norm och utan hänsyn till det särskilda fallet, något behov av ett muntligt förfarande knappast kan anses föreligga. För en sådan prövning torde till och med den skriftliga uppteckningen erbjuda vissa fördelar, förutsatt att denna verkligen upptager alla de faktiska uppgifter, som framkommit. På grundval av denna uppteckning erbjuder det ingen svårighet att riktigt utmäta det bevis värde, som tillkommer varje utsaga, och med ledning härav fastställa resultatet. Det är här närmast fråga om en räkneoperation, för vars noggrannhet det endast kan vara till gagn, att materialet föreligger i skrift.

Helt annorlunda gestalta sig förhållandena vid ett system med fri bevisprövning. Vad som kan återgivas i ett protokoll är i allmänhet allenast ett färdigt omdöme, såsom att ett vittne visat sig ostadigt i sin utsaga eller att han avgivit densamma under inre strid, men de skiftande och ofta komplicerade intryck, vilka bibringat domstolen en sådan uppfattning, kunna endast sällan fångas i skrift. Och även om så skulle vara möjligt, komme protokollet härigenom att erhålla en omständlighet och en vidlyftighet, som i hög grad skulle försvåra dess uppsättande under själva förhandlingen och föranleda dennas uttänjande i det oändliga. Att åt en uppteckning, som verkställes först efter förhandlingens slut, tillmäta något värde i detta hänseende, låter sig uppenbarligen icke göra. För den domare, som icke själv övervarit förhandlingen eller, om han så varit, ej längre har densamma i friskt minne, blir protokollet i varje fall blott döda bokstäver. En fri bevisprövning i ett skriftligt förfarande tenderar därför av omständigheternas egen makt att nedsjunka till en, visserligen ej av lag, men av vissa schematiska regler bunden prövning. Den fria bevisprövningen förlorar härigenom sitt egentliga innehåll.

Mot den uppfattning, åt vilken jag nu givit uttryck, har framhållits, att vi i vår nuvarande, till stor del skriftliga rättegång i rättstillämpningen genomfört fri bevisprövning i betydande omfattning samt att resultatet därav icke kan betecknas som annat än tillfredsställande. Att den omläggning av vår bevisningsrätt, som å rättstillämpningens väg sålunda kommit till stånd, utgör ett betydande framsteg, torde ingen bestrida. Emellertid är det tydligt, att den nuvarande skriftliga förhandlingen icke erbjuder det utrymme

åt den fria bevisprövningen, som måste anses önskvärt. På denna punkt torde den nuvarande rättegångens kanske största svaghet vara att söka. Att olägenheterna av skriftligt förfarande bliva än mera framträdande, om i enlighet med den fria bevisprövningens grundsatser vittnesjäven borttagas och partsutsagan inordnas bland bevismedlen, torde icke kunna betvivlas.

De fördelar i avseende å en på fri bevisteori grundad sanningsprövning, som den muntliga, koncentrerade förhandlingen erbjuder, sammanhånga i främsta rummet med den intensitet och livaktighet samt det rikare utbyte, som måste antagas komma att känneteckna en förhandling, där alla, som ha något att meddela i saken, såväl parter som vittnen, äro samtidigt tillstädes och, var och en i sin ordning, delta i förhandlingarna. Spörsmålen träda härigenom i skarpare belysning. Parters och vittnens uttalanden komma i omedelbar följd. Det sålunda vunna materialet kan sammanställas och jämföras. Skiljaktigheter i uppgifter kunna granskas och göras till föremål för närmare skärskådan. Under förhandlingens hela förlopp äro domstolens ledamöter i tillfälle att göra sina iakttagelser om parters och vittnens uppträdande samt deras sätt att bemöta framställda anmärkningar eller besvara till dem riktade frågor. Det är på grundval av dessa på en gång samlade intryck av hela förhandlingen, som bevisprövningen skall äga rum.

Förhandlingens koncentration utgör redan i och för sig ett verksamt medel för sanningens utforskande. Partens benägenhet att genom oriktiga eller eljest vilseledande uppgifter påverka domstolens uppfattning minskas uppenbarligen i hög grad i den mån dessa kunna omedelbart gendrivras av vittnen eller andra, som samtidigt övervara förhandlingen, och något rådrum icke lämnas för ytterligare undanflykter. Materialet vinner i tillförlitlighet. Genom framläggandet av detta material i ett sammanhang inför domstolen erhåller denna en fast grund för sin sanningsprövning. För att denna fördel skall kunna helt tillgodogöras måste domstolen äga att taga hänsyn till varje omständighet, som finnes vara av betydelse för sanningens utletande, liksom å andra sidan rättegångens koncentration och muntlighet utgöra förutsättningar för att syftet med en fri bevisprövning skall kunna nås.

På denna punkt föreligger enligt min mening det avgörande skälet för ett koncentrerat muntligt förfarande. Det torde vara allmänt erkänt, att en reformering av vår bevisningsrätt ej längre kan undanskjutas. För en dylik reform ha ej minst från riksdagens sida vid olika tillfällen ådagalagts starka sympatier. Det skriftliga förfarandet kan icke anses vara i stånd att fylla de krav, som med hänsyn till bevisningsresultatets tillförlitlighet måste ställas på en fri bevisprövning. Redan med den begränsade fria bevisprövning, som nu allmänt tillämpas av våra domstolar, torde detta omdöme vara berättigat, och det blir det uppenbarligen i än högre grad vid den utvidgning av den fria bevisprövningen, som av sakens egen natur måste anses påkallad.

Departementschefen sammanfattade den lämnade redogörelsen för den rådande förhandlingsordningen sålunda: Förhandlingen, som från äldre tid bibehållit vissa inslag av omedelbarhet och muntlighet, hade särskilt i tvistemål alltmera övergått till ett skriftligt förfarande. I samband därmed hade ett uppskovssystem vunnit insteg. Härigenom hade allmänhetens intresse för rättsskipningen försvagats och lekmännens deltagande däri försvårats. Vår bevisningsrätt kvarstode alltjämt i betydande utsträckning på den legala bevisteoriens grund. Den sanningsplikt, som borde åvila parterna, utkrävdes endast i ringa omfattning. I samma mån som bevisprövningen

frigjordes och överlämnades åt domstolen till fritt övervägande, framträdde det skriftliga förfarandets oförmåga att härför skapa de nödvändiga förut-sättningarna.

Huvudgrunder för en rättegångsreform.

Förfarandet.

Departementschefen övergick härefter till spørsmålet, huru en förhandlingsordning, grundad på förhandlingens koncentration och muntlighet, skulle anordnas och inpassas i vårt nuvarande rättegångssystem. Därvid framhölls till en början, att här uppenbarligen mötte ej obetydliga svårigheter men att å andra sidan dessa svårigheter icke borde överskattas. Det finge ej förglömmas att vi — till skillnad från många främmande länder, som genomfört en muntlig, koncentrerad rättegång — ägde en inhemsk tradition att bygga på samt att det sålunda i främsta rummet gällde att vinna anknytning till denna, som i folkets allmänna uppfattning aldrig förlorat sin livskraft. Vidare betonades, att åt principerna om rättegångens muntlighet, omedelbarhet och koncentration icke borde tillmätas ett absolut herravälde så att varje avvikelse därifrån vore bannlyst. De förhållanden, varunder rättsskipningen hade att fullfölja sin uppgift, vore alltför skiftande för att kunna helt inordnas under några abstrakta principer. Dessa principer ställdes i särskilda fall inför verklighetens krav på hänsynstagande jämväl till andra faktorer. Det vore då principen, som måste vika, för att i det särskilda fallet ge rum för en annan ordning, som prövades lämpligare. Ty principen vore ej självändamål utan ett hjälpmedel för en god rättegång. Å andra sidan finge det förhållandet, att principen ej kunde helt genomföras, icke tagas till intäkt för att den vore oriktig och därför borde övergivas. En rättegångsordning måste alltid uppbyggas å vissa principiella grunder, men det borde tillkomma de praktiska behoven att bestämma den närmare utformningen.

Den förordade förhandlingsordningen innebure — yttrade departementschefen vidare — att processmaterialet skulle framläggas för domstolen i *muntlig* form. Det vore alltså i regel icke tillåtet för part att till rätten ingiva skriftliga, på förhand uppsatta inlagor eller att uppläsa sådana inlagor. En dylik uppläsning berövade förhandlingen dess naturlighet och rörlighet samt försvårade för domaren uppgiften att utan onödig omgång tränga fram till sakens kärna. Särskilt för lekmännen vore en uppläsning av långa inlagor tröttsam och svår att följa med oförminskat intresse. Uppenbarligen förelåge intet hinder för parten att till stöd för minnet begagna anteckningar rörande för målet betydelsefulla sakförhållanden eller för att underlätta inblick i målet förete kartor, ritningar eller andra handlingar, ej heller att såsom bevis åberopa skriftliga dokument såsom skuldebrev, kontrakt eller redovisningsräkningar. Den uttalade farhågan, att den muntliga framställningen skulle ställa alltför stora krav å parterna och att dessa för

sin talans utförande skulle bliva beroende av yrkesadvokater, varigenom — om ej på grund av lag så dock till följd av omständigheternas makt — advokattvång skulle komma att bliva rådande, ansåge departementschefen vara ogrundad. Den muntliga förhandlingen borde icke äga karaktären av mer eller mindre retoriskt lagda anföranden utan av ett meningsutbyte under ordförandens ledning. För den part, som utan omsvep och undanflykter ville för domstolen framlägga sin sak, torde det icke möta någon svårighet att fullgöra denna uppgift. Något krav å framställningens formella fulländning borde ej rimligen göras gällande. Överhuvudtaget torde den ej sällan förekommande uppfattningen om det muntliga förfarandets stora krav å parterna vara i hög grad överdriven. Det funnes icke någon anledning antaga, att förhållandena härutinnan skulle gestalta sig annorlunda än i de särskilt å landsbygden ej sällsynta fall, där parterna redan nu inför domstolen själva muntligen utföra sin talan. Emellertid torde intet hinder möta att för de säkerligen sällsynta fall, då skälig hänsyn till parten krävde det, tillåta part som själv utförde sin talan att härför begagna av honom författad skrift.

Departementschefen anförde vidare, att det för *en koncentrerad förhandling* vore av vikt, att samtliga — parter, vittnen och andra — som skulle höras i målet, på en gång vore tillstådes för att deltaga i förhandlingen. Skyldigheten att på kallelse iakttaga inställelse inför domstolen måste inskräpas genom därför lämpade påföljder i högre grad än nu vore fallet. Vore den kallade av laga förfall hindrad att närvara, borde det åligga honom att så skyndsamt som möjligt därom göra anmälan hos domaren. Hade vittne eller annan, vars hörande påkallats, ej kommit tillstådes, borde det ankomma på domstolen att efter omständigheterna avgöra, huruvida förhandlingen borde inställas eller, om det funnes lämpligare, förhandling ändå äga rum. I senare fallet borde förhandlingen för den eller de uteblivnas hörande fortsättas inom kortast möjliga tid och då uppenbarligen inför samma domare, som deltagit i den tidigare förhandlingen.

En koncentration av förhandlingen krävde emellertid — yttrade departementschefen vidare — jämväl andra åtgärder. Till förberedande av rättsförhandlingen hade parterna, var å sin sida, att sörja för att utredning och bevisning erhöles nödig fullständighet. Den ena partens åtgöranden härutinnan vore i hög grad beroende av den andres. Ett påstående kunde av motparten lämnas obestrif. För sådant fall erfordrades i allmänhet icke någon bevisning från den part, som framställt det. Men även då motparten med visshet kunde antagas bestrida påståendet, kunde läget vara i hög grad oklart. För vardera parten inställde sig här den frågan, vilken bevisning den andra parten ämnade åberopa. Svaret härå vore uppenbarligen av stor betydelse för omfattningen och beskaffenheten av den utredning han själv ansåge sig böra förebära. Därest parterna skulle skrida till förhandling inför domstolen utan någon föregående kännedom om varandras inställning till tvistefrågan, skulle denna deras bristande kännedom leda till antingen

att den utredning, som av endera förebragtes, komme att bliva mera omfattande än som betingades av den andres ståndpunkt, eller ock att en part helt oförberett såge sig försatt i det läget, att hans utredning med hänsyn till den, som framförts av motparten, vore otillräcklig. I det förra fallet skulle ändamålslösa kostnader åläggas parterna och i det senare skulle följden bliva ett eljest onödigt uppskov med förhandlingen. I själva verket utgjorde det redan under nuvarande rättegångsförfarande en kännbar brist, att icke den egentliga rättsförhandlingen föreginges av någon förberedande förhandling mellan parterna, varigenom stridigheterna dem emellan kunde klarläggas. Parterna komme nu ofta till domstolen okunniga om varandras ställning till saken. Det låge i öppen dag, att detta förhållande medförde stora olägenheter i riktning av rättegångens uttänjande genom ideliga uppskov. Dessa olägenheter skulle vid ett koncentrerat förfarande stegras till ett avgjort hinder för varje ordnad förhandling. Den egentliga rättsförhandlingen, huvudförhandlingen, borde alltså för att syftet med densamma skulle kunna vinnas föregås av en förberedande förhandling eller s. k. förberedelse.

Beträffande förberedelsen anförde departementschefen vidare:

Förberedelsens ändamål är, såsom redan antytts, icke att utgöra en del av själva rättsförhandlingen utan att skapa förutsättningar för dennas koncentration genom ett närmare klarläggande av parternas ståndpunkter, deras angrepps- och försvarsmedel. Lämpligast är, att denna förberedelse försiggår inför och under ledning av en opartisk person. Då förberedelsen icke ingår som ett led i själva rättsförhandlingen, synes det icke vara nödvändigt, att domstolen som sådan åläggas denna uppgift.

Vid förberedelsen bör till en början käranden lämna motparten en redogörelse för sina yrkanden och de faktiska omständigheter, på vilka varje särskilt yrkande stöder sig. Svaranden har därefter att angiva, huruvida och på vilken grund yrkandet av honom bestrides. Är sålunda fråga om klander av en redovisning, som omfattar olika poster, genomgås varje post och parterna lämnas tillfälle att uttala sig därom. På detta sätt utskiljes vad mellan parterna är ostridigt från de egentliga tvistepunkterna. Vad de sistnämnda angår återstår därefter frågan om de bevis, envar har att åberopa, och vad han avser att styrka med varje bevismedel. Jämväl härom åligger det parterna att meddela upplysningar. För part, som åsidosätter sin skyldighet härutinnan, bör stadgas som påföljd att han — även för det fall, att han vinner målet — har att vidkännas och alltså jämväl ersätta motparten de kostnader, som vållas av hans underlåtenhet t. ex. genom ett därav föranlett uppskov med rättsförhandlingen.

Det är utan vidare uppenbart, vilken lättnad en förberedelse, anordnad på sätt nu antytts, innebär för parterna. Ett tillfälle erbjuder sig därjämte för domaren att på ett tidigt stadium av tvisten söka sammanjämka parternas ståndpunkter, avlägsna förekommande missförstånd och så bringa saken till förlikning. Särskilt för en part, som personligen utför sin talan, torde förberedelsen vara av stort värde. Det är nämligen att vänta, att domaren, med bibehållande av sin opartiska ställning, härvid genom lämplig handling sörjer för att parten sättes i stånd att bevaka sin talan.

Då med förberedelsen icke avses, att den skall ersätta rättsförhandlingen eller någon del av denna, bör något upptagande av vittnesbevisning vid densamma i regel icke förekomma. Ej heller bör något avgörande av målet

äga rum på detta skede. Ett undantag härifrån kan och bör uppenbarligen ske, då svaranden medger käromålet eller då, vid svarandens uteblivande, någon egentlig rättsförhandling icke är erforderlig. Däremot äro meningarna delade, huruvida jämväl i andra fall ett avgörande, eventuellt efter upptagande av bevis, må tillåtas vid förberedelsen. På denna punkt torde stor försiktighet vara på sin plats. Eljest föreligger fara, att rättsskipningen i större utsträckning kommer att överflyttas från huvudförhandlingen till förberedelsen. En dylik utveckling skulle förringa värdet av rättegångens offentlighet och framför allt minska lekmännens möjlighet att deltaga i rättsskipningen.

Vad därefter angår sättet för förberedelsen kan denna under domarens ledning anordnas antingen såsom en förberedande muntlig förhandling mellan parterna eller såsom skriftväxling. Intet hindrar, att förfarandet efter omständigheterna övergår från den ena av dessa former till den andra. Avgörandet härutinnan bör tillkomma domaren och göras beroende av målens olika karaktär. I en del fall och särskilt sådana, där det kan förväntas att parten personligen för sin talan, torde den muntliga formen vara att föredraga. Då så äger rum, bör över vad som förekommer föras protokoll för att, om behov därav yppas, kunna av parterna åberopas vid huvudförhandlingen.

En fråga, vid vars besvarande meningarna gå starkt isär, är den, vilken betydelse förberedelsen bör äga för huvudförhandlingen. Sådillvida råder dock samstämmighet att, såsom jag redan antytt, en part äger att åberopa sig å förberedelsen såsom bevis t. ex. för medgivanden, gjorda av andra parten. Vad meningsskiljaktigheten avser är huruvida domstolen har skyldighet att självant beakta vad som förekommit vid förberedelsen. Det synes mig som om med denna inställning frågan icke vore av större praktisk betydelse. För parterna torde det framstå som självklart, att det resultat, som vunnits vid förberedelsen, skall bilda utgångsläge för huvudförhandlingen. Skulle någondera vid denna intaga en annan ståndpunkt, bör det vara domarens uppgift att därå fästa parternas uppmärksamhet. Uppenbarligen får emellertid till grund för domen icke läggas något material, som ej förebragts vid huvudförhandlingen. I annat fall kan den avgörande förhandlingen lätt komma att överflyttas till förberedelsen och huvudförhandlingen komma att nedsjunka till ett tomt sken. Härigenom skulle såsom redan berörts de intressen motverkas, som äro förknippade med rättegångens offentlighet och lekmännens deltagande i rättsskipningen.

Departementschefen erinrade vidare, att av det förut anförda framginge, att vid huvudförhandlingen materialet skulle föreläggas domstolen i muntlig form samt att det vore å domstolens omedelbara uppfattning av vad sålunda förekommit, som domen skulle byggas. Denna uppfattning skulle alltså icke såsom nu förmedlas av ett över förhandlingen eller någon del därav fört protokoll. En konsekvens av denna ståndpunkt vore att i fråga om sådana bevismedel, där, såsom vid vittnesbevisningen, bevisvärdet vore knutet till själva utsagan, denna utsaga alltid skulle avgivas vid huvudförhandlingen och inför den domstol, som hade att döma i saken. Ett fasthållande av detta krav vore uppenbarligen av den största vikt vid ett bevissystem, som vore grundat å fri uppskattning av bevisningen. Tyvärr vore det dock jämväl på denna punkt oundgängligt att göra vissa av tvingande praktiska skäl påkallade avvikelser från omedelbarhetsprincipen. Det kunde sålunda in-

träffa, att ett vittne på grund av sjukdom, bortresa eller annan orsak icke vore i stånd att infinna sig vid huvudförhandlingen eller att vittnets inställelse vid denna skulle vara förenad med oskäligen kostnader. Ett strängt vidhållande av omedelbarhetsprincipen skulle här kunna leda till att en part ginge helt miste om sin kanske allra värdefullaste bevisning och ett resultat alltså framtvings, som stode i direkt strid med det egentliga syftet med all rättgång, främjandet av det materiellt riktiga. I rättssäkerhetens eget intresse måste i sådana fall stå parten öppet att få vittnet avhört utom huvudförhandlingen, eventuellt vid annan domstol. Protokollet över vittnesförhåret borde då kunna åberopas som bevis vid huvudförhandlingen. Liksom i allmänhet tillkomme det därvid domstolen att efter fri prövning uppskatta den sålunda återgivna utsagens bevisvärde. Att domstolen för en sådan uppskattning icke ägde lika goda utgångspunkter som då utsagan avgäves omedelbart inför domstolen, låge emellertid i öppen dag. De sålunda antydda undantagen borde, därest syftet med förhandlingens omedelbarhet icke skulle äventyras, icke sträcka sig längre än som nödvändigt betingades av förhållandena. Detta omdöme gällde särskilt förhandlingen vid underrätten, där på grund av sakens egen natur tyngdpunkten i bevisupptagningen och sanningsprövningen alltid måste vila. Vad anginge överrättsförfarandet komme otvivelaktigt jämväl andra synpunkter i beaktande.

I detta sammanhang behandlade departementschefen frågan om *protokollet* och framhöll, att dessa vid en på omedelbarhetsprincipen vilande förhandling icke längre komme att utgöra grundval för domen. Strängt taget skulle — yttrade departementschefen — därav följa, att protokollen såsom förmedlare av domstolens iakttagelser bleve helt överflödiga. Emellertid tillkomme jämväl på denna punkt vissa praktiska hänsyn, som verkade i annan riktning. Sålunda hade framhållits, att en uppteckning i protokoll av bevisningen skulle särskilt i vidlyftiga och invecklade mål underlätta för domstolen att sammanhålla materialet och utgöra en kontroll för såväl domstolen som parterna, att icke någon faktisk omständighet av betydelse förbigåtts vid prövningen, att vid fullföljd av målet till högre instans det ur bevisprövningens synpunkt vore av betydelse att äga tillgång till en autentisk uppteckning av innehållet i de utsagor, som avgivits vid underrätten, att protokoll jämväl erfordrades vid prövning av frågor om resning, nåd, villkorlig frigivning och åtal för falsk utsaga samt att avsaknaden av protokoll skulle i stor utsträckning medföra en återupprepning av bevisningen i överrätterna jämväl i sådana fall, då något behov därav eljest icke förelåge. De sålunda anförda skälen för bevisningens upptagande i protokoll måste enligt departementschefens mening anses äga berättigande, även om därigenom ett tyngande moment infördes i förhandling och processledning. Särskilt ur parternas synpunkt vore det uppenbarligen av vikt, att utsagor, som tjänade som bevismedel, upptecknades och detta ej minst vid fullföljd till högre instans. Ett återupprepande av bevismaterialet i hela dess omfattning vore alltid förknippat med vanskligheter. Under den mellantid, som förflutit, kunde

ett vittnes hågkomst av vad som tilldragit sig ha fördunklats och hans uppfattning påverkats. Genom dödsfall eller andra omständigheter kunde ett bevismedel ha gått helt förlorat. Med hänsyn till de stora svårigheter och kostnader, som vore förenade med en förnyad bevisupptagning i överinstansen, torde någon ovillkorlig skyldighet att upprepa bevisningen icke i allmänhet böra åläggas parterna. Detta förhållande inskräppte uppenbarligen i än högre grad vikten av att sanningsprövningen vid underrätten skedde med all möjlig omsorg och tillförlitlighet. Underrättens avgörande i bevisfrågan borde i regel vara utslagsgivande, såvida ej omständigheter tillkomme, som rubbade tilltron. Protokollen hade härutinnan en ej ringa betydelse ur kontrollsynpunkt. Departementschefen hade därför stannat vid den uppfattningen, att utsagor, som avgåves under straffansvar, skulle antecknas i protokoll. Jämväl i andra fall kunde emellertid, särskilt med hänsyn till överrättens bevisprövning, en utsaga eller en domstolens egen iakttagelse vara av den betydelse, att uppteckning därav borde äga rum. Däremot borde protokollet under inga förhållanden belastas med parternas anföranden, i vad de avsåge närmare utveckling av parternas påståenden eller värdesättning av bevisning eller rättsliga spørsmål. Departementschefen betonade vidare, att intet borde underlåtas, som vore ägnat att lätta den börda protokollföringen otvivelaktigt medförde för domstolen. Detta vore så mycket angelägnare som det nu tillämpade sättet i fråga om protokollens uppsättande under stundom lång tid efter själva förhandlingen och med stöd av ofta knapphändiga minnesanteckningar måste, såsom alltför osäkert, bringas att upphöra och protokollet färdigställas vid själva förhandlingen. Endast härigenom kunde vinnas den kontroll, som vore protokollets huvudsyfte.

I fråga om *parterna och deras ombud* anförde departementschefen, att det icke torde kunna bliva föremål för delade meningar, att den av ålder gällande grundsatsen om rätt för part att utan anlitan av ombud inför alla domstolar, såväl lägre som högre, själv utföra sin talan borde bibehållas i en ny rättegångsordning. Framför ombudet ägde parten det företrädet, att han i allmänhet av egen erfarenhet kände de faktiska förhållanden, varå han grundade sin talan. Hans brist i rättsliga insikter kunde och borde efter omständigheterna ersättas av en klok och taktfull vägledning från domaren.

Departementschefen erinrade vidare därom, att för närvarande part ägde rätt att, bortsett från de grövre brottmålen, i rättegången företrädas av ombud. Vid val av ombud vore stor frihet inrymd åt parten. Det torde ej kunna förnekas, framhöll departementschefen, att förhållandena å detta område icke vore i allo tillfredsställande, även om en förbättring under de senaste årtiondena gjort sig märkbar. Ombudets uppgift vore i främsta rummet att tillvarataga partens intressen, och han fyllde illa denna sin uppgift, om han invecklade parten i en rättegång, som han insåge eller borde inse vara utsiktslös. Det vore ej allenast parterna, som härigenom tillskyndades förfång; ur allmän synpunkt vore det ingalunda likgiltigt, om domstolarna på detta sätt betungades och statsverket härigenom åsamkades ändamålslösa kost-

nader. Å ombudet måste vidare ställas den fordran, att han ägde förmåga och vilja att tillvarata partens rätt, så att rättsförlust ej åsamkades denne genom ombudets försumlighet eller bristande insikter. Det kunde ej heller anses som obilligt att, då lagen tillåte part att begagna sig av ombud, den härmed förknippade villkor, som vore ägnade att främja en god rättsskipning. Ur nu antydda synpunkter låge det nära att för rätt att gå parter tillhanda såsom rättegångsombud uppställa kravet på juridisk utbildning. Departementschefen ville emellertid icke ansluta sig till detta krav, såvitt anginge underrätterna, och detta av det huvudskälet, att bland de icke rättsbildade rättegångsombuden otvivelaktigt funnes betrodda och allmänt aktade personer, som på ett oklanderligt sätt fyllde sin uppgift vid förhandlingarna i underrätten, och att dessutom en dylik åtgärd måhända skulle, särskilt för landsbygden, medföra vissa olägenheter och ett alltför starkt intrång i gamla sedvänjor. Dessa hänsyn torde emellertid icke med tillnärmelsevis samma styrka göra sig gällande i fråga om förfarandet i överrätterna. Härtill komme, att i dessa instanser de rättsliga momenten i rättegången intoge en mera framskjuten plats samt att kravet å fullgod juridisk utbildning hos ombuden alltså avsevärt vunne i styrka. Hur detta krav lämpligen borde tillgodoses, syntes böra bliva föremål för ingående överväganden vid utarbetande av lagstiftning i ämnet.

Departementschefen framhöll vidare, att i nära samband med frågan om partens rätt att låta sig företrädas av ombud stode den om *skyldighet* för part att på kallelse infinna sig inför domstolen för att medverka till sakens utredning. Den befogenhet, som enligt gällande lag tillkomme domstol att kalla parten till personlig inställelse, hade i praktiken förlorat sin betydelse. I en rättegångsordning, vilken satte som sitt mål att för sanningens utforskande anlita varje hjälpmedel, som stode till buds, kunde något undantag icke göras för parten. Jämväl å honom vilade skyldigheten att bidra till den materiella rättens förverkligande, och det vore allenast på denna grund han ägde att påkalla rättsordningens skydd. Denna uppfattning ledde följdriktigt till uppställande av kravet på sanningsplikt ej allenast för vittnen och andra, som utan att vara parter hördes inför domstol, utan jämväl för parterna.

Departementschefen övergick härefter till vissa med *bevisupptagning och bevisvärdering* sammanhängande frågor av mera speciell natur. Därvid framhölls till en början såsom en av den fria bevisprövningens viktigaste grundsatser att domstolen icke vore utestängd från någon kunskapskälla med hänsyn till dennas särskilda natur samt att domstolen vid sin sanningsprövning sålunda hade att taga i övervägande allt som förekommit i målet och kunde vara av betydelse för utgången. Uppenbarligen ägde dock domstolen ej grunda sin dom på upplysningar, som ej förebragts vid förhandlingen inför domstolen utan allenast härledde sig från någon eller några domstolsledamöters enskilda kännedom. Det skulle förvisso innebära en stor fara för rättssäkerheten, om domstolen skulle äga att taga hänsyn till material, som framkommit först vid en enskild överläggning mellan domstolens ledamöter och så-

lunda ej varit utsatt för parternas granskning. Däremot borde det icke anses utgöra något hinder för domstolen att tillgodogöra sig den särskilda erfarenhet eller sakkunskap eller den ortskännedom, som någon av domstolens ledamöter kunde äga, eller att beakta omständigheter, som vore allmänt vederliga och vilkas riktighet icke rimligen kunde ifrågasättas.

Beträffande de särskilda bevismedlen framhöll departementschefen, att i ett fritt bevissystem, enligt vilket varje omständighet av vad beskaffenhet som helst kunde tjäna som bevismedel, icke förelåge samma behov av bevisregler som i de äldre, på den legala bevisteoriens grund vilande bevissystemen. Emellertid kunde sådana regler, särskilt i fråga om bevisningens uppdragande, icke helt undvaras. Vad anginge *partsutsagan* och de medel som borde användas för att inskräpa partens sanningsplikt kunde olika alternativ väljas. Närmast komme otvivelaktigt i fråga att belägga varje falsk utsaga, som av part avgåves vid huvudförhandlingen, med straffansvar. Därest denna utväg skulle stöta på alltför starka betänkligheter, återstode till övervägande ett särskilt förhör med parten, vid vars företagande förhörets karaktär uttryckligen skulle tillkännagivas. Då det gällde att bestämma det straff, som borde åsättas den falska partsutsagan, syntes icke obilligt att hänsyn toges till den kollision, som här förelåge mellan å ena sidan partens sanningsplikt och å andra sidan hans med rättegången förknippade intresse. Straffet borde alltså icke givas fullt samma stränghet som straffet för falsk vittnesutsaga. Den nämnda intressekonflikten borde leda till att partsförhör under straffansvar allenast finge äga rum i tvistemål.

Beträffande *vittnesbevisningen* anförde departementschefen, att den fria bevisprövningen innebure ett avskaffande av samtliga nu gällande vittnesjäv. Envar, som ej vore part i målet, finge höras som vittne. I allmänhet ägde icke en till vittne åberopad person rätt att undandraga sig vittnesmål. I vissa fall kunde emellertid ur billighetssynpunkt starka skäl föreligga för en eftergift. Sålunda skulle det framstå som en knappast försvarlig hårdhet, om den tilltalades maka, hans föräldrar, barn eller syskon skulle göra sig förfallna till mened för det de förteगत omständigheter, genom vilkas yppande den tilltalade skulle komma att ådömas straff. I sådana fall syntes det böra bero av den till vittne åberopade, huruvida vittnesmål finge honom avkrävas eller ej; och han borde i intet fall vara skyldig att meddela något, som skulle utsätta honom själv eller en nära anhörig för åtal. Departementschefen ansåg tillräckliga skäl icke föreligga till avvikelse från gällande lagsregel, att vittne skall bekräfta sin utsaga med ed. Rätt för den, som på grund av sin religiösa övertygelse ansåge sig förhindrad att fullgöra edgång, att utbyta eden mot en högtidlig försäkran på heder och samvete borde emellertid i lag fastställas; prövningen härav borde icke såsom för närvarande tillkomma Kungl. Maj:t utan till undvikande av omgång och tidsutdräkt överlämnas åt den domstol, vid vilken vittnet skulle höras.

I fråga om *bevisning genom sakkunniga* framhöll departementschefen bland annat, att medan uppgiften att förebringa bevisning i regel tillkomme parterna, frågan huruvida domstolen för sin dömande verksamhet vore i be-

hov av särskild sakkunskap rörande ett visst ämne uppenbarligen i första hand måste vara beroende av domstolens uppfattning härutinnan. I allmänhet borde därför gälla, att uppdrag som sakkunnig meddelades av domstolen, part dock obetaget att å sin sida tillkalla särskild sakkunnig. I fråga om sättet för bevisningens upptagande förelåge en väsentlig skillnad mellan vittne och sakkunnig. Då resultatet av den sakkunniges undersökning i allmänhet hade formen av ett skriftligt utlåtande, kunde icke å sakkunnigbeviset, i samma utsträckning som i fråga om vittnesbeviset, uppställas den fordran, att det skulle i muntlig form framläggas inför domstolen. Ett sådant krav kunde beträffande ämbetsmyndigheter och offentliga institutioner redan på grund av sakens natur i allmänhet icke tillmötesgås. Uppenbart vore även, att värdesättningen av ett sakkunnigutlåtande väsentligen vore beroende av helt andra faktorer än dem, som gjorde sig gällande beträffande utsaga av part eller vittne. För klarläggande av innebörden av ett avgivet utlåtande kunde det dock i många fall vara av vikt, att den sakkunnige hördes inför domstolen. I sådant fall borde möjlighet därtill förefinnas antingen parten framställde yrkande därom eller domstolen eljest funne det böra äga rum. Behov av sakkunnigs tillkallande kunde yppas under alla skeden av förfarandet. Ur synpunkten av rättegångens koncentration vore det dock av stor betydelse, att denna fråga såvitt möjligt vunne sin lösning redan under förberedelsen. Hade förordnande då meddelats om inhämtande av sakkunnigs yttrande, borde tillfälle lämnas parterna att redan före huvudförhandlingen taga del av detsamma för att fatta ståndpunkt till frågan, huruvida de å sin sida ville påkalla förhör med den sakkunnige eller förebringa särskild sakkunnigbevisning. I annat fall låge den faran nära, att för detta ändamål uppskov med huvudförhandlingen bleve nödvändigt.

Beträffande *skriftliga bevis* anförde departementschefen:

Då i 1734 års lag beträffande skriftliga bevis stadgades att, om någon företer sådana bevis att sin talan därmed styrka, domaren har att noga pröva deras beskaffenhet och riktighet så ock vad vitsord och verkan de i saken äga, innebar denna föreskrift en för den tiden påfallande avvikelse från den legala bevisteorien. Den fria bevisprövning, som sålunda redan gäller, bör bibehållas. Däremot saknar vår nu gällande lag allmänna bestämmelser om editionsplikt i fråga om skriftlig handling eller med andra ord om skyldighet för den, som innehar sådan handling, att inför domstol förete den på yrkande av någon, som vill åberopa handlingen som bevis. Att en dylik editionsplikt föreligger jämväl enligt gällande svensk rätt, är allmänt erkänt, även om meningarna äro delade angående dess omfattning. I vissa fall kan editionsplikten grundas å ett materiellt-rättsligt förhållande mellan den, som påyrkar handlingens utgivande, och handlingens innehavare, såsom i fråga om gäldenärs rätt att återfå ett av honom inlöst skuldebrev. I andra fall är anspråket på handlingens utkommande av rent processuell natur; ett dylikt anspråk är då ett utflöde av den allmänna skyldighet, som åligger varje medborgare att lämna sitt bistånd till rättens förverkligande, och står alltså vittnesplikten nära. Om den skriftliga handlingen är i motpartens besittning, synes en mera ovillkorlig skyldighet att förete handlingen kunna föreskrivas. Ur principiell synpunkt torde ej möta något hinder att göra editionsplikt gällande också mot en utom rättegången stående person, därest det kan antagas vara av vikt

för sanningens utforskande och innehavarens berättigade intressen ej därigenom kränkas. Utfallet är här närmast beroende på en avvägning av de intressen, som sålunda stå emot varandra.

I en på koncentration och omedelbarhet byggd rättegång är det uppenbarligen angeläget, att spörsmålet, huruvida i ett visst fall editionsplikt föreligger eller ej, kan avgöras på ett förberedande stadium så att den handling, varom är fråga, kan företes vid huvudförhandlingen. För att detta syfte skall kunna nås erfordras vissa, från den allmänna förhandlingsordningen avvikande regler. Sålunda måste det tillkomma domaren att redan under förberedelsen träffa ett avgörande härutinnan. Att i detta sammanhang intaga någon definitiv ståndpunkt till dessa frågor, torde icke vara erforderligt.

Departementschefen framhöll vidare, att den tidigare lämnade redogörelsen i fråga om förfarandet i främsta rummet hade avsett tvistemålen men att de därvid angivna grunderna uppenbarligen ägde tillämpning jämväl å *rättegången i brottmål*. Med hänsyn till brottmålets beskaffenhet och särskilt det offentliga intresse, som knöte sig till dessa mål, krävdes dock på åtskilliga punkter andra anordningar än för tvistemålen del.

I fråga om de principer, varå straffprocessen borde grundas, anförde departementschefen, att den ackusatoriska principen, enligt vad numera vore allmänt erkänt, borde tillerkännas företräde framför den inkvisitoriska. Vid tillämpning av den ackusatoriska principen hade domstolen lättare att bevara sin opartiskhet och därigenom tryggades tilliten till rättsskipningens auktoritet. Uppgiften att samla bevismaterialet lades på andra organ, som vore bättre ägnade härför än domstolen. Departementschefen yttrade vidare:

Vid en ackusatorisk process är rättegången anordnad som en förhandling mellan två parter, den ena — där åtalsrätten ej tillkommer målsäganden — åklagaren såsom statens representant och den andra den tilltalade. Åklagarens ställning i rättegången bestämmes av den uppgift han såsom representant för statsintresset har att fullfölja. Han har att verka för att den brottslige och endast han blir dömd till straff och till ett straff, som svarar mot hans brott. Han har sålunda att göra gällande ej allenast omständigheter, som tala mot den misstänkte, utan också sådana, som kunna anföras till hans förmån. Ur rättsordningens synpunkt är det lika viktigt, måhända ännu viktigare, att ej den oskyldige utsättes för straff som att den skyldige drabbas av det straff han förtjänar.

I förhållande till åklagaren bör den tilltalade, som ju ännu ej är övertygad om någon brottslighet, intaga en fullt likaberättigad ställning. Han äger alltså begagna sig av de rättigheter, som tillkomma part, få del av den bevisning, som förebragts mot honom, själv förebringa utredning och bevisning, närvara vid förhandlingen och där yttra sig ävensom företaga de rättshandlingar, såsom användande av rättsmedel, som i allmänhet stå en part till buds. Med den tilltalades partsställning följer också förpliktelsen att medverka till sakens utredning. Han är skyldig att, i den mån det erfordras, personligen infinna sig vid domstolen, han äger icke undanhålla bevisning eller på annat sätt försvåra utredningen. I den mån fara föreligger, att den tilltalade söker undandraga sig dessa förpliktelser, kunna tvångsåtgärder tillgripas mot honom. Enligt nutida uppfattning är i ett hänseende den tilltalades ställning till och med förmånligare än partens i en civil rättegång. Den intressekollision, som i en straffprocess föreligger mellan å ena sidan den tilltalades sanningsplikt och å den andra hans mänskligt sett fullt förklarliga strävan att undgå straff,

föranleder ur skälighets- och billighetssynpunkt, att den tilltalade icke mot sin vilja göres till bevismedel mot sig själv. På denna punkt föreligger en bestämd avvikelse från den äldre inkvisitoriska processen, i vilken den tilltalade icke betraktades som part i egentlig mening utan mera som ett medel för domaren att vinna utredning i målet.

Den likställighet mellan åklagare och tilltalad ur partssynpunkt, som jag nu antytt, kräver för att icke för den tilltalade bliva allenast ett tomt sken, att han åtminstone i svårare fall utrustas med en rättskunnig försvarare. Den tilltalades rätt att anlita försvarare, som är en av hans viktigaste partsrättigheter, bör uttryckligen fastslås i lagen. Men i rättsordningens eget intresse är det uppenbarligen angeläget, att den tilltalade för det fall, att han på grund av svag ekonomi eller av annan orsak icke själv kan anskaffa försvarare, genom statens försorg erhåller nödigt biträde. Denna grundsats har på senare tid vunnit erkännande jämväl i vår lagstiftning. Sålunda är enligt gällande lag häktad, som åskar hjälp vid sin talans förberedande och utförande och säger sig ej själv kunna anskaffa biträde, berättigad att erhålla av länsstyrelsen eller domstolen förordnat biträde; i vissa fall kan domstolen av eget initiativ förordna biträde.

Det torde icke vara föremål för tvekan, att den väg, på vilken lagstiftningen sålunda slagit in, är den, som säkrast leder till målet, straffrättskipningens säkerhet, och att denna väg bör följas i en ny rättegångsordning. Vad som här närmast kommer i fråga är ett stärkande av de institutioner, som handha åtalet å ena sidan och försvaret å den andra.

En allvarlig brist i vår nuvarande rättegångsordning vore — anförde departementschefen — att *förundersökningen i brottmål* icke gjorts till föremål för reglering i lag. Detta förhållande sammanhänge därmed att vid tillkomsten av 1734 års lag lagstiftningen ännu stod kvar på inkvisionsprincipens ståndpunkt och i överensstämmelse med denna ansåg domstolens uppgift omfatta målets utredning i dess helhet och sålunda jämväl den förberedande undersökningen. Med den övergång till ackusatorisk förhandling, som efter hand ägt rum, hade behovet av en förberedande, från domstolsförhandlingen skild undersökning gjort sig allt starkare gällande. En sådan hade också utbildat sig vid sidan av lagen. Bestämmelser härom hade vid skilda tidpunkter influerat i instruktioner för åklagar- och polisväsendet. Dessa bestämmelser avsågo dock huvudsakligen frågan om de myndigheter, som hade att verkställa undersökningen, mindre själva förfarandet vid undersökningen. Det vore tydligt, att en allmän reglering av detta ämne icke kunde undvaras i en ny rättegångsordning. Departementschefen anförde ytterligare:

Förundersökningens uppgift är att bereda åklagaren tillfälle att avgöra, huruvida åtal bör ske, samt att sätta honom i stånd att väl utföra sin talan. För vinnande av en koncentrerad huvudförhandling är det av stor vikt, att förundersökningen blir så fullständig som möjligt och att sålunda förhör hålles med alla, som ha sig något bekant i saken. Själva bevisupptagandet bör emellertid vara förbehållet domstolen. De skäl, som för tvistemålens del anförts mot ett undanskjutande av domstolsförhandlingen till förmån för förberedelsen, göra sig uppenbarligen gällande med ännu större styrka i fråga om brottmålen. Det undersökningsförfarande, som för närvarande tillämpas såväl å landsbygden som i flertalet städer, har kännetecknats som ett av åklagaren i egenskap av polismyndighet lett förfarande. Till stöd för denna anordnings bibehållande har framhållits den intima sam-

verkan mellan polispersonalen och den åtalsbeslutande myndigheten, som ur utredningssynpunkt måste anses i hög grad önskvärd. Å andra sidan har mot densamma åberopats, att anordningen med åklagare eller polismyndighet som undersökningsledare kan innebära en viss fara för den misstänktes rätts-säkerhet. Ur denna synpunkt har i stället förordats ett system, enligt vilket förundersökningen, sedan det egentliga spaningsarbetet vore avslutat och misstankarna riktats mot en bestämd person, skulle stå under ledning av en särskild förhørsdomare.

Det torde icke kunna bestridas, att den nu tillämpade ordningen är be-häftad med allvarliga brister, såsom att förhørsledaren ofta saknar erforderlig kompetens, att förhören i allt för hög grad ledas efter inkvisitoriska grundsatser, att den misstänkte saknar rätt att anlita försvarare samt att någon utväg att omedelbart påkalla rättelse i fall, då förhørsledaren överskri-der sin befogenhet, icke står den misstänkte till buds. Det torde dock icke ligga utom räckhåll att jämväl med bibehållande i huvudsak av den nuvarande ordningen i dessa hänseenden åvägabrinda mera betryggande för-hållanden. Sålunda torde det vara allmänt erkänt, att redan med hänsyn till åklagarens uppgift i fråga om anställande och utförande av åtal hans kom-petens behöver stärkas. Särskilt i fråga om de grövre brottmålen torde å åklagaren böra uppställas krav å en juridisk utbildning, som ej i allt för hög grad skiljer sig från domarens. Vad angår den misstänktes ställning bör rätt tillerkännas honom att redan å detta skede anlita försvarare. Förbud bör meddelas mot olämpliga, inkvisitoriskt lagda förhørsmetoder och över-huvudtaget mot en behandling, som utsätter den misstänkte för en alltför stark psykisk eller fysisk påfrestning. Slutligen bör det stå honom öppet att i fall, då förhørsledaren överskrider sin befogenhet, påkalla omedelbar rättelse hos domaren. Med nu antydda garantier torde ur synpunkten av den miss-tänktes rättssäkerhet alla skäliga anspråk vara tillgodosedda. Härtill kommer med den nuvarande ordningen den fördelen, att åklagaren sättes i tillfälle att redan på ett tidigt skede följa utredningen, pröva dess värde och draga för-sorg om erforderliga kompletteringar — uppgifter, som på det närmaste höra samman med åtalet och dess utförande. Anordningen med förhørsdomare kan ej undgå att ur organisatorisk synpunkt träffas av den anmärkningen, att väsentligen samma eller närliggande uppgifter komma att uppdelas å två särskilda tjänstemannakategorier. Dessutom föreligger alltid den faran, att förhørsdomarens befattning med undersökningen blir av mera formell be-skaffenhet samt att den verkliga ledningen till skada för utredningens opar-tiskhet kommer att glida över å polismyndigheten och sålunda handhas av personer, som i allmänhet äga mindre juridisk kompetens än åklagaren. Jag har alltså ansett, att tillräckliga skäl icke föreligga för att i princip frångå den nu gällande ordningen även om såsom redan berörts vissa förändringar i densamma äro påkallade.

En fråga, som i brottmål är av stor betydelse och direkt inverkar på huvud-förhandlingens karaktär, är den, huruvida de protokoll, som förts vid den förberedande undersökningen, må läggas till grund för huvudförhandling-en. Svaret torde icke kunna bliva annat än att så ej må ske. Det vid våra underrätter nu i allmänhet tillämpade förfarandet, att förhandlingen inledes med en uppläsning av förhørsprotokoll, varefter den tilltalade tillfrågas om han vitsordar protokollets riktighet, synes innebära sådana vådor för säker-heten i rättsskipningen, att det snarast bör avskaffas. Den förberedande undersökningens egentliga uppgift är, såsom förut framhållits, att sätta *åkla-garen* i tillfälle att taga ståndpunkt till frågan, huruvida skäl förefinnas för åtal, ävensom att vid huvudförhandlingen förebringa den bevisning, som står till buds, däremot i intet fall att i och för sig utgöra ett bevismedel, som

må återopas mot den tilltalade. I överensstämmelse med de principer, som tidigare utvecklats, har domstolen att taga hänsyn till allenast vad som förekommer vid huvudförhandlingen och den bevisning, som där omedelbart framföres. Tillfälle bör alltså lämnas den tilltalade ävensom vittnen och andra, som höras, att fritt och utan föregående erinran om protokollets uppgifter avgiva sina utsagor.

I fråga om de *straffprocessuella tvångsmedlen* framhöll departementschefen, att det med hänsyn till det starka samhällsintresse, som vore knutet särskilt till de grövre brottens beivrande, vore ofrånkomligt, att dessa tvångsmedel komme att innebära ingrepp i rättigheter, som för den enskilde vore av högsta värde, såsom den personliga friheten, hans rätt till hemfrid och kroppslig integritet.

Departementschefen erinrade vidare om de vid tiden för propositionens framläggande gällande bestämmelserna om häktning samt framhöll, att vid sidan av lagen i praxis utbildats ett förfarande med den misstänktes anhållande såsom förberedande åtgärd för häktning. Att i samband med en ny processlagstiftning detta ämne borde upptagas till laglig reglering, låge enligt departementschefens mening i öppen dag.

Vad angår de grundsatser, som vid en dylik reglering borde vinna tillämpning, torde, yttrade departementschefen, någon meningsskiljaktighet icke råda därom, att varje åtgärd, som medförde förlust av den personliga friheten under någon mera avsevärd tid, borde underställas domstolens eller domarens prövning. Detta torde böra gälla även i fråga om den mildare form av frihetsförlust, som anhållandet innebure. Visserligen låge det i sakens natur att själva anhållandet måste anförtros åt polis- och åklagarmyndigheterna, därest ej syftet med detta tvångsmedel skulle helt förfelas, men frågan om den misstänktes kvarhållande utöver viss kortare tid borde icke bero av dessa myndigheters avgörande. Särskilt vad anginge häktning måste fasthållas, att i de fall, då domstolsförhandlingen icke följde inom en viss kort tid, frågan om den misstänktes kvarhållande i häkte alltid underställdes domstolens eller domarens prövning. Uppenbarligen borde det stå den misstänkte öppet att oberoende härav påkalla prövning av häktningsfrågan.

Departementschefen förordade vidare, att med vår straffprocess införlivades ett nytt tvångsmedel, reseförbud, som innebure en väsentligt mindre inskränkning i den personliga friheten än anhållandet och häktningen samt i vissa fall torde vara i stånd att ersätta dessa. Befogenhet att meddela reseförbud kunde enligt departementschefens mening anförtros åt polis- och åklagarmyndigheterna med rätt dock för den misstänkte att påkalla domarens prövning. Ytterligare borde i samband med genomförandet av en ny rättegångslag frågan om andra tvångsmedel, såsom beslag eller skingringsförbud å föremål av betydelse som bevismedel samt husrannsakan och kroppsvsitation göras till föremål för reglering.

I fråga om *instansordningen* erinrade departementschefen därom att det ej sällan ifrågasatts, att vi här i landet — efter förebild av vad som ägt rum i många främmande länder — borde införa en allmän mindre kvalificerad

första instans för de obetydligare målen, de s. k. bagatellmålen. En annan jämkning i instansordningen, som haft förespråkare, vore att vissa viktigare mål, där kraven å domstolens högre kompetens och rättsskipningens snabbhet vore särskilt framträdande, borde med förbigående av underrätten kunna anhängiggöras i överrätten såsom första instans. Mot dessa förslag torde — yttrade departementschefen — i främsta rummet böra riktas den anmärkningen, att de icke stode i god överensstämmelse med den helt visst djupt rotade åskådning, som för närvarande uppbygger vår domstolsorganisation. En anordning, sådan som den nu antydda, hade i varje fall skenet emot sig att innebära ett missgynnande av parten, allenast därför att hans sak vore ringa — för honom kunde den dock vara nog så betydelsefull — och framstode därför lätt som ett avsteg från grundsatsen om allas likhet inför lagen. Tvingande praktiska skäl kunde nödvändiggöra vissa avvikelser från den i allmänhet gällande instansordningen, såsom också tidigare ägt rum i fråga om begränsning av fullföljdsrätten till högsta domstolen. Denna avvikelse borde dock icke kunna tagas till intäkt för den långt mera genomgripande åtgärden att jämväl i fråga om den första instansen genomföra en klassificering av målen. Vad särskilt anginge hovrätten såsom första instans för vissa grupper av viktigare mål kunde väl till stöd för en dylik ståndpunkt otvivelaktigt åberopas beaktansvärda skäl. Dessa skäl gjorde sig starkast gällande beträffande de framkomna förslagen om inrättande vid hovrätterna eller vissa av dem av särskilda avdelningar för handels- och sjörättsmål med sakkunniga bisittare. Uppenbarligen borde dock på denna punkt den största varsamhet iakttagas. Undandragande av vissa viktigare mål från de allmänna underrätterna vore i hög grad ägnat att minska dessa domstolars kompetens och rubba den starka och auktoritativa ställning, som våra underrätter för närvarande intoge och vilken otvivelaktigt utgjorde en av vårt domstolsväsens värdefullaste tillgångar.

Departementschefen anförde vidare, att någon meningsskiljaktighet knappast torde råda därom, att tillfälle alltjämt borde stå öppet att draga underrättens avgöranden under mellaninstansens, hovrättens, prövning. Vad angår de grunder, som borde vinna tillämpning i fråga om fullföljdsrätten till högsta domstolen, erinrade departementschefen om det framställda förslaget att begränsa högsta domstolens prövning till rättsfrågor och frågor om målens formella behandling samt anförde:

Enligt min mening är frågan om begränsning i rätten att fullfölja talan i första hand beroende av den uppgift, som anses i instansordningen böra tillkomma högsta domstolen. För den, som ser denna uppgift uteslutande eller huvudsakligen i att främja en enhetlig rättstillämpning, mindre i att vaka över att de avgöranden, som i varje särskilt fall träffas, motsvara det materiellt riktiga, ligger det nära till hands att giva sitt förord för det nu antydda förslaget. Det torde emellertid på goda grunder kunna ifrågasättas, huruvida icke en så stark begränsning av högsta domstolens prövningsrätt är för den allmänna uppfattningen ganska främmande och om den icke i särskilda fall kan leda till resultat, som te sig för rättskänslan stötande. Säkert är att en dylik begränsning skulle medföra talrika tvistefrågor, huruvida rätt till fullföljd vore för handen. Korrektivet mot den fara, som ligger

däri, att överrätten är hänvisad till det i underrättens protokoll återgivna bevismaterialet och sålunda icke är i tillfälle till en på omedelbar iakttagelse grundad bevisprövning, torde vara att söka i den varsamhet, som överrätten alltid har att ålägga sig i fråga om en rubbning av den bevisvärdering, var-till underrätten kommit. Åga de nu framhållna synpunkterna i allmänhet sitt berättigande i fråga om bevisupptagning i överrätt, måste uppenbarligen särskild betydelse tilläggas dem i fråga om bevisningen i högsta domstolen. Goda skäl synas mig därför tala för att, såsom föreslagits, i rättegångslagen upptages en uttrycklig bestämmelse, att vid hovrättens bevisprövning skall i allmänhet bero, om ej synnerliga skäl föreligga för avvikelser. Förefintligheten av ett dylikt stadgande skulle helt visst bidra till att parterna avhölle sig från att i oträngt mål fullfölja bevisningsfrågor till högsta instansen.

Emellertid torde jämväl andra anordningar vara av nöden för att hindra en alltför stark tillströmning av mål till högsta domstolen. Erfarenheten har visat, att de lagstiftningsåtgärder, som i deita syfte vidtogos år 1915, icke äro tillfyllest. Ytterligare anordningar äro redan nu påkallade, och behovet därav torde bliva än starkare efter införande av muntlig partsförhandling i högsta domstolen. De invecklade och ömtåliga spörsmål, som sammanhänga härmed, böra vid det fortsatta lagstiftningsarbetet göras till föremål för ingående utredning. Härvid torde särskilt böra undersökas, huruvida en begränsning i tillströmningen kan ernås genom uteslutande från fullföljd av vissa grupper av mål.

Beträffande *förfarandet i överrätt* framhöll departementschefen, att en av de anmärkningar och tillika den mest vägande, som framstälts mot den nuvarande överrättsproceduren, avsåge domstolens isolering från den rättssökande allmänheten. Denna isolering vore en följd av den vid överrätterna tillämpade skriftliga förhandlingsmetoden. De skäl, som tidigare anförts till förmån för rättegångens offentlighet och muntlighet i allmänhet, ägde sin fulla styrka jämväl i fråga om överrätterna. Departementschefen ville som allmän princip fastställa, att rättegången i överrätterna, liksom i underrätterna, borde vara offentlig och muntlig. En konsekvens av rättegångens muntlighet vore, att parterna eller deras ombud hade att inställa sig inför domstolen och där ingå i muntlig förhandling. De regler, som tidigare utvecklats angående det muntliga förfarandet i allmänhet, ägde uppenbarligen tillämpning jämväl i fråga om överrätterna. Också i fråga om överrättsförfarandet vore av stor vikt att förhandlingen koncentrerades till ett enda rättegångstillfälle. För detta ändamål borde före huvudförhandlingen äga rum en förberedelse, vilken för att ej ådraga parterna onödiga kostnader borde kunna ske genom utbyte av skrifter. Vad anginge förhandlingens omedelbarhet innebure denna jämväl för överrättens del att domstolen hade att grunda sin dom å vad som förekomme vid den muntliga förhandlingen. Denna regel, konsekvent tillämpad, ledde till att parter och vittnen skulle avhöras ånyo och att sålunda hela förfarandet måste upprepas, uppenbarligen dock med den begränsning, som kunde följa därav, att partens ändringssökande avsåge ej målet i dess helhet utan allenast en viss del av målet eller en särskild fråga.

Departementschefen ansåg emellertid, att vissa ganska betydelsefulla un-

dantag från de angivna grundsatserna kunde ifrågasättas. Ett sådant torde påkallas redan i fråga om skyldigheten för klaganden eller hans ombud att för utförande av klagandens talan inställa sig vid förhandlingen. Enligt de regler, som föreslagits i fråga om klagandens utevaro från den muntliga förhandlingen, skulle denne i sådant fall ha förlorat sin talan mot underrettens dom; därest klaganden komme tillstådes men motparten utebleve, hade förutsatts, att domstolen ändock skulle upptaga målet till saklig prövning. Det kunde enligt departementschefens mening ifrågasättas, huruvida icke härvid den muntliga partsförhandlingens konsekvenser utdragits längre än som överensstämde med skälig hänsyn till parterna. I mindre mål, där tvisteföremålets värde vore obetydligt eller där fråga vore om allenast bötesstraff, skulle en ovillkorlig inställelseplikt för klaganden ofta framstå såsom obillig med hänsyn till de därmed förbundna kostnaderna. För den part, som ville söka ändring i underrättens dom, skulle fullföljdsrätten lätt bliva utan värde, och jämväl den i underrätten vinnande parten skulle kunna i alltför hög grad betungas. Om sakens beskaffenhet så fordrade, borde domstolen dock alltid äga förordna om partens hörande. Ej heller borde något förbud stadgas för part, som så önskade, att själv eller genom ombud komma tillstådes för utförande av sin talan. Var gränsen skulle dragas för de fall, då ovillkorlig inställelseplikt icke åvilade klagande, kunde bliva föremål för delade meningar. Då klagande icke hade att komma tillstådes, måste tillfälle beredas honom att skriftligen framföra sina påståenden, och föredragning borde som nu äga rum genom domstolens försorg.

Vidare framhöll departementschefen, att spörsmålet om begränsning i den muntliga partsförhandlingen i högsta domstolen i viss mån vore beroende av den ställning man intoge till fullföljdsrätten. En till rättsfrågan begränsad fullföljdsrätt gjorde uppenbarligen icke i lika hög grad en muntlig partsförhandling i högsta domstolen nödvändig. Rättsfrågans klarläggande kunde i allmänhet utan större olägenhet ske genom parternas skrifter, även om den muntliga förhandlingens företräde jämväl på denna punkt vore omiskänneligt. Utsträcktes däremot, såsom av departementschefen förordats, fullföljden till en överprövning jämväl av bevisningen, framträdde behovet av partsförhandling starkare. De spörsmål, som kunde tänkas framkomma vid en dylik överprövning, vore av den art, att för deras besvarande behovet av parternas eller deras ombuds närvaro vid förhandlingen gjorde sig i hög grad gällande. Till förmån för muntlig partsförhandling i högsta domstolen kunde till sist framhållas, att det onekligen skulle innebära en brist på följdriktighet, om i en rättegångsordning, som byggde på muntlig partsförhandling såsom allmän princip, denna förhandlingsform skulle helt utestängas från den högsta instansen. Därest man överhuvud vore beredd att ge sitt erkännande åt den muntliga partsförhandlingens förmåga att öka rättsskipningens säkerhet och stärka dess folkliga anknytning, vore det uppenbart, att denna förhandlingsform borde komma till användning jämväl i den högsta instansen. Mot muntlig partsförhandling i högsta domstolen kunde väl göras gällande enahanda synpunkter som de vilka riktats mot

ett undantagslöst införande av muntlig partsförhandling i mellaninstansen. Förhållandena i de båda fallen vore emellertid väsentligen olikartade. Anmärkningen mot obligatorisk partsförhandling i hovrätten jämväl i mindre mål avsåge dock, att tillfälle borde beredas part att utan oskäligen kostnader få sin sak prövad åtminstone i två instanser. Ej heller kunde i fråga om fullföljd till högsta instansen kostnaderna tilläggas samma betydelse som beträffande förfarandet i mellaninstansen. Den med muntlig förhandling i högsta domstolen följande kostnadsökningen torde vara ofrånkomlig, om man, utan att begränsa fullföljden till rättsfrågan, ville i högsta instans skapa ett förfarande, som erbjöde tillräckliga garantier för rättsskipningens säkerhet och samtidigt undgå en ej önskvärd utökning av antalet ledamöter i högsta domstolen. En mellanståndpunkt, som ifrågasatts, vore den, att muntlig förhandling skulle förekomma allenast i fall, då part framställt begäran därom eller domstolen toge initiativ därtill. Mot denna ståndpunkt kunde ur organisatorisk synpunkt göras vissa invändningar, och det vore i varje fall uppenbart, att den skulle leda till en stark beskärning av den muntliga förhandlingen.

Vad angår omedelbarhetsprincipen framhöll departementschefen, att denna icke borde i fråga om överrättsförfarandet uppehållas i hela sin stränghet. Härom anförde departementschefen:

Det ligger i sakens natur, att förutsättningarna för bevisupptagning och sanningsprövning äro gynnsamare i underrätten än i överrätterna. Det material, som förebringas redan i underrätten, har i högre grad omedelbarhetens prägel. Parters och vittens utsagor framträda där i större ursprunglighet. Den fria bevisprövningens resultat är beroende av så många skiftningar, att ett troget återgivande av dessa en andra eller en tredje gång alltid är i hög grad osäkert. Mot ett sådant återgivande möter ej sällan hinder av faktisk natur. Den anmärkning, som riktats mot överrättens på underrättens protokoll grundade bevisprövning, eller att överrätten dömer på ett sämre material än underrätten, kan därför ej undgå att träffa jämväl en muntlig upprepning av bevisningen i överrätt. Härtill koinna jämväl praktiska hänsyn. En obligatorisk upprepning av bevisningen i överrätt skulle i många fall oskäligt betunga parterna. Äro dessa synpunkter riktiga följer därav, att tyngdpunkten i bevisupptagning och bevisprövning förläggas till förfarandet i underrätten.

Med den uppfattning, varåt jag nu givit uttryck, kommer överrättens uppgift i fråga om bevisningen i första hand att avse en överprövning av underrättens verksamhet härutinnan. Underrättens bevisningsresultat kvarstår, i den mån ej genom den i överrätten förebragta bevisningen tilltron till det samma rubbats. Därest överrättens uppgift i fråga om bevisningen på detta sätt begränsas, göra sig icke samma betänkligheter gällande att såsom bevis i överrätten åberopa protokollen över bevisupptagningen i underrätten. Den bevisprövning, som sker på grundval av protokollen, träder icke i stället för underrättens bevisprövning och protokollen tilläggas icke samma primära betydelse för bevisprövningen som det i underrätten omedelbart förebragta materialet.

Helt visst råder icke mer än en mening därom, att det i varje fall bör stå parten öppet att i mellaninstansen förebringa sin bevisning ånyo, alltså på nytt låta där avhöra sina vittnen ävensom fullständiga sin tidigare bevisning. Denna partens rätt bör dock icke tillika vara en skyldighet. Vill par-

ten av kostnadsskäl eller av annan anledning icke föranstalta om ny bevisupptagning, bör han icke vara avstängd från att såsom bevis åberopa protokollet angående den vid underrätten framförda bevisningen. Det bör, åtminstone i tvistemål, i första hand bero av parten, huruvida han anser en förnyad bevisupptagning erforderlig och om han vill underkasta sig de kostnader, som äro förknippade därmed. Skulle omständigheter förekomma, som rubba tilltron till den i protokollet återgivna bevisningen eller eljest göra ett förnyat bevisupptagande önskvärt, måste dock denna hänsyn till parten vika, och domstolen bör av eget initiativ äga att förordna om bevisningens förnyande i erforderliga delar. Den bör i intet fall kunna försättas i det läge, att den ser sig nödsakad att döma på ett material, om vars tillförlitlighet domstolen hyser en grundad misstanke. Denna synpunkt gör sig enligt sakens natur starkare gällande i brottmålen än i tvistemålen. Den torde också böra leda till, att i de grövre brottmålen all bevisning, som är av betydelse för målet i dess fullföljda skick, oberoende av parts yrkande därom ånyo förebringas.

Vad angår bevisupptagning i högsta domstolen synes en sådan redan med hänsyn till den tidsutdräkt, som därav skulle vållas i högsta domstolens arbete, endast i undantagsfall böra ifrågakomma. Det kan ej heller förbises, att allvarliga olägenheter möta jämväl i andra hänseenden. En bevisning, som förebringades i högsta domstolen, skulle i regel komma att sakna ursprunglighet. Skulle i något fall ett mera framträdande behov av vittnens förnyade avhörande göra sig gällande, torde detta lämpligare tillgodoses genom målets återförvisning till hovrätten eller underrätten.

I samband med förfarandet behandlade departementschefen frågan om *processkostnaderna* och framhöll därvid, att man vid utformandet av en rättegångsordning icke uteslutande kunde inrikta strävandena på att göra förfarandet så fulländat och ändamålsenligt som möjligt utan även måste beakta, att anlitaandet av domstolarna icke åsamkade parterna otillbörliga kostnader. Departementschefen erinrade om att såsom en av de största förtjänsterna hos vår nuvarande rättegångsordning brukade framhållas dess billighet för parterna och att det vid behandlingen av frågan om en rättegångsreform ej sällan givits uttryck åt den farhågan, att det föreslagna rättegångssättet komme att äventyra denna förmån för de rättssökande. Särskilt hade med avseende på underrättsprocessen anmärkts, att kostnaderna komme att ökas därigenom att parterna ej längre skulle förmå att själva föra sin talan utan nödgas anlita advokater.

Departementschefen ansåg denna farhåga i hög grad överdriven. Till en början kunde med skäl ifrågasättas, huruvida det nuvarande förfarandet vore så billigt som vanligen antoges. I fråga om underrättsförfarandet hade sålunda från sakkunnigt håll framhållits, att rättegången i stora, omfattande mål för närvarande vore ganska billig, ehuru icke i den grad, som man i allmänhet föreställde sig, varemot till följd av förfarandets stela likformighet och brist på koncentration rättegången vore jämförelsevis dyr i små mål och relativt dyrare ju mindre målet vore. Anmärkningen om nödvändigheten för part att för sin talans utförande begagna sig av ombud hade departementschefen i annat sammanhang avvisat som i stort sett ogrundad. Ej heller i övrigt torde det nya förfarandet innehålla några moment, som vore

ägnade att stegra kostnaderna i underrätten. Däremot förelåge omständigheter, som borde verka i motsatt riktning. Åtgärderna för förfarandets concentration borde medföra, att antalet inställelser — förberedelsen inräknad — bleve mindre än nu. Framför allt vore förberedelsen och ett effektivt utkrävande av parternas sanningsplikt, såsom erfarenheten från andra länder utvisade, ägnade att förenkla rättegången och göra den billigare. Twistepunkter bortföle på grund av förlikning eller medgivande, medvetandet om att kunna nödgas offentligen bekräfta lämnade uppgifter dämpade hos parterna lusten att mot bättre vetande bestrida faktiska förhållanden, och parterna vunne redan från början en översikt över stridsläget, som satte dem i stånd att bedöma vilken bevisning verkligen erfordrades. Allt detta bidroge till att begränsa bevisföringen och nedbringa kostnaderna. En beräkning av rättegångsavgifterna till staten, som mera anslöte sig till värdet av tvistens föremål, borde i sin mån medverka till att dessa avgifter bleve mindre kännbara i de små målen. Beträffande överrätterna komme otvivelaktigt införandet av muntlig partsförhandling att innebära en kostnadsökning för parterna. Parts inställelse personligen eller genom kvalificerat ombud måste draga större kostnader än det nu brukliga inlämnandet av skrifter. Ytterligare tillkomme nya kostnader i den mån vittnesförhör komme att äga rum inför hovrätten. Detta förhållande hade ock vunnit beaktande dels på det sätt, att upprepande av vittnesbevisning i överrätterna i allmänhet icke gjorts obligatoriskt, och dels därutinnan att i vissa mål, där hänsyn till kostnaderna gjorde sig särskilt starkt gällande, någon ovillkorlig inställelseplikt icke skulle stadgas. Ej heller borde förbises, att den förbättring av underrätternas rättsskipning, som genom reformen åsyftades, minskade behovet av fullföljd. Av det anförda framginge, att i det större antalet mål, där rättegången vore avslutad med första instansens dom, kostnaderna oftast torde snarare komma att understiga än överskrida vad nu vore vanligt, samt att i de mål, som fullföljdes till högre rätt, kostnaderna i vissa fall komme att om ock ej i alltför hög grad överstiga de nuvarande. I själva verket torde en dylik kostnadsökning vara ofrånkomlig vid anordnande av ett förfarande, som toge nödig hänsyn till rättsskipningens säkerhet.

Domstolsorganisationen.

Departementschefen övergick härefter till behandling av domstolsorganisationen och därmed sammanhängande spörsmål samt anförde härutinnan till en början, att de brister, som för närvarande vidlådde vårt rättegångsväsen, mindre vore att söka i själva organisationen än i rättegångens inre gestaltning eller med andra ord i själva förfarandet. Om man därför läte reformen i första hand gälla förfarandet och så att säga ske inifrån, begränsades såsom en följd härav de organisatoriska åtgärderna till sådana, som kunde anses stå i mera nödvändigt samband med förfarandet och vore ägnade att bereda erforderligt utrymme åt de nya förhandlingsprinciperna. En dylik begränsning vore desto mera önskvärd som de organisatoriska förändringar, vilka ifrågasatts, vore av den omfattande och på olika områden djupt ingri-

pande beskaffenhet, att deras genomförande med all sannolikhet skulle komma att undanskjuta reformförslagets förverkligande till en oviss framtid. Ur olika synpunkter vore en sådan utveckling i hög grad att beklaga. Det nuvarande förfarandets brister vore dock så djupgående och av den betydelse för rättegångsförfarandets viktigaste egenskap, dess säkerhet, att med en reform icke borde anstå längre än som nödvändigt betingades av förhållandena. Mot att nu skrida till en mera vittgående omläggning av organisationen talade också, att lämpligheten av en sådan omläggning alltid måste te sig som skäligen oviss, innan någon erfarenhet vunnits rörande de nya arbetsuppgifter, som komme att åvila domstolarna. Därest man från dessa utgångspunkter uppställde frågan, huruvida den nuvarande domstolsorganisationen vore skickad att uppbära ett muntligt, koncentrerat förfarande, syntes svaret icke behöva bliva alltför ogynnsamt.

I fråga om underdomstolarna på landet, *häradsrätterna*, framhöll departementschefen, att någon rubbning i deras sammansättning numera icke torde ifrågasättas. Häradsrätten borde allt framgent som hittills bestå av en lagfaren domare och nämnd.

Beträffande förhållandet mellan häradshövdingen och nämnden erinrade departementschefen om att i riksdagen vid upprepade tillfällen förslag väckts om utvidgning av nämndens inflytande. Denna fråga, som från slutet av 1800-talet sammankopplats med frågan om vår bevisningsrätts reformering, hade i allmänhet haft den innebörden, att kravet på nämndens enhällighet för att överrösta häradshövdingen skulle uppgivas och i stället införas bestämmelse om att den mening skulle bliva rådande, varom tre fjärdedelar av antalet nämndemän förenade sig. Denna ståndpunkt hade vid flera tillfällen biträtts av andra kammaren, varemot inom första kammaren majoritet för densamma icke kunnat ernås. Departementschefen anförde vidare:

Förhållandet mellan häradshövding och nämnd torde så gott som undantagslöst vid våra häradsrätter vara det allra bästa, och de fall, då några verkliga slitningar förekommit, äro helt visst lätt räknade. Häradshövdingen sätter stort värde å nämndens uppfattning särskilt i bevisningsfrågor och praktiska spörsmål. Det är därför ingalunda ovanligt, att häradshövdingen som sin upptager en åsikt, som framkommit inom nämnden och som biträdes av det övervägande flertalet inom denna. Å andra sidan åtnjuter häradshövdingen i allmänhet nämndens odelade förtroende. På detta sätt åvägabringas mellan häradshövdingen och nämnden ett fritt utbyte av synpunkter och en samverkan till rättsskipningens frömma, som präglas av ömsesidig hänsyn. För denna samverkan är lagens omröstningsregel icke av någon egentlig betydelse; nämndens inflytande sträcker sig i verkligheten vida längre än som omedelbart framgår av lagen.

För den, som lägger huvudvikten å denna av alla formföreskrifter obundna, förtroendefulla samverkan mellan domare och nämnd, kommer frågan om lagstiftningens ingripande å detta område icke att erhålla samma principiella betydelse, som av mängden tillägges densamma. Oavsett den ståndpunkt man intager till själva principfrågan delar jag emellertid den uppfattningen, att nu gällande lag icke ger ett riktigt uttryck åt nämndens ställning inom häradsrätten och den betydelse för rättsskipningen, som nämnden redan nu äger

och allt framgent bör äga. Jag kan icke heller se någon fara för rättsskipningens säkerhet däri, att i samband med en rättegångsreform nämndens ökade inflytande lagfästes. Genom förhandlingens muntlighet och koncentration skapas större förutsättningar för nämnden att följa förhandlingarna och erhålla ett säkrare utgångsläge för ett riktigt omdöme. Detta gäller ej minst bevisprövningen, vid vilken nämndens medverkan är särskilt betydelsefull. Hur nämndens inflytande skall i lag utmätas, kan uppenbarligen bliva föremål för delade meningar. För min del anser jag övervägande skäl tala för den av andra kammaren tidigare intagna ståndpunkten. Denna skulle, med ett fastställande av det domföra antalet nämndemän till åtta, innebära, att nämndens röst skulle gälla mot domarens i fall, då en majoritet av sex nämndemän förefunnos. I detta sammanhang må framhållas vikten av att olika folkgrupper bliva företrädade inom nämnden, så att dennas folkliga anknytning blir så allsidig som möjligt.

Efter att härefter ha berört den gällande ordningen med avseende å *arbetsfördelningen mellan häradshövdingen och hans rättsbildade biträden* framhöll departementschefen, att den brukliga arbetsfördelningen lämnade rum för åtskilliga anmärkningar. Sålunda kunde det icke anses tillfredsställande, att rättsskipningen vid häradsrätterna i den utsträckning, som alljämt ägde rum, anförtröddes åt yngre, jämförelsevis oerfarna krafter. Detta missförhållande skulle bliva än mer framträdande med de krav, som en muntlig, koncentrerad förhandling ställde å domstolens ordförande. För att syftet med en sådan förhandling icke skulle gå till spillo, fordrades hos ordföranden stor omsorg och vana som ledare av förhandlingen. Bevisupptagningen och bevisprövningen förutsatte hos domstolens ordförande stor livserfarenhet och mognad i omdömet. För att den fria bevisprövningen skulle bliva det verk samma medel till sanningens utforskande, som därmed åsyftades, vore det en oefftergivlig fordran att den komme att handhavas av domare, som vore fullt vuxna denna sin uppgift. Dessa synpunkter gjorde sig med samma styrka gällande i alla mål, där bevisningen vore av någon större betydelse. Att på denna punkt inrymma någon undantagsställning åt de med hänsyn till tvisteföremålets värde eller ur andra synpunkter mindre viktiga målen och mera allmänt överlämna dessa måls handläggning åt domare med mindre erfarenhet och kvalifikationer i övrigt förefölle ur rättssäkerhetens synpunkt föga tilltalande. De mindre målen kunde i allmänhet icke bära de kostnader, som föranleddes av en förnyad omedelbar bevisupptagning i hovrätten. Den missgynnade ställning, som dessa mindre mål på grund av sakens egen natur måste antagas komma att intaga i fullföljdshänseende, skulle än mer skärpas, om de redan i underrätterna skulle inordnas i särklass. Enligt departementschefens mening talade alltså starka skäl för att organisation och arbetsfördelning ej så anordnades, att dessa mål som regel undandroges från häradshövdingens handläggning. Vad sålunda yttrats borde uppenbarligen icke anses utgöra hinder för att vissa enklare mål, för vilkas avgörande icke tarvades någon vidlyftigare handläggning eller utredning, såsom vissa kravmål och mindre brottmål, kunde överlämnas till yngre domare.

Därest sålunda — yttrade departementschefen vidare — handläggningen av

rättegångsmålen borde i så stor utsträckning som möjligt förbehållas den ordinarie domaren, måste å andra sidan denne helt frigöras från bestyr, som för den egentliga rättsvården vore av mera underordnad betydelse. Handhavandet av expeditionsgöromålen borde överflyttas å en vid domstolen anställd sekreterare, som under eget ansvar hade att förestå det egentliga kansliarbetet. Åt denne borde ock i den omfattning, som betingades av arbetsbördan i domsagan, anförtros handhavandet av inskrivningsärenden. För kontinuiteten i arbetet vore det uppenbarligen av vikt, att sekreteraren erhöle en mera stadigvarande anställning. Han borde tillika äga sådan utbildning, att han vid häradshövdingens semesterledighet eller vid annat mera kortvarigt förfall för häradshövdingen kunde inträda som dennes vikarie. Det ytterligare behov av juridiskt biträde, som kunde föreligga inom domsagan, syntes som nu kunna tillgodoses genom notarier med mera tillfällig anställning.

Departementschefen anförde vidare, att en organisation sådan som den ifrågasatta med all sannolikhet torde låta sig väl förena med den nuvarande *domsagoindelningen*. Det förelåge icke någon anledning till antagande, att häradshövdingen — särskilt sedan föreslagen förenkling av inskrivningsförfarandet blivit genomförd — skulle komma att ställas inför en alltför betungande arbetsbörda. Med hänsyn till domsagornas i hög grad växlande storlek komme uppenbarligen jämkningar att visa sig nödvändiga. I fråga om de mindre domsagorna talade starka skäl för ett fortskridande på den redan inslagna vägen med en successiv omreglering av deras domkretsar. För vissa av de större domsagorna torde, såsom för närvarande vore fallet, särskilda anordningar böra vidtagas för arbetskrafternas förstärkande. Däremot borde enligt departementschefens mening någon mera allmän omreglering av domsagorna icke förknippas med rättegångsreformens genomförande. Med denna ståndpunkt ställdes frågan om den med hänsyn till reformen lämpligaste domsagoindelningen på framtiden, och den slutliga lösningen gjordes beroende av den erfarenhet, som vunnes angående reformens verkningar.

I fråga om *tingsordningen* för häradsrätterna framhöll departementschefen, att gällande förhållanden, med relativt fåtaliga sammanträden om året och stor anhopning av mål på varje sammanträde, utgjorde ett av de allvarligaste hindren för en tillfredsställande utredning av målen. Att leda förhandlingarna bleve för ordföranden utomordentligt tröttande och hans uppmärksamhet slappades. För att de å uppsproslistan upptagna målen skulle medhinnas bedreves handläggningen ofta med större skyndsamhet än som vore förenlig med en grundlig utredning. Den långa väntan vid tingen vore till stort hinder för vittnen och parter; därav föranleddes parternas huvudombud att i sitt ställe skicka ersättare, som endast ofullständigt behärskade målen. Dessa olägenheter vore så i ögonen fallande, att någon tvekan ej gärna kunde råda om nödvändigheten av en förändring. Departementschefen förut-satte därför, att de bestämmelser, som den blivande lagen komme att upptaga i detta ämne, skulle avse tätare tingsammansammanträden med ett mindre antal mål på varje sammanträde. Tingsordningen borde uppenbarligen lämpas efter

förhållandena och behovet på varje ort, varvid nödig hänsyn borde tagas jämväl till att nämnden ej oskäligt betungades. Ur denna synpunkt torde, för möjliggörande av lämplig arbetsfördelning inom nämnden och komplettering vid förfall, det antal nämndemän som skulle utses för tingslaget alltid böra sättas ej obetydligt högre än det domföra antalet.

Beträffande rättsskipningen i städerna borde enligt departementschefens mening i första hand övervägas, huruvida den nuvarande organisationen av *rådhusrätterna* kunde anses i stånd att utan väsentliga förändringar uppbära ett muntligt, koncentrerat förfarande. Om man från denna utgångspunkt till en början skärskådade frågan om statens övertagande av rättsskipningen i städerna, kunde det ur principiell synpunkt otvivelaktigt riktiga argumentet om rättsskipningen såsom en till sin natur statlig angelägenhet icke tilläggas sådan betydelse, att ett dylikt övertagande skulle utgöra en nödvändig förutsättning för processreformens genomförande. Innan man toge ståndpunkt till denna fråga, borde närmare undersökas, vilka olägenheter vore förknippade med den nuvarande ordningen och huruvida dessa vore av den art, att de icke på annan väg läte sig avhjälpas. Enligt departementschefens mening kunde det icke i och för sig anses utgöra en svaghet, att rådhusrätternas ledamöter vore i tillfälle att hämta sin erfarenhet jämväl från den kommunala förvaltningens område, förutsatt att de uppgifter, som härutinnan åvilade dem, icke inkräktade på eller förtoge deras intresse för domarkallet. De kommunala och allmänna förvaltningsbestyr, som numera åvilade städernas magistrater, torde icke vara av den omfattning, att grundad anledning till farhåga härutinnan kunde anses föreligga. Däremot syntes en annan anmärkning, som framställdes mot rådhusrätterna och som avsåge sättet för domartjänsternas tillsättande, vara långt mera vägande. Med de stora anspråk, som ett muntligt koncentrerat förfarande ställde på domstolens ledamöter ej minst å dess ordförande, vore det en oeftergivlig fordran, att urvalet till dessa befattningar skedde med den största omsorg. De grunder, som nu gällde i fråga om städernas domarval, innebure obestriddligen icke fullgoda garantier för en tillfredsställande rekrytering. Detta sammanhängde i främsta rummet med att den korporation, åt vilken valet vore anförtrott, i allmänhet icke ägde tillräcklig kännedom om de sökande eller erforderlig sakkunskap för att rätt bedöma deras kvalifikationer såsom domare. Visserligen hade vad anginge borgmästarvalen det statliga inflytandet tillmätts ett visst utrymme vid utnämningen, men detta inflytande inskränkte sig till det förslag, som framgått ur valet, och vore därför av tämligen begränsad räckvidd. Även om den nu gällande ordningen icke medfört alltför oroväckande konsekvenser, vore det dock å andra sidan omisskänneligt, att vid dessa val ovidkommande hänsyn ej sällan spelade in samt att utgången understundom berodde av slumpen eller av en lyckad kupp. Stadsdomarna hade i allmänhet icke varit i tillfälle att förvärva den mera allsidiga utbildning, som följde med tjänstgöringen i olika domstolsinstanser och som för befordringsgången å lantdomarbanan med rätta ansåges vara av stor vikt. Å andra sidan vore lantdomarna och

överrättsdomarna i avsaknad av den rikare erfarenhet, som tjänstgöringen i en större rådhusrätt helt visst skulle skänka å vissa för deras ämbetsutövning betydelsefulla rättsområden.

De nu antydda bristerna kunde visserligen — yttrade departementschefen vidare — te sig som så svårartade och så oskiljaktiga från varje på kommunal grund uppbyggt domstolsväsen, att för deras avhjälpande ett förstatligande av rättsskipningen i städerna framstode som oundvikligt. De svårigheter av organisatorisk och annan art, som härvid mötte, bjöde dock, att jämväl en annan utväg toges under övervägande. Enligt departementschefens mening torde en tillfredsställande lösning åtminstone tillsvidare kunna vinnas genom en långt mindre genomgripande ordning, nämligen en reform av ordningen för stadsdomarnas tillsättande. En sådan reform måste uppenbarligen i första hand taga sikte på att vid valet endast finge ifrågakomma sökande, som med hänsyn till skicklighet och erfarenhet ägde för tjänsten erforderliga kvalifikationer. För ernående av detta syfte borde valrätten begränsas inom ett förslag, vid vars upprättande allmänna befordringsgrunder vunne beaktande i högre grad än nu vore fallet. En förutsättning för ernående av den cirkulation mellan stadsdomstolarna och övriga domstolar, som borde eftersträvas, vore att stadsdomarnas löneförhållanden ordnades efter i stort sett samma grunder som gällde för motsvarande befattningar i andra domstolar. I varje fall måste tillses, att stadsdomarna ej komme att intaga en i förhållande till övriga domare mindre gynnsam ställning, varigenom en fullgod rekrytering av stadsdomarkåren skulle i hög grad äventyras.

Departementschefen anförde vidare, att om med statens övertagande av rättsskipningen i städerna sålunda tillsvidare borde anstå och denna fråga upptagas till slutligt avgörande i samband med en jämväl ur kommunala synpunkter påkallad allmän omläggning av städernas förvaltning, måste härför uppställas en ganska väsentlig begränsning. De mindre rådhusrätternas otillräcklighet för lösandet av svårare rättegångsuppgifter vore redan under rådande förhållanden påtaglig och skulle bliva än mera framträdande inför de större krav, som det nya förfarandet ställde på domstolarna. Orsaken härtill låge i jurisdiktionsområdets obetydlighet, och botemedlet måste alltså vara att söka i större domkretsar. Vid sådant förhållande borde dessa städer förenas med kringliggande landsbygd till en domsaga, varvid intet hinder mötte, att staden, om den vore av tillräcklig storlek, bildade eget tingslag. För sistnämnda fall kunde komma under övervägande att åt domstolen giva en sådan sammansättning, att den jämte häradshövdingen såsom ordförande bestode av två lagfarna rådmän med en ställning motsvarande rådhusrättens bisittare. Var gränsen skulle dragas mellan å ena sidan de fall, då staden skulle bibehålla sin nuvarande jurisdiktion, och å andra sidan sådana, där staden skulle ingå i omgivande lantdomsaga, kunde helt visst göras till föremål för delade meningar. Den bestämmande synpunkten härvid syntes böra vara, att den kommunala rättsskipningen bibehölles i de städer, som genom sin folkmängd, sina ekonomiska förhållanden och andra om-

ständigheter ägde förutsättningar att uppbära en egen rättsskipning av tillräcklig styrka, under det att övriga städer, i likhet med många, till en del ganska betydande städer och samhällen, som redan nu icke ägde egen domstol, finge genom statens försorg sin rättsskipning ombesörjd på enahanda sätt som i fråga om landsbygden.

I fråga om rådhusrätternas sammansättning anförde departementschefen, att därest rättsskipningen i de större och medelstora städerna bibehölles såsom en stadens angelägenhet, någon anledning icke föreläge att rubba den nuvarande sammansättningen av rådhusrätterna i dessa städer. Under denna förutsättning borde rådhusrätten således alltjämt bestå av tre ledamöter. Den form för lekmannadeltagande, som rådmansinstitutionen tidigare inneburit, hade i de ifrågavarande städerna alltmer kommit ur bruk och saknade för dessa städer all betydelse. Samtliga ledamöter borde därför, såsom nu i allmänhet vore fallet, vara lagfarna. Detta utslöte emellertid icke, att lekmän, om ock på annat sätt, borde i vissa fall medverka jämväl i rådhusrätterna. Härom yttrade departementschefen:

De fördelar, som ur rättsskipningens synpunkt äro förenade med lekmäns deltagande, äro i hög grad beroende av det intresse, varmed ett sådant deltagande omfattas, och styrkan av den tradition, som uppbär detsamma. I fall, där dessa förutsättningar saknas, kan det befaras, att svårigheter skulle möta att erhålla för uppdraget lämpliga personer, som tillika vore villiga att åtaga sig detsamma. Skulle lekmän medverka i alla vid rådhusrätten förekommande mål, komme ett sådant deltagande att särskilt i de större städerna för den enskilde bliva i hög grad betungande. Å andra sidan skulle lekmannadomaren, därest till förebyggande av denna olägenhet tjänstgöringen fördelades å ett större antal personer och en var sålunda komme att deltaga allenast vid ett fåtal sammanträden, helt visst känna sig främmande inför de mångskiftande spörsmål, som förekomma vid en stadsdomstol. De nu antydda synpunkterna synas leda till, att lekmännens deltagande tillsvidare endast bör omfatta en sådan mera enhetlig grupp av mål, som är ägnad att i högre grad tilldraga sig allmänhetens intresse och där deras medverkan jämväl ur rättsskipningens synpunkt är särskilt önskvärd, nämligen de grövre brottmålen. De skäl, som jag tidigare framhållit i fråga om rättsskipningens folkliga anknytning, äga beträffande dessa mål sin fulla tillämpning. Rättsskipningen i de grövre brottmålen rör medborgarens mest oförytterliga rättigheter. I intet fall är det mera angeläget, att allmänheten genom sina målsmän tar del i dömandets ansvar och så erhåller förtroende till det sätt, varpå domstolen fullgör denna sin maktpåliggande och ömtåliga uppgift.

Ett spörsmål, som här inställer sig, är det om sättet för lekmannelementets införlivande med domstolen. En utväg är att följa förebilden från häradsrätterna och alltså låta rådhusrätten bestå av en lagfaren ledamot som ordförande med en nämnd av åtta personer, varvid jämväl för omröstning till dom skulle gälla samma regler som för häradsrätten. Mot en sådan lösning kan emellertid med fog anföras, att den skulle innebära ett av omständigheterna icke påkallat försvagande av det lagfarna elementet i domstolen. Ett beaktande av denna synpunkt leder till att jämväl vid handläggning av nu ifrågavarande mål rådhusrätten bör utgöras av tre lagfarna ledamöter jämte nämnd. För sådant fall synes beträffande omröstningen böra gälla, att allenast enhällig nämnd må fälla utslaget gentemot de lagfarna domarnas enhälliga votum. Till stöd för denna avvikelse från de regler, som förordats

beträffande häradsnämnden, torde vara nog att framhålla den ökade garanti för rättssäkerheten, som måste anses följa därav, att det lagfarna elementet är starkare företrätt i rådhusrätten. Måhända bör härtill i fråga om brottmål fogas det förbehållet, att om den mening, som omfattas av samtliga fackdomare, är mildare, denna mening alltid skall bliva gällande. Skulle däremot skiljaktighet föreligga mellan de lagfarna ledamöterna, kommer omröstningsfrågan i ett annat läge. Den mening, som omfattas av majoriteten bland ämbetsdomarna, framträder ej längre med samma auktoritet, och det förefaller som om tillräckliga skäl icke föreligga att i ett sådant fall fränkänna det för häradsrätt föreslagna flertalet av sex nämndemän betydelse för utgången. Därest detta flertal ansluter sig till den bland fackdomarna skiljaktiges mening, bör denna alltså bliva utslagsgivande.

Vad angår *hovrätterna* erinrade departementschefen om att redan under nuvarande rättegångsordning förslag väckts om uppdelning av de båda större hovrätterna i syfte att sätta hovrätternas ledamöter i stånd att inhämta närmare kännedom om de förhållanden, varunder rättsskipningen i landets olika delar verkade, och på detta sätt skapa ökad förståelse för de särskilda synpunkter, som härvid äro av betydelse, samtidigt som genom hovrätternas större tillgänglighet allmänhetens intresse för deras rättsskipning skulle stärkas. Om dessa skäl — yttrade departementschefen — jämväl under nuvarande, rent skriftliga rättegångssätt måste tillmätas betydelse, framstode det vid ett system med muntlig förhandling, där parterna i regel hade att själva eller genom ombud komma tillstådes, som så mycket angelägnare, att anstalter vidtoges för att denna skyldighet ej skulle bliva alltför betungande. Upptagande av bevisning komme också särskilt i grövre brottmål att äga rum inför hovrätten. Med hänsyn såväl till den enskildes som det allmännas kostnader vore det därför av stor vikt, att hovrätterna i högre grad än nu vore fallet erhöles en lokal förläggning. Hur långt denna tanke lämpligen borde fullföljas, vore uppenbarligen beroende jämväl av vissa andra förhållanden. Det låge i sakens natur, att varje hovrätt måste omfatta ett mera betydande antal underrättsdomkretsar. Hovrättens arbetsuppgifter skulle eljest icke bliva av tillräckligt allsidig och intresseväckande beskaffenhet. Ej heller borde hovrättens domarbestånd bliva alltför fåtaligt utan lämna tillfälle till utbyte av åsikter och synpunkter i föreliggande frågor mellan ett större antal ledamöter. Med en alltför snäv krets av domare, som sattes att en längre tid samarbeta under tämligen ensartade förhållanden, förelåge alltid faran av en viss ensidighet och begränsning. Från dessa utgångspunkter borde antalet hovrätter icke överstiga sju eller sättas lägre än fem. Departementschefen utgick härvid från att ur Svea hovrätt borde utbrytas åtminstone en norrländsk hovrätt samt att en västsvensk hovrätt inrättades i Göteborg. Den ytterligare uppdelning, som kunde ifrågakomma, borde uppenbarligen i främsta rummet avse de norrländska länen.

Departementschefen anförde vidare:

Med ett mindre antal hovrätter och jämförelsevis stora hovrättsdomkretsar uppstår frågan om andra anstalter för att minska olägenheten av hovrättens avlägsenhet. I detta syfte har förslag framställts om anordnande av

särskilda hovrättsting inom domkretsens från förläggningssorten mera avlägsna delar. Det kan ej förnekas, att skäl tala för en sådan anordning ej minst med hänsyn till den större folkliga anknytning, som rättsskipningen i överrätterna härigenom skulle vinna. I viss mån innebär förslaget ett återupplivande av gamla svenska traditioner. Behovet av hovrättens större lätt-tillgänglighet gör sig särskilt gällande i de grövre brottmålen. I dessa mål förekommer ofta en vidlyftig utredning genom vittnen, som äro bosatta i orten, ävensom personlig inställelse av den tilltalade. Därest, såsom jag i det följande kommer att förorda, nämnd skall medverka i de grövre brottmålen, ligger jämväl häri ett skäl att giva förslaget sin anslutning i denna del. Huruvida jämväl i andra mål anordningen med hovrättsting kan visa sig lämplig, är ej lätt att nu överblicka. Svaret på denna fråga beror i ej ringa grad på det antal, till vilket hovrätterna bestämmas. Skulle detta begränsas till fem, torde särskilt för de norrländska länen behovet av hovrättsting vara uppenbart. För sådant fall bör det tillkomma hovrätten att med hänsyn till ett måls beskaffenhet och övriga omständigheter själv avgöra, huruvida målet skall handläggas i vanlig ordning eller vid hovrättsting.

Beträffande hovrätternas sammansättning erinrade departementschefen, att hovrätt för närvarande vore domföra med fyra ledamöter, om tre av dem vore ense om domslutet, men att, om sådan enighet ej kunde uppnås, handlingarna överlämnades till en femte ledamot, som efter granskning av dessa avgåve sitt votum. Denna anordning kunde tydligen ej bibehållas vid en på omedelbarhet grundad muntlig förhandling. Vid denna måste de domare, som deltog i avgörandet, samtliga ha övervarit förhandlingen. Att på denna grund fastställa det domföra antalet till fem syntes dock icke vara erforderligt. Å andra sidan syntes ett antal av allenast tre vara väl lågt särskilt med hänsyn till att de kollegiala stadsdomstolarna skulle vara besatta med ett lika antal domare. Härtill komme att vid förfall för någon av de ordinarie ledamöterna och inträdet av en tillfällig ledamot i domstolen dess sammansättning skulle bliva alltför svag. Sattes antalet till fyra, torde det finnas större utsikt att upprätthålla det i hög grad beaktansvärda kravet, att i alla mål minst tre ordinarie ledamöter skulle deltaga i avgörandet. Departementschefen hade därför stannat vid, att det domföra antalet ledamöter i hovrätt sattes till fyra.

Rörande frågan om deltagande av nämnd i hovrätt hänvisade departementschefen till vad han i detta ämne anfört i fråga om rådhusrätterna. De synpunkter, som därvid framhållits för en begränsning av nämndens medverkan till de grövre brottmålen, vore emellertid för hovrätternas del i än högre grad framträdande. Sålunda kunde med hänsyn till olägenheter och kostnader det knappast på allvar ifrågasättas att i hovrätt låta nämnd deltaga i alla mål. Med den ståndpunkt departementschefen intagit i fråga om bevisprövningen såsom en i främsta rummet underrätten åliggande uppgift gjorde sig ock behovet av nämnd i överinstansen mindre starkt gällande. Ett undantag härifrån bildade de grövre brottmålen, i vilka liksom vid underrätten bevisningen alltid skulle omedelbart förebringas inför domstolen. Vad anginge nämndens sammansättning torde, liksom i fråga om rådhusrätterna, övertygande skäl tala för att de för häradsnämnd förordade grunder-

na, med vissa jämkningar, skulle lända till efterföljd. Det domföra antalet borde alltså sättas till åtta. Beträffande hovrättsnämndens ställning och omröstning till dom borde i huvudsak de regler, som föreslagits i fråga om rådhusrätterna, äga tillämpning.

Någon mera ingripande förändring i *högsta domstolens* sammansättning ansåg departementschefen icke föränledas av rättegångsreformen, under förutsättning att sådana anstalter träffades i fråga om målens fullföljd till högsta domstolen, att icke därav påkallades en bland annat ur rekryteringssynpunkt icke önskvärd utökning av antalet ledamöter i högsta domstolen. Vad däremot anginge målens föredragning inför högsta domstolen, som nu ombesörjdes av revisionssekreterare, komme — yttrade departementschefen — denna att i stor utsträckning ersättas av den muntliga partsförhandlingen. Med hänsyn härtill bleve ett bibehållande av nedre justitierevisionen med dess nuvarande uppgifter icke längre erforderligt. Uppenbarligen föreläge jämväl efter rättegångsreformens genomförande behov av ett högsta domstolens kansli liksom ock av juridiskt utbildad personal för biträde vid målens handläggning samt föredragning av vissa mål och ärenden ävensom för notariegöromål. Departementschefen ansåg sig dock icke i detta sammanhang böra ingå på de rent organisatoriska spörsmål, som härutinnan mötte.

Såsom brister i *åklagarväsendet* framhöll departementschefen åklagarnas otillräckliga utbildning och den organisatoriska svaghet, som låge däri, att särskilt i fråga om landsbygdens åklagare med åklagaruppgiften i betydande omfattning sammankopplats andra, för densamma främmande göromål. Departementschefen anförde vidare:

Att för genomförande av ett muntligt, koncentrerat förfarande i brottmål ett stärkande av åklagarinstitutionen är nödvändigt, torde icke kunna bestridas. Ett dylikt förfarande ställer helt andra anspråk på åklagaren än det nu rådande. Vad som brister i utredningens fullständighet kan nu i någon mån botas genom de tillfällen till uppskov, som stå åklagaren till buds. Domarens råd och anvisningar kunna ock ersätta en ur rättslig synpunkt otillfredsställande utveckling av åtalet. Ett sådant tillvägagångssätt måste dock betecknas som principiellt oriktigt. Det ger förfarandet en inkvisitorisk prägel, som kan menligt inverka på domarens ställning eller i allt fall hos den tilltalade och andra rubba tilltron till domarens opartiskhet. Med åtalsmyndighetens svaghet är förenad en annan måhända ännu allvarsammare fara. Straffrättsskipningen förfelar lätt sitt syfte, ett säkert och verksamt beivrande av brottsligheten. De för samhället skadliga verkningarna härav äro så påtagliga, att de icke behöva närmare utvecklas. De förslag, som framställdes till en reform av åklagarväsendet, utgå i allmänhet från att åklagaruppgifterna böra fördelas å olika tjänstemannakategorier allt efter de åtalade brottens svårhetsgrad, så att i fråga om lindrigare brott åtalsbefogenheten i stort sett som nu skulle tillkomma stads- och landsfiskalerna, under det att för de medelsvåra och grövre brotten denna befogenhet skulle tilldelas en väsentligt mera kvalificerad kår av åklagare med fullgod juridisk utbildning, de s. k. statsåklagarna. En sådan anordning överensstämmer i viss mån med de synpunkter, som tidigare gjort sig gällande i fråga om organisationen av åklagarväsendet å landsbygden.

Vid en reform av åklagarväsendet gäller det uppenbarligen i första hand att taga ståndpunkt till det nu antydda spörsmålet om göromålens fördelning på skilda slag av befattningshavare. Till stöd för en dylik uppdelning har framhållits, att de medelsvåra och grövre brottmålen med hänsyn till förundersökningen och åtalets utförande ställa särskilt stora anspråk å åklagarens juridiska insikter, hans omdöme och erfarenhet samt att utredningen av dessa mål i allmänhet vore av invecklad beskaffenhet. Häremot har visserligen invänts, att samma förhållanden ej sällan föreläge i mål, som rörde sig om förseelser eller mindre brott. Även med erkännande av det i viss mån berättigade i denna anmärkning är det dock uppenbart, att de intressen, varom särskilt i de grövre brottmålen är fråga, äro av den vikt ur såväl den enskildes som samhällets synpunkt, att kravet å åklagarens högre kompetens här gör sig gällande med en helt annan styrka. Helt visst skulle det vara önskvärt om samma kompetensvillkor kunde uppställas för samtliga åklagarbefattningarna; ett bestämt hinder härför torde emellertid möta med hänsyn såväl till möjligheten att tillfredsställande rekrytera en så stor kår som ock till kostnaderna.

Departementschefen berörde vidare ett framkommet förslag att åvägbringa en lämpligare arbetsfördelning mellan de nuvarande landsfiskalerna genom att å skilda befattningshavare överflytta å ena sidan åklagar- och polisgöromålen och å den andra landsfiskalens övriga åligganden. Framkomligheten av denna väg vore enligt departementschefens mening väl förtjänt av en närmare undersökning. Till frågan, om för anställning som underåklagare borde uppställas som villkor att ha avlagt juridisk examen, ansåge sig departementschefen icke i detta sammanhang böra intaga ståndpunkt.

Beträffande frågan om det inbördes förhållandet mellan åklagarmyndigheten och polismyndigheten anförde departementschefen, att denna fråga för närvarande saknade praktisk betydelse, då åklagaren tillika vore polismyndighet. Denna anordning borde enligt departementschefens mening alltjämt bibehållas såvitt anginge underåklagarna. Däremot kunde — yttrade departementschefen — meningarna vara delade, huruvida den vore lämplig i fråga om statsåklagarna. De betänkligheter, som härvid gjorde sig gällande, sammanhänge i främsta rummet därmed, att deras verksamhet som åklagare skulle komma att alltför mycket nedtyngas av göromål, som icke ägde något omedelbart samband med deras egentliga uppgift, samt att särskilt med hänsyn till det större antal statsåklagare, som för sådant fall skulle visa sig erforderligt, svårigheter skulle möta för en tillfredsställande rekrytering av dessa tjänster. Vad sålunda framhållits borde vid frågans fortsatta behandling ingående övervägas. Även om ett sådant övervägande, såsom sannolikt vore, gäve till resultat, att statsåklagaren i allmänhet icke tillika borde vara polismyndighet, måste dock mellan honom och polismyndigheten vara rådande en nära samverkan. Övervägande skäl talade för att, sedan det på polismyndigheten ankommande spaningsarbetet avslutats, statsåklagaren i regel själv under eget ansvar övertog ledningen av den fortsatta undersökningen i de mål, däri han hade att utföra åtalet. Att polismyndigheten vore skyldig härvid lämna erforderligt bistånd, låge i sakens natur.

I fråga om åklagare vid hovrätt framhöll departementschefen, att med

den muntliga partsförhandlingen jämväl i hovrätterna uppkomme vid fullföljd av mål till hovrätten behov av åklagarens personliga inställelse vid denna domstol. Härvid kunde olika utvägar komma i fråga. Sålunda hade föreslagits att vid hovrätterna inrättades en särskild åklagarkår med uppgift såväl att besluta om fullföljd av ett vid underrätt anhängiggjort åtal som ock att inför hovrätten utföra åklagartalan i de av åklagaren eller dennes motpart fullföljda målen. Ett annat förslag vore att låta såväl frågan om fullföljden som ock förhandlingen i hovrätten ankomma på samma åklagare, som utfört åtalet i underrätten. Slutligen hade ifrågasatts en mellanståndpunkt, innebärande att beträffande de mål, i vilka statsåklagare fört talan i underrätten, det skulle anförtros åt denne att företräda åtalet jämväl i hovrätten, under det att i fråga om övriga mål en hovrättsåklagare skulle inträda i åklagarens ställe. Till stöd för det förstnämnda förslaget hade framhållits, förutom vissa rent organisatoriska förhållanden, olämpligheten av att frågan om åtalets fullföljande komme att bero av samme åklagare, som fört talan i underrätten. Denne skulle vara alltför benägen att underskatta det befogade i den lägre instansens dom och där komma att fullfölja talan i oträngt mål, varemot en överordnad åklagare hade lättare att objektivt besluta i denna fråga. Genom den ifrågasatta anordningen med särskild hovrättsåklagare skulle alltså vinnas en besparing i hovrättens tid och arbetskraft. Å andra sidan hade hävdats, att den åklagare, som följt målet vid den förberedande undersökningen och vid huvudförhandlingen i underrätten, med hänsyn till den kännedom han sålunda vunnit om målet vore bättre skickad för åtalets utförande jämväl i hovrätten. De sålunda först framhållna synpunkterna kunde enligt departementschefens mening icke fränkännas avgörande betydelse i fråga om de mål, i vilka underåklagare fört talan i den lägre instansen. Mot en anordning, varigenom i dessa, det stora flertalet mål, åt underåklagarna skulle överlämnas att fullfölja och utföra åtalet i hovrätten, talade för övrigt, att en sådan skulle bliva alltför tyngande och kostsam samt medföra alltför stor rubbning med hänsyn till de löpande göromålen. Däremot ansåg departementschefen dessa skäl icke äga samma vikt i fråga om de mål, i vilka åtalet utförts av statsåklagare. I dessa mål vore det med hänsyn till deras beskaffenhet och i allmänhet större omfattning av särskild betydelse, att ett ombyte å åklagarsidan om möjligt undvekes. Farhågan att statsåklagarna skulle missbruka sin fullföljdsrätt och därigenom ådraga överrätterna en onödigt arbetsbörda vore med all sannolikhet överdriven. Jämväl ur organisatorisk synpunkt kunde, särskilt vad anginge de grövre brottmålen, skäl anföras för statsåklagarnas bibehållande såsom åtalsmyndighet. Dessa mål komme att i de fall, då det med hänsyn till avstånd och andra förhållanden funnes lämpligt, handläggas av hovrätten å ort inom det län, till vilket underrätten, som meddelat det överklagade utslaget, hörde och där också statsåklagaren i allmänhet hade sin förläggningssort. Någon större kostnad eller omgång vållades alltså icke genom statsåklagarens inställelse vid förhandlingen. Huruvida statsåklagaren borde föra talan i hovrätten

jämväl i de medelsvåra brottmålen, kunde vara mera tveksamt. Vi besvarandet av denna fråga borde uppenbarligen komma i betraktande andra omständigheter av organisatorisk art, såsom statsåklagarnas arbetsbelastning, hovrättens arbetsindelning och dylikt.

Departementschefen anförde vidare, att då åtal i hovrätt skulle fullföljas av annan än statsåklagare, härför erfordrades särskilda, i hovrätten anställda åklagare. I fråga om dessa hade föreslagits, att i spetsen för dem skulle ställas en advokatfiskal, som ägde att utöva uppsikt och förmanskap jämväl över underrätternas åklagare. En sådan organisation skulle måhända vara nödvändig, därest åtalets utförande i hovrätt uti samtliga mål skulle ankomma på annan än underrättsåklagaren. Valdes åter den av departementschefen förordade utvägen, att åtminstone i de grövre brottmålen låta åtalet i hovrätten bevakas av statsåklagaren, syntes organisationen bliva alltför omfattande. För sådant fall torde vara lämpligare att åt den statsåklagare, förslagsvis benämnd förste statsåklagare, som vore förlagd till hovrättsstaden, inrymma förmansställning för övriga statsåklagare under hovrätten ävensom för de åklagare, hovrättsfiskaler, som hade att utföra åklagartalan i de mål, där ombyte av åklagare skulle äga rum.

Vad angår åtalets utförande i högsta domstolen ansåg departementschefen någon förändring uppenbarligen icke böra äga rum i gällande ordning, enligt vilken fullföljdsrätt tillkommer allenast justitiekanslern och, i viss omfattning, justitieombudsmannen och militieombudsmannen. Däremot bleve förhållandena annorlunda i fråga om de mål, i vilka talan fullföljdes av den tilltalade. I dessa mål bevakades nu åtalet i högsta domstolen av åklagaren vid underrätten. Med muntlig partsförhandling i högsta domstolen kunde denna anordning enligt departementschefens mening icke bibehållas, utan jämväl i dessa fall borde åtalet utföras av justitiekanslern, eventuellt justitieombudsmannen eller militieombudsmannen, eller någon hos honom anställd, därtill behörig tjänsteman. Justitiekanslern borde intaga ställningen av åklagarväsendets närmast Kungl. Maj:t högste målsman och chef.

Beträffande *advokatväsendet* framhöll departementschefen, att i ett koncentrerat, muntligt förfarande ökade anspråk ställdes å parternas ombud. Visserligen kunde ett dylikt förfarande ej sägas giva en annan karaktär åt de uppgifter, som åvilade ombuden. De hade liksom nu att förbereda målens handläggning, att inför rätten förebringa det material, som huvudmannen ville åberopa, samt att framlägga sin uppfattning rörande det faktiska och rättsliga bedömandet därav. Tydligt vore emellertid, att ett koncentrerat, muntligt förfarande krävde av ombuden en sorgfällig förberedelse, fullständig överblick över processmaterialet samt förmåga att framlägga och belysa detsamma. Med hänsyn härtill vore det nödvändigt, att tillgång funnes till en kår av väl utbildade personer, vilka i sin verksamhet för den rättssökande allmänhetens betjänande ägde såväl förmåga som vilja att främja en god rättegång. Efter införande av en på ackusatorisk grund byggd

straffprocess måste även, för vinnande av allsidig utredning och för tillvaratagande av den tilltalades berättigade intressen, stora anspråk ställas på de personer, vilka förordnades såsom försvarare åt anhållna eller häktade. Att vårt nuvarande advokatstånd i stort sett ägde förutsättningar att fylla dessa krav, torde icke kunna betvivlas. Sålunda hade under den senaste mansåldern en betydande förbättring av advokatståndets rekrytering ägt rum. Det kunde ock antagas, att ett reformerat förfarande, med de rikare möjligheter det erbjöde för ombuden att verksamt bidra till målens utredning och ett riktigt avgörande, komme att medverka till en höjning av advokatens intresse för sin uppgift. En utveckling i denna riktning skulle i hög grad främjas, därest erfarna, framstående advokater kunde i särskilda fall ifrågakomma till domarbefattningar. Även om advokatycket såsom hittills borde äga karaktär av en fri verksamhet, där det nödvändiga urvalet i främsta rummet borde ske genom inbördes tävlan och med hänsyn till det förtroende, som den enskilde advokaten kunde genom sin duglighet förvärva, borde dock medel icke saknas för ett inskridande i fall, då ett sådant ur rättsskipningens synpunkt framstode såsom angeläget. Hur denna kontroll lämpligen borde anordnas kunde vara föremål för delade meningar. Vid ett närmare övervägande av denna fråga borde undersökas, huruvida skyldighet borde föreskrivas för dem, som uppfyllde vissa kompetenskrav och yrkesmässigt uppträdde som ombud, att vara sammanslutna i en förening med uppgift att främja en god anda inom kåren och med rätt att utöva disciplinär kontroll över sina medlemmar. Möjlighet borde emellertid finnas även för domstolarna att inskrida mot ombud, som icke ägde erforderliga kvalifikationer för sin uppgift.

Departementschefen berörde även den i samband med processreformen väckta frågan om en överflyttning av *överexekutorsgöromålen* å de allmänna underrätterna samt framhöll, att detta spörsmål ägde ett nära samband med frågan om förstatligandet av rättsskipningen i städerna. Skulle ett allmänt förstatligande äga rum och magistraten i dess nuvarande sammansättning försvinna, torde någon annan utväg icke stå till buds än att överflytta överexekutorsgöromålen i de städer, som komme att utgöra egen domsaga, å domstolen. Att för ifrågavarande städer förlägga dessa göromål till länsstyrelserna kunde uppenbarligen icke ifrågakomma. Bibehölles däremot den kommunala rättsskipningen, ägde skälen för en överflyttning icke längre samma styrka. Någon större olägenhet av att överexekutorsgöromålen för sådant fall liksom hittills tillkomme dessa städers magistrater torde väl knappast kunna påvisas. Beträffande åter landsbygden och de städer, som redan nu lydte eller framdeles komme att läggas under landsrätt, vore förhållandena visserligen i någon mån annorlunda. Något större behov av en förändring torde icke i detta fall föreligga. En sådan förändring skulle otvivelaktigt medföra ganska avsevärda omläggningar i fråga om såväl häradsrätterna som länsstyrelserna. Även med erkännande av det principiellt berättigade i kravet å överexekutorsgöromålens överflyttning till domstolarna tor-

de tillräckliga skäl sålunda knappast föreligga att redan nu, då jämväl andra spörsmål, som ägde samband med denna fråga, såsom uppbördsreformen, stode på dagordningen, härutinnan skrida till en mera genomgripande reform. Då det dessutom syntes angeläget att icke fördröja rättegångsreformens genomförande genom vittgående organisatoriska ingrepp, som icke omedelbart påkallades av det nya förfarandet, borde jämväl med åtgärder på detta område tillsvidare anstå. Vid lagstiftningsarbetets fullföljande kunde emellertid uppenbarligen komma under omprövning att från överexekutor överflytta vissa grupper av ärenden, som med hänsyn till sin beskaffenhet vore i högre grad ägnade att handläggas av domstol än av administrativ myndighet.

I fråga om *utbildnings- och befordringsgången* på domarbanan yttrade departementschefen, att den nya rättegångsordningen nödvändiggjorde ganska väsentliga avvikelser från vad nu vore vanligt. Detta sammanhänge i främsta rummet därmed, att de egentliga domarbefattningarna icke kunde i samma utsträckning som nu tagas i anspråk för aspiranternas utbildning. Detta gällde särskilt i de fall, då domstolen, såsom häradsrätten, bestode allenast av en lagfaren domare och å denne alltså måste uppställas särskilt stora krav å juridisk insikt och erfarenhet. I fråga om de kollegiala domstolarna, rådhusrätterna och hovrätterna, gjorde sig betänkligheter mot anlitande av bisittarplatserna i utbildningssyfte mindre gällande, även om det vore uppenbart, att jämväl härvid stor återhållsamhet måste iakttagas.

Departementschefen angav vissa riktlinjer för utbildnings- och befordringsgången. Liksom för närvarande borde domaraspirantens första utbildning vara förlagd till underrätten och avse att ge honom en inblick i dess olika arbetsuppgifter. Han komme där i första hand att biträda sekreteraren och häradshövdingen i deras göromål. Därefter borde det kunna anförtros honom att vid ledighet för sekreteraren upprätthålla dennes befattning, dock utan befogenhet att såsom ordförande i häradsrätten handlägga rättegångsmål. Efter denna första tjänstgöring, som helst borde uppdelas å häradsrätt och rådhusrätt och som beräknades taga en tid av tre år, skulle övergång ske till hovrätt. Den första tjänstgöringen i hovrätten borde avse biträde vid hovrättens protokoll och å hovrättens olika expeditioner samt vid uppsättande av promemorior åt hovrättens referenter i mål, i vilka tjänstemannaföredragning ägde rum. Efter någon tid kunde åt aspiranten överlämnas föredragning inför hovrätten av sådana mål och efter hand utförande såsom fiskal av åklagartalan i enklare brottmål. Tjänstgöringen i hovrätten, som borde omfatta en tid av minst ett år, borde äga karaktären av ett prov, varigenom hans lämplighet för domarkallet närmare utröntes. Genomgången härav borde berättiga honom till förordnande som sekreterare vid häradsrätt. Sådant förordnande borde i allmänhet avse en tid av minst tre år. Såsom sekreterare vid häradsrätten hade han att förestå kansliets expedition, deltaga i eller på eget ansvar förrätta till inskrivningsväsendet hörande göromål samt efter häradshövdingens anvisning biträda honom vid beredandet

av mål och ärenden. Dessutom borde han kunna erhålla förordnande att handlägga enklare mål och ärenden ävensom vid semesterledighet eller mera kortvarigt förfall för häradshövding eller ledamot i rådhusrätt mottaga förordnande som dennes vikarie. Väl vitsordad sekreterartjänstgöring borde berättiga till förordnande att under längre tid uppehålla befattning i hovrätt såsom föredragande eller fiskal samt att, till en början mera kortvarigt, inträda som ledamot i hovrättsråds ställe. Efter något års förlopp borde under förutsättning av aspirantens lämplighet följa utnämning som assessor. Genom denna utnämning skulle aspiranten definitivt vara godkänd för domarbanan, och den skulle för honom medföra behörighet till mera stadigvarande förordnande såsom vikarie för häradshövding eller ledamot i rådhusrätt eller hovrätt ävensom till ordinarie domarbefattning i underrätt och hovrätt. Departementschefen framhöll, att vad sålunda anförts om domaraspiranternas tjänstgöring uppenbarligen endast vore ett förslag, som icke gjorde anspråk på att innefatta någon definitiv lösning av frågan. Sätillvida ansåge sig departementschefen dock böra intaga en bestämd ståndpunkt, att den huvudsakliga utbildningen borde äga rum vid underrätterna men att domaraspirantens tjänstgöring under någon, ej alltför kort tid borde vara förlagd till överrätt. Vid detta ämnes närmare reglering borde hänsyn ock tagas till den utbildning, som kunde erhållas genom tjänstgöring hos statsåklagare eller advokat.

Jämväl i fråga om de ordinarie domartjänsterna ansåg departementschefen, att en viss cirkulation mellan underrätt och överrätt borde eftersträvas. Att ordförande- och vice ordförandeposterna å hovrätternas avdelningar borde bliva sluttjänster syntes ur olika synpunkter önskvärt. Däremot borde vid utarbetande av löneplan övervägas, huruvida icke skäl förelåge för en sådan läggning av densamma, å ena sidan att häradshövdingbeställningarna liksom ordförandeplatserna i rådhusrätterna bleve lockande för de yngre hovrättsledamöterna samt å den andra att till ordförande- och eventuellt vice ordförandeposterna i hovrätt kunde påräknas sökande ur underrättsordförandenas krets. Härigenom skulle vinnas, att å varje hovrättsavdelning förtroget med och traditionerna från underrättsförfarandet alltid skulle vara väl företrädda, på samma gång som vid underrätterna den ökade juridiska skolning, som hovrättsarbetet vore ägnat att bibringa, skulle komma till sin rätt.

Departementschefen framhöll vidare, att en utbildnings- och befodringsplan enligt sakens natur endast kunde angiva den allmänna gången samt att i särskilda fall jämväl andra synpunkter borde vinna beaktande. Sålunda låge det nära till hands att åt åklagare och advokater bereddes ett visst utrymme vid befodran å domarbanan.

Reformens genomförande.

I propositionen behandlade departementschefen slutligen *frågan hur rättgångsreformen lämpligen borde sättas i verket*. Därest reformen — yttrade departementschefen — begränsades till att huvudsakligen taga sikte på för-

farandet och dess genomförande icke gjordes beroende av andra förändringar i organisationen än sådana, som påkallades av att domstolar och andra organ skulle bliva i stånd att uppbära ett förbättrat förfarande, vore det tydligt, att ett successivt genomförande av reformen icke vore möjligt. Förfarandets olika delar hörde så nära samman, att det skulle vara förenat med betydande svårigheter att låta någon särskild del träda i kraft för sig. Främst ville departementschefen erinra om det så gott som oskiljaktiga samband, som bestode mellan bevisningen och en på muntlighet, koncentration och omedelbarhet grundad förhandlingsordning. Skulle någon del av förfarandet sättas i tillämpning före övriga delar, förelåge risk, att den nya ordningen komme att utveckla sig i ej önskvärd riktning. Emellertid vore det av vikt, att sedan grunderna för det nya förfarandet blivit i huvudsak godkända, alla åtgärder vidtoges, som kunde förmedla övergången till den nya ordningen. Under det att arbetet med den allmänna rättegångsreformen påginge, borde alltså till övervägande och avgörande upptagas sådana förslag till partiella reformer, som vore ägnade att underlätta det nya rättegångsskicket införande och tillika kunde utan olägenhet inpassas i den nu bestående ordningen. Bland de förslag, vilka borde upptagas till slutlig behandling före den nya lagstiftningens antagande, stode i förgrunden spörsmålen om vissa städers läggande under landsrätt, reglering av domsagor, reform av inskrivningsväsendet, fördelning av nämndemännens tjänstgöring vid häradsrätterna och ordningen för målens handläggning vid tingen, reform av åklagarväsendet samt uppdelning av hovrätterna. Departementschefen angav närmare de riktlinjer, efter vilka ifrågavarande partiella reformer borde genomföras.

Riksdagens yttrande.

Såsom redan nämnts behandlades propositionen och i anledning därav väckta motioner av ett särskilt utskott, som avgav utlåtande däröver. I enlighet med utskottets hemställan återopade riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 29 maj 1931 (nr 308) såsom yttrande över de av departementschefen angivna huvudgrunderna för rättegångsreformen vad utskottet anfört i sitt utlåtande, dock att på vissa punkter kamrarna stannat i olika beslut, i följd varav riksdagen angående de i dessa punkter omförmälda frågorna icke kunde avgiva något yttrande. De punkter, på vilka kamrarna stannat i olika beslut, angivas närmare i det följande.

Behovet av en rättegångsreform.

Utskottet lämnade till en början en redogörelse för den nuvarande rättegångsordningens brister. Härutinnan framhöll utskottet, att en av de största svagheter i det gällande rättegångsskicket otvivelaktigt vore bristen på koncentration i underrättsförfarandet. Denna brist, som främst hade sin grund i det rådande uppskovsväsendet, icke blott minskade snabbheten i rättsskipningen, den innebure även en fara för rättsskipningens säkerhet. Kravet på

säkerhet innebure, att domen i största möjliga utsträckning skulle utgöra ett materiellt riktigt avgörande. För vinnande härav vore det nödvändigt, att förfarandet vore så anordnat, att domaren erhöle ett tillförlitligt och fullständigt underlag för sin sanningsprövning. Att i detta hänseende åtskilligt bruste i det nu tillämpade förfarandet, hade med skärpa framhållits av lagrådet. Utskottet återopade följande uttalande av lagrådet:

Handläggningen är i de mera krävande målen regelmässigt, i de enklare ej sällan styckad på en rad sessioner, mången gång skilda av långa uppehåll. Huruvida och i vilken omfattning verklig förhandling och bevisföring vid ett visst tillfälle kommer till stånd, är för domstolen i regel, för parten och hans ombud esomoftast svårt eller omöjligt att på förhand bedöma. Detta förhållande bidrager direkt och indirekt till att i talrika fall varken parten eller hans med saken verkliga förtrogna huvudombud företräder inför rätten. Parterna eller den ena av dem representeras då i stället av — ofta blott tillfälligt anlitate — underombud, av vilka upplysningar, som från motsidan eller av domstolen äskas, icke stå att erhålla. Framställda frågor få därför än helt förfalla, än skola de enligt åtagande bäras vidare till parten eller det verkliga ombudet, varefter svar — om ej saken helt får bero — lämnas vid en senare session, ofta i skriftlig form genom samma eller ny mellanhand, och ofta ofullständigt, undvikande eller behäftat med missförstånd av frågan. Parternas sakframställningar givas i växande utsträckning skriftligt successivt och växelvis vid skilda sessioner; även om föredragning äger rum, är vinsten härav mången gång ringa. Dels kunna nämligen på grund av redan berörda förhållanden kompletterande förklaringar eller upplysningar om motpartens ställning till det föredragna inlägget ej erhållas. Dels medför ofta detta inläggs tunga form och utförlighet att närmare övervägande av dess innebörd både för domarens och motpartens del får anstå till dess tillfälle beretts till ett närmare studium därav, desto hellre som innehållet ofta hänför sig till vad på ett långt tidigare stadium av rättegången förekommit och vars detaljer för tillfället ej stå tillräckligt klara i minnet. Vittnesbeviset kan ofta ej vederbörligen tillgodogöras, när vittnena ej höras i parternas personliga närvaro och vittnen om samma tilldragelse inkallats till olika sessioner. Dessutom höras vittnena ofta vid tidigare tillfälle än då parternas sakframställning föreligger i slutligt skick. Just innehållet i avlagda vittnesmål föranleder ofta part att vid ett senare rättegångstillfälle jämkä, förklara eller komplettera sina tidigare uppgifter. Oklara punkter i vittnesmålen komma i följd av allt detta att kvarstå, viktiga uppgifter, som skulle stått till buds, komma ej fram och möjligheten att kontrollera trovärdigheten minskas avsevärt. Redan av det nu sagda följer, att domarens möjligheter att genom sin processledning främja utredningen äro starkt beskurna. I samma riktning verka talrika andra omständigheter. Från början är domaren alltför litet förtrogen med målet för att på ett tidigt stadium kunna leda in förhandlingen på riktigt spår. Senare äro växlingar på ordförandeposten under målets långvariga förlopp ej sällsynta, särskilt på landsbygden med där rådande vikariatsystem. Häradshövdingens stora börda av protokolls-, registrerings- och expeditionsgöromål hindrar honom ofta att ägna handläggningen vid domstolen erforderligt förberedande arbete, och arbetsbrådskan under tingsdagarna med deras hopade mål av ovisst omfattning och tidsutdräkt torde ock spela en roll.

Utskottet anförde vidare, att vad sålunda anförts gällde, såsom lagrådet jämväl påpekat, främst tvistemålen och ägde icke i samma grad tillämpning å brottmålen. I dessa vore i regel förfarandet — särskilt då förberedande un-

dersökning verkstälts genom polis- och åklagarmyndigheternas försorg — mera koncentrerat. Beträffande dessa mål gjorde sig emellertid andra olägenheter gällande. Förundersökningen och användningen av de i samband därmed stående tvångsmedlen, såsom häktning, anhållande och husrannsakan, vore endast delvis reglerade genom lag. Avsaknaden av bestämmelser i dessa ämnen medförde visserligen för polis och åklagare möjlighet till ett smidigt tillvägagångssätt men innebure samtidigt en viss fara. Å ena sidan kunde bristen på fasta gränser för myndigheternas befogenhet medföra vådor för den enskildes säkerhet och utredningens opartiskhet. Dessa vådor bleve än större därigenom, att det vid förundersökningen upprättade protokollet stundom lades till grund för protokollföringen vid domstolen och därmed även för domstolens på protokollen grundade avgörande i målet. Å andra sidan kunde saknaden av lagbestämmelser försvåra ett verksamt efterspanande och beivrande av brott. Märkas borde även, att handläggningen vid domstol av grova brottmål ej sällan ägde ett så starkt inkvisitoriskt drag, att domstolens opartiskhet eller i allt fall allmänhetens tilltro till domarens objektivitet råkade i fara.

Vidare yttrade utskottet:

I nära sammanhang med uppskovsväsendet står det vid underrätterna tillämpade protokollariska systemet, enligt vilket till grund för domen lägges allenast vad som influtit i domstolens protokoll. Ofta kan protokollet giva endast en ofullständig bild av det verkliga händelseförloppet. Detta gäller särskilt beträffande viktiga delar av bevismaterialet. Härtill kommer såsom lagrådet påpekat, att protokollen, vilka understundom uppsättas lång tid efter handläggningen och utan att parterna äga möjlighet att verksamt kontrollera protokollföringen, ej sällan brista i fullständighet och korrekthet. Stundom kan visserligen den i protokollen intagna redogörelsen fullständigast genom domarens minnesbild av processens förlopp, men denna möjlighet står i regel ej öppen i de fall, då lång tid förflutit mellan handläggningen och domen, och är helt utesluten, då domaren ej själv övervarit den handläggning protokollet avser.

Ett viktigt hinder för vinnande av fullständig och tillförlitlig utredning inför rätta möter vidare i de bestämmelser, som gälla rörande bevisningen. Visserligen har en del av den legala bevissteoriens regler genom rättstillämpningen satts ur kraft, men de alltjämt gällande föreskrifterna om vittnesjäv begränsa i hög grad det bevismaterial, som får förebringas. Beträffande de grova brottmålen är denna begränsning av mindre betydelse, då jäviga vittnen där pläga höras upplysningsvis, men i andra mål medföra vittnesjäven ej sällan, att domstolen är förhindrad att höra de personer, som sitta inne med de bästa upplysningarna i saken. Härmed sammanhänger, att i dessa mål förhör med part i alltför ringa utsträckning anlitas för sanningens utforskande. Parterna kallas endast sällan att komma personligen tillstådes, och verksamma medel saknas att förmå dem att i sina utsagor hålla sig till sanningen. Förebringandet av fullständig bevisning försvåras vidare genom bristen på bestämmelser om skyldighet för part eller annan att förete skriftlig handling, som äger betydelse för utredningen. Den i många fall tillämpade ordningen för inhämtande av sakkunnigas yttrande kan icke anses trygga opartiskhet och tillförlitlighet. Tillkallade sakkunniga fatta ej sällan såsom sin uppgift att biträda den part, som åberopat dem.

De anmärkningar, som sålunda kunna riktas mot rättegången vid underdomstolarna, äga i stor utsträckning giltighet även beträffande förfarandet i

överrätterna. Visserligen kan det icke med fog göras gällande, att överrättsproceduren i och för sig är långsam — även om skriftväxlingstiden måhända kunde något förkortas. Den tidsutdräkt, som tidigare vållats i hovrätterna och för närvarande uppstår i högsta domstolen, har sin grund i uppkommen arbetsbalans. Men de brister beträffande utredningens tillförlitlighet, som vidlåda förfarandet i första instansen, framträda än skarpare i överrätterna, vilka äro helt hänvisade till det i underrättsprotokollen och parternas inlagor återgivna materialet. Till följd av förfarandets skriftlighet saknar domstolen praktiskt taget möjlighet att i nödig omfattning komplettera utredningen, och även för parterna erbjuder det i regel betydande svårigheter att genom förebringande av nytt material giva en annan bild av saksammanhanget. Frånvaron av muntlighet och offentlighet är ägnad att framkalla den föreställningen, att överdomstolarnas rättsskipning bär en allför formell prägel. Förbises får ej heller, att tvånget för överdomstolarna att döma på det i protokollet återgivna materialet medför obenägenhet hos underrätterna att i sina avgöranden taga hänsyn till annat än det, som kan direkt utläsas ur protokollet.

Det nu sagda har företrädesvis avsett själva rättegångsförfarandet. Även i fråga om organisationen förefinnas emellertid vissa brister, vilka äro ägnade att försvåra en god rättsskipning.

Vad först angår häradsrätterna märkes, att den arbetsbörda, som åvilar häradsrättsväsendet, mångenstädes är alltför stor. Genom expeditionsgöromål, arbete med inskrivningsärenden m. m. hindras häradsrättsväsendet ej sällan att ägna erforderlig tid åt den dömande verksamheten. I stor utsträckning tages hans arbetskraft i anspråk för avfattande av domstolens protokoll eller övervakande av protokollens uppsättande. En betänklig svaghet utgör även det rådande vikariatsystemet. De unga vikarierna sakna i regel nödig erfarenhet och rutin. I allt fall omfattas icke deras verksamhet av allmänhetens odelade förtroende, och de täta ombytena på ordförandeposten måste bliva till skada för handläggningen. Lekomännens inflytande på rättsskipningen kan ej i önskvärd mån göra sig gällande. Härtill bidrager främst det nu tillämpade förfarandet, som genom bristen på koncentration och muntlighet minskar nämndemännens möjlighet att överblicka processmaterialet. I denna riktning verka även vissa drag i organisationen. De regler, som tillämpas för nämndemännens tjänstgöring, medföra på vissa håll — särskilt i tingslag, där nämndemännens antal överstiger tolv — att flertalet av de i avgörandet av ett mål deltagande nämndemännen endast delvis övervarit målets handläggning. Såsom organisatoriska svagheter måste även räknas de i många tingslag långa mellanrummen mellan sessionerna, rättegångsdagarnas sammanförande till sammanträden, utsättandet till de särskilda dagarna av allför många mål och den olämpliga ordningen för målen upptagande till handläggning.

Jämväl i fråga om städernas domstolar kunna vissa anmärkningar framställas. Dessa avse främst ordningen för domstolsledamöternas tillsättande. Det gällande valsystemet kan icke anses i erforderlig mån trygga en god rekrytering. I regel sakna väljarna möjlighet att bedöma de sökandes kvalifikationer för domaruppgiften, och erfarenheten har visat, att vid valen ovidkommande hänsyn ej sällan spela in. Den särskilda ordning, som gäller för tillsättande av städernas domare, har även medfört en skarp gräns mellan dessa domare och den statliga domarkåren och därigenom förhindrat en ur olika synpunkter önskvärd cirkulation inom domarståndet. En viss svaghet vidlåder även rådhusrätterna i de små städerna. Ej sällan möter svårighet att för dessa domstolar förvärva framstående domarkrafter, och de på rådhusrätten vilande domaruppgifterna äro för obetydliga för att kunna vidmakthålla insikter och erfarenhet.

Vidkommande överrätternas organisation kan framhållas, att Svea och Göta hovrätters jurisdiktionsområden äro för stora. Visserligen är denna omständighet med hänsyn till det nu tillämpade rent skriftliga förfarandet av ringa betydelse för den rättssökande allmänheten, men den försvårar fullgörandet av den hovrätternas åliggande uppsikten över underdomstolarna. Jämväl i hovrätternas tillämpas i stor utsträckning vikariatsystem.

Det nuvarande förfarandet i brottmål lägger som redan antytts viktiga befogenheter i åklagarnas hand. Emellertid äro dessa tjänstemän ej alltid vuxna de uppgifter, som tillkomma dem. En stor del åklagare såväl på landet som i städerna saknar erforderlig utbildning. Beträffande de högre åklagarna på landet, landsfogdarna, hos vilka kräves juridisk examen, gäller, att de taga befattning med allenast ett ringa antal mål. Landsfogdarnas och i ännu högre grad landsfiskalernas arbete splittras genom göromål av olika slag, som hindra dem att i erforderlig mån ägna tid och intresse åt åklagaruppgifterna.

Beträffande sättet för avhjälpande av de anmärkta bristerna i vårt rättegångsväsen vore — fortsatte utskottet — meningarna i hög grad delade. Å ena sidan hade framhållits, att dessa brister vore av så allvarlig art och stode i så nära sammanhang med rättegångsväsendets grunder, att en genomgripande reform omfattande såväl domstolsförfarandet som organisationen måste vidtagas. På denna uppfattning vilade processkommissionens förslag. Å andra sidan hade, såsom i vissa motioner, gjorts gällande, att vårt rättegångsväsen i sina grunder vore sunt och att reformarbetet borde avse att med bevarande i huvudsak av dessa grunder genom partiella reformer avhjälpa de påtagliga bristerna. Det genom propositionen framlagda förslaget innebure i viss mån en medelväg mellan nämnda ståndpunkter. Departementschefen hade visserligen förordat en allmän reform av vårt rättegångsväsen men hade samtidigt begränsat reformens omfattning. Enligt departementschefens mening borde reformen främst avse att genomföra en förbättring av själva förfarandet. I denna del innebure reformen i huvudsak ett återupptagande av de grundsatser, på vilka vårt rättegångsväsen av ålder vilat. Ändringarna i organisationen hade förordats endast i den mån de befunnits erforderliga för att skapa förutsättningar för tillämpning av ett förbättrat förfarande. Ett val mellan de sålunda föreliggande alternativen — vilket i viss mån vore beroende på den mening man inlade i uttrycken allmän reform och partiella reformer — kunde enligt utskottets mening icke träffas innan ställning tagits till spørsmålet, hur ett förbättrat rättegångsväsen borde utformas. Tydligt vore emellertid, att hur valet än utfölle reformarbetet måste bedrivas med största varsamhet. Rättegångsväsendet ingrepe så starkt i samhällslivet och berörde så viktiga intressen, att allenast sådana ändringar borde vidtagas, som påkallades av ett verkligt behov. Fasthållas borde även, att vårt rättegångsväsen ägde betydande förtjänster och i sina grunddrag anknöte till en stark inhemsk tradition. Den nuvarande ordningen vore fast rotad i folkets föreställningsliv och uppbyres i stort sett av allmänhetens förtroende. Det vore av största vikt, att vid genomförande av reformer dessa värden icke tillspillogäves.

Huvudgrunderna för en rättegångsreform.

Av den lämnade redogörelsen framginge — yttrade utskottet vidare — att de brister, som vidlåde det nuvarande rättegångsväsendet, i huvudsak avsåge rättegångens inre gestaltning. Med hänsyn härtill syntes reformarbetet främst böra inriktas på åstadkommande av ett förbättrat förfarande. Ändringar i organisationen borde vidtagas endast såvitt de vore nödvändiga för att domstolar och andra organ skulle bliva i stånd att uppbära ett dylikt förfarande.

Förfarandet.

Beträffande förfarandet anförde utskottet, att såsom ett av de viktigaste önskemålen framstode att, med avskaffande av det nuvarande uppskovssystemet, införa *koncentration* i målens handläggning. Genomförande av en dylik ordning, vilken icke vore möjlig med mindre processmaterialet framlades muntligen och omedelbart för den domstol, som hade att döma i målet, innebure i själva verket endast ett upptagande av de grundsatser, som tidigare tillämpats vid våra domstolar och som i viss mån, framför allt i de grova brottmålen, alltjämt behållit sin livskraft. Ett koncentrerat, muntligt förfarande ägde i vida högre grad än det nu i flertalet mål tillämpade systemet förmåga att befordra snabbhet i rättsskipningen och giva domstolen ett tillförlitligt underlag för dess prövning. Därest processmaterialet i ett sammanhang framlades för domstolen, ökades möjligheten att erhålla inblick i det verkliga saksammanhanget. Parter, vittnen och andra, som hade sig något i saken bekant, kunde höras mot varandra, lämnade uppgifter kunde omedelbart kontrolleras och uppkomna missförstånd undanröjas. Möjlighet funnes för domaren att effektivt leda förhandlingen och vinna upplysning rörande dunkla punkter. Frestelsen för parter eller andra att genom osanna eller eljest vilseledande uppgifter söka påverka domstolen minskades avsevärt av vetskaper att framställningen komme att omedelbart belysas av andras utsagor. Behovet av ett koncentrerat, muntligt förfarande bleve än starkare, därest i enlighet med grundsatsen om fri bevisprövning genom vittnesjävens avskaffande och partsutsagans upptagande bland bevismedlen tillfälle öppnades att i processen införa material, vars värdering förutsatte den mest omsorgsfulla prövning av alla omständigheter i målet. Ett koncentrerat, muntligt förfarande erbjöde även större förutsättningar särskilt för lekmännen att följa förhandlingen och att bilda sig en på egna iakttagelser grundad uppfattning om sanningen i målet.

Utskottet framhöll vidare, att det för vinnande av en koncentrerad förhandling inför domstolen vore nödvändigt såväl att ledaren av förhandlingen vore väl insatt i målet som att parterna eller deras ombud ägde kännedom om den ståndpunkt motparten intoge och de bevis han ämnade åberopa. På grund härav borde såsom departementschefen framhållit i alla tvistemål och sådana brottmål, däri talan fördes allenast av enskild målsägande, huvudförhandlingen föregås av ett förberedande förfarande. Bestämmelse härom borde meddelas i lag. Att låta det bliva beroende på domarens av-

görande, huruvida ett sådant förfarande skulle komma till stånd, vore ej lämpligt, då denne i regel icke kunde med ledning av stämningen bedöma behovet av förberedelse.

Utskottet anslöt sig helt till departementschefens uttalande att förberedelsen icke borde ingå såsom ett led i rättsförhandlingen utan endast avse att skapa förutsättningar för en koncentration av denna genom ett klarläggande av parternas ståndpunkter, deras angrepps- och försvarsmedel. I enlighet med denna uppfattning fann utskottet angeläget, att sådana åtgärder vidtoges, att icke rättegångens tyngdpunkt glede över från huvudförhandlingen till förberedelsen. En dylik utveckling skulle kunna leda till att uppskovsväsendet återkomme i en sämre form än den nuvarande samt att huvudförhandlingen komme att nedsjunka till en formafitet och lekmännens möjlighet att taga del i rättsskipningen i hög grad minskades. Med hänsyn härtill syntes upptagande av bevisning vid förberedelsen böra förekomma endast i undantagsfall, då särskilda skäl därtill förekomme. Likaså borde snäva gränser uppställas för möjligheten att under förberedelsen meddela dom i målet. I varje fall torde det dock vara lämpligt, att målet avgjordes på förberedelsens stadium, då endera av parterna utebleve och förutsättningarna för tredskodom förelåge, liksom då svaranden medgäve käromålet. Vid ett avgörande av denna fråga måste beaktas å ena sidan behovet av enkelhet och snabbhet i förfarandet och å den andra olägenheten av att vad anginge häradsrätterna lekmännens deltagande i rättsskipningen i viss mån minskades.

Utskottet framhöll vidare, att med den uppfattning rörande förberedelsens syfte, åt vilken utskottet sålunda givit uttryck, överensstämde i huvudsak ett i vissa motioner gjort uttalande att förberedelsen icke finge undanskjuta huvudförhandlingen. Till grund för domen finge endast läggas vad som förebragtes vid huvudförhandlingen, och i den mån part ville till stöd för sin talan åberopa material från förberedelsen måste detta material ånyo framläggas, då målet upptoges till huvudförhandling. Däremot kunde uppenbarligen icke den vid förberedelsen framlagda utredningen bilda processmaterial i den meningen, att den skulle läggas till grund för domstolens avgörande, även då den icke förebragtes vid huvudförhandlingen. En sådan anordning skulle stå i bestämd strid med förberedelsens ändamål och komma parterna att vid utförande av sin talan lägga huvudvikten vid förberedelsen. Härigenom skulle huvudförhandlingen kunna komma att förvandlas till ett tomt sken. Faran för att part skulle underlåta att inför domstolen åberopa någon för avgörandet betydelsefull omständighet, som framkommit under förberedelsen, torde vara mycket ringa, och i de fall, då någon dylik omständighet förbiginges, torde rättens ordförande icke försumma att fästa uppmärksamheten därå. Ej heller syntes det lämpligt, att huvudförhandlingen inleddes med en av ordföranden lämnad redogörelse för det vid förberedelsen åberopade materialet. En sådan redogörelse skulle i regel försvåra ett naturligt framläggande av saken från parternas sida och lätt kunna föranleda konflikter mellan domaren och parterna eller deras ombud. Vad nu

sagts hindrade naturligen icke, att ordföranden för att underlätta uppfattandet av den följande partsframställningen vid huvudförhandlingens början kort angåve det genom förberedelsen vunna utgångsläget för tvisten. I många fall torde en dylik sammanfattning särskilt för lekmännen i rätten vara av värde.

Enligt utskottets mening borde det förberedande förfarandet i regel äga rum inför en domstolens ledamot, företrädesvis ordföranden. Möjlighet borde dock finnas att, när särskilda skäl föranledde därtill, hålla förberedelse inför fullsutten rätt. Beaktas borde att det i vissa fall kunde vara lämpligt att förberedelsen skedde i omedelbar anslutning till huvudförhandlingen.

Beträffande formen för det förberedande förfarandet fann utskottet i likhet med departementschefen lämpligt, att det lades i domarens hand att avgöra, huruvida muntlig eller skriftlig förberedelse skulle användas. Härvid borde domaren taga hänsyn ej blott till målens beskaffenhet utan jämväl till de särskilda förhållanden, som rådde i olika delar av landet. Överhuvud syntes det lämpligt, att förberedelsen icke bundes av stela föreskrifter. Det borde stå domaren öppet att välja den form, som med minsta besvär och kostnader för parterna bäst främjade förberedelsens ändamål. Antagligen komme det emellertid i många fall — särskilt då parterna utförde sin talan utan hjälp av rättsbildade biträden — att visa sig ändamålsenligt att i förberedelsen inginge en muntlig överläggning med parterna.

Utskottet framhöll, att ett förberedande förfarande, anordnat i enlighet med de sålunda angivna principerna, torde bliva av stort värde även därigenom, att det i många fall öppnade möjlighet till förlikning. Därest förberedelsen leddes med insikt och förståelse, torde ej sällan missförstånd mellan parterna kunna undanröjas och överenskommelse rörande kvarstående tvistepunkter träffas. Härvid borde emellertid stor varsamhet iakttagas, så att icke parterna utsattes för obehörig påtryckning eller domaren inblandades i tvisten på sådant sätt, att tilltron till hans opartiskhet rubbades. I en del fall kunde det befinnas lämpligt, att domaren hänvisade parterna att sammanträda inför en särskild förlikningsman — t. ex. en ledamot av nämnden — för att om möjligt träffa förlikning.

För att grundsatsen om rättegångens koncentration skulle kunna genomföras, erfordrades vidare — yttrade utskottet — bestämda föreskrifter till förhindrande av uppskov med huvudförhandlingen. Eljest förelåge fara att det nuvarande uppskovsväsendet åter vunne insteg. Samtidigt måste emellertid, på sätt i en motion framhållits, tillses, att uteblivande av vittnen, sakkunniga och parter ej finge utgöra hinder för uppskov i syfte att möjliggöra utnyttjande av upplysande processmaterial. Ett tillgodoseende av båda dessa önskemål erbjöde betydande svårigheter. Visserligen torde redan ett muntligt, koncentrerat förfarande i och för sig medföra, att parterna funne med sin fördel förenligt att vid förhandlingen komma personligen tillstädes och därvid medföra all den bevisning de ville åberopa, men det torde dock vara erforderligt, att allvarliga påföljder stadgades för part — liksom för vitne eller annan — som genom förfallolös utevaro eller på annat sätt

förorsakade uppskov. Härvid borde bland annat komma under övervägande att ålägga den försumlige skyldighet att gälda alla genom uppskovet föranledda kostnader. Vidare borde föreskrivas, att envar, som kallats till huvudförhandling och bleve hindrad att komma tillstädes, skulle ofördröjligen underrätta domaren härom. Därest det kunde ske utan olägenhet, borde i dylikt fall huvudförhandlingen uppskjutas till dag, då samtliga kallade kunde inställa sig. Större svårigheter mötte vid uppställande av föreskrifter för det fall, att vid huvudförhandlingens början funnes uppenbart, att handläggningen på grund av parts, vittnes eller annans utevaro icke kunde slutföras vid samma rättegångstillfälle. Frågan huruvida i dylikt fall huvudförhandlingen borde i sin helhet uppskjutas eller det tillgängliga materialet upptagas torde icke kunna lösas genom en allmän regel. I flertalet fall torde det visserligen vara lämpligt, att handläggningen uppsköttes, men beaktande måste skänkas åt de tillstädeskommas intresse att icke betungas med onödiga kostnader och besvär. Likartade synpunkter gjorde sig gällande vid bedömande av spörsmålet huruvida, då längre uppskov blivit nödvändigt, handläggningen i dess helhet skulle göras om. En föreskrift om upprepande av förhandlingen torde vara ett av de verksammaste medlen att trygga koncentration i förfarandet. I båda de berörda hänseendena torde viss frihet böra medgivas domstolarna att förfara på lämpligaste sätt.

Utskottet uttalade vidare, att i nära samband med frågan om koncentration i förfarandet stode spörsmålet om skyldighet för parterna att *muntligen* utföra sin talan. Utan att muntlighet genomfördes vore det icke möjligt att ernå ett koncentrerat förfarande. Utskottet erinrade om departementschefens förslag, att det i regel icke borde vara tillåtet för part att till rätten ingiva skriftliga, på förhand uppsatta inlagor eller att uppläsa sådana inlagor, men att hinder ej borde möta att i fall, då skälig hänsyn till part krävde det, tilllåta den som själv utförde sin talan att härför begagna av honom författad skrift. I vissa motioner hade förordats sådan begränsning av plikten för part att muntligen utföra sin talan, att rätten att uppläsa skriftliga inlagor icke borde betagas honom i de fall, då detta för handläggningens reda kunde vara lämpligt. Enligt utskottets mening borde rätten för parterna att föredraga skrifter hållas inom mycket snäva gränser. Uppläsning av skriftliga inlagor försvårade i hög grad en verksam processledning och minskade domstolens möjligheter att bilda sig en uppfattning om sanningen i målet. Ett återopande av skriftligt yttrande framtvingade även lätt behov av uppskov för bemötande av däri lämnade uppgifter. Farhågan att den muntliga förhandlingen skulle ställa alltför stora krav på parterna och nödga dem att därvid anlita rättsbildade biträden torde vara i huvudsak ogrundad. Det borde såsom lagrådet erinrat ej förbises, att genom den förberedande förhandlingen tvisteläget så klarlagts och förenklats, att det i flertalet mål ej erbjöde någon svårighet för parten, som i regel bäst kände till de faktiska omständigheterna i målet, att själv muntligen framlägga sin sak. Emellertid kunde undantagsvis fall förekomma, då part, som själv utförde sin talan,

borde äga möjlighet att hänföra sig till en av honom uppsatt skriftlig framställning. Utskottet anslöt sig sålunda på denna punkt till departementschefens uppfattning och uttalade vidare, att kravet på muntlig förhandling naturligen ej borde hindra part att uppläsa sina yrkanden och ej heller att åberopa skriftligt bevismaterial eller att förete handlingar, som kunde underlätta för domstolen att uppfatta saken.

Vidare anförde utskottet, att med fordran på muntlighet i förfarandet sammanhängde kravet att rättsskipningen skulle vara *offentlig*. Grundsatsen om offentlighet i rättegången hade städse hävdats vid våra underrätter och borde alltjämt tillämpas. Offentligheten icke blott ökade rättssäkerheten, den bidroge även i hög grad att stärka allmänhetens förtroende för rättsskipningen.

En förutsättning för vinnande av en koncentrerad, muntlig förhandling vore — uttalade utskottet — att processmaterialen framlades inför den domstol, som hade att döma i målet, och att domen grundades *omedelbart* på det sålunda förebragta materialet. På sätt departementschefen anført vore det emellertid av praktiska skäl oundgängligt att göra avvikelser från omedelbarhetsprincipen. I vissa fall måste möjlighet finnas att upptaga bevisning, främst vittnesmål, utom huvudförhandlingen, eventuellt vid annan domstol, samt att därefter åberopa det vid bevisupptagningen förda protokollet såsom bevis i huvudförhandlingen. De antydda undantagen borde emellertid såsom departementschefen framhållit icke sträcka sig längre än som nödvändigt betingades av förhållandena.

I fråga om *protokollet* framhöll utskottet, att genomförandet av grundsatserna om muntlighet och omedelbarhet vore av direkt betydelse för frågan om protokollets omfattning och innehåll. Tydligt vore, att protokollet vid huvudförhandling borde innehålla uppgifter om förfarandets yttre form och förlopp samt lämna en kort redogörelse för förhandlingens gång, återgivande framställda yrkanden, invändningar och medgivanden samt domstolens under rättegången meddelade beslut. Svårare vore att bestämma, huruvida och i vad mån protokollet borde innehålla redogörelse för det övriga processmaterialen, främst utsagor av parter, vittnen och sakkunniga. Efter att ha erinrat om de olika meningar, som i denna fråga uttalats av processkommissionen och av departementschefen samt i vissa motioner, yttrade utskottet:

Enligt utskottets mening bör stor varsamhet iakttagas vid varje ökning av protokollets omfattning. Det kan icke undgås, att protokollföringen — särskilt då det ur andra synpunkter är önskvärt att protokollet i huvudsak färdigställles redan vid förhandlingen — i viss mån verkar tyngande på handläggningen och försvårar en verksam processledning. En vidlyftig protokollföring kan även leda till införande av uppskovsväsen och därigenom sätta rättegångens koncentration och muntlighet i fara. Å andra sidan får det ej förbises, att ett antecknande i protokoll av viktigt processmaterial medför betydande fördelar. Särskilt i vidlyftigare mål kan det för domstolen

vara av värde att ha en autentisk och godkänd uppteckning av gjorda utsagor. Av än större betydelse är protokollet för ordnande av ett enkelt och billigt förfarande i överrätterna. Behov av protokoll föreligger även för prövning av vissa utanför det egenliga rättegångsförfarandet liggande frågor, såsom om resning, nåd, villkorlig frigivning och åtal för falsk utsaga. Med hänsyn härtill bör spørgsmålet om protokollets omfattning göras till föremål för sorgfälligt övervägande. Härvid synas de av departementschefen angivna riktlinjerna kunna i huvudsak godtagas. Utsagor av vittnen och sakkunniga böra antecknas i protokollet. Detsamma bör gälla om partsutsagor, som avgivas under straffansvar. Parternas eller deras ombuds redogörelser för sakiäget torde däremot i allmänhet icke behöva protokollföras. Dessa redogörelser föreligga i regel dokumenterade i protokollet från förberedelsen eller därvid växlade skrifter. Emellertid torde det böra överlämnas åt domaren att avgöra, huruvida en utsaga — liksom en domstolens iakttagelse — är av den betydelse, att uppteckning därav bör ske. Vid reglering av denna fråga bör bland annat beaktas, att i brottmål partsförhör icke äger rum under straffansvar och att med hänsyn härtill behov kan föreligga att i viss utsträckning upptaga parts utsaga i protokollet. I den mån det ej av särskilda hänsyn finnes påkallat böra icke parternas närmare utveckling av sin talan, liksom ej heller deras värdesättning av bevisningen eller utläggning av rättsliga spørgsmål, upptagas i protokollet.

Beträffande sättet för protokollets förande ansluter sig utskottet till departementschefens uttalande att intet bör underlåtas, som är ägnat att för domstolen underlätta protokollföringen. Detta är såsom departementschefen framhållit så mycket angelägnare, som protokollet bör i huvudsak färdigställas vid själva förhandlingen. För vinnande av detta syfte torde det vara nödvändigt, att rättens ordförande befrias från bestyret med protokollföringen och detta anförtros åt en vid rätten anställd sekreterare. För denne lär det — särskilt om han besitter färdighet i stenografi — vara möjligt att under handläggningen åstadkomma ett sammanträngt referat av det material, som bör protokollföras. Att ett sådant referat icke i fråga om den språkliga formen och materialets ordnande kan mäta sig med ett först efter förhandlingens slut avfattat protokoll, torde på sätt Svea hovrätt påpekat uppvägas därav, att det bättre följer förhandlingens ofta en smula oregelbundna förlopp. Det uppsatta referatet bör omedelbart uppläsa och, sedan parter och vittnen haft tillfälle att yttra sig däröver, genast justeras.

Utskottet anförde vidare, att i ett reformerat förfarande stor vikt måste läggas vid *parts personliga medverkan* i rättegången. Även om i brottmål skyldighet icke borde åläggas den tilltalade att bidra till vinnande av upplysning i saken, måste dock krävas, att han, där så erfordrades, vore personligen närvarande vid rätten. I tvistemål borde parts plikt att medverka sträcka sig vida längre; han borde vara skyldig att bidra till utredningen av sanningen i målet. Parts medverkan finge i dessa mål ett särskilt innehåll, då han på grund av civilprocessens natur i regel ägde disponera ej blott över tvisteföremålet utan även i viss mån över rättegångens gestaltning. Med hänsyn till det anförda måste partens personliga hörande i många fall vara av den största betydelse. Domstolen borde därför ha icke blott befogenhet utan även plikt att, där det finnes lämpligt, kalla part att personligen infinna sig vid rätten, och parts skyldighet att komma tillstädes och bidra till målets utredande borde göras effektiv genom därför lämpade medel.

Lika med departementschefen ansåg utskottet, att den nu tillämpade grundsatsen om rätt för part att utan anlitan­de av ombud inför alla domstolar själv utföra sin talan jämväl framdeles borde gälla. Införande av advokattvång, vilket skulle stå i strid med den i vårt land hävdvunna uppfattningen, vore enligt utskottets mening icke påkallat av något verkligt behov.

I fråga om villkoren för behörighet att uppträda såsom *rättegångsombud* anförde utskottet att till stöd för den av departementschefen intagna ståndpunkten, att i överrätt borde få användas endast rättsbildat ombud, hade inom utskottet framhållits, att den förordade nya rättegångsordningen kom­me att ställa stora krav på ombudens förmåga såväl att förbereda rättegången som att inför domstolen framlägga och belysa det erforderliga processmaterialet. Det finge ej förbises, att de icke rättsbildade sakförarna stundom på grund av bristande juridiska insikter saknade förmåga att tillfredsställande utföra annans talan. Denna brist gjorde sig särskilt gällande i överrätt, där i regel de juridiska frågorna vore av större betydelse. Såsom en modifikation kunde tänkas, att ett icke rättsbildat ombud, som fört parts talan i underrätt, kunde erhålla befogenhet att i fall, då — enligt vad senare i utskottets utlåtande kom­me att närmare utvecklas — referentföredragning i hovrätten ägde rum, företräda parten jämväl i andra instans. Utskottet anförde vidare:

Enligt utskottets uppfattning skulle det ifrågasatta kravet på juridisk utbildning hos ombuden i överrätt understundom kunna medföra olägenheter. I vissa delar av landet finnes endast ringa tillgång till juridiskt bildade sakförare, och då parternas talan vid underrätt i följd härav ofta föres av andra personer, skulle parterna i åtskilliga mål nödgas att vid fullföljd till högre instans byta ombud. En dylik anordning skulle kunna bliva till skada för utredningen och tillskynda parterna ökade kostnader. Ej sällan torde parts talan även i överrätt kunna på tillfredsställande sätt utföras av person utan juridisk examen, som äger kännedom om de särskilda förhållanden, varur målet härrör. Viss fara föreligger även, att införande av monopoli för de rättsbildade ombuden skulle komma att medföra en allmän stegring av processkostnaderna. Med hänsyn härtill har utskottet ansett sig böra förorda, att det medgives part att jämväl i högre instans anlita det ombud, även utan juridisk examen, för vilket han har förtroende. Detta innebär icke någon eftergift från de krav, som måste ställas på ombuds förmåga att utföra sin huvudmans talan. Ombudet bör sålunda icke blott vara väl insatt i målet utan även äga förmåga att fullständigt och koncentrerat redogöra för huvudmannens uppfattning rörande sakläget och belysa de rättsliga frågor, som kunna uppkomma. Kommissionärer utan kännedom om målet böra, vare sig de avlagt juridisk examen eller icke, hindras att uppträda. Särskilt stora krav böra ställas på ombuden i de fall, då det tillåtes dem att utan föregående referentföredragning framlägga sina huvudmans talan. Dessa synpunkter göra sig framför allt gällande i fråga om högsta domstolen, där höga anspråk måste ställas på ombudens kompetens. I regel torde på grund av överrättsprocessens karaktär parterna komma att finna med sin fördel för­enligt att i överrätterna inställa sig genom rättsbildade ombud. Med hänsyn till såväl det allmännas som parternas intresse måste vidare vidsträckt befogenhet givas domstolarna att inskrida mot ombud, som icke äga erforder-

liga kvalifikationer för sin uppgift. Domstol bör sålunda kunna icke blott avvisa olämpligt ombud utan även betaga sådant ombud rätten att vidare föra annans talan.

Beträffande *bevisningen* förordade utskottet, att fri bevisprövning infördes såväl i den meningen, att allt material, som kunde bidra till sanningens utforskande, skulle få förebringas och av domaren beaktas, som därutinnan, att han vid värderingen av den framförda bevisningen skulle äga att obunden av legala regler följa sin på allmängiltiga grunder stödda övertygelse. Sålunda borde vittnesjäven borttagas och de av rättstillämpningen redan åsidosatta bestämmelserna om inskränkning i domarens rätt att fritt uppskatta bevisningen även formellt sättas ur kraft.

I ett på fri bevisprövning grundat rättegångssystem borde — yttrade utskottet — bland bevismedlen inordnas även *utsaga av part*. Partens utsaga torde i många fall vara det verksammaste medlet för sanningens utletande. Vid partsförhørets anlitan som bevismedel syntes skillnad böra göras mellan brottmål och tvistemål. I tvistemål borde parts plikt att hålla sig till sanningen inskräpas genom därför lämpade medel. Den av departementschefen förordade anordningen, enligt vilken i detta syfte falsk partsutsaga borde beläggas med straff, hade bestämt avstyrkts i vissa motioner. Utskottet ansåge emellertid de av motionärerna anförda skälen föga bärkraftiga. Deras uppgift att det vore för svensk rätt fullständigt främmande att stadga straff för falsk utsaga måste bero på ett förbiseende av den i 14 kap. 8 § rättegångsbalken givna regeln om straff för den som inför rätta skriver eller talar det han ej vet sant vara, och påståendet, att part i vissa fall kunde äga ett berättigat intresse att ej omtala hela händelseförloppet, syntes utgå från den synnerligen betänkliga principen att en part hade rätt att förneka för honom ogynnsamma omständigheter. Att straff ej borde ifrågakomma, då part av misstag lämnade oriktiga uppgifter, låge i öppen dag. Till frågan under vilka villkor och på vilket skede i rättegången förhör med part under straffansvar skulle användas ansåge sig utskottet i förevarande sammanhang icke behöva taga ställning. Dock ville utskottet framhålla, att förhör med part torde böra anlitas som bevismedel ej blott, såsom processkommissionen föreslagit, då genom övrig bevisning tillförlitlig upplysning ej kunnat vinnas, utan även såsom primärt bevismedel. Rörande formen för parternas hörande under ansvar syntes de av departementschefen ifrågasatta alternativen — antingen att belägga varje falsk utsaga vid huvudförhandlingen med straffansvar eller att anordna ett särskilt förhör, vid vars företagande förhørets karaktär skulle uttryckligen angivas — böra vid det fortsatta arbetet bliva föremål för närmare utredning. Härvid borde även frågan om straffet för falsk partsutsaga upptagas till behandling. Avgivandet av dylik utsaga syntes icke böra jämföras med mened utan beläggas med ett mindre strängt straff.

Beträffande bevisning genom *vittnen* framhöll utskottet, att den fria bevisprövningen innebure, att de nuvarande vittnesjäven skulle upphöra. Envar, som icke vore part i målet eller intoge ställning av målsägande, syntes kunna

höras som vittne. Därvid borde emellertid domstolen taga hänsyn till varje omständighet, som kunde inverka på vittnets trovärdighet, och sålunda även beakta de förhållanden, som nu grundade jäv.

Enligt utskottets mening borde från den allmänna principen om skyldighet för en var, som iakttagit något av betydelse för en rättegång, att på kallelse infinna sig vid domstolen och meddela vad han hade sig bekant i saken stadgas viktiga undantag. Sålunda borde på sätt departementschefen antytt parts make, föräldrar, barn eller syskon icke kunna mot sitt bestående förpliktas att avlägga vittnesmål. Ej heller borde vittne vara skyldigt att yppa något, varav skulle framgå, att vittnet eller någon av dess närmare anförvanter begått brottslig eller vanärande handling. Eftergift från vittnesplikten borde även göras för vissa befattningshavare beträffande sådant, som de på grund av sin tjänsteplikt ej borde få uppenbara. Det syntes även böra övervägas, huruvida icke, åtminstone i brottmål, befrielse från vittnesplikt kunde stadgas beträffande omständigheter, som meddelats i förtroende. En ovillkorlig skyldighet att yppa även förtroliga meddelanden skulle vara ägnad att störa sammanlevnaden och stundom ställa den enskilde inför svåra inre konflikter.

Utskottet biträdde departementschefens mening, att vittne i allmänhet borde bekräfta sin utsaga med ed samt att domstolen i vissa fall borde kunna medgiva edens utbytande mot försäkran på heder och samvete, men uttalade, att denna regel icke borde tillämpas utan undantag. Såsom motionsvis framhållits kunde starka betänkligheter resas mot att höra parts närmaste anförvanter under edsansvar. Att vare sig i tvistemål eller brottmål tillåta parts make, föräldrar, barn eller syskon att avlägga vittnesed eller försäkran och sedermera i händelse av falsk utsaga utkräva straff för mened syntes icke lämpligt. Däremot torde hinder icke möta att i tvistemål utan ed eller försäkran höra dylik person under straffansvar i likhet med vad ifrågasatts beträffande part; i brottmål borde sådan person höras upplysningsvis.

Vidare uttalade utskottet, att av grundsatsen om muntlighet i rättegången följde, att vittne skulle avgiva sin berättelse muntligen. Hinder borde dock icke möta för att vittne till stöd för sitt minne anlidade anteckningar eller andra handlingar. Därest skriftlig uppteckning — exempelvis i polisförhørsprotokoll — föreläge av vad vittnet hade sig bekant, borde denna icke få läggas till grund för förhöret.

Rörande den närmare utformningen av reglerna om vittnesförhörets anordnande hade — yttrade utskottet — olika uppfattningar gjort sig gällande. Inom utskottet hade sålunda uttalats, att det borde ankomma på parterna eller deras ombud att handha vittnesförhöret. Härigenom skulle domaren lättare kunna bevara sin opartiska ställning och bibehålla översikten över förhandlingen. Det kunde i regel antagas, att parterna bättre än domaren kände till vad vittnet hade sig bekant i saken. Förstnämnda synpunkt gjorde sig särskilt gällande i brottmålen, där domaren genom att utfråga vittnena lätt kunde få sken av att främst vilja få den tilltalade fälld. I kraft av sin processledning borde domaren hindra olämplig behandling av vittnena, liksom han

genom ytterligare frågor kunde söka vinna utredning om oklara punkter. Mot den föreslagna anordningen kunde emellertid enligt utskottets mening välgående anmärkningar framställas. Därest förhöret leddes av parterna eller deras ombud, förelåge en viss fara att vittnena genom snärjande frågor eller på annat sätt skulle bringas ur fattningen. Tillika minskades möjligheterna att erhålla en objektiv och fullständig redogörelse för vad vittnena hade sig bekant i saken. Metoden torde även i stor utsträckning komma att leda till att parterna icke kunde själva utföra sin talan utan nödgades anlita ombud. Vittnena borde därför höras av rättens ordförande. Det borde emellertid stå denne öppet att, när han ansåge det lämpligt, överlämna åt part eller ombud att utfråga vittne. Jämväl eljest borde parter och ombud äga att, sedan domaren avslutat sitt förhör, framställa de frågor de ansåge påkallade. Dessa frågor borde få rikta sig direkt till vittnet och behövde sålunda icke förmedlas av ordföranden. Domaren borde naturligen under förhöret avvisa frågor, som uppenbarligen ej hörde till saken eller som vore förvirrande eller eljest otillbörliga.

Beträffande utredning genom *sakkunniga* framhöll utskottet, att garantier såvitt möjligt borde skapas för utredningens opartiskhet. I allmänhet borde därför såsom departementschefen uttalat uppdrag såsom sakkunnig meddelas av domstolen. Innan denna utsåge sakkunnig, borde tillfälle lämnas parterna att framföra sina önskemål rörande valet av sakkunnig. Därest parterna enade sig om viss person, borde, åtminstone i tvistemål och sådana brottmål, där talan fördes endast av målsägande, den sålunda föreslagne böra utses. Möjlighet borde även finnas för part att å sin sida tillkalla särskild sakkunnig. Den omständigheten, att sakkunnig utsåges av domstolen, borde självfallet icke leda till att kostnaden för hans tillkallande i tvistemål och därmed jämställda brottmål skulle bestridas av det allmänna. Denna kostnad borde i regel bäras av part. Det torde i allmänhet vara lämpligt, att där parterna vore ense att överlämna tillkallande av sakkunnig åt rättens ordförande, denne under förberedelsen fattade beslut härom. I annat fall syntes frågan böra hänskjutas till rätten.

Vad angår *skriftliga bevis* uttalade utskottet, att jämväl beträffande dessa borde såsom departementschefen anfört den fria bevisprövningens grundsatser gälla. Ett annat spørsmål med avseende å dylika bevis, som borde bliva föremål för uppmärksamhet, vore frågan om skyldighet att förete handling, vars innehåll kunde antagas vara av betydelse såsom bevismedel. Dylik editionsplikt syntes böra gälla ej blott då handlingens innehavare hade en i den materiella rätten grundad skyldighet att utlämna handlingen utan även då dess företeende påkallades enbart av processuella grunder. Editionsplikt borde föreligga såväl för part som ock — ehuru i mera begränsad omfattning — för annan. Särskilt frågan om editionsplikt för annan än part erbjöde betydande svårigheter, och rätten att av dylik person påfordra handlingens utgivande borde omgärdas med sådana föreskrifter, att dennes berättigade intressen icke trädde för nära.

Utskottet uttalade vidare, att domstolens *dom* borde grundas allenast på det vid huvudförhandlingen framlagda materialet. För ett fullt tillgodogörande av detta material borde överläggningen till dom hållas i omedelbar anslutning till huvudförhandlingen. Huruvida domen även borde avkunnas omedelbart efter överläggningen syntes böra bliva beroende på omständigheterna i varje särskilt mål. I regel torde domen kunna avsägas omedelbart, men möjlighet borde ej saknas att bereda ett kortare rådtrum för närmare övervägande av det föreliggande materialet och domens utformande.

Beträffande de *särskilda bestämmelser*, som erfordrades för *brottmålens* del, anslöt sig utskottet helt till departementschefens mening, att straffprocessen borde bygga på den ackusatoriska principen. I den ackusatoriska processen — yttrade utskottet — kunde domstolen under målets utredning intaga den värdiga och återhållsamma ställning, som vore ägnad att trygga dess opartiskhet vid avgörandet och stärka den allmänna tilliten till rättsskipningens effektivitet. Uppgiften att samla bevismaterialet lades på organ, som ur olika synpunkter vore bättre lämpade härför än domstolen. Detta borde dock icke utesluta, att domaren, om han funne ett mål ofullständigt utrett, ingrepe för att fullständiga vad som bruste. Den ackusatoriska processen beredde också den tilltalade en annan ställning. Han vore i princip likaberättigad med åklagaren och ägde utöva de rättigheter, som i allmänhet tillkomme part. I enlighet härmed finge han icke utsättas för inkvisitoriskt förhör i syfte att förmå honom till bekännelse, liksom han icke mot sin vilja kunde göras till bevismedel mot sig själv. Såsom departementschefen framhållit borde den tilltalades rätt att anlita försvarare uttryckligen fastslås i lag. Ätminstone då det gällde svårare brott, borde dessutom staten sörja för att den tilltalade, om han på grund av sin ekonomiska ställning eller andra orsaker icke vore i stånd att själv anskaffa försvarare, erhöle nödigt biträde.

Utskottet framhöll vidare, att redan en tillämpning av den ackusatoriska principen förutsatte, att i brottmål anordnades en *förberedande undersökning* i syfte att bereda åklagaren material för bedömning, om åtal skall anställas eller ej. Behovet av en dylik förundersökning gjorde sig än starkare gällande i den mån domstolsförhandlingen i högre grad byggde på muutlighet och koncentration. Uppenbarligen måste i samband med genomförandet av en ny rättegångsordning hithörande förhållanden göras till föremål för närmare reglering i lag. Beträffande spörsmålet vilken myndighet skulle leda förundersökningen anslöt sig utskottet till departementschefens mening, enligt vilken denna undersökning skulle, såsom hittills i allmänhet varit fallet, stå under ledning av åklagaren. Att såsom ifrågasatts inskränka åklagarens verksamhet till utförandet av själva åtalet och överlämna ledningen av förundersökningen till en särskild förhördomare syntes ur olika synpunkter mindre lämpligt. En samverkan mellan åklagare och polis under förundersökningen torde, därest nämnda myndigheter erhöle en tillfredsställande organisation, erbjuda fullgoda garantier för undersökningens effektivitet och den misstänktes säkerhet. En viktig förutsättning för vinnande av ett gott

resultat vore att åklagarnas kompetens stärktes. Rörande själva tillvägagångssättet vid förundersökningen måste garantier skapas för att misstänkt person icke utsattes för inkvisitoriska eller eljest olämpliga förhörsmetoder eller överhuvud taget för en behandling, som medförde alltför stark psykisk eller fysisk påfrestning. Den misstänkte borde ha rätt att redan på förundersökningens stadium anlita försvarare, och möjlighet borde beredas honom att påkalla ingripande av domstol, därest förhørsledaren överskrede sin befogenhet eller den tilltalade eljest ansåge, att vid förundersökningen ej rätteligen förfarits.

Utskottet sade sig vidare dela departementschefens mening att det vid underrätterna ofta tillämpade förfarandet att inleda förhandlingen med uppläsning av protokoll från förundersökningen och därefter tillfråga den tilltalade, om han vitsordade protokollets riktighet, icke borde bibehållas. Huvudförhandlingens frigörande från nämnda protokoll vore bland annat av betydelse för undvikande att förhör med den tilltalade erhöles en alltför inkvisitorisk prägel. Jämväl förhör med vittnen och andra, som kunde lämna upplysningar i saken, borde ske utan föregående erinran om protokollets uppgifter. Att domstolen vid sitt avgörande hade att taga hänsyn allenast till vad som förekomme vid huvudförhandlingen och den bevisning, som där framfördes, vore uppenbart.

Vad angår *tvångsmedlen* i brottmål uttalade utskottet, att det låge i öppen dag, att frågan om anhållande och häktning borde i samband med en ny processlagstiftning upptagas till laglig reglering. Utskottet kunde även avsluta sig till de grundsatser, som departementschefen ansett böra vinna tillämpning vid en dylik reglering. Sålunda borde varje åtgärd, som medförde förlust av den personliga friheten under någon mera avsevärd tid underställas prövning av domstol eller domare; detta borde gälla även anhållandet. Även om befogenheten att anhålla eller häkta anförtroddes åt polis- och åklagarmyndigheter, borde alltså, då frihetsförlusten överstege viss kortare tid, frågan om den misstänktes kvarhållande underkastas domstols eller domares prövning. Tillika borde det stå den misstänkte öppet att oberoende härav påkalla prövning av denna fråga. Vissa fördelar syntes kunna vinnas genom införlivande med vår rätt av reseförbudet, ett tvångsmedel som, utan att innebära samma kraftiga ingrepp i den misstänktes personliga frihet som anhållande och häktning, i många fall torde kunna ersätta dessa. Uppenbarligen borde jämväl detta tvångsmedel omgärdas med garantier mot missbruk. Även frågan om andra straffprocessuella tvångsmedel, såsom beslag, skingringsförbud, husrannsakan och kroppsvisitation borde, såsom departementschefen framhållit, i samband med genomförandet av en ny rättteångsordning göras till föremål för närmare reglering.

Beträffande *förfarandet i hovrätt* anslöt sig utskottet till departementschefens mening, att det alltid borde stå part öppet att draga underrättens avgörande under mellaninstansens, hovrättens, prövning. Visserligen kunde skäl anföras för den uppfattningen att beträffande mål av mindre bety-

delse fullföljdsrätten borde kunna i någon mån begränsas, men det finge ej förbises, att även i dessa mål en förnyad prövning kunde vara i rättssäkerhetens intresse påkallad. En inskränkning i möjligheten att åtminstone i en instans fullfölja talan mot underrättens avgörande skulle stå i bestämd strid med den i vårt land härskande uppfattningen.

Enligt utskottets mening borde principerna om muntlighet, omedelbarhet och offentlighet, i den utsträckning det lämpligen läte sig göra, läggas till grund för förfarandet även i hovrätterna. En tillämpning av dessa principer skulle innebära bland annat, att parterna eller deras ombud skulle vara skyldiga att infinna sig i hovrätten och där muntligen utföra sin talan samt att, då domstolen skulle grunda sitt avgörande omedelbart på det förefintliga bevismaterialet, detta måste, i den mån det vore av betydelse för målet i fullföljda delar, ånyo framläggas för hovrätten. Emellertid torde ett undantagslöst tillämpande i hovrätt av muntlighets- och omedelbarhetsgrundsatserna icke vara möjligt. En dylik ordning skulle bland annat i alltför hög grad fördyra rättsmedelsförfarandet och därigenom i många fall betaga parterna möjligheten att fullfölja talan mot underrätternas avgöranden. Delade meningar hade emellertid kommit till synes rörande omfattningen av de undantag, som med hänsyn härtill borde uppställas.

Beträffande först undantag från regeln om skyldighet för parterna att infinna sig i hovrätten till muntlig förhandling erinrade utskottet om departementschefens uttalande, att i mindre mål, där tvisteföremålets värde vore obetydligt eller där fråga vore om allenast bötesstraff, en ovillkorlig instälelseplikt ofta skulle framstå såsom obillig med hänsyn till de därmed förbundna kostnaderna. I dessa fall borde alltså skriftligt förfarande kunna ifrågakomma, men domstolen skulle alltid kunna förordna om parts hörande, liksom part som så önskade ägde att själv eller genom ombud komma tillstädes för utförande av sin talan. I motsats till departementschefen hade flera motionärer gjort gällande, att hovrätt i regel borde kunna utan muntlig förhandling avgöra dit fullföljda mål, dock att, om hovrätten på parts yrkande eller eljest så funne erforderligt, muntlig förhandling skulle äga rum. Utskottet yttrade i detta hänseende:

Enligt utskottets mening böra undantagen från parternas skyldighet att inställa sig till muntlig förhandling hållas inom snäva gränser. Det muntliga förfarandet erbjuder sådana fördelar framför allt för vinnande av säkerhet i rättsskipningen, att detsamma, såvitt det utan olägenhet kan ske, bör tillämpas även i andra instans. Först genom anordnande av muntligt förfarande kan offentligheten i hovrätt bliva av verklig betydelse, och därest hovrättsförfarandet, genom införande av muntlighet, i viss mån frigöres från underrättens protokoll, kunna underrätterna i större utsträckning taga hänsyn till omständigheter, som ej kunna återgivas i protokollen. Ett bibehållande i större omfattning av det nuvarande skriftliga förfarandet i hovrätt skulle innebära en betydande fara för att underrättsförfarandet komme att urarta. Å andra sidan måste beaktas, att såsom redan berörts hänsyn till parternas kostnader lägger hinder i vägen för ett fullständigt genomförande av muntlighetsgrundsatsen. En tillfredsställande lösning av detta svåra problem synes utskottet stå att vinna enligt de av departementschefen angivna

riktlinjerna. Härigenom ernås i princip muntligt förfarande i andra instans men öppnas samtidigt möjlighet att i de mål, som icke kunna bära kostnaderna för en förnyad muntlig handläggning, därförutan erhålla en överprövning av underrättens avgörande. Att såsom i nyssnämnda motioner föreslagits lämna åt hovrätten att avgöra, huruvida muntlig förhandling skall äga rum, torde icke vara tillfyllest. Erfarenheterna från tillämpningen av nu gällande föreskrifter om muntligt förhör i hovrätt giva skäl till antagande, att vid bifall till detta förslag muntlig partsförhandling alltför sällan skulle komma att anlitas. Inom utskottet har den meningen uttalats, att det snarare borde undersökas, huruvida skäl föreligger för meddelande av föreskrift, att hovrätten icke bör göra ändring i underrättens bevisprövning med mindre dylik förhandling ägt rum.

Vad angår frågan om det sätt, varpå processmaterialet skulle framläggas i hovrätt anförde utskottet, att detta ofta torde ske bäst genom parterna eller deras ombud. Farhågan att dessa icke skulle vara i stånd att klart och fullständigt redogöra för målet torde vara ogrundad. I de mål, där muntlig förhandling icke ägde rum, måste dock redogörelse för målet lämnas av någon hovrättens ledamot eller där anställd tjänsteman. Det syntes även böra övervägas, huruvida icke jämväl i andra fall en föredragning borde äga rum genom hovrättens försorg. Behov av ämbetsmannaföredragning torde särskilt föreligga då klagandens vederpart utebleve och sådana omständigheter icke vore för handen, att han borde hämtas eller annorledes tvingas att komma tillstådes. Med hänsyn härtill borde, då ett mål inkommit till hovrätten, någon befattningshavare vid denna utses att taga sådan kännedom om handlingarna att han sedan förberedelsen slutförts kunde, där så erfordrades, vid huvudförhandlingen föredraga målet. Efter föredragningen borde tillstådeskommen part ha möjlighet att från sin synpunkt utfylla den lämnade redogörelsen och framföra den ytterligare redogörelse han ville åberopa. Emellertid borde det stå parterna eller deras ombud öppet att själva framlägga målet. Detta torde särskilt komma att ske, då parterna inställde sig genom rättsbildade ombud. Genom den sålunda förordade anordningen torde processkostnaderna i andra instans kunna hållas nere och samtidigt trygghet skapas för en tillfredsställande föredragning av målen. Tillika öppnades möjlighet att med varandra jämföra två olika processtyper och att vinna erfarenhet rörande deras fördelar och olägenheter.

Beträffande bevisningen i överrätt framhöll utskottet, att de skäl, som främst åberopats mot införande av obligatorisk muntlig förhandling i alla mål, nämligen hänsyn till parternas kostnader, gjorde sig än starkare gällande i fråga om upprepande av bevisningen. Ett förnyat framläggande av bevismaterialet vore i regel förenat med avsevärda kostnader. Härtill komme att förutsättningarna för bevisupptagning, såsom departementschefen utvecklat, vore gynnsammare i underrätt än i överrätt och att en upprepad bevisning i regel lede av betydande brister. Mot departementschefens mening — att part alltid borde äga att i andra instans förebringa bevisning genom protokollet över den vid underrätten framförda bevisningen, att det dock borde stå part öppet att där förebringa sin bevisning, varjämte domstolen

skulle äga att av eget initiativ förordna om bevisningens förnyande i erforderliga delar, samt att i de grövre brottmålen all bevisning, som vore av betydelse för målet i dess fullföljda skick, borde oberoende av parts yrkande därom ånyo förebringas — hade i olika motioner gjorts gällande dels att jämväl i de grövre brottmålen förnyad bevisupptagning borde äga rum allenast då part gjorde framställning därom eller domstolen eljest funne det påkallat, och dels att, då i hovrätt erfordrades förnyat upptagande av bevisningen, målet lämpligen kunde återförvisas till hovrätten. Lika med departementschefen funne utskottet riktigt, att i hovrätt bevisningen finge förebringas genom åberopande av det i underrätten förda protokollet samt att domstolen allid borde äga förordna, att bevisningen skulle i erforderliga delar ånyo omedelbart förebringas. Däremot kunde utskottet icke förorda, att rätt tillerkändes part att under alla förhållanden åter förebringa sin bevisning. Därigenom skulle part erhålla möjlighet att i onödan framtvinga ett upprepande av underrättsförfarandet med därav följande tidsförlust och kostnader ej blott för det allmänna utan även för motparten, vittnen med flera. Det borde därför läggas i domstolens hand att pröva, huruvida behov av förnyad bevisupptagning förelåge. Dessa regler borde gälla även för de grövre brottmålen. En förnyad bevisupptagning i dylika mål skulle ofta utan att medföra någon egentlig nytta tynga domstolens arbete och medföra betydande kostnader för statsverket. Jämväl i dessa mål borde det därför bliva beroende på domstolens avgörande, huruvida bevisningen skulle framläggas omedelbart eller förmedlas genom protokoll. Att för bevisupptagning återförvisa mål till underrätten torde i regel vara mindre lämpligt.

Utskottet anförde vidare, att även i hovrätt grundsatsen om offentlighet i hovrätten borde tillämpas. Detta borde gälla vare sig muntlig förhandling ägde rum eller icke. En sådan ordning torde vara ägnad att bryta hovrätternas nuvarande isolering och stärka förtroendet till deras rättsskipning.

Vid behandlingen i riksdagen av utskottets utlåtande såvitt angår förfarandet i hovrätt godkände andra kammaren utlåtandet. Jämväl i första kammaren godkändes utlåtandet, dock med den ändring som föranleddes av att kammaren godkände följande uttalande: »parter i vissa mål böra ej enligt författningen mot sin vilja alltid tvingas att inställa sig till muntlig plädering med åtföljande omkostnader.»

I fråga om *fullföljdsrätten till högsta domstolen* anslöt sig utskottet till departementschefens mening, att den av processkommissionen föreslagna begränsningen av högsta domstolens prövning till rättsfrågan vore mindre lämplig. En sådan begränsning, varigenom den enskildes intresse att erhålla ett rättvist avgörande i viss mån finge träda tillbaka för önskemålet att bevara rättsenheten, skulle enligt utskottets mening i många fall, särskilt i brottmål, kunna leda till stötande resultat och torde vara främmande för den i vårt land härskande rättsuppfattningen. Med hänsyn till svårigheten att uppdraga en bestämd gräns mellan rätts- och bevisfråga skulle antagligen högsta domstolen i ej ringa omfattning nödgas syssla med det rent formella spörs-

målet huruvida parts fullföljda talan finge upptagas till prövning. Trygghet mot den fara, som låge däri, att högsta domstolen vid sitt avgörande vore hänvisad till det i underinstansernas protokoll återgivna bevismaterialet borde, såsom departementschefen framhållit, sökas i den varsamhet, som högsta domstolen säkerligen komme att ålägga sig vid vidtagande av ändring i hovrättens avgörande i bevisfrågan, vare sig denna varsamhet erhöle stöd i en uttrycklig bestämmelse i lag eller icke. Särskilda anordningar syntes dock vara nödvändiga för att förhindra en alltför stark tillströmning av mål till högsta domstolen. Denna fråga borde vid det fortsatta arbetet bliva föremål för närmare utredning.

Om förfarandet i högsta domstolen ansåg utskottet böra gälla i huvudsak samma regler som enligt utskottets mening borde tillämpas i hovrätt. Muntlig förhandling skulle sålunda i regel äga rum. Parterna eller deras ombud borde ha möjlighet att, där de så önskade, själva framlägga saken. Därest denna möjlighet ej begagnades, borde föredragning verkställas av tjänsteman — revisionssekreterare — med rätt för parterna att därefter utveckla sin talan. När högsta domstolen funne det erforderligt, borde bevisningen upprepas inför domstolen. Jämväl i högsta instans borde offentlighetsgrundsatsen vinna tillämpning. Utskottet kunde således icke biträda ett i vissa motioner gjort uttalande, att förfarandet i högsta domstolen borde fortgå efter i huvudsak samma grunder som för närvarande.

Domstolsorganisationen.

Utskottet anförde vidare att, på sätt utskottet tidigare framhållit, den föreslagna reformen främst borde avse rättegångsförfarandet och organisatoriska förändringar vidtagas endast i den mån de vore nödvändiga för att skapa underlag för ett förbättrat förfarande. Särskilt då det gällde att genomföra ändringar i organisationen vore det nödvändigt att framgå med stor försiktighet. Organisatoriska ändringar låte sig i allmänhet icke genomföra utan betydande tidsutdräkt och ökade kostnader. Svårigheter mötte att bilda sig en mening om den lämpligaste organisationen, innan erfarenhet vunnits angående omfattningen av de arbetsuppgifter, som genom ett reformerat förfarande komme att påläggas de olika organen. Härtill komme, att den nuvarande domstolsorganisationen i hög grad uppbures av gammal tradition och införlivats med befolkningens åskådningssätt. Å andra sidan vore det tydligt, att de ändringar, som erfordrades för att domstolar och andra organ skulle kunna uppbära ett ombildat förfarande, måste vidtagas. Eljest kunde det nya förfarandet från början komma att utvecklas i ej önskvärd riktning. Vid genomförande av dessa ändringar borde, såsom i en motion framhållits, huvudvikten läggas på underrätternas organisation. Hos dessa domstolar måste på grund av sakens natur rättsskipningens tyngdpunkt ligga, och genom skapandet av starka underrätter minskades i hög grad behovet att fullfölja talan till högre instans.

Departementschefens förslag att det nuvarande treinstanssystemet skulle bibehållas och att de allmänna underrätterna skulle liksom nu vara behö-

riga att upptaga såväl tvistemål som brottmål vann anslutning från utskottets sida. Utskottet anförde emellertid, att inom utskottet uttalats sympati för tanken att vissa anordningar borde vidtagas för att i särskilda fall ombesörja rättsskipningen i de grova brottmålen.

Beträffande *häradsrätternas sammansättning* uttalades i en motion, att i rättssäkerhetens intresse kollegiala domstolar av tre rättskunniga ledamöter borde införas även på landsbygden; tillika borde ett lekmannaelement medverka. Utskottet anförde emellertid, att för bibehållande av de nuvarande häradsrätterna kunde icke blott åberopas en månghundraårig tradition. Häradsrätterna hade även visat sig äga förmåga att på tillfredsställande sätt handha rättsskipningen och åtnjöte i hög grad allmänhetens förtroende. Utskottet ansåge därför, i likhet med departementschefen, att häradsrätten borde som nu bestå av en lagfaren domare och nämnd.

Rörande frågan om *nämndemännens antal och det inflytande, som borde tillerkännas nämnden*, vore, anförde utskottet, meningarna i hög grad delade. Under det att för närvarande det domföra antalet nämndemän vore sju och endast enhälligt nämnd kunde övertrosta den lagfarne ordföranden, hade processkommissionen föreslagit att antalet nämndemän skulle bestämmas till fem samt att, därest fyra nämndemän förenade sig om en mening, denna mening skulle gälla. Departementschefen hade ansett, att det domföra antalet nämndemän borde fastställas till åtta samt att nämndens röst skulle gälla mot ordförandens i fall, då en majoritet av sex nämndemän förefunnos. I vissa motioner hade förordats bibehållande av gällande regler om nämndens rösträtt. Av andra motionärer hade gjorts gällande, att nämndens ställning icke borde undergå någon väsentlig förändring. Slutligen hade en motionär förklarat, att han icke ville motsätta sig en sänkning av det domföra antalet till fem, om det av praktiska skäl kunde befinnas nödigt, men däremot ansåge bestämmelsen att blott enhälligt nämnd skulle kunna övertrosta ordföranden borde bibehållas, i all synnerhet om det domföra antalet sänktes.

Utskottet yttrade, att till stöd för förslaget att genom ändringar beträffande nämndens rösträtt öka lekmännens inflytande hade inom utskottet bland annat erinrats, att en dylik ökning, som ansetts ägnad att stärka allmänhetens förtroende för rättsskipningen, flera gånger begärts av riksdagens andra kammare. Det hade vidare framhållits, att det nu tillämpade kravet på enhällighet inom nämnden medfört, att det ofta vore svårt för lekmännen att göra sin mening gällande. Därest ökat inflytande tillerkändes nämndemännen, komme de antagligen att starkare känna sitt ansvar för domstolens avgörande och med större intresse delta i dess verksamhet. Genom införande av en koncentrerad muntlig förhandling skapades också ökade förutsättningar för nämndemännen att bilda sig en på egna iakttagelser grundad uppfattning i saken.

Å andra sidan kunde — fortsatte utskottet — starkt ifrågasättas, huruvida behov förelåge att genom ändrade omröstningsregler giva nämnden en annan ställning. Lekmännens synpunkter kunde i allmänhet göra sig gäl-

lande under förtroendefull samverkan med ordföranden, och nämndens inflytande syntes såsom departementschefen framhållit i verkligheten sträcka sig vida längre än som omedelbart framginge av lagen. Ej heller kunde avgörande vikt tillmätas synpunkten, att nämnden borde erhålla en starkare ställning för att kunna mot ämbetsdomarens mera formella bedömande hävda den materiella rättvisans krav. Behov av starkare kontroll i detta avseende kunde näppeligen anses förefinnas. Vidare måste beaktas, att den nuvarande ordningen bestått sedan lång tid tillbaka och att några olägenheter av densamma icke försports. Det kunde även tänkas, att ett uppgivande av kravet på enhällighet skulle komma att sänka nämndens anseende. En dom, som grundade sig på ett majoritetsbeslut inom nämnden, skulle icke äga samma karaktär av ett fullödigt uttryck för den folkliga rättsuppfattningen och kunde icke erhålla samma pondus som ett avgörande, dikterat av en enhällig nämnd. Helt kunde ej heller bortses från faran, att genom ändrade omröstningsregler politiska eller andra ovidkommande hänsyn kunde vinna insteg vid nämndens avgöranden. En dylik utveckling vore ur många synpunkter att beklaga och skulle säkerligen i hög grad rubba förtroendet till nämnden. Erinras kunde slutligen, att den föreslagna ändringen icke vore erforderlig för genomförande av ett förbättrat förfarande och sålunda fölle utom den ram, som uppställts för de organisatoriska förändringarna. Av de sålunda anförda skälen funne sig utskottet böra förorda, att nu gällande regler rörande nämndens rösträtt bibehölles oförändrade. Vid sådant förhållande torde anledning ej föreligga att frångå den nuvarande bestämmelsen, att sju nämndemän utgjorde domfört antal. Frågan, huru många nämndemän borde närvara vid handläggningen, borde göras till föremål för särskild undersökning. Detta antal borde vara så stort, att även vid tillfälligt förfall rätten vore domför. Då vid ett reformerat förfarande antalet rättegångsdagar flestades måste bliva avsevärt större än nu, torde det för att icke tjänstgöringen skulle bliva alltför betungande vara nödvändigt, att för åtskilliga tingslag antalet nämndemän ökades.

Utskottet erinrade vidare om att departementschefen framhållit vikten av att olika folkgrupper bleve företrädda inom nämnden, så att dennas folkliga anknytning bleve så allsidig som möjligt. Med anledning härav hade i en motion uttalats, att det icke borde föreskrivas i lag, att nämndemän skulle utses bland olika folkgrupper. Mot departementschefens nämnda uttalande vore enligt utskottets mening intet att erinra. Det vore naturligen ett önskemål, att olika synpunkter och kännedom om olika befolkningsgruppers levnadsförhållanden bleve representerade inom nämnden. Emellertid torde det icke hava varit departementschefens avsikt, att detta syfte skulle vinnas genom direkta författningsbestämmelser.

Mot utskottets uttalande beträffande nämndemännens antal och rösträtt avgavs *reservation* av, bland andra, tio ledamöter av utskottet, vilka anförde i huvudsak följande: Till stöd för förslaget att genom ändringar beträffande nämndens rösträtt öka lekmännens inflytande kunde anföras starka skäl. För att lekmännen skulle kunna göra den insats i rättsskipningen, som vore

önskvärd, borde de erhålla ökat inflytande på målens avgörande. Det nu tillämpade kravet på enhällighet i nämnden hade medfört, att det ofta vore svårt för lekmännen att göra sin mening gällande. Särskilt framträdde detta i sådana fall, då någon av nämndens ledamöter redan till följd av sin allmänna läggning över huvud kände sig förhindrad att avvika från den rättsbildade ordförandens uppfattning. Därest ökat inflytande tillerkändes nämndemännen, komme de säkerligen att starkare känna sitt ansvar för domstolens avgörande och med större intresse deltaga i dess verksamhet. Genom införande av en koncentrerad, muntlig förhandling skapades även ökade förutsättningar för nämndemännen att bilda sig en på egna iakttagelser grundad uppfattning i saken. Särskilt i brottmål kunde det vara av värde, att lekmännen kunde mot ämbetsdomarens juridiska bedömande hävda mera allmäntmänskliga synpunkter. Ett vidgat inflytande för lekmännen skulle fördensskull säkerligen bidra till att öka allmänhetens förtroende för rättsskipningen. Erinras kunde slutligen, att riksdagens andra kammare upprepade gånger uttalat, att nämndens betydelse borde stärkas och att en ändring i detta hänseende vore en förutsättning för införande av fri bevisprövning. På grund av det anförda och då några olägenheter av ett ökat lekmaninflytande näppeligen vore att befara, men tanken att varje nämndeman skulle erhålla en röst och målen avgöras efter enkel pluralitet icke stöddes av någon allmänare uppfattning, anslöte sig reservanterna till den av andra kammaren tidigare förordade, av departementschefen nu upptagna tanken, att därest tre fjärdedelar av nämnden förenade sig om en mening, denna mening skulle bliva rättens dom. Vad anginge det antal nämndemän, vars närvaro borde krävas för att rätten skulle vara domfö, måste å ena sidan beaktas, att vid ett reformerat förfarande antalet rättegångsdagar flerstädes måste bliva avsevärt större än nu och att — för att icke nämndemännen i alltför stor utsträckning skulle tagas i anspråk — antalet tjänstgörande nämndemän därför borde hållas lågt. I denna riktning verkade även kostnadshänsyn. Å andra sidan borde nämnden icke vara mindre än att dess mening kunde anses vara uttryck för en allmän rättsuppfattning. Härtill komme intresset att inom nämnden erhålla företrädare för skilda folkgrupper och för domkretsens olika delar. En lämplig avvägning mellan dessa synpunkter kunde enligt reservanternas mening vinnas genom departementschefens förslag att bestämma antalet nämndemän till åtta. Därest vid uppskov i ett mål en av de åtta nämndemän, som närvarit från början, skulle få förfall, kunde det emellertid vara praktiskt att rätten vore domfö med återstående sju nämndemän. Vare sig sju eller åtta nämndemän närvore vid målets avgörande, skulle enligt nyssnämnda omröstningsregel erfordras, att sex nämndemän enades om en mening för att kunna överrösta domaren. I de fall, då såsom av utskottet i annat sammanhang förordats i nämnden blott sutte tre nämndemän, borde uppenbarligen fordras enhällighet hos nämnden för att den skulle kunna överrösta ordföranden. Med hänsyn till ökningen i antalet rättegångsdagar torde för åtskilliga tingslag böra väljas flera nämndemän än för närvarande och en rationell fördelning

av deras tjänstgöringsskyldighet åvägabringas, så att varje enskild nämndeman icke komme att över hövan betungas av sin tjänstgöring.

Vid behandlingen i riksdagen av utskottets utlåtande på denna punkt stannade kamrarna i olika beslut, i det att första kammaren godkände utlåtandet men andra kammaren biföll reservationen.

Beträffande frågan om *arbetsfördelning mellan häradshövdingen och hans rättsbildade biträden* anslöt sig utskottet till departementschefens uttalande på denna punkt och framhöll, att den föreslagna anordningen syntes vara ägnad att avhjälpa nu bestående missförhållanden på detta område. Häradshövdingen torde erhålla större möjlighet att ägna sig åt de egentliga rättegångsmålen och rådande vikariatsystem komma att upphöra. Efter inrättande av sekreterartjänster torde behovet av särskilda biträdande domare komma att minskas. I en del domsagor torde emellertid vara erforderligt, att tillgång funnes till biträde, som vid sidan av häradshövdingen och sekreteraren på eget ansvar fullgör vissa domaruppgifter.

I fråga om *domsagoindelningen* anförde utskottet, att det såsom departementschefen framhållit icke torde vara erforderligt att för genomförande av en rättegångsreform verkställa en allmän omreglering av domsagorna. Den nuvarande indelningen syntes böra i stort sett äga bestånd. Antagligen komme emellertid vissa förändringar att bli erforderliga. Av betydelse i detta hänseende vore, att ett stort antal städer efter hand borde införlivas med häradsrätternas domkretsar. Beträffande de mindre domsagorna torde liksom hittills en successiv reglering av deras områden vara påkallad. Härvid borde naturligen stor varsamhet iakttagas och tillbörlig hänsyn ägnas befolkningens berättigade intressen. I fråga om de största domsagorna torde särskilda åtgärder vara erforderliga för arbetskrafternas förstärkande. Arten av dessa åtgärder borde bestämmas i varje särskilt fall. Att, såsom motionsvis ifrågasatts, nu förorda en uppdelning av dessa domsagor vore enligt utskottets mening icke lämpligt. Slutlig ställning till frågan om domsagornas storlek kunde för övrigt icke tagas, förrän erfarenhet vunnits rörande den arbetsbörda, som genom ett reformerat förfarande komme att åläggas häradsrätterna.

Vad angår *häradsrätternas tingsordning* anslöt sig utskottet till departementschefens mening, att en förändring på detta område borde avse tätare tingssammanträden med ett mindre antal mål på varje sammanträde. Departementschefens uttalande, att tingsordningen uppenbarligen borde lämpas efter förhållandena och behovet på varje ort, varvid nödig hänsyn borde tagas jämväl till att nämnden ej oskäligt betungades, hade ytterligare understrukits i en motion, vari anförts, att vid utfärdande av bestämmelser angående antalet ting det allra största avseende borde fästas vid ortsbefolkningens behov och önskningsar. Utskottet hade intet att erinra mot departementschefens uttalande, vilket torde på ett väl avvägt sätt tillgodose de i nämnda mo-

tion anförda synpunkterna. Vid det fortsatta arbetet borde enligt utskottets mening även undersökas, huruvida i en reformerad tingsordning någon motsvarighet kunde skapas till de nuvarande tremanstingen eller på annat sätt tillgång till rättsskipning på platsen kunde beredas städer eller andra större samhällen, vilka icke utgjorde häradsrättens vanliga tingsställe.

I fråga om *rättsskipningen i städerna* framhöll utskottet, att någon meningsskiljaktighet icke torde råda därom att rättsskipningens ordnande och bekostande vore en statens angelägenhet ävensom att de samhällsförhållanden, som i äldre tid motiverade, att städerna i judiciellt hänseende intogo en särställning, numera bortfallit. Utskottet kunde därför i princip ansluta sig till det i en motion gjorda uttalandet, att rättsskipningen i städerna borde övertagas av staten. Däremot kunde utskottet icke biträda motionärens uppfattning, att en dylik förändring borde genomföras i samband med den nu ifrågasatta rättegångsreformen. Det kunde enligt utskottets mening näppe- ligen med fog göras gällande, att städernas domstolar i allmänhet skulle komma att sakna förmåga att handha ett förbättrat förfarande och att med hänsyn därtill ett förstatligande av rättsskipningen vore nödvändigt. På sätt departementschefen framhållit borde i första hand undersökas, huruvida de olägenheter, som vidlåde den särskilda stadsjurisdiktionen, vore av den art, att de icke kunde avhjälpas på annan väg. Såsom en svaghet hos den nuvarande anordningen hade anförts, att den — utom i de största städerna — förekommande sammankopplingen av rättsskipning och förvaltning lände till skada för rättsväsendet. Även om denna anmärkning ägde ett visst berättigande, torde det ej vara erforderligt att med hänsyn härtill genomföra en avlösning av den särskilda stadsjurisdiktionen. Mera vägande vore de erinringar, som framstälts mot den nu tillämpade ordningen för tillsättande av städernas domare. Denna anordning kunde icke anses i erforderlig mån trygga en god rekrytering och lade hinder i vägen för skapande av ett enhetligt domarstånd. Emellertid torde såsom departementschefen framhållit det icke vara nödvändigt att för undanröjande av dessa brister förstatliga rättsskipningen i städerna. En tillfredsställande lösning kunde, åtminstone tillsvidare, vinnas genom en reform av ordningen för stadsdomarnas tillsättande.

Utskottet anslöt sig emellertid till departementschefens uppfattning, att åtgärder i syfte att till staten överföra rättsskipningen i de mindre städerna vore nödvändiga. Ett bibehållande av dessa städer såsom självständiga jurisdiktionsområden kunde enligt utskottets mening icke anses tillfredsställande. Även om vid tillsättande av domartjänsterna i dessa städer sökande med erforderlig kompetens kunde påräknas, måste det befaras, att på grund av göromålens ringa omfattning domarna icke skulle vara i stånd att vidmakthålla sin förmåga och sitt intresse för rättsskipningen. I allt fall kunde de icke i sitt arbete förvärva den erfarenhet och vana vid handläggning, som vore önskvärda. Det måste även anses vara misshushållning med kraft och penningmedel att för de fåtaliga och i regel enkla domaruppgifterna i de

små städerna bibehålla särskilda domstolar. En ändring i dessa förhållanden kunde icke vinnas utan en ökning av domkretsarnas omfång. I detta syfte borde de mindre städerna förenas med kringliggande landsbygd till en domsaga. Denna uppfattning hade redan godkänts av statsmakterna vid antagande av 1924 års lag om stads läggande under landsrätt. Där det med hänsyn till stadens storlek funnes påkallat, borde staden — eventuellt tillsammans med angränsande landsbygd — kunna bilda eget tingslag inom domsagan. Beaktande borde även skänkas förslaget att låta häradsrätten i stadstingslag bestå av, jämte häradshövdingen såsom ordförande, två lagfarna rådmän. Ett genomförande av detta förslag syntes emellertid erbjuda vissa praktiska svårigheter. I fråga om var gränsen skulle dragas mellan de städer, som kunde behålla sin nuvarande jurisdiktion, och dem, som borde bilda gemensam domsaga med kringliggande landsbygd, anslöt sig utskottet till departementschefens uppfattning. Den bestämmande synpunkten borde sålunda vara, att den särskilda rättsskipningen bibehölles allenast i de städer, som genom sin folkmängd, sina ekonomiska förhållanden och andra omständigheter ägde förutsättningar att uppbära en egen rättsskipning av tillräcklig styrka. Vid bedömande av denna fråga kunde naturligen avgörande vikt icke tillmätas den omständigheten, att stad för närvarande hade eller vore beredd att bestrida kostnaden för en rådhusrätt, som fyllde detta anspråk.

Vidare uttalade utskottet, att därest rättsskipningen i de större och medelstora städerna sålunda bibehölles såsom en stadens angelägenhet, anledning syntes, på sätt departementschefen anfört, saknas att föreslå ändring beträffande rådhusrätternas organisation, såvitt anginge antalet juristdomare. I rådhusrätt borde sålunda tre lagfarna domare ha säte.

I fråga om *tillsättandet av städernas domare* ansåg utskottet allvarliga anmärkningar kunna framställas mot den gällande ordningen härutinnan. Vare sig valrätten tillkomme stadsfullmäktige eller stadens röstberättigade invånare, vore väljarna i regel urständsatta att bedöma de sökandes kvalifikationer såsom domare. Ej sällan kunde vid valen obehöriga hänsyn göra sig gällande. Den utnämningsrätt, som bland annat vid tillsättande av borgmästare ankomme på Kungl. Maj:t, erbjöde ej tillräcklig garanti för att till dessa befattningar erhöles lämpliga personer. En ogynnsam verkan av den gällande ordningen vore även, att en skiljelinje uppkommit mellan den statliga domarkåren och städernas domare. I följd härav saknade i regel stadsdomarna den mera allsidiga utbildning, som erhöles genom tjänstgöring i olika domstolsinstanser, under det att de statliga domarna endast undantagsvis förvärvat den erfarenhet, som kunde vinnas genom arbete i en större rådhusrätt. För undanröjande av dessa olägenheter syntes, såsom departementschefen föreslagit, valrätten böra begränsas inom ett förslag, vid vars uppsättande allmänna befordringsgrunder skulle vinna beaktande. Emellertid torde, såvitt anginge befattning, som tillsättes av Kungl. Maj:t, förslaget icke böra vara ovillkorligt bindande utan till befattningen kunna

i särskilt fall utses person utom förslaget, som förordats av staden och enligt allmänna befordringsgrunder borde jämte de på förslaget uppsatta kunna ifrågakomma till befattningen. Den föreslagna anordningen syntes på ett lämpligt sätt trygga det statliga inflytandet på domarnas tillsättande.

Vad angår förslaget om införande av *nämnd i rådhusrätt* uttalades i en motion, att förslaget härom syntes kunna godkännas, under förutsättning att allenast enhällig nämnd tillätes fälla utslag mot de lagfarna domarna, vare sig dessa vore ense eller av skiljaktig mening. Andra motionärer ansågo förslaget om nämnd i rådhusrätt icke böra biträdas, under det att i ytterligare en motion uttalades viss tvekan rörande behovet av sådan nämnd. För egen del avstyrkte utskottet inrättande av nämnd vid rådhusrätterna och anförde härom:

Till stöd för förslaget att införa nämnd i rådhusrätterna ha inom utskottet åberopats de skäl, som ansetts i allmänhet tala för lekmäns anlitan-
tande i rättsskipningen. Sålunda har framhållits, att nämndemännen kunde antagas komma att tillföra domstolen ökad livserfarenhet och personkännedom. Deras i vissa fall friare uppfattning skulle kunna på ett lyckligt sätt komplettera ämbetsdomarnas mera juridiska synpunkter, och framför allt skulle lekmännens deltagande vara ägnat att stärka den allmänna tilliten till rättsskipningen. Dessa hänsyn framträdde särskilt i fråga om brottmålen. De där förekommande spörsmålen, bland vilka bevisnings- och andra omdömesfrågor intoge ett betydande rum, lämpade sig i hög grad för lekmännens deltagande och ägde stor förmåga att fånga deras intresse. Med hänsyn till de grannliga avgöranden, som äro förenade med straffrättsskipningen, vore det särskilt angeläget att på detta område stärka allmänhetens förtroende för rättsväsendet.

Mot införande av nämnd i rådhusrätterna kunna emellertid framställas vägande anmärkningar. Förutsättningarna för ett verksamt lekmannadeltagande äro avsevärt sämre i de större städerna än annorstädes i landet. Hos städernas invånare kan icke påräknas samma intresse för rättsskipningen som bland landsbygdens befolkning, och det är antagligt, att tjänstgöringen vid domstolen komme att uppfattas allenast som en betungande plikt. I motsats till häradsnämnden saknar nämnden i städerna stöd av all tradition, och det kan befaras, att den icke skulle komma att åtnjuta samma anseende och förtroende som nämnden på landsbygden. Betydande svårigheter har möta, då det gäller att inordna nämnden i en kollegialt sammansatt domstol; därom vittna även de föga tillfredsställande omröstningsreglerna. Härtill kommer, att något behov att införa nämnd i städerna icke gjort sig gällande. Det torde icke kunna bestridas, att rådhusrätterna i de städer, varom nu är fråga, även i sin nuvarande sammansättning på ett tillfredsställande sätt fylla sin uppgift och att de jämväl i stort sett omfattas av allmänhetens förtroende. Efter övervägande av nu anförda omständigheter har utskottet ansett sig böra avstyrka inrättande av nämnd vid rådhusrätterna. Detta utesluter naturligen icke att i särskilda grupper av mål tillfälle kan beredas lekmän att medverka vid rättsskipningen i stadsdomstolarna. Vid behandlingen av denna fråga synes böra undersökas, huruvida icke ökade möjligheter böra skapas att i mål rörande brott, förövade av personer under aderton år, utnyttja den sakkunskap, som finnes inom barnavårdsnämnderna eller hos andra organ för ungdoms- och barnavård.

På denna punkt avgåvo tio av utskottets ledamöter *reservation*. Enligt reservanternas mening förtjänade de mot tanken på införande av nämnd i rådhusrätterna framställda anmärkningarna så till vida beaktande, att det icke borde komma i fråga att i samma utsträckning som på landet låta lekmän medverka i rättsskipningen i städerna. Att helt utesluta lekmannadeltagande i stadsdomstolarna torde emellertid icke vara välbetänkt. Lekmännen tillförde domstolen ökad livserfarenhet och personkännedom. Deras i vissa fall friare uppfattning kompletterade på ett lyckligt sätt ämbetsdomarnas mera juridiska synpunkter, och framför allt vore lekmännens deltagande ägnat att stärka den allmänna tilliten till rättsskipningen. Lekmännens deltagande vore av särskilt värde i brottmålen. Med hänsyn till de grannliga avgöranden, som vore förenade med straffrättsskipningen, vore det särskilt angeläget att på detta område trygga allmänhetens förtroende för rättsväsendet. Härtill komme, att i dessa mål möjligheterna för ett verksamt deltagande från lekmännens sida vore betydligt större än i andra mål. Saksammanhanget vore i regel enklare och av mera allmänt intresse; bevisnings- och andra omdömesspörsmål intoge ofta ett betydande rum, och särskilt straffmättningsfrågorna ägnade sig väl för lekmännens medverkan. På grund av vad sålunda anförts ansåge reservanterna, att jämväl vid rådhusrätterna nämnd borde delta i handläggningen av brottmål. Dock syntes, såsom departementschefen även torde ha avsett, nämnds medverkan kunna undvaras i fråga om ringare brottmål. Var gränsen skulle dragas borde bliva föremål för ytterligare undersökning. Särskilt angelägen syntes medverkan av lekmän vara då fråga vore om brott, förövat av person under aderton år. Vad anginge sättet för nämndens infogande i stadsdomstolarna ansåge reservanterna det vid sidan om den av departementschefen föreslagna anordningen jämväl böra undersökas, huruvida icke nämnden borde träda i stället för de båda rättsbildade bisittarna, så att rådhusrätten i brottmål finge en sammansättning motsvarande häradsrättens.

Vid frågans behandling i riksdagen godkände första kammaren utskottets utlåtande, varemot andra kammaren biföll *reservationen*.

Beträffande *hovrätterna* framhöll utskottet, att en nödvändig förutsättning för anordnande av muntlig förhandling i andra instans vore, att hovrätterna bleve lätt tillgängliga för den rättssökande allmänheten. Enighet torde ock råda därom, att i detta syfte en uppdelning borde ske av de båda större hovrätterna. Däremot hade delade meningar kommit till synes rörande frågan huru långt denna uppdelning borde fullföljas. Medan processkommissionen ansett lämpligast, att hovrätternas antal bestämdes till lägst sju och högst nio, borde enligt departementschefens förslag antalet icke överstiga sju eller sättas lägre än fem. I en motion hade förordats, att antalet hovrätter bestämdes till nio. Enligt utskottets mening borde för vinnande av önskemålet om hovrätternas lättillgänglighet antalet hovrätter vara jämförelsevis stort. Härigenom underlättades även den hovrätterna åliggande uppsikten över rättsskipningen vid underrätterna. En alltför stark uppdelning av hovrätterna

vore dock förenad med vissa olägenheter. Kostnaderna för ett stort antal hovrätter skulle bliva högst betydande. Vidare borde hovrätternas jurisdiktionsområden vara så stora, att arbetsuppgifterna bleve tillräckligt allsidiga och intresseväckande. Genom att hovrätterna icke gjordes alltför små undvekes den fara för ensidighet och begränsning, som följde av tvånget att under små förhållanden ständigt samarbeta med samma lilla krets av kolleger, och underlättades en god rekrytering. Med ett mindre antal hovrätter ökades även möjligheterna att bevara enheten i rättstillämpningen. Efter övervägande av sålunda anförda omständigheter hade utskottet ansett sig kunna biträda departementschefens mening, att antalet hovrätter borde bestämmas till lägst fem och högst sju. Vid en uppdelning av hovrätterna borde emellertid stor försiktighet iakttagas och deras antal icke sättas högre än som oundgängligen påkallades. Uppenbarligen måste en hovrätt inrättas i Norrland, och starka skäl syntes även tala för att en hovrätt förlades till Göteborg.

I fråga om departementschefens förslag om hovrättsting ansåg utskottet beaktansvärda skäl tala för att möjlighet bereddes hovrätt att sammanträda å annan plats än förläggningssorten. Vid handläggning av stora mål med omfattande vittnesbevisning torde det ofta underlätta utredningen och medföra en avsevärd besparing, att hovrätten sammanträdde å ort, där parter och vittnen funnes. Behov härav torde särskilt framträda i de grövre brottmålen, när hovrätten funne bevisningens upprepande erforderligt för målets avgörande.

Vad angår antalet ledamöter på varje avdelning i hovrätt anslöt sig utskottet till departementschefens förslag, att det domföra antalet borde sättas till fyra. Utskottet framhöll angelägenheten, att även i hovrätterna vikariat-systemets tillämpning begränsades. I anledning av vad departementschefen yttrat rörande förslaget att vid hovrätterna eller vissa av dem inrätta särskilda avdelningar för handels- och sjörättsmål med sakkunniga bisittare samt att låta hovrätten såsom första instans upptaga vissa grupper av viktiga mål, uttalade utskottet — som fann uppslaget att göra hovrätterna till första instans beträffande vissa mål icke böra fullföljas — att det dock syntes böra övervägas, huruvida inom hovrätterna någon längre gående specialisering än den nu förekommande kunde vara önskvärd.

I anledning av departementschefens förslag om införande av *nämnd i hovrätt* i de grövre brottmålen anförde utskottet, att på denna fråga kunde i huvudsak anläggas de synpunkter, som tidigare berörts vid behandling av spörsmålet om nämnd i rådhusrätt. Mot införande av hovrättsnämnd kunde dessutom åberopas vissa ytterligare invändningar av såväl principiell som praktisk art. Att närmare ingå härpå ansåge utskottet emellertid icke vara erforderligt. Då utskottet avstyrkt anordnande av nämnd i rådhusrätt, kunde inrättande av nämnd i andra instans icke tillstyrkas.

På denna punkt avgåvo elva av utskottets ledamöter *reservation*, i vilken uttalades, att de skäl, som anförts för deltagande av nämnd i rådhusrätt vid handläggning av brottmål, kunde åberopas även för anlåtande av nämnd i hovrätt, när fråga vore om en förnyad bevisprövning på grundvalen av inför

hovrätten omedelbart upptagen vittnesbevisning. På grund av de praktiska svårigheter, som vore förbundna med nämnds medverkan i hovrätt, syntes denna emellertid allenast böra förekomma i grövre brottmål. Särskilt vid de föreslagna hovrättstingen i orterna torde det befinnas lämpligt att förstärka hovrätten med nämnd. I fråga om hovrättsnämndens inflytande syntes böra övervägas, huruvida det icke borde föreskrivas, att endast det votum, som biträdades av en enhällig nämnd, borde gälla mot den mening, som uttalades av ämbetsdomarna, dock att ämbetsdomarnas enhälliga mening borde gälla när denna vore mildare.

Vid frågans behandling i riksdagen godkändes utskottets utlåtande av första kammaren, medan andra kammaren biföll reservationen.

I fråga om *högsta domstolen* uttalade utskottet, att på sätt departementschefen framhållit, någon mera ingripande förändring i domstolens sammansättning icke föranleddes av rättegångsreformen. Då enligt departementschefens förslag den föredragning inför högsta domstolen, som nu ombesörjdes av revisionssekreterare, skulle i stor utsträckning ersättas av muntlig partsförhandling, bleve ett bibehållande av nedre justitierevisionen med dess nuvarande uppgifter icke erforderligt. Med den ställning utskottet intagit till frågan om förfarandet i högsta domstolen bleve läget härutinnan ett annat. För genomförande av ett förfarande enligt de av utskottet angivna riktlinjerna torde komma att erfordras tillgång till ett icke obetydligt antal revisionssekreterare.

Beträffande *åklagarväsendet* yttrade utskottet, att de nuvarande åklagarmyndigheterna ej alltid vore vuxna de dem åvilande uppgifterna samt att behovet av en förbättrad åklagarorganisation bleve än starkare efter genomförande av ett på moderna principer grundat brottmålsförfarande. Med hänsyn härtill syntes det angeläget, att en reform av åklagarväsendet snarast möjligt komme till stånd. Rörande riktlinjerna för detta reformarbete kunde utskottet med hänsyn till pågående utredningar för närvarande icke uttala sig.

Vad angår *advokatväsendet* framhöll utskottet, att ehuru utskottet icke funnit sig böra förorda, att rätten att föra annans talan i någon instans begränsades till rättsbildade personer, utskottet ansåge synnerligen angeläget, att tillgång funnes till en kår av väl utbildade advokater, vilka ägde förmåga och vilja att främja en god rättsskipning. Behovet av ett gott advokatstånd bleve än starkare efter införande av ett på koncentration och muntlighet byggt förfarande. Visserligen borde, på sätt departementschefen anförde, advokatverksamheten alltjämt äga karaktär av ett fritt yrke, där det naturliga urvalet finge göra sig gällande, men möjlighet borde dock finnas för ingripande, då ett dylikt påkallades för tillgodoseende av rättsskipningens intresse.

Beträffande det väckta förslaget att överflytta *överexekutorsgöromålen* från länsstyrelser och magistrater till de allmänna underrätterna anslöt sig ut-

skottet till vad departementschefen anfört och framhöll, att frågan om överexekutorsgöromålens handläggning icke syntes stå i det nära sammanhang med en reform av rättegångsväsendet, att den nu behövde upptagas till prövning.

Utskottet anförde vidare, att de föreslagna organisatoriska förändringarna, främst begränsningen av vikariatsystemet, medförde, att en omläggning måste ske av *utbildningsgången* för de unga jurister, som ville ägna sig åt domarbanan. Den av departementschefen i detta hänseende skisserade planen vore emellertid icke avsedd att innefatta någon slutgiltig lösning av spörsmålet. Redan med hänsyn härtill ansåge sig utskottet icke böra göra något närmare uttalande angående det framtida ordnandet av hithörande förhållanden. Emellertid ville utskottet framhålla, att en god utbildning och rekrytering av domarkåren vore en av de viktigaste förutsättningarna för vinnande av en god rättsskipning och att vid ett blivande reformarbete stor uppmärksamhet borde ägnas denna fråga. Med departementschefen vore utskottet ense därom, att den huvudsakliga utbildningen borde vara förlagd till underrätterna. Av värde syntes vara, att tillfälle bereddes domar aspiranterna att i större utsträckning än vad för närvarande vore fallet tjänstgöra vid städernas underdomstolar. Såsom departementschefen framhållit borde såsom ett led i utbildningen ingå viss tids tjänstgöring i hovrätt. Då enligt vad utskottet förordat referentföredragning i hovrätt skulle äga rum i större omfattning än departementschefen förutsatt, vunnos härigenom ett värdefullt tillskott till utbildningsmöjligheterna. Vid meddelande av bestämmelser rörande juristutbildningen syntes böra övervägas att såsom villkor för tjänstgöring på domarbanan uppställa kravet på färdighet i stenografi. I likhet med departementschefen ansåg utskottet, att jämväl i fråga om de ordinarie domartjänsterna en viss cirkulation mellan underrätt och överrätt borde eftersträvas. Till spörsmålet om rekryteringen av ordförande- och viceordförandeposterna i hovrätten ansåg sig utskottet dock icke böra för närvarande taga ställning.

Reformens genomförande.

Beträffande slutligen *frågan huru den föreslagna rättegångsreformen skulle sättas i verket* anslöt sig utskottet till departementschefens uttalande att med den förordade begränsningen av reformen ett successivt genomförande därav icke vore möjligt. Förfarandets olika delar sammanhängde så nära, att det skulle vara förenat med betydande svårigheter att låta någon särskild del träda i kraft för sig. Däremot syntes det vara av stor betydelse att, sedan enighet vunnits om grunderna för ett reformerat förfarande, åtgärder snarast vidtoges för att förmedla övergången till den nya ordningen. Under det att arbetet med den allmänna reformen påginge, borde därför såsom departementschefen anfört till övervägande och avgörande upptagas sådana förslag till partiella reformer, som vore ägnade att underlätta det nya rättegångsskickets införande och tillika kunde utan olägenhet inpassas i den nu be-

stående ordningen. Mot departementschefens uttalande angående de frågor, som i detta syfte borde upptagas till bedömande, hade utskottet intet att erinra.

Reformarbetet efter riksdagsbehandlingen.

Vid anmälan i statsrådet den 12 juni 1931 av riksdagens skrivelse i ämnet anförde chefen för justitiedepartementet, att såsom riksdagen framhållit arbetet med utarbetande av lagstiftning borde omedelbart igångsättas. Vid detta arbete borde de av riksdagen biträdda riktlinjerna för reformen följas. Att de nya synpunkter, som kunde framkomma under arbetets bedrivande, borde beaktas låge i sakens natur och överensstämde även med riksdagens uttalande. Enligt den uppfattning, som kommit till uttryck i propositionen och till vilken jämväl riksdagen anslutit sig, borde reformen främst avse förfarandet och den därmed sammanhängande frågan om bevisningsrätten. Med hänsyn härtill borde dessa spörsmål i första hand upptagas till behandling.

Sedan Kungl. Maj:t bemyndigat departementschefen dels att tillkalla högst tre sakkunniga att inom departementet utarbeta förslag till lagbestämmelser angående rättegångsväsendet och vad därmed sammanhängde ävensom att förordna sekreterare hos de sakkunniga dels ock att utse högst åtta personer att vid arbetet tillhandagå de sakkunniga med råd i förekommande frågor, tillkallades den 18 juni 1931 professorn, juris doktorn Th. Engströmer och hovrättsrådet, numera justitierådet P. Santesson att inom departementet utarbeta förslag till lagbestämmelser i ämnet, varjämte till sekreterare hos de sakkunniga förordnades assessorn, numera revisionssekreteraren T. Strandberg. Tillika utsågos följande personer att tillhandagå de sakkunniga med råd, nämligen presidenten K. Schlyter, borgmästaren G. Bissmark, advokaten E. Löfgren, häradshövdingen C. Arhusiander, ledamöterna av riksdagens första kammare P. Gustafsson i Benestad och E. Jonsson i Lycksele samt ledamöterna av riksdagens andra kammare riksgäldsfullmäktigen A. Lindqvist och G. Persson i Falla.

På hemställan av chefen för justitiedepartementet beslöt Kungl. Maj:t den 30 september 1932, att ifrågavarande lagstiftningsarbete skulle överlämnas åt en beredning, processlagberedningen, bestående av ordförande och två ledamöter jämte sekreterare samt utsåg samtidigt till ordförande f. d. justitierådet N. Gärde, till ledamöter Engströmer och Santesson samt till sekreterare Strandberg. Vid sidan av denna beredning skulle den förut tillkallade nämnden fortfarande tillhandagå med råd i förekommande frågor. I beredningens sammansättning ägde sedermera rum den förändringen, att Kungl. Maj:t den 31 december 1934 förordnade Strandberg att med bibehållande av sin sekreterarbefattning vara ledamot i beredningen.

Beredningen avgav den 29 november 1938 betänkande med förslag till rättegångsbalk jämte tillhörande motiv och bilagor (statens off. utredn. 1939: 43 och 44). Vid betänkandet fogades ett av ledamöterna i den rådgivande nämnden avgivet yttrande rörande förslaget.

Partiella reformer.

Under det att arbetet på den allmänna reformen pågått inom processlagberedningen ha, på sätt förordats i 1931 års proposition och av riksdagen, vissa partiella reformer genomförts på rättegångsväsendets område. De viktigaste av dessa må här i korthet beröras.

Den år 1924 antagna lagen om stads läggande under landsrätt ersattes år 1932 med en *lag om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende*. Enligt denna lag äger Kungl. Maj:t på framställning av stadsfullmäktige eller eljest med deras samtycke förordna, att rådhusrätt i stad skall upphöra och staden i judiciellt avseende förenas med domsaga. Beträffande stad, i vars rådhusrätt borgmästaren är ensam lagfaren ledamot eller jämte borgmästaren endast en ledamot finnes, som skall vara lagfaren, må Kungl. Maj:t, när borgmästartjänsten är ledig, även utan stadsfullmäktiges samtycke under vissa förutsättningar meddela förordnande om rådhusrättens upphörande och stadens förenande med domsaga.

År 1932 genomfördes en *reform av inskrivningsväsendet*, innebärande bland annat att handläggningen av inskrivningsärenden överflyttades från rätten till inskrivningsdomaren samt att ärendenas behandling förenklades.

Den sedan 1925 gällande *domsagostadgan* ersattes 1933 med en ny sådan stadga. Enligt denna har vikariatsystemet i häradsrätterna ytterligare begränsats genom inskränkningar i häradshövdingarnas rätt till ledighet och bestämmelser i syfte att häradshövdingen skall handhava alla domargöromål av större vikt, varjämte kraven på vikaries kompetens skärpts.

Frågan om *häradsnämndens tjänstgöring* reglerades genom en lag år 1932. Häri stadgas bland annat, att häradshövdingen skall efter samråd med nämnden fördela tjänstgöringen mellan nämndemännen och att fördelningen bör ske så, att erforderlig ortskännedom blir företrädd inom nämnden samt att ändring i nämndens sammansättning under ett och samma måls handläggning och avgörande i regel ej kommer att äga rum.

I syfte att undvika tidsödande väntan för parter och vittnen vid häradsrätts och rådhusrätts sammanträden utfärdades 1933 en kungörelse angående *uppropplista* vid underdomstolarna.

År 1935 genomfördes en *lag med vissa bestämmelser om häradsting*, som innebar en utökning av antalet årliga tingssammanträden med häradsrätterna. Lagen innehåller även ändrade regler om tid för doms avkunnande i häradsrätt. Bestämmelser i sistnämnda hänseende med avseende å rådhusrätt meddelades genom en lag 1938.

Utsökningslagens bestämmelser om lagsökning samt 1907 års lag om handräckning för fordrans utfående ersattes 1937 av en *lag om lagsökning och handräckning för fordran*, som bland annat innebar, att ifrågavarande ärenden överflyttades från överexekutorerna till de allmänna domstolarna, där ärendena handläggas av särskild lagsökningsdomare.

Frågan om en *uppdelning av de större hovrätterna* har delvis vunnit sin lösning. Sedan processlagberedningen anbefallts att verkställa utredning rö-

rande uppdelning av Svea och Göta hovrätter samt till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag, vartill utredningen kunde föranleda, avgav beredningen den 22 december 1934 yttrande och förslag om uppdelning av Svea hovrätt, innebärande att för de fyra nordligaste länen skulle inrättas två hovrätter, en för Norrbottens och Västerbottens län samt en för Västernorrlands och Jämtlands län. I yttrandet anmärktes, att utredningen angående uppdelning av Göta hovrätt då ännu ej slutförts. Enligt beslut vid 1935 års riksdag inrättades därefter en hovrätt för de två nordligaste länen med säte i Umeå, vilken hovrätt trädde i verksamhet den 1 oktober 1936. Under ärendets behandling förutsattes, att en hovrätt för nedre Norrland framdeles skulle komma till stånd. Efter det beredningen sedermera anbefallts att till förnyat övervägande upptaga frågan, i vilken ordning uppdelningen av de större hovrätterna borde fullföljas, samt inkomma med förslag rörande jurisdiktionsområde och förläggningssort för den hovrätt, som ansåges först böra upprättas, avgav beredningen den 15 oktober 1938 yttrande i ämnet. Beredningen hänvisade däri till sitt tidigare förslag om inrättande av en hovrätt för nedre Norrland och anförde, att tillräckliga skäl icke för närvarande torde föreligga för inrättande därutöver av någon hovrätt inom Svea hovrätts nuvarande jurisdiktionsområde. Beträffande uppdelning av Göta hovrätt föreslog beredningen, att i Göteborg skulle inrättas en hovrätt omfattande Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs samt Värmlands län, samt förordade, att därest hinder ansåges möta mot inrättande i ett sammanhang av de föreslagna nya hovrätterna, den som avsåges skola förläggas till Göteborg borde först komma till stånd. Vid 1939 års riksdag beslöts inrättande av en hovrätt för västra Sverige, omfattande Hallands, Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län. Denna hovrätt har emellertid ännu ej kommit till stånd.

År 1936 genomfördes vissa ändringar i rättegångsbalken åsyftande *ökad användning av muntliga förhör i hovrätt*.

På straffprocessens område genomfördes 1933 viss *lagstiftning rörande tvångsmedlen*, varigenom infördes dels bestämmelser om rätt för åklagare och polismyndighet att i avbidan på häktningsbeslut kvarhålla för brott misstänkt person och dels bestämmelser om beslag och skingringsförbud samt hus- och kroppsrannsakan.

Frågan om *bevisning genom sakkunnig* reglerades år 1934 genom en lag i detta ämne.

En på grundval av processlagberedningens förslag utarbetad *lag om särskilda rättsmedel*, innefattande bestämmelser om resning, återställande av försutten tid och besvär över domvilla, antogs vid 1939 års lagtima riksdag och trädde i kraft den 1 januari 1940.

Slutligen må nämnas, att frågan om *åklagarväsendets organisation* varit föremål för statsmakternas beslut. Sålunda genomfördes 1936 en omorganisation av landsfogdetjänsterna. Vid 1940 års lagtima riksdag godkände riksdagen i huvudsak ett av Kungl. Maj:t framlagt förslag rörande huvudgrunderna för en omorganisation av landsfiskals- och stadsfiskalsbefattningarna.

Processlagberedningens förslag.

I det följande torde jag få lämna en redogörelse för det väsentliga innehållet i processlagberedningens förslag till rättegångsbalk.

Förslaget är avsett att ersätta rättegångsbalken i 1734 års lag. Såsom denna reglerar förslaget den allmänna processen i tvistemål och brottmål, var emot olika former av specialprocess, såsom processen i jorddelningsmål, vattenmål, krigsrättsmål och tryckfrihetsmål, icke upptagas till behandling. Beredningen har i överensstämmelse härmed ej ansett sig böra taga ställning till frågan, huruvida en specialprocess inom visst område, t. ex. den militära straffrättskipningen, borde bibehållas. I särskilda lagar förekomma beträffande vissa slag av mål föreskrifter angående domstolens sammansättning eller det processuella förfarandet utan att någon specialprocess i egentlig mening kan anses föreligga. Förslaget upptager ej heller dessa avvikelser från den allmänna processen till behandling. Beredningen omnämner i detta sammanhang särskilt rättegången i äktenskapsmål och, vad straffprocessen angår, förfarandet vid åtal mot unga personer. Det ligger emellertid, framhåller beredningen, i sakens natur, att en lag, som avser den allmänna processen, äger stor betydelse även för regleringen av de särskilda processformerna; blir beredningens förslag antaget som lag, måste därför närmare undersökas, vilka ändringar påkallas därav i de författningar, som gälla de särskilda processformerna.

Beredningen framhåller vidare, att bestämmelser, som röra den allmänna processen, nu förekomma, förutom i rättegångsbalken, i andra lagar och författningar. Redan tidigt ha ändringar eller tillägg till rättegångsbalkens bestämmelser skett genom fristående lagar eller författningar. Ofta torde härtill ha bidragit svårigheten att rent formellt inordna dem inom rättegångsbalkens ram. Som exempel från senare tid anför beredningen 1934 års lag om bevisning genom sakkunniga och 1935 års lag med vissa bestämmelser om häradsting. Att i antydda fall bestämmelserna böra upptagas i den nya rättegångsbalken, anser beredningen ligga i öppen dag. I andra fall är frågan icke lika lätt att besvara. Bestämmelser om laga domstol upptagas icke blott i 10 kap. R.B. och i författningar, som direkt anknyta till bestämmelserna i nämnda kapitel, utan ock i ett stort antal författningar reglerande särskilda rättsinstitut. En överflyttning av forumbestämmelser av sistnämnda slag till rättegångsbalken skulle enligt beredningens mening möta stora svårigheter, även om vissa teoretiska skäl kunna anföras härför. Ur praktisk synpunkt kan framhållas, att en speciell forumbestämmelse, t. ex. 19 § patentförordningen, liksom den i 20 § samma förordning upptagna regeln om domstolens sammansättning, ofta äger ett mycket nära samband med det ämne, som den särskilda författningen behandlar. Frågan ställer sig i viss mån annorlunda, om forumbestämmelsen icke avser något visst mål utan mål i allmänhet. Frånsett sistnämnda fall har beredningen av praktiska skäl ansett sig böra i stort sett bibehålla den nuvarande ordningen.

I fråga om den fria rättegången har beredningen, med hänsyn till att den nuvarande lagen i detta ämne avser ej blott allmänna rättegångsmål utan ock mål vid specialdomstolarna, ansett detta ämne som hittills böra vara underkastat särskild lagstiftning. Beredningen framhåller emellertid, att det nya förfarandet, särskilt vad överrätterna angår, uppenbarligen kan påkalla vissa ändringar i lagen om fri rättegång, en fråga som bör upptagas till övertvägande före den nya rättegångsbalkens ikraftträdande. Den närliggande frågan om parts skyldighet att bidra till statens kostnader för domstolsväsendet har hos oss reglerats i samband med de allmänna bestämmelserna om stämpelavgift, vilka icke äro av lags natur. Beredningen framhåller, att i den mån man med partens avgiftsskyldighet vill ernå även vissa processuella syften, det ligger nära till hands, att åtminstone grunderna för densamma regleras i rättegångsbalken. Å andra sidan anser beredningen någon olägenhet icke följa därav att frågan, som dock övertvägande är av beskattningsnatur, behandlas särskilt. Beredningen har därför icke upptagit den till behandling i rättegångsbalken.

Bestämmelser, som röra straffprocessen, återfinnas även i promulgationslagen till strafflagen. I sistnämnda lag upptagas bl. a. frågorna om allmän åklagares åtalsrätt och om häktning. Att stadgandena härom som ock om vissa andra tvångsmedel i brottmål, nu reglerade genom 1933 års lag om vissa tvångsmedel i brottmål, äga sin plats i rättegångsbalken, har beredningen funnit uppenbart. Beträffande vissa andra frågor, som sammanhånga med straffprocessen, kan enligt beredningens mening tvekan råda, om de böra behandlas i strafflagen eller i rättegångsbalken, såsom frågorna om åtalspreskription och om målsäganderätt. Beredningen har även på denna punkt följt den gränsdragning, som ägt rum i gällande lagstiftning, och alltså lämnat dem utanför reglering i rättegångsbalken. Däremot har i denna upptagits ett för vår rätt i stort sett nytt institut, eftergift av åtal, varjämte däri införts vissa begränsningar av målsägandens åtalsrätt.

Den nuvarande rättegångsbalkens bestämmelser avse i vissa fall även domstolsbehandlingen av frågor, som höra till den s. k. frivilliga rättsvården (*jurisdictio voluntaria*). I stor utsträckning äro dock dessa frågor reglerade genom särskild lagstiftning, såsom 1932 års lag angående handläggning av inskrivningsärenden. I beredningens förslag har detta ämne helt uteslutits från behandling. I vilken omfattning den allmänna processens regler lämpa sig för olika slag av frivillig rättsvård, kräver särskild undersökning, och beredningen har med hänsyn till dessa frågors speciella natur icke ansett sig böra ingå på en sådan.

Vidare har beredningen ansett, att lagstiftningen angående lagsökning och handräckning för fordran bör bibehålla sin nuvarande karaktär av speciallagstiftning och alltså icke inarbetas i rättegångsbalken.

Beredningen framhåller vidare, att de frågor, som sammanhånga med tillämpningen av en rättegångsordning, i stor utsträckning äro av organisatorisk och administrativ natur. Ur flera synpunkter skulle det vara olämpligt, att frågor av detta slag upptoges till fullständig behandling i rättegångsbalken.

ken. Detta gäller särskilt domstolsväsendet. Beredningen har utgått från att de grundläggande bestämmelserna å detta område böra upptagas i rättegångsbalken men till särskild reglering hänvisat det närmare ordnandet av domstolarnas samt åklagarväsendets inre organisation och verksamhet. Beredningen har icke ingått på frågorna om avlöningsförhållandena för domare och annan till domstolsväsendet hörande personal, sportelväsendets avskaffande och tingshusbyggnadsskyldigheten. Dessa frågor äro, erinrar beredningen, i vissa delar föremål för särskilda utredningar.

Den nya rättegångsbalkens införande förutsätter sålunda ett omfattande arbete å olika lagstiftnings- och författningsområden. Enligt beredningens åsikt är detta arbete dock icke av den vikt för bedömandet av beredningens förslag, att det behöver föreligga färdigt i samband med förslaget till rättegångsbalk. Starka praktiska skäl tala enligt beredningens mening för att statsmakterna först taga ståndpunkt till frågan om rättegångsväsendets gestaltning. Beredningen föreslår därför, att de övergångsbestämmelser, som erfordras för nya rättegångsbalkens ikraftträdande, meddelas i särskild lag.

Beredningens förslag överensstämmer i sina huvudgrunder med de riktlinjer, som uppdragits av riksdagen; dessa ansluta sig även nära till 1931 års proposition. I enlighet härmed har till grund för förslaget lagts den uppfattningen, att reformarbetet främst borde inriktas på åstadkommande av ett förbättrat förfarande samt att ändringar i organisationen borde vidtagas endast såvitt de vore nödvändiga för att domstolar och andra organ skulle bliva i stånd att uppbära ett dylikt förfarande.

Domstolsväsendet.

Allmän underrätt.

De allmänna underrätterna äro enligt förslaget som nu häradsrätter och rådhusrätter. Häradsrätt är första domstol på landet och i stad, som hör till domsaga, rådhusrätt i övriga städer. Huruvida stad äger egen jurisdiktion eller ej, besvaras icke i rättegångsbalken. Av reglerna om rådhusrätts domförhet följer dock, att i rådhusrätt skola sitta minst tre lagfarna ledamöter. Denna ståndpunkt överensstämmer med propositionen och riksdagens uttalanden. Enligt dessa borde den särskilda stadsrättsskipningen bibehållas allenast i städer, som genom sin folkmängd, sina ekonomiska förhållanden och andra omständigheter ägde förutsättningar att uppbära en egen rättsskipning av tillräcklig styrka, och förordades, att i rådhusrätt tre lagfarna ledamöter skulle ha säte. Denna uppfattning ligger ock till grund för 1932 års lag om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende. Beredningen framhåller, att med stor sannolikhet torde även vid rättegångsbalkens införande finnas städer, i vilkas rådhusrätter icke finnas tre lagfarna ledamöter. I samband med beslutet om rättegångsbalkens ikraftträdande torde alltså böra regleras, huru rättsskipningen i dessa städer skall ordnas. Lämp-

ligt synes beredningen vara, att rådhusrätten i sådan stad bibehålles under någon övergångstid.

I beredningens förslag upptagas icke några bestämmelser om domsagindelningen. Frågan om uppdelning eller sammanslagning av domsagor förutsättes komma att behandlas som hittills. Reformens genomförande kommer alltså icke att ha någon omedelbar inverkan på den då bestående indelningen i domsagor. Enligt beredningens mening bör dock, såsom framhållits i propositionen och även understrukits i riksdagens uttalande, beträffande de mindre domsagorna en successiv reglering av deras områden äga rum.

Domsaga förestås av häradshövding. Beträffande den personal, som erfordras till biträde i domsagans förvaltning, meddelas icke andra bestämmelser i förslaget än att i domsaga skall finnas sekreterare; dock har med hänsyn till de mindre domsagorna denna bestämmelse icke kunnat göras undantagslös. Om göromålen kräva det, skall ock som biträdande domare finnas en eller flera assessorer. Beträffande sekreterares och biträdande domares arbetsuppgifter förutsättes, att bestämmelser skola meddelas av Kungl. Maj:t.

På landet är nu domsagan, då den ej är delad i tingslag, häradsrättens domkrets. Omfattar domsagan två eller flera tingslag, är tingslaget häradsrättens domkrets, och antalet häradsrätter i domsagan motsvarar alltså antalet tingslag. Beredningens förslag innefattar på denna punkt en avvikelse från vad nu gäller, i det att häradsrättens domkrets som regel kommer att sammanfalla med domsagan. Den nuvarande ordningen medför, framhåller beredningen, en uppdelning av häradshövdingens dömande verksamhet å flera häradsrätter. Olämpligheten härav blir särskilt framträdande med den nya ordningen för målens handläggning. Vid den förberedande behandlingen av målen liksom i vissa andra fall är häradsrätten domför med häradshövdingen ensam. Huruvida målet härrör från den ena eller andra delen av domsagan, är för denna behandling ej av betydelse annat än då det gäller valet av lämplig plats för sammanträde med parterna, en fråga som bör bedömas med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Vad angår de allmänna tingen kan ock domsagans uppdelning å olika tingslag utgöra hinder för att tingsammansträdena med varje tingslags häradsrätt bliva så talrika som ur rättsskipningens synpunkt eljest vore erforderligt. Genom tingslagsindelningen tillgodoses visserligen behovet dels av nämndens ortskännedom och dels, med hänsyn till belägenheten av tingsstället, av lämplig plats för målens handläggning. Dessa önskemål kunna emellertid beaktas på annat sätt. Beredningens förslag avser icke ett avskaffande av de olika tingsställena. I vilken omfattning så lämpligen kan ske, bör för varje fall undersökas. I en domsaga kunna alltså liksom hittills finnas ett eller flera tingsställen. Ett måls behandling vid det ena eller andra tingsstället bör bestämmas av häradshövdingen efter lämplighet. Vad angår nämndens ortskännedom upptager förslaget bestämmelse om att fördelningen av nämndens tjänstgöringsskyldighet bör ske så, att erforderlig ortskännedom blir företrädd inom nämnden.

Förslaget intar icke ståndpunkt till frågan, om och i vilka fall tingslaget fortfarande bör bibehållas som enhet för tingshusbyggnadsskyldigheten.

Regeln om att domsaga utgör häradsrättens domkrets har dock icke gjorts helt undantagslös. Beredningen erinrar, att i utskottets utlåtande förutsattes, att stad, som ingår i domsaga, kan bilda särskild domkrets, och att processkommissionen ansett tingslagsindelningen böra bibehållas även i vissa andra fall, såsom då domsaga är av särskilt stor omfattning. Enligt beredningens förslag har det därför överlämnats åt Kungl. Maj:t att, då domsaga är mycket vidsträckt eller eljest synnerliga skäl förekomma till domsagas indelning i tingslag, förordna därom.

Häradsrätten består liksom nu av häradshövding och nämnd. I vissa fall är, som redan antytts, häradsrätten domför utan nämnd. Dessa fall avse huvudsakligen måls beredande och annan handläggning, som faller utanför huvudförhandlingen. Det domföra antalet nämndemän har i förslaget bestämts till lägst sju och högst nio. Det högre antalet har tillkommit för att rätten ej till följd av en eller annan nämndemans förfall under pågående handläggning skall förlora sin domförhet. Vad angår nämndens rösträtt har beredningen bibehållit kravet på nämndens enhällighet för det fall, att i nämnden ej sitta flera än sju. Äro i nämnden flera än sju, har däremot ej den omständigheten, att det eljest domföra antalet överskridits, ansetts böra leda till att enhällighet fordras beträffande samtliga. Om sju nämndemän biträda samma mening, skall enligt förslaget denna gälla mot ordförandens även för det fall, att i nämnden sitta flera än sju.

Enligt 1918 års lag om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden är häradsrätten i vissa fall domför med allenast tre i nämnden. Vid de s. k. tremanstingen kunna upptagas, förutom vissa ansökningsärenden, mål angående ansvar för vissa bötesbrott, växel- och checkmål ävensom andra mål angående penningfordran, som ej avser skadestånd, om grunden för fordringen och tiden för dess tillkomst tydligt och fullständigt angivits i stämningen eller i bilagd räkning. Med de bestämmelser, som upptagits i förslaget om meddelande av tredsdom mot utebliven part redan under förberedelsen och måls avgörande vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen — i de nu åsyftade fallen är häradsrätten enligt förslaget domför utan nämnd — har vad angår tvistemålen det behov, som ligger till grund för lagen, ansetts vara tillgodosett. I viss mån annorlunda äro förhållandena i fråga om de mindre brottmålen, särskilt då i domsaga ingår stad eller större samhälle. Beredningen har ansett, att vid handläggningen av dessa mål häradsrätten bör som nu vara domför med allenast tre i nämnden. Till mål, varom nu är fråga, har hänförts åtal för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, om brottet är sådant, att målsägande ej finnes.

Då antalet nämndemän, som böra utses för tingslag, uppenbarligen måste väsentligt överstiga det domföra antalet för att ej tjänstgöringen för varje nämndeman skall bliva allt för betungande, har beredningen föreslagit ett

antal av aderton med rätt för Kungl. Maj:t att, om det erfordras, höja detta antal.

Häradsrätternas rättsskipning är till övervägande del förlagd till de allmänna tingen. I beredningens förslag bibehålles i princip den nu rådande ordningen. Som allmän regel stadgas, att i tingslag allmänna ting skola med undantag för tiden under häradsrättens ferier hållas varje vecka, om ej annat föranledes av arbetet i domsagan, antalet tingslag eller andra omständigheter. Från den allmänna regeln kan alltså avvikelser ske i båda riktningarna. Antalet ting kan med hänsyn till rättsskipningens behov och omständigheterna i övrigt såväl ökas som minskas. Beredningen anför, att vid prövningen av denna fråga måste, såsom vid riksdagsbehandlingen framhållits, stor vikt tilläggas förhållandena i varje särskild domsaga. I de mera glest befolkade delarna av landet måste antalet ting sättas avsevärt lägre än vad förslaget förordar som allmän regel. Liksom nu är överlämnat åt Kungl. Maj:t att bestämma, å vilka tider allmänna ting skola hållas och, då i domsagan äro flera tingslag eller tingsställen, hur tingen skola fördelas mellan dem. Sammanträden med tremansnämnd skola liksom nu hållas vid sidan av de allmänna tingen. Det tillkommer Kungl. Maj:t att förordna om tid och ort för dessa sammanträden. I olikhet med de allmänna tingen kunna de hållas å annan ort än tingsställe.

Då anordningen med ting huvudsakligen påkallas av hänsyn till nämnden, följer härav, att dessa avse huvudförhandling. Är häradsrätten domför med häradshövdingen utan nämnd, har någon anledning icke ansetts finnas att inordna denna handläggning i tingsordningen. Sammanträde för sådan handläggning bör hållas så ofta det erfordras, och häradshövdingen har att bestämma tid och ställe för sammanträde.

Enligt beredningens förslag kan häradshövdingen såväl i tvistemål som i brottmål utsätta särskilt sammanträde för huvudförhandling, då det erfordras för arbetets jämna gång eller av annan anledning, såsom att målet kräver särskild skyndsamhet. Kostnaden för sådant sammanträde stannar enligt förslaget å statsverket. Sammanträde kan hållas å annan ort än tingsställe.

I stad med rådhusrätt är staden rådhusrättens domkrets. Såsom redan framhållits är rådhusrätt enligt förslaget domför med tre lagfarna ledamöter. För att rådhusrätten icke vid förfall för någon lagfaren ledamot under pågående handläggning av ett mål skall förlora sin domförhet, kunna emellertid i rätten samtidigt sitta fyra lagfarna ledamöter. Vid måls avgörande utan huvudförhandling samt vid annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, ävensom i tvistemål vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen, är rådhusrätten domför med allenast en ledamot.

För avdömande av mindre brottmål, de s. k. polismålen, äro för närvarande i vissa städer inrättade polisdomstolar, som äro domföra med en lagfaren ledamot. Enligt beredningens förslag skola polisdomstolarna upphöra och deras arbetsuppgifter övertagas av rådhusrätt. Behovet av en enklare sam-

mansättning av domstolen vid handläggning av de nu åsyftade målen kvarstår emellertid för de större städerna. Beredningen föreslår därför, att rådhusrätt efter Konungens förordnande därom är domför med en lagfaren domare, om målet rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och brottet är sådant, att målsägande ej finnes.

Beträffande frågan om nämnds medverkan i rådhusrätternas rättsskipning — i vilken fråga riksdagens kamrar som förut nämnts stannade i olika beslut — har beredningen kommit till samma uppfattning, som uttalats i propositionen, eller att nämnd skall medverka i de grövre brottmålen och alltså rådhusrätten i dessa mål bestå av tre lagfarna domare och nämnd. Beredningen framhåller, att lekmäns medverkan i första instans vid handläggningen av grövre brottmål är av betydelse med hänsyn såväl till lekmännens särskilda erfarenhet i frågor, som äro av vikt för straffrättsskipningen, som ock till allmänhetens förtroende för denna rättsskipning. Det synes ock naturligt att denna medverkan sker på samma sätt som i häradsrätten, genom deltagande av nämnd. Någon anledning till avvikelse från den sammansättning, som nämnden äger i häradsrätten, har beredningen icke ansett föreligga.

Beredningen erinrar, att det i den av andra kammaren bifallna reservationen ifrågasatts, att rådhusrätten, då nämnd deltagar, skulle bestå av ordföranden såsom den ende lagfarne ledamoten. Enligt beredningens mening skulle, såsom framhållits i propositionen, en sådan anordning medföra ett av omständigheterna ej påkallat försvagande av det lagfarna elementet i domstolen, och beredningen har därför icke ansett sig kunna biträda detta förslag. Den närmare bestämningen av de mål, vari nämnd skall deltaga, har beredningen ansett böra ske på det sättet, att å brottet skall kunna följa straffarbete i två år eller därutöver. Är brottets straffmaximum i straffskalan lägre än straffarbete i två år, är alltså nämnd utesluten.

Vid omröstning inom rådhusrätt med nämnd skall enligt förslaget, för att nämndens mening skall gälla mot de lagfarna ledamöternas, då dessa äro ense, alltid fordras enhällighet inom nämnden. Enligt beredningens mening gör sig, såsom ock framhållits i propositionen, kravet på nämndens enhällighet icke lika starkt gällande, då bland de lagfarna ledamöterna föreligger någon skiljaktig mening. Biträdes den av minst sju i nämnden, skall, även om flera sitta i nämnden, denna mening gälla.

Antalet nämndemän i stad med rådhusrätt bestämmes av Kungl. Maj:t.

Uti såväl utskottets utlåtande som den nyssnämnda reservationen har framhållits angelägenheten av nämnds medverkan, då fråga vore om brott, begångna av unga personer. Beredningen har, såsom tidigare nämnts, icke tagit ställning till frågan om rättegången mot unga förbrytare men förutsätter, att särskild utredning härom kommer till stånd.

Beträffande rådhusrätts sammanträden upptager förslaget den bestämmelsen, att varje vecka skall för huvudförhandling hållas en eller flera allmänna rättegångsdagar samt att i övrigt sammanträde skall hållas så ofta det med hänsyn till arbetet kräves. Närmare bestämmelser om rådhusrätts sammanträden skola enligt förslaget upplagas i arbetsordningarna.

Hovrätt.

Hovrätternas ställning är enligt förslaget i allt väsentligt densamma som nu. Hovrättens huvuduppgift är att vara fullföljdsinstans i fråga om mål från allmän underrätt. Dessutom äro åt hovrätt anförtrodda vissa förvaltningsuppgifter beträffande de domstolar, som lyda under hovrätten. Till hovrätt har ock enligt förslaget förlagts ett eninstansförfarande i vissa mål, varjämte hovrätt som hittills har att upptaga mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott av underrättsdomare och vissa andra ämbets- och tjänstemän. Även hovrätts organisation ansluter sig nära till den nuvarande.

Vad angår frågan om nämnds medverkan i hovrätt i grövre brottmål framhåller beredningen, att det i propositionen framlagda förslaget härutinnan sammanhänge med den föreslagna anordningen, att i sådana mål bevisningen skulle omedelbart upptagas i hovrätten och att målet sålunda i fullföljda delar skulle företagas till helt ny handläggning. Enligt beredningens uppfattning är nämndens medverkan icke av samma betydelse i andra som i första instans. Med de regler, som beredningen föreslår i fråga om förfarandet i andra instans, föreligger icke något ovillkorligt krav på omedelbar bevisupptagning eller fullständigt ny handläggning i andra instans ens för de grövre brottmåls del. Då nämnden har sin största betydelse vid uppskattning av den bevisning, som förebringas omedelbart, förfaller enligt beredningens mening i viss mån härmed ett av huvudskälen för nämndens medverkan. På grund härav och med hänsyn till de stora praktiska olägenheter, som äro förenade med nämnds medverkan i hovrätt, har beredningen icke ansett sig böra framlägga förslag härom.

Förslaget upptager som huvudregel, att hovrätt är domför med fyra ledamöter. I fråga om ett av reservanter i utskottet, liksom tidigare av processkommissionen, framställt förslag, att det domföra antalet ledamöter i hovrätt skulle bestämmas till tre, framhåller beredningen, att hovrätterna enligt beredningens förslag komma att få ökad betydelse ej minst till följd av de begränsningar av högsta domstolens befattning med fullföljda mål, som beredningen föreslår. Dessa begränsningar förutsätta, att hovrätternas rättsskipning äger en hög grad av tillförlitlighet. Ur denna synpunkt är enligt beredningens mening ett högre antal än tre påkallat. Beredningens ståndpunkt överensstämmer ock med vad i propositionen och av riksdagen uttalats. Bestämmande av det domföra antalet till fyra leder till att, då två röster stå mot två, i tvistemål den meningen kommer att gälla, som biträdes av den äldste ledamoten, varemot i brottmål den mildare meningen blir utslagsgivande. Väl skulle det, framhåller beredningen, ur denna synpunkt varit önskvärt, om i nu antydda fall det domföra antalet kunnat sättas till fem. Det nu tillämpade förfarandet att vid lika röstetal en femte ledamot tillkallas för att delta i målets avgörande låter sig emellertid icke förena med rättegångens muntlighet och omedelbarhet. Att i tvistemål vid lika röstetal den äldste ledamoten erhåller utslagsröst, synes icke kunna betecknas som oegentligt eller framstå som stötande, lika litet som att i brottmål i nu antydda fall avgörandet utfaller till den tilltalades förmån. För att vid större måls hand-

läggning hovrätten icke till följd av uppkommet förfall för någon ledamot under pågående handläggning skall förlora sin domförhet, föreslår emellertid beredningen, att utöver de fyra ytterligare en ledamot må sitta i rätten. I nu angivna fall kunna alltså i avgörandet komma att deltaga fem ledamöter.

I fråga om hovrätts organisation föreslår beredningen, att i hovrätt skola finnas president samt hovrättsråd och assessorer. Hovrätt skall vara delad i två eller flera avdelningar, och varje avdelning skall bestå av minst fyra hovrättsråd, av dem en ordförande och en vice ordförande, samt en eller flera assessorer. Presidenten kan vara ordförande å avdelning. Särskilt med hänsyn till ordnandet av hovrättens arbete under ledamöternas ferier och deras bortovaro vid tjänstgöring å annan ort än förläggningssorten, bl. a. vid de av beredningen föreslagna hovrättstingen, har beredningen ansett nödvändigt, att hovrätten består av minst två avdelningar. Förslaget förutsätter, att ordförande- och vice ordförandetjänsterna skola utgöra självständiga befattningar med en i förhållande till övriga ledamöter högre ställning och avlöning. För att hovrätterna skola motsvara de stora anspråk, som måste ställas å dessa domstolar, är, yttrar beredningen, särskilt angeläget att för ordförande- och vice ordförandetjänsterna kunna påräknas personer med framstående skicklighet och stor erfarenhet.

Vad angår de befattningshavare, som utöver den egentliga domarpersonalen böra vara anställda i hovrätterna, upptager förslaget icke några bestämmelser. Denna fråga förutsättes skola liksom nu regleras i administrativ ordning. Enligt beredningens åsikt krävas dock ej i detta avseende några mera väsentliga förändringar.

Beredningen föreslår, att i riket skola vara inrättade sex hovrätter, nämligen — förutom Svea och Göta hovrätter, hovrätten för Skåne och Blekinge samt hovrätten för Övre Norrland — en hovrätt för västra Sverige, omfattande Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Värmlands län, samt en hovrätt för nedre Norrland, omfattande Västernorrlands och Jämtlands län.

Enligt förslaget må hovrätt, om särskilda skäl föreligga därtill, sammanträda å annan ort än förläggningssorten. Förslaget upptager dessutom mera regelbundna sammanträden, s. k. hovrättsting, å annan ort för huvudförhandling i mål från viss del av domkretsen. Det har överlämnats åt Kungl. Maj:t att bestämma såväl huruvida inom en viss hovrätt hovrättsting skola hållas som ock, då behov därav anses föreligga, å vilka orter och tider tingen skola hållas.

Högsta domstolen.

De grundläggande bestämmelserna om högsta domstolens ställning, organisation och verksamhet upptagas för närvarande i regeringsformen. Beredningen ifrågasätter icke någon mera väsentlig förändring i dessa bestämmelser. Enligt § 22 1 mom. regeringsformen kunna i högsta domstolen ringare mål prövas och avgöras av fem ledamöter, så ock av fyra, om alla fyra äro

ense om slutet; över viktigare saker skola däremot minst sju döma. Flera än åtta ledamöter få ej på en gång deltaga i prövningen av något mål, dock med undantag för de s. k. plenimålen. Beredningen framhåller, att uppdelningen av målen i ringare och viktigare numera har mycket liten betydelse och synes utan olägenhet kunna försvinna. Ej heller torde det numera inträffa, att högsta domstolen i något fall är besatt med färre ledamöter än fem eller, om plenimålen undantagas, med flera än sju. Enligt beredningens mening bör § 22 1 mom. ändras i nu antydd riktning.

Bestämmelser om högsta domstolens behandling av ansökan om tillstånd att hos Kungl. Maj:t fullfölja talan i vissa mål (s. k. dispens) meddelas för närvarande i 1915 års lag angående högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar. Enligt dessa ankommer det på en särskild avdelning av högsta domstolen, bestående av tre ledamöter, att pröva och avgöra sådan ansökan. Med hänsyn till den av beredningen föreslagna ordningen för målens fullföljd i högsta domstolen, som innebär, att i allmänhet för alla fullföljda mål kräves prövningstillstånd, kommer regeln om högsta domstolens domförhet i nu antydda fall att erhålla långt större betydelse än nu är fallet. I beredningens förslag har denna regel liksom bestämmelserna i 1920 års stadga om måls handläggning i vissa fall av högsta domstolen i dess helhet erhållit plats i rättegångsbalken. Däremot förutsattes, att de närmare bestämmelserna om högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar liksom nu meddelas i särskild lag.

Stadgandet i § 24 regeringsformen, enligt vilket uti nedre justitierevisionen ärendena beredas till föredragning och avgörande i högsta domstolen, bör enligt beredningens mening med någon jämkning av ordalagen bibehållas. Visserligen kommer enligt förslaget vid huvudförhandling i tvistemål någon föredragning icke att äga rum. Enligt de regler, som beredningen föreslår om prövningstillstånd såsom villkor för att ett mål må komma under högsta domstolens bedömande, förutsattes dock föredragning av tjänsteman. Tjänstemannaföredragning skall ock i viss utsträckning äga rum i brottmål.

Domstols kansli.

Vid samtliga domstolar skola enligt förslaget kanslier finnas inrättade, som hållas öppna för allmänheten å bestämda tider. För högsta domstolen har nedre justitierevisionen bibehållits som kansli. För domsaga skall liksom nu finnas gemensamt kansli, även om domsagan består av flera tingslag. Finnes sekreterare i domsagan, förutsattes att den omedelbara ledningen av kansliarbetet åvilar honom. Närmare bestämmelser om domstols kansli samt de där anställda befattningshavarna och deras åligganden skola meddels av Kungl. Maj:t. Beredningen utgår från att de nuvarande kommissionärsbefattningarna bibehållas och att sådana inrättas även vid de domstolar, där kommissionär nu icke finnes anställd. Enligt förslaget må inlaga eller annan handling alltid insändas med posten i betalt brev, ett stadgande som avser såväl underrätt som hovrätt och högsta domstolen.

Domares tillsättande.

I fråga om de ordinarie domarbefattningarna innebär förslaget, att president i hovrätt, hovrättsråd och häradshövding liksom nu utnämnas av Kungl. Maj:t. Då rådhusrätt skall bibehålla sin dubbla funktion av domstol och ett stadens förvaltningsorgan, följer därav att staden måste bibehållas vid ett visst inflytande vid tillsättande av borgmästare och rådmän. Enligt beredningens mening bör stadsdomarnas tillsättande liksom för närvarande regleras genom särskild lagstiftning. Beredningen har därför i förslaget till rättegångsbalk icke upptagit annan bestämmelse i detta ämne, än att borgmästare och rådmän utnämnas av Kungl. Maj:t, samt till särskild lagstiftning hänvisat frågan om val av borgmästare och rådmän. I förhållande till den nuvarande ordningen innebär förslaget den avvikelser, att även rådmän skall utnämnas av Kungl. Maj:t. På denna punkt bygger förslaget på den förutsättningen, att liksom beträffande borgmästare det genom val framkomna förslaget skall upptaga tre personer. Beredningens förslag avser allenast lagfarna ledamöter. Under en övergångstid komma i ett flertal rådhusrätter att sitta även icke lagfarna rådmän; beträffande dessa torde enligt beredningens mening den nuvarande ordningen i stort sett böra bibehållas. Vad angår rådhusrätternas assessorer anser beredningen lämpligast att de, såsom nu i allmänhet äger rum, utses av magistraten; bestämmelser om deras tillsättande skola enligt förslaget liksom nu meddelas i administrativ ordning.

I förslaget upptagas icke några bestämmelser om ledighet för de lagfarna domarna och förordnande av vikarie utan hänvisas dessa frågor till behandling i administrativ ordning. Uppenbart är emellertid, framhåller beredningen, att det för rättsskipningens behöriga handhavande är av synnerlig vikt, att de ordinarie domarna i största möjliga utsträckning själva utöva sina ämbeten liksom att de vikarier, som vid ledighet komma att tjänstgöra, fylla skäligen anspråk på erfarenhet och skicklighet.

Beträffande val av nämndemän gäller enligt förslaget, att dessa val liksom nu äro majoritetsval. Valet förrättas på landet av kommunalfullmäktige, om sådana finnas, och i stad av stadsfullmäktige. För tryggande av ett lämpligt val har beredningen ansett denna ordning vara att föredraga framför den nu gällande, enligt vilken valet förrättas å kommunalstämma eller allmän rådstuga.

Åklagare.

Enligt förslaget äro de allmänna åklagarna indelade i tre grupper, justitiekanslern såsom chef för åklagarväsendet och under honom landsfogdar och distriktsåklagare, till vilken sisenämnda grupp hänföras landsfiskaler och stadsfiskaler samt polismän med åtalsrätt. För Stockholm träder i stället för landsfogden förste stadsfiskalen. Allmän åklagare är vid underrätt distriktsåklagare eller landsfogde, vid hovrätt justitiekanslern i mål, som upptages omedelbart av hovrätt, och i annat mål landsfogde eller distriktsåklagare samt vid högsta domstolen i regel justitiekanslern.

Beredningen framhåller, att den omorganisation av landsfogdetjänsterna, som ägt rum sedan riksdagen 1931 uttalade sig angående huvudgrunderna för rättegångsreformen, torde i sina grundprinciper väl ägna sig för dessa åklagares uppgifter i en ny rättegångsordning. Beträffande organisationen av underåklagarna har beredningen under hänvisning till pågående utredning ansett sig icke i detta sammanhang böra ingå därpå.

Enligt förslaget skall något ombyte å åklagarsidan i regel icke — såsom i propositionen förordats — äga rum vid fullföljd av brottmål till hovrätt. Denna grundsats om kontinuitet å åklagarsidan har ansetts böra tillämpas även i fråga om förundersökning och åtal. Beredningen framhåller, att olägenheterna av ett ombyte framträda starkast i fråga om de större och mera invecklade målen. Beträffande de mindre målen äro dessa olägenheter väl icke så stora, och till stöd för särskilda hovrättsåklagare i dessa mål kunna otvivelaktigt anföras vägande praktiska skäl. Då muntlig förhandling i mindre brottmål enligt förslaget icke föreskrivits som regel, torde emellertid enligt beredningens mening kunna antagas, att antalet inställelser å åklagarsidan ej blir alltför stort. I varje fall har beredningen icke ansett erforderligt att för de mål, varom nu är fråga, särskilda hovrättsåklagartjänster inrättas.

Beträffande den närmare fördelningen av uppgifterna mellan de olika åklagarna upptagas icke några bestämmelser i förslaget, utan denna fråga hänvisas till reglering i administrativ ordning. I de fall, då enligt förslaget talan må föras av såväl landsfogde som distriktsåklagare, bör, framhåller beredningen, uppenbarligen tillses, att de mera krävande uppgifterna tillkomma landsfogde. Var gränsen skall dragas mellan den enes och den andres åtalsbefogenhet beror på den kompetens som distriktsåklagarna komma att äga.

Advokater.

I förslaget har advokatväsendet underkastats rättslig reglering. Beredningen säger sig icke hysa någon tvekan om att advokatståndet bör, med hänsyn till sin betydelse för rättsskipningen, erhålla en offentligrättslig ställning. För de rättssökande är, yttrar beredningen, av stor vikt, att de i sina rättsliga angelägenheter kunna söka råd och hjälp hos personer, om vilka de kunna äga visshet, att de besitta härför nödiga kvalifikationer. Att också det allmännas intresse härigenom befrämjas ligger i öppen dag. Utan ansvarsmedvetna och kunniga ombud försvåras domstolarnas uppgift. Deras avgöranden komma ofta att vila på ett ofullständigt material, och rättsfrågorna erhålla ej den allsidiga belysning, som är påkallad för deras riktiga bedömande. Rättegångens koncentration och muntlighet ställa också större anspråk på ombuden med hänsyn till ett omsorgsfullt förberedande av partens talan och deras förmåga av klar och redig framställning. Den första och viktigaste förutsättningen för att det nu antydda syftet skall nås är, att advokat kåren organiseras som ett offentligrättsligt samfund och att benämningen advokat må användas allenast av den som tillhör denna sammanlutning. De grundläggande bestämmelserna om villkoren för inträde, om

advokats skyldigheter, om tillsyn över advokatväsendet och om disciplinära åtgärder mot advokat, som åsidosätter sin plikt, ha erhållit plats i rättsgångsbalken.

För att vinna inträde i samfundet skall sökanden finnas lämplig att utöva advokatverksamhet. Han skall ha gjort sig känd för redbarhet; med hänsyn till vikten av att advokaten intar en självständig ekonomisk ställning må ej till ledamot antagas den, som är i konkurstillstånd eller varit i konkurstillstånd och ej visat, att han är fri från borgenärernas krav. I fråga om teoretisk utbildning fordras, att han avlagt de kunskapsprov, som föreskrivas för lagfaren domare. Slutligen skall sökanden genom väl vitsordad praktisk tjänstgöring ha förvärvat sådan erfarenhet och kännedom om advokatens uppgifter, att han kan anses skickad att utöva advokatverksamhet. Tillsyn över advokatväsendet skall i första hand utövas av samfundets styrelse. Styrelsen har att vaka över att advokat i sin verksamhet nitiskt och redbart fullgör honom anförtrodda uppdrag och i allt iakttar god advokat-sed. Åsidosätter advokat sina plikter, åligger det styrelsen att ingripa mot den felande genom att tilldela honom erinran eller varning och i svårare fall genom att utesluta honom ur samfundet. De allmänna intressen, som äro förknippade med advokaternas verksamhet, äro av den vikt, att de ansetts böra äga en målsman utanför advokaternas egen krets. Denna uppgift har beredningen ansett lämpligen böra förenas med de åligganden, som redan nu tillkomma justitiekanslern i fråga om tillsyn över domstolväsendet. I förslaget stadgas därför, att justitiekanslern skall äga hos styrelsen påkalla åtgärd mot advokat, som åsidosätter sin plikt, samt att styrelsens beslut må av justitiekanslern överklagas hos högsta domstolen. Den, vars begäran om inträde avslagits eller som uteslutits ur samfundet, kan ock i högsta domstolen föra talan mot beslutet.

Genomförandet av förslaget i fråga om advokatorganisationen torde enligt beredningens mening kunna ske på det sätt, att den nuvarande sammanslutningen Sveriges advokatsamfund frivilligt beslutar de ändringar i sin organisation, som erfordras för att bringa den i överensstämmelse med lagens föreskrifter; de sålunda ändrade stadgarna böra fastställas av Kungl. Maj:t.

Förslaget uppställer som allmän regel, att part alltid äger att själv utföra sin talan inför alla domstolar, såväl högre som lägre. Å andra sidan äger part i tvistemål oavsett målets beskaffenhet samt i viss utsträckning även i brottmål rätt att låta sin talan föras genom ombud. Beträffande villkoren för att få användas som rättsgångsombud framhåller beredningen, att av en på beredningens föranstaltande verkställd statistisk undersökning, varav ett sammandrag fogats vid beredningens betänkande, framgår, att användningen av rättsbildade ombud under de sista årtiondena alltmera stegrats. Detta förhållande har enligt beredningens mening sin grund ej endast i en mera utbredd insikt hos de rättssökande om betydelsen av att rättsbildade ombud användas utan även i den ökade tillgången på sådana ombud. Beredningen anser dock, att, såsom utskottet antytt, vissa svårigheter skulle möta, om som allmänt krav uppställdes, att ombuden skulle vara rättsbildade. Till-

gången på advokater är störst i städerna, och ur denna synpunkt skulle införande av advokatmonopol i fråga om mål, som väckas vid rådhusrätt med tre lagfarna ledamöter, icke vara ägnat att inge betänkligheter. Beredningen har dock icke ansett sig böra föreslå en sådan partiell lösning av denna fråga. Den i propositionen, liksom tidigare av processkommissionen, förordade utvägen att begränsa fordran på rättslig utbildning till ombud i överrätt skulle, som utskottet framhållit, medföra vissa olägenheter, och beredningen har, med hänsyn till den ställning riksdagen på denna punkt intagit, icke ansett sig böra fullfölja densamma.

Det företräde, som förslaget bereder advokaterna, ligger i främsta rummet i ensamrätten till advokatnamnet. Beredningen framhåller, att genom denna ensamrätt kommer det förtroende, som varje enskild advokat lyckas förvärva sig, advokaterna samfällt till godo, och att de därigenom erhålla ett starkt intresse att vidmakthålla en god anda inom kåren och därifrån avlägsna olämpliga element. Advokat äger vidare att utan någon föregående prövning av domstol uppträda som rättegångsombud, medan i fråga om annan än advokat den domstol, där ombudet uppträder, har att undersöka, om ombudet med hänsyn till redbarhet, insikter och erfarenhet finnes lämplig. Ombud, som ej är advokat, kan, om han visar sig olämplig, av rätten förklaras obehörig som ombud ej endast i ett visst mål utan ock för viss tid eller tills vidare. Advokat kan väl av rätten avvisas som ombud i ett visst mål, men han är beträffande påföljder i övrigt underkastad ej domstolens utan advokatsamfundets disciplinära myndighet. Som offentlig försvarare i brottmål kan förordnas endast den som är advokat.

Grundsatser i fråga om förfarandet.

I fråga om förfarandet bygger förslaget på grundsatserna om rättegångens muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Dessa grundsatser skola tillämpas i alla instanser. Rättegångens muntlighet innebär, att processmaterialet skall vid den förhandling, som utgör grundval för domen, framläggas för domstolen i muntlig form. Det är å vad sålunda muntligt framlägges, som målets avgörande omedelbart skall grundas. För att detta skall kunna ske fordras, att förhandlingen kan slutföras vid ett enda rättegångstillfälle eller i varje fall vid rättegångstillfällena, som ligga varandra så nära i tiden, att domstolens uppfattning om vad som förekommit ännu är ogrumlad, då målet avgöres. Förhandlingens koncentration och omedelbarhet äro av särskild betydelse med hänsyn till bevisningen. I fråga om denna skall enligt förslaget tillämpas den fria bevisprövningen. Denna medför bl. a., att de nuvarande vittnesjäven bortfalla och att bevisvärde kan tilläggas parternas egna utsagor. Om parters och vittnens utsagor avgivas vid ett och samma rättegångstillfälle, har, framhåller beredningen, domstolen helt andra möjligheter att bedöma utsagornas tillförlitlighet; frestelsen för den som höres att avvika från sanningen motverkas av att han ställes inför utsikten, att utsagan omedelbart kommer att belysas av vad andra ha att meddela. Den på muntlig-

het, koncentration och omedelbarhet grundade förhandlingen skapar på detta sätt väsentligt större trygghet, att den fria bevisprövningen fyller sin uppgift. En förutsättning för bevisbedömningens tillförlitlighet är ock, att bevisningen om möjligt upptages omedelbart vid förhandlingen inför den domstol, som dömer i målet, och ej förebringas genom protokoll över bevisupptagning utom förhandlingen. Kravet på bevisningens omedelbarhet framträder särskilt starkt i fråga om bevismedel, där, såsom vid vittnesbeviset och partsförhöret, bevisvärdet är knutet vid själva den muntliga utsagan.

Beredningen framhåller, att förfarandets karaktär i hög grad inverkar på domarens ställning i processen. Att domaren bör intaga en objektiv och i förhållande till båda parterna fullt opartisk ställning, ligger i sakens natur. Under rättegången bör han avhålla sig från allt, som är ägnat att rubba tilltron till hans opartiskhet. Domarens uppfattning om hos vilken part rätten ligger skall komma till uttryck först efter avslutad förhandling, i domen. Denna självklara grundsats leder dock icke till att domaren tilldelas en passiv roll i rättegången. Ett av den muntliga processens största företräden framför den skriftliga är, att den lämnar domaren tillfälle till en verksam processledning. Han har i första hand att vaka över att i fråga om rättegångens förlopp lagens föreskrifter iakttagas och, om part eller annan handlar i strid däremot, tillämpa de påföljder, som äro stadgade. Han har särskilt att tillse, att principerna om förhandlingens muntlighet, koncentration och omedelbarhet förverkligas. För en lämplig anordning av förhandlingen kan han förordna, att skilda frågor eller delar av målet behandlas var för sig, och han har att tillse såväl att målet blir uttömmande behandlat som att däri ej indrages något, som saknar betydelse. Genom frågor till parterna har domaren att söka utreda dunkla punkter eller motsägelser i deras framställningar. Vad angår rättegångens materiella sida måste rättegångsordningen bygga på parternas egen verksamhet som den huvudsakliga. Denna grundsats gäller för såväl tvistemål som brottmål. Det grundläggande även för rättegången i brottmål är en förhandling mellan två parter, å ena sidan åklagaren eller målsäganden och å den andra den tilltalade. Straffprocessen bygger alltså i stort sett liksom civilprocessen på förhandlingsprincipen; den är ackusatorisk och ej, som i äldre tider, inkvisitorisk. Vad angår domarens ställning till processen föreligga dock vissa olikheter. I civilprocessen äger rätten icke döma över annat än vad parten i föreskriven ordning yrkat. Ej heller må i mål, där förlikning är tillåten, domen grundas å omständighet, som ej av part åberopats som grund för hans talan. Beträffande straffprocessen har denna regel sin motsvarighet i bestämmelsen, att domen ej må avse annan gärning än den, för vilken talan om ansvar i behörig ordning förts; rätten är däremot obunden av yrkande om brottets rättsliga rubricering eller tillämpligt lagrum liksom beträffande straff eller annan påföljd, som bör följa å gärningen.

Den för såväl tvistemål som brottmål gemensamma regeln, att det i första hand är parterna, som ha att sörja för utredning och bevisning, utesluter icke, att det även tillkommer rätten att föranstalta därom. Rätten har alltid att

inom de gränser, som lagen utstakar, verka för att den materiella grundvalen för domen blir tillförlitlig och fullständig. Beträffande sådana tvistemål, där förlikning är tillåten, är rättens befogenhet att införa bevisning begränsad, i det att rätten ej, utan yrkande av part, må höra vittne, som ej förut hörts på parts begäran, eller meddela föreläggande om företeende av skriftligt bevis. Med de dispositiva tvistemålen ha i detta hänseende enligt förslaget likställts de brottmål, i vilka talan om ansvar må föras endast av målsägande.

Bland de upplysningskällor, av vilka rätten alltid har befogenhet att begagna sig för utredningen, är parternas hörande den viktigaste. För att denna upplysningskälla skall komma till sin rätt, böra parterna vara personligen tillstädes. Förslaget innebär i förhållande till gällande rättstillämpning en väsentlig utvidgning av parts skyldighet att infinna sig personligen. Rätten kan, som enligt gällande rätt, av eget initiativ hålla syn och tillkalla sakkunnig.

Av den muntliga processen följer förhandlingens offentlighet. Denna grundsats har av ålder tillämpats vid underrätterna. I överrätterna är däremot för närvarande med hänsyn till förfarandets övervägande skriftliga karaktär offentligheten i regel utesluten. Då enligt förslaget även överrättsprocessen skall bli muntlig, följer härav, att även överrätternas förhandlingar i allmänhet bli offentliga.

Förfarandet i första instans.

Tvistemål.

I tvistemål inledes rättegången som nu genom ansökan om stämning å svaranden. Ansökan, som ställes till rätten, skall innehålla uppgift å de omständigheter, varå kändan grundar sin talan, och det yrkande han framställer. De skriftliga bevis, som kändan innehar, skola i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid ansökningen. Ansökan underkastas, så snart den inkommit, en förberedande granskning av rätten, som i detta fall är domför med häradshövdingen ensam eller, beträffande rådhusrätt, med en lagfaren ledamot. Ansökan kan omedelbart avvisas, om rätten finner uppenbart, att målet på grund av rättegångshinder ej kan upptagas till prövning. Är ansökan ofullständig, kan rätten förelägga kändan att komplettera den. Rätten utfärdar därefter stämning å svaranden att svara å käromålet.

Handläggningen av ett tvistemål är uppdelad å två olika stadier, förberedelsen och huvudförhandlingen. Förberedelsens syfte är i främsta rummet, att målet under denna skall så beredas, att det vid huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang. I första hand skola vid förberedelsen parternas ståndpunkter klarläggas; tillika skall bevisupptagningen vid huvudförhandlingen förberedas. Parterna ha var å sin sida att uppgiva den bevisning de ämna förebriaga och vad de vilja styrka med varje särskilt bevismedel. Erfordras för att bevisningen skall vara på en gång tillgänglig vid huvudförhandlingen, att yttrande inhämtas av sakkunnig, skriftligt bevis företes,

föremål tillhandahålles för syn eller besiktning eller annan förberedande åtgärd vidtages, skall rätten meddela beslut därom under förberedelsen. Part, som vill att sådan åtgärd vidtages, skall så snart ske kan göra framställning därom hos rätten.

För säkerställande av den rätt, som käranden gör gällande i målet, kunna vissa provisoriska åtgärder vidtagas redan under förberedelsen. Sålunda kan, då talan avser fordran, kvarstad läggas å gäldenärens lösa egendom eller skingringsförbud meddelas å lös eller fast egendom; är fara, att gäldenären begiver sig från riket, kan reseförbud meddelas. I rättegång om bättre rätt till lös eller fast egendom kan rätten förordna om kvarstad eller skingringsförbud. Om domstols befogenhet i nu antydda fall saknas för närvarande bestämmelser i lag. Även om domstolarna ansett sådan befogenhet i viss utsträckning tillkomma dem, är dock, uttalar beredningen, allmänt erkänt, att en parts rätt ofta göres värdelös genom obehöriga förfoganden av motparten. Med hänsyn härtill har i förslaget upptagits en allmän bestämmelse om att, då det skäligen kan befaras, att motparten genom sitt förhållande söker hindra eller försvåra verkställande av den kommande domen eller väsentligt förringa dess värde för parten, rätten kan vid vite meddela motparten förbud att utöva viss verksamhet eller företaga viss handling ävensom, då det erfordras, vid vite förelägga honom att företaga viss handling t. ex. för underhåll av omtvistad egendom. Rätten kan även förordna om egendoms förvaltning av god man eller om annan åtgärd, som finnes erforderlig för säkerställande av partens rätt. Är det för parten av synnerlig vikt och länder det ej motparten till väsentligt förfång, kan ock före domen ske en provisorisk reglering av det mellan parterna omtvistade förhållandet.

Den allmänna regeln är, att ett mål, sedan förberedelsen slutförts, utsättes till huvudförhandling. Förberedelsens uppgift är begränsad till målets beredande till huvudförhandling, och någon ytterligare behandling av själva sakfrågan kan alltså icke äga rum under förberedelsen. Ej heller kan rörande denna fråga bevis upptagas i andra fall än då det av särskilda skäl är medgivet. Däremot kan ett avgörande av processuella frågor ske under förberedelsen, såsom måls avvisande på grund av rättegångshinder, föreläggande för part eller annan att förete skriftlig handling eller föremål; för prövning av dylik fråga kan ock bevisning upptagas vid förberedelsen. I vissa särskilt angivna fall kan ett avgörande av själva saken ske; detta avgörande grundar sig emellertid då icke å någon materiell prövning i egentlig mening. De nu åsyftade fallen äro treskodom, stadfästelse av förlikning samt dom i anledning av talan, som medgivits eller återkallats.

Förberedelsen skall vara muntlig. Rätten kan dock förordna om skriftlig förberedelse, om parts inställelse skulle medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet eller skriftlig förberedelse med hänsyn till målets beskaffenhet eljest skulle finnas lämpligare.

Vid muntlig förberedelse kallas parterna till förhandling, den s. k. första inställelsen. Allt efter målets beskaffenhet föreläggas parterna härvid på

följder av olika slag. I mål, vari förlikning är tillåten, är påföljden av parts utevaro, att tredsakodum kan meddelas mot den uteblivne. Om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas, skall part åläggas att infinna sig personligen. Härvid utsättes vite. Förhandlingen skall vara muntlig; svaranden må dock som svaromål vid första inställelsen åberopa av honom ingiven skrift. Uppskov med förhandlingen kan äga rum, dock ej längre än oundgängligen påkallas. Rätten äger förordna, att förberedelsen skall fortsättas genom skriftväxling.

Vid den skriftliga förberedelsen utsättes viss tid för svaranden att avgiva skriftligt svaromål. Någon påföljd för svaranden förekommer i detta fall icke. Inkommer han ej med svaromål, skall rätten genast övergå till muntlig förberedelse för att, om han uteblir från denna, kunna meddela tredsakodum mot honom. Mellan parterna kan skriftväxlingen fortgå medelst nya skrifter, varvid rätten äger att föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig.

Sedan förberedelsen avslutats, utsättes huvudförhandling. Angående tiden för denna gäller den allmänna regeln, att part eller annan, som skall infinna sig, skall erhålla skäligt rådrom. Utsättes huvudförhandling att hållas senare än fyra veckor efter förberedelsens slut, skall rätten göra anmälan därom till hovrätten med uppgift om anledningen till uppskovet. Huvudförhandling kan ock under vissa förutsättningar hållas i omedelbart samband med förberedelsen.

Huvudförhandlingens uppgift är att bilda grundval för domen. Vid huvudförhandlingen skall allt det processmaterial, som må läggas till grund för domen, förebringas: parternas yrkanden, invändningar och medgivanden, deras utveckling av sin talan i rättsligt och faktiskt hänseende samt bevisningen. Vad som förekommit vid förberedelsen ingår icke utan vidare i processmaterialet. Detta innebär emellertid icke, att materialet från förberedelsen är utan betydelse för huvudförhandlingen. Vål får som regel protokollet eller parternas skrifter vid förberedelsen icke uppläsa vid huvudförhandlingen, men part äger vid huvudförhandlingen, om anledning därtill förekommer, åberopa ett av motparten gjort medgivande eller ett erkännande av en omständighet, som är av betydelse i målet. Om parts utsaga avviker från hans utsaga vid förberedelsen eller han underlåter att yttra sig vid huvudförhandlingen eller eljest särskilda skäl förekomma, må vad parten anfört under förberedelsen uppläsa.

Förhandlingen skall vara muntlig. Vad angår själva partsförhandlingen innefattas häri, att part icke får åberopa eller uppläsa skriftlig inlaga eller annat skriftligt anförande; dock må yrkanden uppläsa ur skrift. Att part vid utförande av sin talan får använda sig av minnesanteckningar, ligger i öppen dag.

Vid huvudförhandlingen skall part sanningsenligt redogöra för de omständigheter, som han åberopar, och uttala sig om de av motparten anförda omständigheterna samt besvara framställda frågor. För att denna partens sanningsplikt skall bliva av verklig betydelse är i regel av vikt, att parterna

äro personligen tillstådes. Part skall föreläggas att infinna sig personligen, om ej hans närvaro kan antagas sakna betydelse för utredningen. Parts underlåtenhet att efter rättens föreläggande infinna sig eller att eljest fullgöra vad rätten förelagt honom till utredning i målet eller att besvara framställd fråga kan läggas honom till last i bevishänseende.

För att huvudförhandlingen skall kunna slutföras vid ett och samma rättegångstillfälle böra alla, som skola höras i målet, då vara tillstådes. Med hänsyn härtill måste parts eller annans underlåtenhet att inställa sig vara förenad med en allvarlig påföljd. För part är påföljden i dispositiva tvistemål, liksom vid förberedelsen, i allmänhet treskodom; skall han infinna sig personligen, förelägges vite. Part, som uteblir från rätten eller ej iakttager rättens föreläggande att infinna sig personligen, ådrager sig skyldighet att ersätta motparten den kostnad, som därigenom uppkommit för honom. Vittne eller sakkunnig, som kallats men uteblir, dömes till böter, högst 300 kronor; han kan dessutom ådraga sig ersättningsskyldighet. Rätten äger förordna, att vittne skall hämtas till rätten. Har vittne eller sakkunnig uteblivit, kan föreläggande meddelas honom vid vite att komma tillstådes vid senare rättegångstillfälle. Finner någon, som kallats att infinna sig, att han icke kan hörsamma kallelsen, skall han omedelbart göra anmälan därom hos rätten.

Då målet påropas till huvudförhandling, har rätten att undersöka, om något hinder föreligger för att huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang. Infinner sig part ej personligen, ehuru föreläggande därom meddelats, utan allenast genom ombud eller uteblir vittne eller sakkunnig, har rätten att med hänsyn till föreliggande omständigheter pröva, om hans närvaro erfordras för utredningen; partens personliga närvaro utgör ej någon nödvändig förutsättning för målets behandling. En annan omständighet, som kan utgöra hinder för målets slutförande i ett sammanhang, är att part vill anföra nytt viktigt skäl eller åberopa ny bevisning och motparten finnes vara i behov av anstånd t. ex. för förebringande å sin sida av bevisning. Kan det antagas, att partens förfarande skett i syfte att förhala rättegången eller överrumpla motparten, kan vad parten sålunda anför eller åberopar lämnas utan avseende. Även om sålunda en part icke i allmänhet utestänges från att vid huvudförhandlingen åberopa nya omständigheter och bevis, inträder skyldighet för parten, om hans förfarande skett av vårdslöshet eller försummelse, att ersätta motparten den kostnad, som därigenom vållats.

Om rätten vid sin undersökning finner, att på grund av någons utevaro eller av annan anledning hinder möter för målets företagande till slutlig handläggning, äger rätten att inställa huvudförhandlingen och utsätta den till annan dag. Rätten har samtidigt att meddela nya förelägganden om parter och andras inställelser å den sålunda utsatta dagen. Emellertid kan det inträffa, att svårighet möter för någon, som är tillstådes vid rätten, att infinna sig ånyo å den bestämda tiden. Kan det antagas, att part, vittne eller sakkunnig, som kommit tillstådes, icke kan utan oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet infinna sig vid senare rättegångstillfälle, må rätten höra honom. Är av synnerlig vikt för utredningen, att samtidigt även annan be-

visning upptages eller annan handläggning sker, äger rätten föranstalta därom. Bevis, som sålunda upptagits, kan vid den huvudförhandling, som senare hålles, åberopas enligt reglerna om bevisupptagning utom huvudförhandlingen.

Ehuru hinder finnes föreligga för målets slutliga handläggning, kan rätten under vissa förutsättningar upptaga målet till huvudförhandling. Dessa förutsättningar äro, att det kan antagas, att målet kan återupptagas till slutlig handläggning inom två veckor efter den första förhandlingens slut och att vid målets senare handläggning ej annan domare har säte i rätten. Dessutom fordras, att uppdelning av förhandlingen finnes kunna ske utan olägenhet för utredningen. En sådan olägenhet kan vara, att bevis och motbevis rörande samma omständighet icke lämpligen böra upptagas vid skilda rättegångstillfällen.

Även om huvudförhandlingen påbörjats i tanke att målet då skall slutbehandlas, kunna under själva förhandlingen förekomma omständigheter, som lägga hinder i vägen härför. En utväg vore visserligen, framhåller beredningen, att rätten lämnade sådana omständigheter utan beaktande och på det redan föreliggande materialet avgjorde målet. Denna lösning skulle emellertid innebära den faran, att rättens avgörande icke överensstämde med det materiellt riktiga. Väl bör rätten icke för utredning rörande omständigheter, som icke äro av avgörande betydelse för målet, lämna parterna tillfälle till uppskov; man skulle då lätt återkomma till det tidigare uppskovssystemet. Åberopas emellertid under handläggningen nya viktiga skäl och bevis eller yppas därunder annat förhållande, som gör ett uppskov oundgängligt, är saken annorlunda. En sådan situation skall enligt förslaget bedömas enligt väsentligen samma regler som gälla i fråga om hinder för huvudförhandlingen. Det ena alternativet är, att helt ny huvudförhandling hålles, varvid den tidigare förhandlingen endast har betydelse som bevisupptagning utom huvudförhandlingen, och det andra, att förhandlingen fortsättes vid ett senare rättegångstillfälle. Även i detta fall kan en fortsatt förhandling endast äga rum för den händelse, att målet återupptages till slutlig handläggning inom två veckor efter den första förhandlingens slut och tillika rättens sammansättning är oförändrad.

Såsom framgår av det anförda föreligga vid uppskov två olika utvägar, fortsatt huvudförhandling och ny huvudförhandling. Den fortsatta huvudförhandlingen utgör, som namnet anger, en omedelbar fortsättning av den tidigare förhandlingen, och processmaterialet från båda förhandlingarna utgör i detta fall grundval för domen. Vid ny huvudförhandling skall målet företagas till fullständig handläggning och domen får grundas endast å vad vid denna nya förhandling förekommit. Har bevis upptagits vid den tidigare förhandlingen, skall beviset upptagas ånyo, om ej sådant upptagande finnes sakna betydelse i målet eller medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet. Då bevis ej upptages ånyo, skall beviset förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

Efter huvudförhandlingens slutförande har rätten att besluta dom i målet.

En följd av omedelbarhetsprincipen är, att domen bör meddelas i så nära tidssammanhang som möjligt med huvudförhandlingen. Enligt förslaget skall samma dag som huvudförhandlingen avslutas eller sist nästa helgfria dag överläggning hållas. Om möjligt skall ock då domen beslutas och avkunnas. Erfordras på grund av målets beskaffenhet rådrum för domens beslutande eller avfattande, kan rätten besluta anstånd; domen skall dock, om ej synnerligt hinder möter, skriftligen avfattas och meddelas inom två veckor. Meddelas ej domen inom denna tid, skall anmälan därom göras hos hovrätten och därvid uppgivas anledningen till uppskovet. Då dom meddelas i omedelbart samband med huvudförhandlingen, skall domen alltid avkunnas muntligen. Meddelas ej domen vid huvudförhandlingen, kan den avkunnas vid annat rättens sammanträde. För detta fall är emellertid muntligt avkunnande ej ovillkorligt; domen kan ock meddelas genom att hållas tillgänglig å rättens kansli. Vid huvudförhandlingen skall alltid underrättelse lämnas om tiden och sättet för domens meddelande.

Avgörande av ett mål sker — även om däri förekomma flera yrkanden eller flera frågor — i regel i ett sammanhang och genom samma dom. Förslaget medger emellertid under vissa förutsättningar skilda avgöranden. Handläggas i ett mål t. ex. flera i fråga om grunden fristående yrkanden, kunna dessa olika delar av målet utan olägenhet särskiljas, och det kan vara av betydelse särskilt för kâränden att de avgöras var för sig. Föres i samma mål talan, huruvida ett rättsförhållande består eller icke består, en s. k. fastställesetalan, och tillika talan, vars prövning beror därav, kan särskild dom givas över fastställesetalan. Ett i viss mån likartat fall föreligger, då vid en talan om fullgörelse såväl skyldigheten att fullgöra som fullgörelsens storlek äro mellan parterna stridiga. Beredningen framhåller, att det för kâränden ofta är av stort intresse att först erhålla ett avgörande i fråga om skyldigheten, innan han föranstaltar om en omfattande och kanske dyrbar utredning angående fullgörelsens storlek. Ur processuell synpunkt kan ett avgörande av målet genom skilda domar medföra avsevärda fördelar. Särskild huvudförhandling kan utsättas att äga rum rörande den del av målet eller den fråga, som skall avgöras för sig. Uppskov kan härigenom undvikas och kraven på förhandlingens koncentration och omedelbarhet lättare tillgodoses.

Brottmål.

Förfarandet i brottmål har enligt förslaget ordnats efter samma allmänna grundsatser som förfarandet i tvistemål. Vissa med hänsyn till straffprocessens särskilda natur påkallade avvikelser ha dock gjorts. De rättsförhållanden, som i civilprocessen bliva föremål för behandling, äro med vissa undantag, som särskilt röra familjerätten, underkastade parternas avtalsfrihet; de rättsregler, som avse samhällets reaktion mot brott, äro däremot i regel tvingande. Denna skillnad har i flera hänseenden återverkan å förfarandet.

Parterna i ett brottmål äro å ena sidan åklagaren eller målsäganden och å den andra sidan den tilltalade. Vissa i lagen angivna brott kunna åtalas endast av målsägande, andra höra först efter angivelse av målsägande under

allmänt åtal, medan övriga brott omedelbart äro föremål för allmänt åtal. Enligt gällande rätt äga såväl åklagare som målsägande rätt att tala å brott, som hör under allmänt åtal. Med hänsyn till de större garantier, som vid en av åklagaren väckt talan måste anses föreligga i fråga om utredningens fullständighet och åtalets utveckling, har beredningen ansett, att åtalsrätten i fråga om brott, som omedelbart eller efter angivelse höra under allmänt åtal, i första hand bör tillkomma åklagaren och målsägandens åtalsbefogenhet begränsas till sådana fall, då åklagaren beslutat att ej väcka åtal eller nedlagt av honom väckt åtal. Den subsidiära åtalsrätt, som sålunda skulle tillkomma målsäganden, får sin betydelse främst som kontroll å åklagarnas verksamhet.

Allmän åklagare är enligt gällande rätt skyldig att åtala brott, som hör under allmänt åtal, om mot den misstänkte föreligga sådana skäl, att de kunna antagas leda till hans fällande, och åklagaren äger alltså icke att avstå från åtal på den grund, att vissa lämplighetsskäl, såsom den tilltalades ungdom eller personliga förhållanden, tala däremot. Beredningen har i sitt förslag bibehållit den s. k. legalitetsprincipen. Det åligger åklagaren som tjänsteplikt att åtala, då tillräckliga skäl föreligga, att den misstänkte är skyldig till brottet. I denna huvudregel föreslår emellertid beredningen viss jämkning i fråga om ringare brott. Eftergift av åtal kan enligt förslaget ifrågakomma dels vid bötesbrott, om det är uppenbart, att den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt, och dels i visst fall vid sammanträffande av brott, då en lagföring för något av brotten skulle ur straffsynpunkt vara utan nämnvärd betydelse. Enligt förslaget kan i vissa fall ett av åklagaren meddelat strafföreläggande träda i stället för åtal.

Innan allmänt åtal anställes, skall i regel förundersökning äga rum. Denna överensstämmer till sitt ändamål i viss mån med förberedelsen i tvistemål. Målet skall vid förundersökningen så beredas, att bevisningen kan vid huvudförhandlingen förebringas i ett sammanhang. För förundersökningen tillkommer emellertid ytterligare en viktig uppgift. Under det att vid förberedelsen i regel icke upptages någon utredning angående själva saken, skall vid förundersökningen utredas, vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl föreligga för åtal mot honom. Förundersökningen utgör alltså den materiella grundvalen för åklagarens åtalsbeslut.

Enligt förslaget skall förundersökningen i regel inledas av polismyndighet och stå under dennas ledning så länge ett mera förberedande spanings- och efterforskningsarbete äger rum och innan misstanke för brottet kan riktas mot någon viss person. Om förundersökningen inletts av polismyndighet, skall åklagaren så snart han finner det påkallat och senast då någon skäligen kan misstänkas för brottet övertaga ledningen av undersökningen. Som representant för det allmänna har han att tillse, att undersökningen sker på ett objektivt och opartiskt sätt. Ej blott de omständigheter, som tala mot den misstänkte, utan även sådana, som äro gynnsamma för honom, skola beaktas. Bevis, som äro att tillgå, skola tillvaratagas, även om de äro till den misstänktes förmån. Är den misstänkte anhållen eller häktad, har den

misstänkte, om han begär det, rätt att erhålla offentlig försvarare. Även i andra fall kan offentlig försvarare förordnas, om på grund av sakens beskaffenhet eller eljest den misstänktes rätt icke finnes kunna utan biträde tillvaratagas. Förordnande av offentlig försvarare ankommer på rätten. Härtill skall förordnas lämplig advokat, företrädesvis någon som vid rätten brukas som rättegångsombud. Hinder föreligger icke, att den misstänkte själv utser försvarare.

Ett viktigt led i förundersökningen utgöra förhören med den misstänkte och andra, som antagas kunna lämna upplysningar av betydelse för utredningen. I förslaget har en viss befogenhet tillagts undersökningsledaren att låta hämta person till dylikt förhör. Hämningsrätt föreligger dock i regel endast sedan kallelse ej hörsammats och ej i något fall beträffande den som har sin bostad eller uppehåller sig å större väglängd än 15 kilometer från den plats, där förhöret skall hållas. För förhör å annan ort kan undersökningsledaren anlita biträde av polismyndighet å den orten. Vid förhör må ej i syfte att framkalla bekännelse eller uttalande i viss riktning användas medvetet oriktiga uppgifter, snärjande frågor, löften eller förespeglningar om särskilda förmåner, hot, tvång, uttrötning eller andra otillbörliga åtgärder. Den som höres må icke förmenas att intaga sedvanliga måltider eller åtnjuta nödig vila. Vid förhör skall såvitt möjligt närvara ett av undersökningsledaren anmodat trovärdigt vittne. Undersökningsledaren har att bestämma, om även annan må övervara förhör. Då förundersökningen fortskridit så långt, att någon skäligen kan misstänkas för brottet, skall han, då han höres, underrättas om misstanken. Åklagaren är skyldig att, så snart det kan ske utan men för utredningen och i varje fall innan åtal beslutas, lämna den misstänkte och hans försvarare tillfälle att taga kännedom om vad vid undersökningen förekommit samt att ange den utredning, som de å sin sida anse önskvärd. Begäran därom skall av åklagaren efterkommas, om det kan antagas att utredningen är av betydelse. Vid förhör, som hålles på den misstänktes begäran, äger den misstänkte och hans försvarare alltid vara tillstädes. Även vid annat förhör må, om det kan ske utan men för utredningen, försvarare vara tillstädes. Är den misstänkte anhållen eller häktad, må hans försvarare ej förvägras att sammanträffa med honom.

Ett ingripande från rättens sida under förundersökningen kan äga rum på framställning av såväl undersökningsledaren som den misstänkte. Den förre äger hos rätten begära förordnande av sakkunnig samt föreläggande för annan att förete skriftlig handling eller tillhandahålla föremål för besiktning. Finnes för utredningen erforderligt, att redan under förundersökningen någon höres som vittne, kan vittnesförhör med honom äga rum inför rätten. Undersökningsledaren eller den misstänkte äger ock hos rätten göra framställning om upptagande av bevis, då fara föreligger, att beviset före huvudförhandlingen går förlorat eller då endast med svårighet kan föras. Till säkerställande av en objektiv utredning av de omständigheter, som äga samband med åtalsfrågan, upptages i förslaget bestämmelse om att, då undersökningsledaren avlagit den misstänktes begäran om förebringande av

viss utredning, denne äger göra anmälan därom hos rätten. Sådan anmälan kan ock ske, om den misstänkte eljest förmenar, att vid förundersökningen ej rätteligen förfarits. Rätten kan i anledning av anmälan hålla förhör med den misstänkte eller annan och, om anmälan finnes befogad, vidtaga den åtgärd, som erfordras för rättelse.

Förundersökningen avslutas med att undersökningsledaren meddelar beslut, huruvida åtal skall anställas eller icke.

Förundersökning äger icke rum vid enskilt åtal och detta oberoende av om åtalet avser ett målsägandebrott i egentlig mening, d. v. s. ett brott, som endast målsägande må åtala, eller ett brott under allmänt åtal, där målsägandens åtalsrätt enligt förslaget är subsidiär. Det ankommer alltså i detta fall på målsäganden att själv draga försorg om den utredning, som han anser erforderlig för väckande av åtal. För det beredande av målet, som bör föregå huvudförhandlingen, gälla i allt väsentligt samma regler som för förberedelse i tvistemål.

I förslaget ha de straffprocessuella tvångsmedlen underkastats ingående reglering. De i förslaget upptagna tvångsmedel, som innebära frihetsförlust, äro anhållande och häktning. Beslut om anhållande meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren. Häktningsrätt tillkommer enligt förslaget allenast domstol. Med hänsyn till såväl den enskildes rättssäkerhet som beskaffenheten av prövningen — i många fall innebär denna ett diskretionärt avgående mellan olika intressen — har beredningen ansett denna ordning vara att föredraga framför den nu gällande. Däremot har av praktiska skäl och då det alltid är domstol, som har att besluta häktning, tiden för anhållandet ansetts kunna i vissa fall något utsträckas. För den misstänkte kan det ofta vara av betydelse, att han, sedan åklagaren beslutat göra framställning om häktning, erhåller rådrum för beredande av sitt försvar. Senast å femte dagen efter anhållandet skall anhållningsmyndigheten till rätten avlåta framställning om den misstänktes häktning; i annat fall skall han omedelbart frigivas. Sedan framställningen inkommit, skall rätten så snart ske kan och, om synnerligt hinder ej möter, senast å fjärde dagen därefter hålla förhandling i häktningsfrågan. Har åtal redan väckts eller väckes samtidigt åtal för brottet, kan dock med förhandlingen anstå till huvudförhandlingen, om denna hålles inom en vecka därefter. Vid häktningsförhandling är rätten domför med en lagfaren domare. Vid förhandlingen skola den som yrkat häktning och den anhållne vara tillstädes. Uppskov med förhandlingen får ej äga rum, med mindre synnerliga skäl förekomma därtill och, om den misstänkte ej begär längre uppskov, ej utöver fyra dagar. Prövningen sker på grundval av förhandlingen och vad som förekommit vid förundersökningen. Därutöver må utredning ej förebringas, såvida ej särskilda skäl äro därtill. Beslutas häktning, innebär detta icke som enligt gällande rätt, att åtal därmed inletts. I allmänhet torde häktning ske under förundersökningen och alltså innan åtalsbeslut ännu föreligger. I detta fall skall rätten i samband med häktningsbeslutet utsätta den tid, inom vilken åtal skall väckas. Överstiger den utsatta tiden två veckor, skall rätten, så länge den misstänkte är häktad

och till dess åtal väckts, med högst två veckors mellanrum ånyo hålla förhandling. Rätten skall därvid tillse, att utredningen bedrives så skyndsamt som möjligt. Är det uppenbart, att förhandling inom den angivna tiden skulle vara utan betydelse, kan dock rätten besluta längre tids mellanrum. Efter åtalets väckande äger rätten liksom nu att av eget initiativ upptaga fråga om den tilltalades häktande.

De i förslaget upptagna häktningsgrunderna överensstämman i huvudsak med gällande rätt. Häktning kan förekomma till förebyggande av fara för att den misstänkte avviker eller annorledes undandrager sig lagföring eller straff eller för att han undanröjer bevis. Därutöver har i förslaget såsom häktningsgrund införts, att anledning förekommer, att den misstänkte fortsätter sin brottsliga verksamhet.

I överensstämmelse med gällande rätt kan häktning i regel icke förekomma annat än då frihetsstraff kan följa å brottet. Häktning föreskrives ej i något fall ovillkorligt. Kan å brottet ej följa lindrigare straff än straffarbete i två år, skall dock häktning ske, om det ej är uppenbart, att anledning därtill saknas. Beträffande person, som har stadig hemvist inom riket, föreligger, om å brottet icke kan följa svårare straff än fängelse, den begränsning av häktningsrätten, att fara för hans avvikande icke skall anses föreligga, med mindre han gjort förberedelse eller försök därtill. I visst fall kan enligt gällande rätt häktning ske även vid brott, varå allenast böter kunna följa, nämligen då den misstänkte är okänd och undandrager sig att uppgiva namn och hemvist eller anledning förekommer, att hans uppgift därom är osann. Enligt förslaget har häktningsrätten vid bötesbrott utvidgats att avse även det fall, att den misstänkte saknar hemvist inom riket och det skäligen kan befaras, att han genom att begiva sig från riket undandrager sig lagföring eller straff. Bestämmelsen har betydelse för beivrande av brott, begångna av utlänningar, som mera tillfälligt uppehålla sig här i riket.

I vissa fall kan enligt förslaget reseförbud träda i stället för häktning. Föreligger mot den misstänkte icke annan anledning till häktning än fara att han avviker eller annorledes undandrager sig lagföring eller straff, kan förbud meddelas honom att utan tillstånd lämna honom anvisad vistelseort. Oberoende av brottets beskaffenhet kan reseförbud meddelas, om skäligen kan befaras, att den misstänkte genom att begiva sig från riket undandrager sig lagföring eller straff eller gäldande av skadestånd eller annan ersättning till målsägande. Reseförbud meddelas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Har reseförbud meddelats av annan än rätten, äger den misstänkte begära rättens prövning av förbudet.

Till säkerställande av det allmännas anspråk på böter eller annan ersättning eller målsägandes fordran på skadestånd och dylikt kan enligt förslaget rätten förordna om kvarstad eller skingringsförbud å egendom, tillhörig den misstänkte. I avbidan på rättens beslut må undersökningsledaren eller åklagaren och i vissa fall även polisman taga lös egendom i förvar. Frågan härom skall dock inom viss kort tid hänskjutas till rättens prövning.

De i förslaget upptagna bestämmelserna om beslag och om husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning innehålla icke någon mera väsentlig principiell avvikelse från den härutinnan gällande lagstiftningen. Beslut om dessa tvångsmedels användning fattas i regel av åklagaren, undersökningsledaren eller polismyndighet och i vissa fall av polisman. Den som drabbas av åtgärden står i allmänhet öppet att påkalla rättens prövning. Sedan åtal väckts, kan ock rätten själmant upptaga fråga därom.

Allmänt åtal inledes enligt förslaget i regel genom stämning å den som skall tilltalas. Ansökan om stämning skall göras hos rätten; rätten äger dock i den omfattning, som finnes lämplig, uppdraga åt åklagaren att själv utfärda stämning. I olikhet med gällande rätt erfordras stämning även då den tilltalade själv är tillstädes vid rätten eller är häktad. Utan stämning kan enligt förslaget väckas åtal för rättegångsförseelse ävensom under vissa förutsättningar för brott, som någon begår inför rätten vid dess sammanträde.

I stämmningsansökan skall åklagaren bl. a. uppgiva den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande, samt det eller de lagrum, som äro tillämpliga. Åklagarens uppgift om gärningen är av särskild betydelse. Rättens prövning må nämligen ej avse annan gärning än den, för vilken ansvar av åklagaren yrkats. Däremot är, såsom förut framhållits, rätten ej bunden av åklagarens yrkande beträffande brottets rättsliga beteckning eller tillämpligt lagrum. Ansökan skall vidare innehålla uppgift å de bevis åklagaren vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Utfärdas stämning av åklagaren, skola motsvarande uppgifter intagas i stämningen. Har förundersökning ägt rum, skall åklagaren tillställa rätten utskrift av undersökningsprotokollet med de skriftliga handlingar och föremål, som åklagaren ämnar åberopa som bevis.

I regel innefattar stämningen allenast ett föreläggande för den tilltalade att svara i målet jämte en anmodan att muntligen eller skriftligen hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Kan på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet antagas, att uppgift om bevis ej erfordras, äger rätten att omedelbart i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandling. Före huvudförhandlingen har rätten att vidtaga sådana förberedande åtgärder som inhämtande av yttrande av sakkunnig, meddelande av föreläggande om företeende av skriftlig handling eller föremål och upptagande av bevis utom huvudförhandlingen. Huvudförhandlingen skall hållas så snart ske kan och, om den tilltalade är anhållen eller häktad, i regel inom en vecka från den dag, då åtalet väcktes.

Vid huvudförhandlingen skall den tilltalade infinna sig personligen, om straffarbete kan följa å brottet och i annat mål, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Föreläggande härom skall med-

delas honom vid vite; rätten kan ock under vissa förutsättningar förordna om hans hämtning. Är han anhållen eller häktad, förordnar rätten om hans inställande. Om målsägandens hörande erfordras, kan vite föreläggas honom.

Liksom vid huvudförhandling i tvistemål har rätten, då målet påropas, att undersöka, huruvida hinder möter mot målets företagande till slutlig handläggning. Beträffande huvudförhandlingens inställande samt fortsatt och ny huvudförhandling gälla i stort sett samma regler som för tvistemålsens del. Vad angår den tilltalades utevaro eller underlåtenhet att trots föreläggande infinna sig personligen utgör detta förhållande i olikhet med vad som gäller i tvistemål i regel hinder för huvudförhandlingen. Under vissa förutsättningar kan dock målet avgöras det oaktat. Dessa förutsättningar äro, att saken finnes kunna nöjaktigt utredas samt tillika att å brottet icke kan följa svårare straff än fängelse eller anledning förekommer, att den tilltalade avvikit. Den dom, som sålunda meddelas mot den tilltalade, är icke en tredsdom i teknisk mening utan ett avgörande efter materiell prövning. Vid huvudförhandlingen skall alltid åklagaren vara närvarande och, om offentlig försvarare förordnats, denne. Uteblir den sistnämnde, kan dock rätten förordna annan att försvara den tilltalade.

Förhandlingen inledes med att åklagaren framställer sitt yrkande, varefter den tilltalade uppmanas att angiva, huruvida han erkänner eller förnekar gärningen. Den tilltalades erkännande medför visserligen icke, såsom i dispositiva tvistemål, den verkan, att den erkända omständigheten skall anses bevisad, och fritager ej heller åklagaren från skyldigheten att vidare utveckla åtalet, men det är uppenbart, att erkännandet är av betydelse med hänsyn till åtalets utveckling och bevisföringen. Sedan åklagaren utvecklat åtalet, höres målsäganden. Den tilltalade skall därefter uppmanas att i ett sammanhang redogöra för saken och därvid yttra sig över vad åklagaren och målsäganden anfört. Någon skyldighet för den tilltalade att yttra sig föreligger icke. Hans vägran att yttra sig kan emellertid, om ock ej i lika hög grad som i tvistemål, läggas honom till last vid bevisprövningen. Med rättens tillstånd kunna åklagaren och målsäganden ställa frågor till honom; frågor må ock ställas av försvararen. Sedan målsäganden och den tilltalade hörts, skall bevisningen förebringas.

I likhet med vad i propositionen och av riksdagen uttalats intar förslaget den ståndpunkten, att protokollen från förundersökningen icke må läggas till grund för huvudförhandlingen. Enligt förslaget må vid förhör med målsägande eller den tilltalade eller med vittne skriftlig uppteckning av vad han anfört tidigare inför rätten eller inför åklagare eller polismyndighet icke uppläsa i annat fall än då hans utsaga vid förhöret avviker från den tidigare utsagan eller han vid förhöret underlåter att yttra sig.

Angående rättens överläggning och dom gälla i stort sett samma regler som i tvistemål. Den tid, inom vilken dom skall meddelas beträffande häktad, är dock i regel begränsad till en vecka; den får ej i något fall överstiga två veckor.

Enskilt åtal inledes liksom allmänt åtal genom stämning å den som skall tilltalas. Om målets beredande till huvudförhandling gälla i huvudsak samma regler som i tvistemål. För huvudförhandlingen äga bestämmelserna om huvudförhandling i brottmål tillämpning. Påföljd för målsägande, som uteblir från sammanträde för muntlig förberedelse eller från huvudförhandling, är, om den tilltalade yrkar det, att målsäganden förlorar sin rätt att tala å brottet. Har förklaring härom meddelats, äger dock målsäganden inom viss tid hos rätten göra ansökan om målets återupptagande.

För att ett brottmål skall anses föreligga är enligt förslaget en förutsättning, att talan föres om ansvar. Talan om skadestånd eller annat enskilt anspråk, som grundar sig å brott, är, om den väckes utan samband med åtal för brottet, att anse som tvistemål. Hinder föreligger icke, att det enskilda anspråket prövas i samband med åtalet, varvid målet i dess helhet behandlas som brottmål. När skäl föreligga därtill, kan dock rätten hänvisa det enskilda anspråket till handläggning i den för tvistemål stadgade ordningen. Beträffande brott, som hör under allmänt åtal, är enligt förslaget åklagaren på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan, om det kan ske utan olägenhet och hans anspråk ej finnes ogrundat. Stadgandet har till syfte att i de mål, där särskild utredning om målsägandens enskilda anspråk ej erfordras eller utan olägenhet kan åstadkommas i samband med åtalet, bespara målsäganden de kostnader, som utförande av självständig talan skulle medföra eventuellt genom anlitan-
ande av ombud. Då åklagaren sålunda för talan för målsäganden, sker det icke som ombud utan på grund av tjänsteplikt. Enligt förslaget må åklagare ej brukas som ombud.

Behandlingen av mindre mål.

Beredningen framhåller såsom en viktig fordran på en rättegångsordning, att den äger tillräcklig smidighet för att lämpa sig för behandlingen av såväl mera svårutredda eller eljest invecklade mål som ock mål, i vilka rättsskipningsuppgiften är av jämförelsevis enkel beskaffenhet. Då denna ofta mer eller mindre påverkas av de intressen, varom målet rör sig, kunde ifrågasättas att för vissa mindre mål inrätta ett särskilt s. k. bagatellförfarande. Uppenbart är dock, yttrar beredningen, att betänkligheter möta att mera allmänt eftergiva de rättsliga garantierna för prövningen allenast på den grund, att tvisteföremålet har ett relativt mindre värde eller målet rör allenast ett ringare brott; detta ger icke alltid ett riktigt uttryck åt den betydelse målet kan äga för parterna. Särskilt framträda dessa betänkligheter i fråga om förfarandet i första instans. Av denna anledning har beredningen — i överensstämmelse med den ståndpunkt, som intagits i 1931 års proposition och av riksdagen — icke ansett sig böra beträffande handläggningen i första instans göra någon allmän uppdelning av målen. Detta utesluter emellertid icke sådana förenklingar i det allmänna förfarandet, som med hänsyn till rättsskipningsuppgif-

tens natur i det särskilda fallet kunna visa sig ändamålsenliga. Enligt förslaget kan också, såsom framgår av det föregående, i viss mån en sådan anpassning ske.

Sålunda kan redan under förberedelsen i tvistemål vid någondera partens utevaro ett avgörande av målet ske genom tredskodom, liksom dom kan meddelas, då talan medgivits eller återkallats; detta gäller dispositiva tvistemål. Såsom under förberedelsen i allmänhet är härvid häradsrätt domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren ledamot. Även då parterna komma tillstådes, kan under vissa förutsättningar ett mål avgöras omedelbart i samband med förberedelsen. Förutsättningar äro, att antingen båda parterna samtycka till huvudförhandling omedelbart eller ock saken finnes uppenbar. Huvudförhandling äger då rum genast efter förberedelsens slut och inför samma domare, som handlagt förberedelsen. Genom denna anordning beredes tillfälle till ett snabbt och föga kostsamt avgörande av enklare mål liksom av mål, vari på grund av erkännande eller andra omständigheter någon ovisshet icke föreligger om utgången.

Även för behandlingen av mindre brottmål medger förslaget vissa lättnader i förfarandet. Då erkännande av den misstänkte föreligger, kan i vissa fall rättegång undvikas och i stället strafföreläggande komma till användning. Detta kan ske, om å brottet icke kan följa svårare straff än böter, dagsböter och normerade böter undantagna. Enligt beredningens mening torde kunna förväntas, att strafföreläggande kommer till stor användning vid de s. k. polismålen. Beträffande bötesmål i allmänhet erfordras enligt förslaget ej förundersökning, utan åtal kan ske omedelbart. Rätten kan ock, då åtal väckts, utsätta brottmål omedelbart till huvudförhandling utan föreläggande för den tilltalade att inkomma med bevisuppgift. I vissa fall utgör ej heller den tilltalades utevaro hinder för ett brottmåls avgörande. Kan å brottet icke följa svårare straff än fängelse, må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, målet ändock avgöras. Med dessa bestämmelser åsyftas särskilt sådana fall, då ett bestridande av gärningen från den tilltalades sida med hänsyn till vad tidigare förekommit kan anses uteslutet; uppskov skulle i dessa fall vålla såväl den tilltalade som det allmänna onödiga kostnader. Även domstolens sammansättning är vid behandling av mindre brottmål förenklad. Från gällande rätt har beredningen upptagit, att bötesmål kunna handläggas av häradsrätt med allenast tre i nämnden, och vid vissa rådhusrätter, som Konungen bestämmer, är rätten vid behandling av bötesmål domför med en lagfaren ledamot.

Bevisningen.

Såsom redan framhållits bygger förslaget på grundsatsen om fri bevisprövning. Rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit i målet, avgöra vad däri är bevisat. Som grund för domarens prövning kan alltså tjäna ej endast vad som förebringas genom de i lagen upptagna särskilda bevismedlen, vittnesbevis, partsförhör under sanningsförsäkran, skriftligt bevis, syn och sakkunnigbevis, utan överhuvud taget varje om-

ständighet, som är ägnad att påverka domarens övertygelse. Det nu sagda gäller även partens förhållande i rättegången. Undandrager han sig att enligt rättens beslut infinna sig vid rätten eller eljest fullgöra något i rättegången eller att besvara för utredningen framställd fråga, har rätten att med hänsyn till allt, som förekommit i målet, pröva bevisverkan av partens förhållande. Parts erkännande av viss omständighet gäller i dispositiva mål i allmänhet mot parten; i andra mål är erkännandets bevisvärde underkastat fri bevisprövning.

Bevisningen skall, såsom framgår av det föregående, i regel upptagas vid huvudförhandlingen. Då hinder skulle möta mot bevisets upptagande vid huvudförhandlingen eller detta skulle erbjuda svårighet, tillåtes dock bevisupptagning utom huvudförhandlingen vid samma rätt eller vid annan domstol. Är vittne eller sakkunnig, som skall höras muntligen, på grund av sjukdom, vistelse å avlägsen ort eller annan orsak ej i stånd att infinna sig vid huvudförhandlingen eller skulle hans inställelse vid denna medföra oskälig kostnad eller synnerlig olägenhet, kan han höras utom huvudförhandlingen. Skall part höras under sanningsförsäkran, kan, om synnerligt hinder möter mot hans inställelse vid huvudförhandlingen, förhöret äga rum utom huvudförhandlingen. Motsvarande regler gälla i fråga om upptagande av bevisning genom skriftlig handling och genom syn. Då bevis sålunda upptages utom huvudförhandlingen, förebringas det vid huvudförhandlingen genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen. I detta fall föreligger en av praktiska skäl nödvändig avvikelse från principen om bevisningens omedelbarhet. Rätten har emellertid att upptaga beviset ånyo vid huvudförhandlingen, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej längre föreligger.

En följd av den fria bevisprövningen är, att de nuvarande vittnesjäven bortfalla. Envar, som icke är part i målet, må höras som vittne; i brottmål må dock ej målsäganden vittna och detta oavsett, om han för talan i målet eller ej. Vad angår part upptager förslaget bestämmelser om att han i tvistemål må höras under sanningsförsäkran. I brottmål har en sådan skyldighet icke ansetts böra åläggas den tilltalade eller målsäganden. Förslaget överensstämmer i denna del med riksdagens uttalande.

Vad angår vittnesplikten innebär förslaget, att parts nära anhöriga icke mot sitt bestridande äro skyldiga att vittna. Vidare äger vittne vägra att yttra sig angående omständighet, vars yppande skulle röja, att vittnet eller någon nära anhörig till vittnet förövat brottslig eller vanärande handling. I vissa fall är i det offentligas intresse tystnadsplikt föreskriven för ämbets- eller tjänstemän eller dem som eljest ha att förrätta offentligt tjänsteärende eller utöva allmän befattning; de kunna då ej höras som vittnen angående något, varom de sålunda ha att iakttaga tystnad. Om och i vilken utsträckning sådan tystnadsplikt föreligger, beror av de särskilda bestämmelser, som äro meddelade eller eljest kunna anses gälla i fråga om varje särskild befatt-

ning. Beträffande statsanställda upptagas föreskrifter härom i vissa fall i de för ämbetsverken utfärdade instruktionerna. I dylika fall kan efter prövning ett eftergivande av tystnadsplikten ske av Kungl. Maj:t. I andra fall är, såsom beträffande juryman, tystnadsplikt föreskriven i lag. Beredningen har på grund av de därmed förenade stora praktiska svårigheterna icke upptagit detta ämne till närmare reglering i rättegångsbalken. En annan grupp av personer, för vilka tystnadsplikt bör gälla, äro de som intaga särskild förtroendeställning i förhållande till allmänheten såsom präst, advokat, läkare och barnmorska samt deras biträden. Vad angår tystnadsplikt för präst meddelas därom för närvarande bestämmelser i kyrkolagen, och beredningen har ansett övertvägande skäl tala för att denna fråga alltjämt regleras av den kyrkliga lagstiftningen. Däremot ha i rättegångsbalken upptagits föreskrifter om den tystnadsplikt, som åligger advokat, läkare och barnmorska, liksom rättegångsombud, biträde eller försvarare. Enligt förslaget må advokat, läkare, barnmorska eller deras biträden ej höras angående något, som på grund av denna deras ställning förtrots dem eller de därvid erfarit, såvitt det ej är i lag medgivet eller den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, samtycker därtill. Beträffande ombud, biträde eller försvarare, som ej är advokat, har tystnadsplikten begränsats till upplysningar, som förtrots honom för uppdragets fullgörande. Från den nu behandlade tystnadsplikten för advokater m. fl. har dock med hänsyn till vikten av straffrättsskipningens säkerhet gjorts det allmänna undantaget, att den icke gäller i mål angående brott, varå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år; försvarares skyldighet att vittna är dock inskränkt till det fall, att fara eljest föreligger att oskyldig fälles till ansvar.

Som enligt gällande rätt skall vittnesmålets avläggande i regel föregås av ed. Det nuvarande edsformuläret har emellertid undergått viss jämkning. Mot edens slutord »så sant mig Gud hjälpe till liv och själ» har vid flera tillfällen framställts den anmärkningen, att i dem skulle kunna inläggas den innebörden, att vittnet, om han beginge mened, avstode från Guds nåd och hjälp för evig tid, samt att en sådan uppfattning av eden icke stode i överensstämmelse med den kristna läran. Den av beredningen föreslagna eden innefattar ett löfte och en försäkran inför Gud och vid hans heliga ord, att vittnet skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra. Den som på grund av sin åskådning i religiöst hänseende hyser allvarligt grundad betänklighet mot avläggande av ed, äger efter rättens tillstånd utbyta eden mot försäkran på heder och samvete. Vittnets betänklighet kan grunda sig ej allenast å en annan religiös uppfattning av eden utan ock å en livsåskådning, som ej tillägger eden någon betydelse.

Enligt gällande lag är en förutsättning för ådömande av ansvar för mened, att vittnet bekräftat utsagan med laga edgång. Med edgång likställes försäkran på heder och samvete, liksom eftergivande av ed, då det är tillåtet. I vissa fall är enligt förslaget edgång utesluten av den anledningen, att ansvar för mened icke anses böra ifrågakomma. Är den som höres under femton år eller finnes han på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubb-

ning av själsverksamheten sakna erforderlig insikt om edens betydelse, må han ej avlägga vittnesed. Det nu sagda gäller ock den som dömts för mened eller står under åtal för sådant brott. Ej heller må i brottmål vittnesed avläggas av sådan nära anhörig till den tilltalade, som enligt vad förut nämnts ej är skyldig att avlägga vittnesmål. Även då den nära anhörige samtycker till att avlägga vittnesmål, skall med hänsyn till den kollision, som särskilt i ett grövre brottmål föreligger mellan hans sanningsplikt och hans helt naturliga önskan att skydda den tilltalade från straff, hans utsaga icke avgivas under menedsansvar. Av riksdagen uttalades, att denna regel borde gälla även nära anhörig, som hördes som vittne i tvistemål. Enligt beredningens åsikt bör, vad angår tvistemål, den som ej vill avlägga ett för den närstående parten ofördelaktigt vittnesmål begagna sig av sin rätt att vägra vittnesmål. Avlägger han vittnesmål, är han enligt förslaget i likhet med part, som höres under sanningsförsäkran, bunden av sin sanningsplikt.

Beträffande vittnesförhöret gäller nu den regeln, att det är domaren, som hör vittnet, med rätt för parterna att genom domaren framställa frågor till vittnet. Som förut nämnts förordade utskottet 1931, till vars ståndpunkt riksdagen anslöt sig, bibehållande i princip av den nuvarande ordningen; dock borde det stå domaren öppet att, när han ansåge det lämpligt, överlämna åt part eller ombud att utfråga vittnet liksom part eller ombud borde äga att, sedan domaren avslutat sitt förhör, direkt och utan förmedling av domaren framställa frågor till vittnet. Enligt beredningens mening kunna starka skäl anföras till stöd för den uppfattningen, att förhöret bör handhavas av parterna. För en sådan anordning talar främst, att den part, som åberopar vittnet, bäst äger kännedom om de omständigheter, varom vittnet skall höras. Med domaren som förhørsledare måste denna kännedom förmedlas till honom av parten, något som nu ej sällan sker därigenom, att parten till ledning för förhöret framlämnar en skriftlig vittnesattest eller uppställning rörande de frågor, varom vittnet skall höras. Att förhöret härigenom lätt blir mindre verksamt, torde icke kunna bestridas. Å andra sidan, yttrar beredningen, ställer vittnesförhörets handhavande av parterna eller deras ombud stora anspråk å dessa. För att vittnesförhöret ej skall erhålla en alltför ensidig inriktning fordras, att också motparten eller hans ombud är i stånd att genom frågor till vittnet framdraga sådana omständigheter, som förbigåtts eller ofullständigt belysts vid partens förhör med vittnet. Förutsättningarna för vittnens avhörande genom parterna äro därför väsentligt gynnsammare, då parterna äro företrädade av advokater eller då i brottmål talan föres av högre åklagare och den tilltalade biträdades av försvarare, som är advokat. Med den ståndpunkt förslaget intagit till frågan om parts skyldighet att låta sig företrädas av advokat, har det icke syntts möjligt att upptaga en allmän regel om vittnesförhörets handhavande av parterna. Däremot har beredningen ansett en tillfredsställande lösning kunna nås i den riktning, som utskottet angivit. Enligt beredningens åsikt bör det tillkomma rätten att med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall pröva, huruvida förhöret bör handhavas av domaren eller av parterna eller deras ombud. I överensstämmelse härmed

upptager förslaget bestämmelse om att vittne höres av rätten men att rätten må överlämna förhöret åt parterna. Uppenbart är, att rätten har att tillse, att vittnet ej utsättes för otillbörlig pressning, samt att rätten har att avvisa frågor, som äro förvirrande eller eljest otillbörliga.

Av stor vikt för huvudförhandlingens slutförande i ett sammanhang är att vittne, som då skall höras, kommer tillstädes. Vittne, som uteblir, kan enligt förslaget drabbas av såväl ansvar som andra påföljder. För underlättande av vittnets inställelse har tillfälle beretts vittne att i förskott uppbära ersättning för kostnader till resa och uppehälle. Underlåter part, som är skyldig att utgiva förskott till vittne, att erlægga sådant förskott, kan parten ej sedermera påkalla vittnets hörande, om därav skulle föranledas uppskov med målet.

Förhör med part under sanningsförsäkran kan enligt förslaget, som redan framhållits, äga rum endast i tvistemål. Förhöret inledes med en av parten på heder och samvete avgiven försäkran, att han skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra. Beträffande förhöret gälla i stort sett samma regler som för vittnesförhör. Förhör kan äga rum med båda parterna. Part kan som bevis åberopa sådant förhör såväl med sig själv som med motparten; rätten kan ock själmant förordna om förhör med part. Mot part, som vägrar att avgiva försäkran eller utsaga, stå i olikhet med vad som gäller om vittne ej några tvångsmedel till buds. Sådan vägran kan däremot läggas parten till last i bevishänseende. Förhör med part under sanningsförsäkran är, såsom det anordnats enligt förslaget, ett primärt bevismedel. Dess användning är alltså icke beroende av att annan bevisning ej är att tillgå. Beträffande den ordning, i vilken beviset skall förebringas, upptager förslaget den bestämmelsen, att det i allmänhet bör ske före vittnesbevisningen.

Beträffande skriftliga handlingar såsom bevis upptager förslaget inga bestämmelser om sådan handlingens bevisvärde. Liksom enligt gällande rätt är frågan om den skriftliga handlingens äkthet och dess bevisvärde överlämnad åt domstolens fria prövning. Däremot har frågan om skyldighet för part eller annan, som innehar skriftlig handling, att i rättegången förete den gjorts till föremål för närmare reglering. Förslaget är i denna del byggt på den principen, att skyldighet härtill föreligger i samma omfattning som skyldighet för part eller annan att avgiva muntlig utsaga. I brottmål kan sådan skyldighet icke göras gällande mot den tilltalade eller sådan närstående, som äger att vägra vittnesmål; för dessa fall kan under vissa förutsättningar ett ingripande ske genom husrannsakan och beslag. Vad angår skyldighet i tvistemål för part att förete skriftlig handling har av partens sanningsplikt ansetts böra följa, att han har skyldighet att förete av honom innehavd skriftlig handling. Närstående till part har i detta hänseende, ehuru vittnesplikt för honom ej föreligger, likställts med part. Härigenom förhindras, att part genom att överlämna en av honom innehavd handling till närstående kan undandraga sig dess företeende. Till skydd för förtroligheten i brev eller andra meddelanden mellan parten och hans närstående har från denna regel gjorts det undan-

taget, att parten eller den närstående icke är skyldig att förete ett sådant meddelande. De begränsningar, som upptagits i fråga om vittnespliktens omfattning, gälla i övrigt även beträffande företeende av skriftlig handling. Sålunda äger befattningshavare eller annan ej förete handling, om dess innehåll kan antagas vara sådant, att han ej må höras som vittne därom. Innehas sådan handling av den part, till förmån för vilken tystnadsplikten gäller, är ej heller han skyldig att förete handlingen. Innehåller skriftlig handling något, vars yppande skulle röja, att innehavaren av handlingen eller honom närstående förövat brottslig eller vanärande handling, är han ej skyldig att förete den. Ett allmänt undantag från skyldigheten att förete skriftlig handling är det i förslaget upptagna stadgandet, att skyldighet att förete minnesanteckning eller annan sådan uppteckning, som uteslutande är avsedd för personligt bruk, ej föreligger, med mindre rätten finner synnerlig anledning förekomma till dess företeende.

Skriftlig handling skall i allmänhet företes i huvudskrift, om sådan är att tillgå. Innehåller handlingen även sådant, som innehavaren ej äger eller är skyldig att yppa eller som eljest ej bör uppenbaras, får i stället för handlingen styrkt utdrag därav företes.

Vid sidan av den processuella editionsplikten föreligger i vissa fall på grund av den materiella rättens regler skyldighet för innehavare av skriftlig handling att tillhandahålla den för annan. Denna skyldighet är icke begränsad till en viss rättegång utan gäller vid varje tillfälle, då handlingens företeende är motiverat av ett rättsligt intresse. I förslaget har intagits en erinran om denna editionsplikt.

Av den tidigare redogörelsen för förfarandets allmänna förlopp framgår, att frågan om skyldighet för part eller annan att i rättegång förete skriftlig handling som bevis bör redan under målets beredande till huvudförhandling klarläggas. En förutsättning för denna skyldighet är att den, mot vilken ett påstående härom riktas, innehar handlingen. För utrönande härav kan under målets beredande särskild förhandling äga rum och bevisning förebringas. Part kan höras under sanningsförsäkran och annan än part som vittne enligt de regler, som gälla om dessa bevismedel. Sedan det blivit ådagalagt vem som innehar handlingen, äger rätten meddela honom föreläggande att förete handlingen. Vägrar han, har rätten att pröva, om sådan skyldighet föreligger. För föreläggandets fullgörande kan vite utsättas; rätten kan ock i stället för vite förordna, att handlingen skall tillhandahållas genom utmätningssmannens försorg. Innan huvudförhandling hålles, bör handlingen vara tillgänglig så att uppskov ej av denna anledning behöver äga rum.

Som särskilt bevismedel upptages i förslaget rättens syn. I viss mening grundar sig varje rättens kunskap om ett faktum å dess iakttagelse i vidsträckt bemärkelse. Till syn hänföres dock endast sådan rättens iakttagelse, som ej förmedlas av något annat bevismedel. Rättens syn kan avse såväl fastighet som lösa föremål. Är fråga om syn å fastighet eller föremål, som ej lämpligen kan flyttas, eller av plats, där viss händelse tilldragit sig, hålles

synen å stället. För att kunna fullgöra sin uppgift äger rätten erhålla tillträde till den fastighet, varå synen skall äga rum. Vad angår parts eller annans skyldighet att för syn tillhandahålla rätten lösa föremål ha enligt förslaget samma begränsningar gjorts som beträffande företeende av skriftligt bevis. Sålunda kan sådan skyldighet icke i brottmål åläggas den misstänkte eller nära anhörig till honom. Även i övrigt gälla i fråga om tillhandahållande av föremål för syn samma regler som beträffande skriftliga bevis.

Beträffande bevisning genom sakkunnig ha i förslaget följts de principer, på vilka 1934 års lag i detta ämne bygger.

Protokoll.

I fråga om domstolens protokoll bygger förslaget på de grundsatser, som angivits i propositionen och godkänts av riksdagen. Den allmänna regeln är, att i protokoll över förhandling skall antecknas utsaga, som avgives av vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller målsägande, då han höres i anledning av åklagarens talan, i den omfattning utsagan kan antagas vara av betydelse i målet. Anteckning skall ock ske av vad rätten vid syn å stället iakttager. Vad part i övrigt anför eller eljest förekommer vid förhandling får ej antecknas i protokollet, med mindre särskilda skäl förekomma därtill. I protokollet får ej i något fall upptagas parts utveckling av sin talan i rättsligt hänseende. Till den grupp av fall, i vilka det beror av rättens prövning, huruvida anteckning bör ske, höra upplysningar angående faktiska förhållanden, som lämnas av den tilltalade i brottmål, liksom rättens iakttagelser i annat sammanhang än vid syn å stället. Från regeln om obligatorisk anteckning av vissa utsagor har gjorts undantag i fråga om förhandling i hovrätt och högsta domstolen. Anteckning av ifrågavarande utsagor har sin väsentliga betydelse vid fullföljd till högre rätt. Detta skäl bortfaller i fråga om utsagor, som avgivas i högsta domstolen eller i hovrätt i de fall, då fullföljd ej är tillåten eller kan antagas ej äga rum rörande den fråga, som utsagan avser. I nu antydda fall har överlämnats åt domstolen att avgöra, huruvida anteckning bör ske.

I överensstämmelse med vad som uttalats i propositionen och av riksdagen stadgas i förslaget, att protokollet över förhandling skall omedelbart avfattas i slutlig form. Utsaga, som skall antecknas i protokollet, skall genast uppläsas och den hörde tillfrågas, om han har något att erinra mot avfattningen. Framställes sådan erinran och finnes den befogad, verkställes omedelbart ändring. Erinran, som ej föranleder ändring, skall antecknas. Därefter får protokollet ej ändras.

För att rättens ordförande skall kunna överblicka förhandlingen och utöva sin processledning har ansetts nödvändigt, att han i regel icke belastas med protokollföringen utan att denna anförtros åt särskild befattningshavare eller lagfaren ledamot av rätten. Färdigställande av protokollet vid själva förhandlingen nödvändiggör, att utsagorna, allt efter som de avgivas, omedel-

bart antecknas. Beredningen framhåller, att ett på detta sätt tillkommet protokoll tydligen icke kan fylla samma krav på språklig behandling och formell fulländning, som de nu efter memorialanteckningar utarbetade protokollen. Den omedelbara protokollföringen har emellertid den fördelen, att protokollet på ett mera verklighetstroget sätt återger förhandlingens förlopp. Det är dock enligt beredningens mening obestriddigt, att en uppteckning under förhandlingens gång i vissa fall kan, särskilt i vidlyftiga mål med omfattande vittnesbevisning, bereda svårigheter och leda till tidsutdräkt, även om dylika svårigheter föreligga i viss mån redan nu vid förandet av ett mera utförligt memorial. Till underlättande av protokollföringen ha med hänsyn härtill i förslaget upptagits bestämmelser, åsyftande att ersätta den skriftliga uppteckningen med upptagande genom stenografi eller på fonetisk väg genom diktafon eller annan liknande anordning. Sådant upptagande kan såväl i tvistemål som i brottmål ske oberoende av parts yrkande. Vid fonetisk upptagning har kostnaden ansetts böra likställas med andra domstolskostnader och sålunda ej åläggas parterna. Sker uppteckningen genom stenografi, skall i allmänhet ersättningen till stenograf bäras av parterna; i brottmål, vari åklagaren för talan, skall dock ersättningen gäldas av statsverket.

Utöver de nu behandlade anteckningarna av vissa utsagor skall protokollet upptaga vissa uppgifter av processuell beskaffenhet. Sålunda skola antecknas domstolen samt tid och ställe för sammanträde, rättens ledamöter samt protokollförare, parterna och huruvida de äro tillstädes samt deras ombud eller biträden och i brottmål den tilltalades försvarare. Yppas inom rätten vid omröstning skiljaktiga meningar, skola dessa antecknas. Vid muntlig förberedelse skall i protokollet upptagas kort redogörelse för de omständigheter parterna åberopa jämte motpartens yttrande däröver. Protokollet vid huvudförhandling skall innehålla kort redogörelse för förhandlingens gång samt tillika upptaga parternas yrkanden och invändningar, ändringar däri samt medgivanden av motpartens yrkanden, yrkanden av andra än parter och huruvida parterna medgiva eller bestrida dessa yrkanden samt vilka vittnen eller sakkunniga, som höras, och vilka bevis i övrigt förebringas. Förekomma uppgifter, som sålunda skola antecknas, i inlaga eller annan handling eller i tidigare protokoll, skall allenast hänvisning ske.

Av vad förut anförts om protokollets innehåll framgår, att handlingar, som ingivits i målet, icke skola intagas i protokollet. De skola enligt förslaget tillika med rättens protokoll jämte avskrift av domen sammanföras till en akt. Skriftlig fullmakt skall i huvudskrift eller styrkt avskrift bifogas akten. I akten skola genom anteckning å inlaga eller på annat sätt upptagas kallelser, förelägganden och andra beslut, som ej intagits i protokollet. Vid rätten skall dessutom över alla mål föras dagbok utvisande tiden, då varje mål inkommit, därmed vidtagna åtgärder och tiden för målets avgörande samt, då talan fullföljts, tiden, då anmälan eller inlaga inkommit, och de åtgärder, som vidtagits. Motsvarande anteckning skall göras å akten.

Instansordning och fullföljd.

Allmän underrätt är enligt förslaget första domstol. Såsom för närvarande skola, om ej annat är stadgat, tvistemål och brottmål väckas vid allmän underrätt som första instans. Från denna huvudregel upptager förslaget de redan nu gällande undantagen, att hovrätt är första instans för upptagande av åtal mot vissa ämbets- och tjänstemän samt att i några fall åtal för ämbetsbrott skall upptagas omedelbart av högsta domstolen.

Dessutom har enligt förslaget för avgörande av vissa tvister anordnats ett förfarande med allenast en instans. Detta förfarande har till syfte att, utan att skäliga krav på säkerhet eftersättas, tillgodose särskilt affärslivets behov av skyndsamma avgöranden. För detta behov står nu till buds skiljemannaförfarandet, men ett sådant förfarande torde enligt beredningens mening med hänsyn till garantierna för avgörandets tillförlitlighet i många fall vara underlägset ett domstolsförfarande. Starka skäl ha ansetts tala för att parterna vid sidan av skiljemannaförfarandet lämnas tillfälle att anlita ett eninstansförfarande. Då någon fullföljd i detta fall icke skall äga rum har — särskilt med hänsyn till domstolens sammansättning — förfarandet ansetts böra förläggas till hovrätt. En förutsättning för måls omedelbara upptagande är, att parterna skriftligen överenskommit, att målet skall upptagas av hovrätt och att vid hovrättens prövning skall bero. Sådan avtalsfrihet föreligger naturligen icke beträffande brottmål liksom ej heller i fråga om mål, för vilka absolut forum är anvisat, såsom äktenskapsmål och fastighetsmål. För att en alltför stor arbetsbelastning av hovrätterna skall undvikas, har stadgats, att om tvisten rör penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, tvisteföremålets värde skall överstiga 3,000 kronor.

Från underrätt kan i alla mål talan fullföljas till hovrätt, och hovrätternas avgöranden kunna under vissa villkor dragas under högsta domstolens prövning. För de båda överinstanserna äro rättsmedlen anordnade enligt väsentligt samma grunder, innebärande en prövning av såväl rätts- som bevisfrågorna. Förslaget överensstämmer i dessa delar med propositionen och riksdagens ståndpunkt.

Förfarandet i hovrätt.

Rättegången i hovrätt bygger enligt förslaget — i överensstämmelse med vad som förordats i propositionen och i utskottets utlåtande — å samma processrättsliga grundsatser, rättegångens muntlighet, koncentration och omedelbarhet, som ligga till grund för underrättsförfarandet. Från denna huvudregel ha dock vissa undantag gjorts. Ur processuell synpunkt kan, framhåller beredningen, som motiv anföras, att överrättsförfarandet i viss mån äger en annan karaktär än underrättsförfarandet. Underrättsförfarandets uppgift ligger i samlandet av det material, som skall ligga till grund för avgörandet. Överrättens verksamhet är, även om det är tillåtet att åberopa nya omständigheter och bevis, i stort sett begränsad till det material, som förebogs redan i underrätten. Vad särskilt angår den muntliga bevisningen in-

tar underrätten i förhållande till överrätten såtillvida en förmånligare ställning, som detta material förebringas inför underrätten i ett mera ursprungligt skick än som kan ske vid dess upprepande i överrätten. Slutligen göra sig kostnadssynpunkterna med större styrka gällande beträffande överrättsförfarandet.

I fråga om den närmare gestaltningen av hovrättsförfarandet har beredningen i sitt förslag i stort sett följt de i propositionen och utskottets utlåtande angivna riktlinjerna. I regel skall alltså hovrätten, då fullföljden avser den materiella tvistefrågan eller i brottmål ansvarsfrågan, hålla muntlig förhandling, huvudförhandling. Beredningen framhåller, att den muntliga förhandlingen innebär en större garanti för avgörandets tillförlitlighet också i hovrätten, vartill kommer att det för förhållandet mellan instanserna är av stor vikt, att förfarandet i samtliga instanser ordnas efter i stort sett samma grunder. Ett skriftligt förfarande i överrätt leder lätt till ett undergrävande av muntligheten och omedelbarheten i underrättsförfarandet. Sker avgörandet i hovrätten på det skriftliga materialet från underrätten, ligger den faran nära, att också underrätten vid sitt dömande lägger huvudvikten på den skriftliga uppteckningen. För säkerställande av muntligheten och omedelbarheten i överrätt är därför angeläget, att dessa principer också tillämpas i fråga om överrättsförfarandet.

Vad angår parternas inställeskyldighet vid huvudförhandlingen innebär förslaget, att sådan skyldighet i princip åligger parterna. Enligt beredningens mening är det för sådana undantagsfall, då parts medverkan vid förhandling icke kan anses erforderlig, riktigare att i stort sett bibehålla det nuvarande skriftliga förfarandet. En annan sak är, att en parts utevaro från förhandlingen icke under alla förhållanden utgör hinder för målets prövning och avgörande. Vid överrätt kan i tvistemål i regel, då parten uteblir, tredskodom meddelas mot honom; även i brottmål kan i vissa fall ett avgörande ske, ehuru den tilltalade uteblivit. Beredningen har ansett starka skäl tala för att i överrätt upprätthålla kravet på den klagande partens närvaro vid förhandlingen; uteblir han från förhandlingen, skall därför enligt förslaget hans fullföljda talan förklaras förfallen. Då en sådan i hans utevaro meddelad förklaring i viss mån är att likställa med tredskodom, har han dock liksom vid tredskodom i överrätt erhållit tillfälle att efter ansökan inom viss tid få målet återupptaget. Vad angår klagandens motpart, svaranden i överrätten, har någon ovillkorlig skyldighet att inställa sig i hovrätt icke föreskrivits. Beredningen framhåller, att, med hänsyn till hovrättsförfarandets uppgift att i första hand utgöra en överprövning av underrättens avgörande, betänkligheter icke synas möta att i större utsträckning än som kan ske i underrättsförfarandet tillåta en materiell prövning vid hans utevaro. Huruvida ett materiellt avgörande i hans utevaro kan ske, har enligt förslaget överlämnats åt hovrättens eget bedömande. För hans utevaro inträder icke i något fall påföljd av tredskodom; han är den i underrätten vinnande parten, och ett rubbade av resultatet av underrättens prövning har ansetts icke vara till-

räckligt motiverat allenast av en processuell försummelse från hans sida. I dylika fall föreligger icke något hinder att trots partens utewaro på materiella grunder avgöra målet. För utkrävande av svarandens inställeskyldighet kan hovrätten använda tvångsmedel, främst vite.

I syfte att särskilt för parterna nedbringa kostnaderna har i fråga om behandlingen av vissa mindre mål i förslaget anordnats ett enklare förfarande. Mål av detta slag kunna avgöras utan huvudförhandling; hovrätten äger dock, om huvudförhandling finnes erforderlig, förordna om sådan. Äro i tvistemål båda parterna ense om att målet skall behandlas vid huvudförhandling, skall hovrätten alltid efterkomma begäran därom. Till den grupp av mål, varom nu är fråga, ha i förslaget hänförs tvistemål, då den fullföljda talan avser allenast penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, och värdet av det, varom talan fullföljes, uppenbart icke uppgår till 500 kronor, samt brottmål, då den tilltalade frikänts eller fällts till böter eller vite och anledning ej heller förekommer till ådömande av svårare straff eller annan påföljd. Beredningen har undersökt, huruvida det ock i andra fall borde överlämnas åt hovrätten att bestämma, om huvudförhandling erfordrades. En sådan anordning har öwewägts särskilt för det fall, att den fullföljda talan avser allenast rättsfrågan. Emellertid torde enligt beredningens mening muntligheten och omedelbarheten vara av stor betydelse även vid parternas utveckling av de rättsliga synpunkterna. Såsom framgår av reglerna om protokollet skall i detta ej antecknas parternas utveckling i rättsligt hänseende. Ett särskiljande av rätts- och bevisfråga möter dessutom stora svårigheter. Beredningen har därför ej ansett sig böra för nu åsyftade fall föreslå något undantag från huvudregeln. Däremot har undantag gjorts för vissa andra fall, då huvudförhandling uppenbart icke är påkallad. Sålunda erfordras ej huvudförhandling för det fall, att i tvistemål den fullföljda talan medgivits eller den redan av handlingarna finnes uppenbart ogrundad; ej heller i brottmål, om talan av åklagaren föres allenast till den tilltalades förman eller talan, som föres av den tilltalade, biträts av motparten.

Även om enligt förslaget muntlig partsförhandling i regel skall äga rum i hovrätten, har därav icke ansetts med nöwewändighet böra följa, att det i underrätten förebragta bevismaterialet skall ånyo upptagas i hovrätten och att ej protokollet öwer den bevisupptagning, som ägt rum vid huvudförhandlingen i underrätten, får åberopas. En allmän regel om skyldighet för hovrätten att ånyo upptaga sådan bevisning har beredningen i likhet med vad utskottet framhållit icke ansett lämplig. Hovrätten torde enligt beredningens mening för sin uppgift att granska underrättens bevisprövning i många fall äga tillräckligt underlag i protokollet och vad parterna vid den muntliga förhandlingen i hovrätten anföra i detta hänseende. Å andra sidan kunna förhållandena vara sådana, att en förnyad bevisupptagning är påkallad. Ett sådant förhållande föreligger, då hovrätten anser sig äga anledning att beträffande tilltron till en utsaga, som vid huvudförhandlingen i underrätt avgivits av vittne eller sakkunnig, eller till en iakttagelse, som rätten gjort vid syn å stället, frångå underrättens uppfattning. I förslaget har upptagits bestämmelse

om att hovrätten i regel icke äger att av nu antydd anledning göra ändring i underrättens dom, med mindre beviset upptages ånyo. Även i andra fall äger hovrätten, om den finner det vara av betydelse för utredningen, att upptaga beviset ånyo. Någon ovillkorlig rätt att påkalla bevisningens förnyande tillkommer icke parterna. Enligt förslaget äger hovrätten avvisa framställning om förnyat avhörande av vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran eller hållande av syn å stället, om bevisets upptagande i hovrätten finnes sakna betydelse.

Beträffande sättet för processmaterialets framläggande i hovrätten framhåller beredningen, att skäl kunna anföras för såväl referentföredragning som parternas eget framläggande av materialet, även det i underrätten förebragta. Referentföredragningens företrädare ligger främst däri, att hovrätten därigenom lättare erhåller en överskådlig och pålitlig bild av läget i underrätten vid dess avgörande av målet. Å andra sidan är referentföredragningen — särskilt om den skall avse föredragning av målet i dess helhet — ägnad att skjuta parternas medverkan i utredningen alltför mycket åt sidan och förtager dem lätt intresset av förhandlingen. Enligt beredningens mening bör därför föredragning genom referent, då den kommer till användning, begränsas att avse allenast bevismaterialet vid underrätten. Med denna anordning kvarstår för parterna skyldigheten att före bevisningens framläggande utveckla sina ståndpunkter och efter bevisningen slutföra sin talan. Till stöd för att åt parterna överlämna framläggande av processmaterialet framhåller beredningen, att denna anordning är en naturlig följd av förhandlingsprincipen; den har den fördelen framför referentföredragningen, att förhandlingens redan från början med större skärpa inriktas på de mellan parterna stridiga punkterna. Processmaterialet kan härigenom begränsas. Mot den anmärkning för bristande objektivitet och fullständighet, som riktats mot partsframställningen, framhåller beredningen, att rätten alltid har att tillse, att målet blir uttömmande behandlat, samt påpeka oriktigheter i parternas framställning. För det fall, att förhandling äger rum, ehuru klagandens motpart ej är tillstädes, bör vad den uteblivne anfört i målet framläggas genom hovrättens försorg. Då kännedom därom alltid kan antagas föreligga hos den ledamot av hovrätten, som haft att draga försorg om målets beredande, eller den tjänsteman, som biträtt honom, torde särskilda anordningar för föredragningen icke behöva vidtagas.

Beredningen har i sitt förslag upptagit referentföredragning i brottmål, anordnad på sätt nyss antytts, men i tvistemål överlämnat åt parterna att själva framlägga även den i underrätten förebragta bevisningen. Till förmån för referentföredragning i brottmål talar enligt beredningens mening, förutom domstolens ställning till utredningen i allmänhet i dessa mål, särskilt hänsynen till den tilltalade. För denne måste det innebära större trygghet, att bevisningen från underrätten framlägges genom hovrättens försorg än att detta sker av åklagaren eller målsäganden. Det senare alternativet torde förutsätta, att varje tilltalad i hovrätten utrustades med försvarare. Härav skulle emellertid uppkomma betydande kostnader för det allmänna.

I fråga om parts rätt att i hovrätten åberopa nya omständigheter och bevis har med hänsyn till straffrättskipningens karaktär någon begränsning i detta hänseende icke ansetts kunna ske i brottmål. I tvistemål kan enligt förslaget redan underrätten lämna utan avseende bevisning, som ej uppgivits före huvudförhandlingens början, om det kan antagas, att partens förfarande skett i syfte att förhala rättegången eller överrumpla motparten. En begränsning av parts rätt att i hovrätt åberopa nya omständigheter och bevis har, framhåller beredningen, sin återverkan på underrättsförfarandet, då en sådan begränsning uppenbarligen medför, att parterna redan i underrätten nedlägga större omsorg å utredningen. Detta har till följd, att underrättens avgöranden erhålla större tillförlitlighet och att behovet av fullföljd i många fall bortfaller. Emellertid måste härvid enligt beredningens mening stor försiktighet iakttagas. Ett fullständigande av processmaterialet framstår i många fall som fullt berättigat. En ovillkorlig skyldighet för part att redan i underrätten åberopa den bevisning, till vilken han har tillgång, eller anföra alla de omständigheter, som kunna tänkas ha betydelse, skulle lätt leda till onödigt vidlyftighet. Av parten bör icke krävas mera än att han i underrätten åberopar allt, som från hans sida kan antagas vara erforderligt för frågans bedömande. Finner underrätten de åberopade omständigheterna eller bevisen ej tillräckliga, bör han ej vara förhindrad att i hovrätten fullständiga utredningen. Från denna utgångspunkt har beredningen föreslagit, att part ej må i hovrätten till stöd för sin talan åberopa omständighet eller bevis, som ej tidigare förebragts, om han kunnat åberopa omständigheten eller beviset vid underrätten och det kan antagas, att han underlåtit det i otillbörligt syfte eller av grov vårdslöshet.

De rättsmedel, som enligt gällande rätt stå till buds mot underrätts avgöranden, äro — fränsett de extra ordinära rättsmedlen — vad och besvär. Av dessa kommer vad i regel till användning vid fullföljd av talan mot underrätts slutliga utslag i tvistemål. Ändring i underrätts slutliga utslag i brottmål sökes genom besvär. Mot underrätts beslut under rättegången fullföljes i de fall, då särskild talan mot beslutet är tillåten, talan genom besvär.

Förslagets fullföljdssystem är uppbyggt på den olika karaktären av rättens avgöranden. Rättens prövning av den materiella fråga, som är rättegångens föremål, saken, sker genom dom. Annat rättens avgörande benämnes i förslaget beslut. Under beslut faller avgörandet av processfrågor av olika slag, vare sig sådant beslut meddelas under rättegången eller i samband med domen. Beslut kan vara slutligt; rätten skiljer sig då, såsom vid rättegångshinder, från saken utan någon materiell prövning. Mot rättens dom är rättsmedlet i såväl tvistemål som brottmål vad; mot slutligt beslut fullföljes i regel talan, oavsett målets art, genom besvär. Besvär komma ock till användning i fråga om beslut, som meddelas under rättegången, i de fall, då särskild talan mot sådant beslut är tillåten.

Till stöd för att rättsmedlen anordnas efter avgörandets karaktär och ej med hänsyn till målets art framhåller beredningen, att förfarandet i över-

rätten, liksom i underrätten, måste gestaltas efter väsentligt samma grunder, vare sig fullföljden avser det ena eller andra slaget av mål. Riktat sig den fullföljda talan mot ett underrättens materiella avgörande, bör förfarandet anpassas därefter; i detta fall komma de förut utvecklade grundsatserna om rättegångens muntlighet, koncentration och omedelbarhet till användning. Rör den fullföljda talan däremot ej själva saken, göra sig ej samma krav gällande i nu nämnda hänseenden, utan förfarandet kan väsentligt förenklas och detta oberoende av om den fullföljda frågan härrör från ett tvistemål eller ett brottmål.

Vad mot underrätts dom i tvistemål anmäles enligt förslaget till rätten inom viss tid, en vecka från dagen för domen; erläggande av vadepenning upptages icke som villkor för vad. Part, som vädjat, skall inom tre veckor från domens dag till underrätten inkomma med vadeinlaga. I brottmål upptages icke någon motsvarighet till vadeanmälan. Sådan anmälan är i tvistemål motiverad av partens intresse att så tidigt som möjligt erhålla visshet, huruvida motparten ämnar fullfölja talan — något som är av betydelse särskilt med hänsyn till domens verkställighet. Detta intresse gör sig icke med samma styrka gällande i brottmål. Den som vill vädja i brottmål har därför allenast att inom den angivna tiden av tre veckor till underrätten inkomma med vadeinlaga. För såväl tvistemål som brottmål gäller regeln, att då ena parten vädjat, motparten kan i anslutning till den sålunda fullföljda talan också å sin sida inom viss tid föra talan mot domen. Anslutningsvadet motiveras därav, att i de fall, då en dom är till såväl fördel som nackdel för parten, hans ståndpunkt till fullföljdsfrågan kan vara beroende av om andra parten fullföljer. En följd härav är, att om den första vadetalan återkallas eller förfaller, också anslutningsvadet förfaller.

De åtgärder, som åligga part för talans fullföljande, skola företagas vid underrätten och ej i den hovrätt, som har att pröva den fullföljda talan. För en sådan anordning talar enligt beredningens mening särskilt, att underrättelse, huruvida talan fullföljts eller ej, alltid kan lämnas av underrätten. Underrätten har ock att pröva, om vadetalan fullföljts på föreskrivet sätt och inom rätt tid. Fråga därom kan ej komma under hovrättens bedömande annat än för det fall, att underrätten avvisat partens talan såsom icke rätteligen fullföljd. Avvisas ej vadetalan av underrätten, skall vadeinlagan jämte underrättens akt översändas till hovrätten.

Förfarandet i vademål inledes med skriftväxling mellan parterna. I vadeinlagan skall klaganden, i förslaget benämnd vadekäranden, uppgiva — förutom den dom, mot vilken talan föres — grunderna för vadetalan med angivande, i vilket avseende underrättens domskäl anses oriktiga samt i vilken del domen överklagas och den ändring i domen han påyrkar. Vadekäranden äger ej sedan ändra sin talan att avse annan del av underrättens dom eller i brottmål annan gärning än som uppgivits i vadeinlagan. Vadeinlagan skall delgivas moparten, vadesvaranden, som därvid av hovrätten förelägges att inkomma med genmäle. Genmålet skall innehålla yttrande rörande de av vadekäranden anförda grunderna för vadetalan och angivande av de om-

ständigheter vadesvaranden vill anföra. Hovrätten äger förordna om ytterligare skriftväxling, om det erfordras, och därvid särskilt angiva, i vilket avseende part skall yttra sig; mer än ytterligare en skrift från vardera sidan får dock icke växlas, om ej särskilda skäl föreligga till annat. Finnes för målets beredande erforderligt, att part eller annan höres muntligen, äger hovrätten meddela bestämmelse därom. I målets beredande ingår i hovrätten liksom i underrätten inhämtande av yttrande av sakkunnig, föreläggande för part eller annan att förete skriftligt bevis eller föremål, upptagande av bevisning utom huvudförhandlingen eller annan förberedande åtgärd. Under målets beredande äro parterna skyldiga att uppgiva de nya bevis de vilja åberopa i hovrätten. Beträffande den redan i underrätten förebragta bevisningen föreligger uppgiftsskyldighet allenast för det fall, att parten vill, att vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran skall höras inför hovrätten eller syn å stället hållas. Han skall i detta fall angiva skälen för sin begäran. Part skall ock uppgiva, om han vill, att motparten skall höras personligen.

Sedan målets beredande avslutats, utsättes, om huvudförhandling skall hållas, tid för denna, varjämte parter och andra, som skola infinna sig, kallas. Vadekäranden i tvistemål skall liksom enskild vadekärande i brottmål alltid föreläggas att komma tillstädes vid påföljd att hans vadetalan eljest förfaller. Skall han infinna sig personligen, utsättes därjämte vite. Vadesvaranden i tvistemål och enskild vadesvarande i brottmål kan föreläggas vite. Skall han infinna sig personligen, skall föreläggandet avse hans personliga inställelse; är det den tilltalade, som skall inställa sig personligen, kan hovrätten omedelbart förordna om hans hämtande. Är uppenbart, att svarandens inställelse är påkallad ej i motpartens utan i hans eget intresse, erfordras ej, att särskild påföljd utsättes; det är tillräckligt, att svaranden i kallelsen erinras om att målet kan avgöras utan hinder av hans utevaro. Enligt förslaget är den tilltalade skyldig att vid huvudförhandlingen infinna sig personligen, om han blivit dömd till straffarbete för brottet eller anledning förekommer till ådömande av sådant straff samt i andra fall om hovrätten finner det erforderligt. Är den tilltalade anhållen eller häktad, har hovrätten att förordna om hans inställande. Som redan framhållits utgör svarandens utevaro ej hinder för förhandling och målets avgörande; hovrätten kan emellertid söka framtvinga hans inställelse genom högre vite och i vissa fall förordnande om hans hämtande. Vadekärandens utevaro medför alltid förlust av vadetalan. Inställer han sig genom ombud, ehuru personlig inställelse förelagts honom, anses han emellertid ej som utebliven. Rätten kan då antingen avgöra målet eller ock utdöma vitet och förelägga högre vite; i vissa fall kan hämtning ske. De ifrågavarande påföljderna äga icke tillämpning å åklagaren; hans inställelse är en honom åliggande tjänsteplikt, och hans utevaro utgör alltid hinder för förhandlingen.

Huvudförhandlingen i hovrätt är i övrigt i allt väsentligt ordnad efter samma grunder som huvudförhandlingen i underrätt. Förhandlingen inledes med att underrättens dom uppläses samt vadekäranden uppgiver, i vilken del

domen överklagas och vilket yrkande han framställer, varefter vadesvaranden anger, om han medger eller bestrider yrkandet. Parterna utveckla där- efter var i sin ordning sin talan. Sedan följer förebringande av bevisningen. I brottmål skall, som redan anförts, den vid underrätten förebragta bevisningen framläggas genom hovrättens försorg. Denna bevisning bör, även då den framlägges av parterna, förebringas före de bevis, som skola upptagas omedelbart i hovrätten. Efter bevisningen äga parterna slutföra sin talan.

I de fall, då mål avgöres utan huvudförhandling, lämnas parterna icke någon underrättelse om målets företagande till prövning utan denna prövning försiggår på i stort sett samma sätt som enligt nu gällande ordning. I detta fall utgöra handlingarna från underrätten och skrifterna i hovrätten den omedelbara grundvalen för hovrättens avgörande. Målet föredrages av någon ledamot eller tjänsteman i hovrätten.

Såsom förut utvecklats är vad rättsmedlet mot underrättens domar. Rättsmedlet mot andra underrättens avgöranden, mot vilka särskild talan är till- låten, är däremot i regel besvär. Besvärsförfarandet har med hänsyn till be- skaffenheten av de frågor, som fullföljas genom besvär, kunnat ordnas såsom ett i stort sett skriftligt förfarande. Klaganden har att till underrätten inom viss tid inkomma med besvärsinlaga. Sedan besvärsinlagan översänts till hovrätten, kan hovrätten, om det finnes erforderligt, infordra förklaring från motparten. Utan att motparten erhållit tillfälle att förklara sig må hovrätten i allmänhet ej göra ändring i underrättens beslut, såvitt angår hans rätt. Om det för utredningen är erforderligt, kan hovrätten hålla muntligt förhör med part eller annan. Hovrättens avgörande sker på grundval av vad hand- lingarna innehålla samt vad eljest förekommit i målet. I förslaget förutsättes, att föredragning av målet ombesörjes av tjänsteman i hovrätten.

Förfarandet i högsta domstolen.

Vad angår fullföljdsrätten till högsta domstolen framhåller beredningen att, även om någon legal begränsning till rättsfrågan icke bör ske, det ligger i sa- kens natur att högsta domstolens prövning av dit fullföljda mål i främsta rummet har sin betydelse i fråga om rättsliga spørsmål. Högsta domstolens uppgift i instansordningen är i synnerhet att tillvarataga rättsenheten, och domstolens avgöranden i dessa spørsmål äro av utomordentlig vikt såsom vägledande för rättsskipningen. Vad bevisprövningen angår, har denna regel icke samma allmänna betydelse. Härtill kommer, att om man bortser från skriftliga bevis, bevisningens förebringande genom omedelbart upptagande av densamma beträffande högsta domstolen är förenat med stora svårigheter, särskilt ur kostnadssynpunkt. Beredningen har på denna grund i sitt förslag upptagit den bestämmelsen, att bevis genom vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller syn å stället icke må upptagas ånyo i högsta domsto- len, med mindre synnerliga skäl förekomma därtill. Med hänsyn till omedel- barhetens betydelse för bevisprövningen följer emellertid härav, att högsta domstolen i regel icke bör ingå i prövning av värdet av sådan bevisning, om ej synnerliga skäl föreligga, att detta är annat än den lägre rätten antagit.

Även bestämmelse härom har upptagits i förslaget. En annan konsekvens av högsta domstolens nyss angivna ställning i fullföljdssystemet är, att rätten att i högsta domstolen åberopa omständigheter och bevis, som ej förebragts redan i lägre instans, bör göras mera begränsad än i hovrätt. Beredningen föreslår på denna punkt, att part, för att han skall äga att i högsta domstolen åberopa ny omständighet eller nytt bevis, skall göra sannolikt, att han icke kunnat åberopa omständigheten eller beviset vid lägre rätt eller han eljest haft giltig ursäkt att ej göra det, en regel som dock icke ansetts böra gälla i brottmål. De nu angivna bestämmelserna medgiva enligt beredningens mening en anpassning av prövningsrättens omfattning med hänsyn till vad ur rättssäkerhetens synpunkt kan anses påkallat i varje särskilt fall samtidigt som de hos parterna inskräpa vikten av att redan i de lägre instanserna utredningen göres så fullständig som möjligt.

Beredningen framhåller vidare, att även om vad sålunda föreslås kan antagas leda till någon nedgång i antalet fullföljda mål liksom beträffande de fullföljda målen till minskning i högsta domstolens arbete, det åsyftade resultatet dock ej torde kunna nås enbart på denna väg. Härför äro enligt beredningens mening med visshet även andra åtgärder erforderliga. Vad först angår de inskränkningar i fullföljdsrätten, som upptagits i 1915 års lagstiftning, har beredningen ansett dessa böra i princip bibehållas. Nära till hands ligger, framhåller beredningen, att genom höjning av summa revisibilis öka denna lagstiftnings effektivitet. Av vissa statistiska uppgifter, som beredningen införskaffat, framgår emellertid, att höjningen för att medföra åsyftad verkan måste tilltagas ganska stor. Sålunda torde en effektiv begränsning av fullföljden i tvistemål kunna vinnas först vid ett tvisteföremålsvärde av 5,000 kronor. Även i fråga om brottmål torde en ytterligare begränsning i fullföljdsrätten vara påkallad. Mot en höjning av summa revisibilis framhåller beredningen, att ett av de huvudskäl, som åberopats för denna lagstiftning, nämligen nödvändigheten av att processkostnaderna stode i rimligt förhållande till processföremålets värde, väsentligt förlorar i styrka vid en mera betydande höjning av summa revisibilis. Att med hänsyn till brottets art eller straffets svårhet ytterligare begränsa fullföljdsrätten i brottmål torde enligt beredningens mening ej heller vara lämpligt. Beredningen har därför ansett sig böra avvisa tanken på ytterligare fullföljdsinskränkningar i den riktning, som anges i 1915 års lagstiftning.

Beredningen har även undersökt frågan, huruvida från fullföljd kunde uteslutas vissa grupper av mål, i vilka behovet av fullföljd icke gjorde sig starkare gällande. En sådan avgränsning av målen skulle emellertid enligt beredningens mening framstå som godtycklig, och vinsten av densamma bleve helt säkert obetydlig.

De svårigheter, som sålunda möta vid att — i vidare mån än som redan skett i gällande lagstiftning — göra fullföljdsrätten beroende av det omtvistades värde eller andra omständigheter, som omedelbart hänföra sig till den fullföljda talan eller målets beskaffenhet, ha bibragt beredningen den uppfattningen, att de fullföljdsbegränsningar, som nu kunna komma i fråga,

böra givas en mera allmän innebörd och principiellt äga tillämpning oavsett målets beskaffenhet. Även med denna utgångspunkt inställa sig, framhåller beredningen, olika alternativ till övervägande. En utväg, som varit under diskussion redan i samband med 1915 års lagstiftning, är att fullföljdsrätten göres beroende av det i hovrätten träffade avgörandets karaktär. Är detta avgörande samstämmigt med underrättens, skulle fullföljd ej tillåtas; i annat fall stode det parten öppet att fullfölja. Hovrättsavgörandets egenskap av konformt eller diffort i förhållande till underrättens skulle sålunda vara bestämmande. Till grund för denna tanke ligger, att ett hovrättens konforma avgörande innebär större garanti för ett riktigt bedömande än ett diffort avgörande, varav följer att behovet av fullföljd är mindre vid de konforma än vid de difforma avgörandena. Beredningen framhåller, att detta förhållande också i viss mån bestyrkes av rättsstatistiken; ändring i de konforma mål, som fullföljas till högsta domstolen, förekommer i mindre antal fall än i de difforma. Om de konforma målen uteslutas från fullföljd, skulle däri- genom antalet fullföljda mål kunna nedbringas till omkring en tredjedel av det nuvarande antalet; anordningen skulle alltså vara i hög grad effektiv.

Beredningen framhåller, att den s. k. konformitetsprincipen som grund för fullföljdsbegränsning helt visst innebär stora fördelar. Mot densamma talar enligt beredningens mening framför allt den, enligt vad rättsstatistiken utvisar, även i konforma mål ganska stora ändringsprocenten. Även om det må antagas att denna med ett förbättrat förfarande i de lägre instanserna kommer att nedbringas, kvarstår dock ur rättssäkerhetens synpunkt den anmärkningen, att konformiteten är en alltför osäker omständighet för att läggas till grund för en så ingripande åtgärd som målets utestängande från fullföljd. Tydligt är, att denna princip i sin tillämpning måste kompletteras med ett dispensförfarande, som medger fullföljd åtminstone i de fall, då det är av vikt med hänsyn till enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning. Beredningen har övervägt, huruvida icke den till grund för konformitetsprincipen liggande tanken, att fullföljdsrätten borde göras beroende av den större eller mindre utsikten till ändring i hovrätternas avgöranden, kunde på ett smidigare och efter förhållandena i varje särskilt fall mera anpassbart sätt komma till användning vid fullföljdsreglernas utformning. Därvid har beredningen stannat vid en anordning, enligt vilken i varje fullföljt mål högsta domstolens prövning skall bero av särskilt tillstånd. Vad beredningen från denna utgångspunkt föreslår innebär i huvudsak följande.

I mål eller ärende, som väckts vid underrätt, må talan mot hovrättens dom eller slutliga beslut icke komma under högsta domstolens prövning, med mindre högsta domstolen meddelat parten tillstånd därtill. Vid behandlingen av sådan fråga är högsta domstolen domför med tre ledamöter. Prövnings- tillstånd må meddelas endast på de i lagen angivna grunderna. Som sådana upptagas dels att för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning det är av synnerlig vikt, att talan prövas av högsta domstolen, eller parten visar, att talans prövning eljest skulle ha synnerlig betydelse utöver det föreliggande målet, och dels att med hänsyn till omständigheterna i målet skäl förekomma till

sådan prövning. Den första grunden motsvarar den nuvarande prejudikat- och intressedispensen, och den andra äger sin motsvarighet i ändringsdispensen. Frågan, om prövningstillstånd skall meddelas, beror enligt sistnämnda grund i första hand på den större eller mindre utsikten för parten att erhålla ändring i hovrättens dom, vare sig av den anledningen att hovrättens rättstillämpning är oriktig eller på grund av att ett felbedömande föreligger i fråga om bevisningen. Vad angår bevisningen kommer härvid i beaktande, att tidigare förebragt muntlig bevisning allenast i undantagsfall får upptagas ånyo i högsta domstolen och att i tvistemål nya omständigheter och bevis i regel ej få återopas. Ehuru sålunda enligt den ifrågavarande grunden meddelandet av prövningstillstånd i första hand beror av utsikten till ändring i hovrättens avgörande, uteslutas dock icke sådana fall, då en prövning från högsta domstolens sida kan anses påkallad av andra skäl, såsom då stora meningsskiljaktigheter förekommit i de lägre instanserna eller, såsom i grövre brottmål, målets utgång är av synnerlig vikt ur allmän eller enskild synpunkt.

I förslagets bestämmelser rörande prövningstillstånd ha inarbetats de nu gällande reglerna rörande inskränkningar i fullföljdsrätten. I överensstämmelse härmed må i sådant tvistemål, där motgångsvärdet icke uppgår till 1,500 kronor, prövningstillstånd meddelas allenast på grund av avgörandets betydelse utöver det föreliggande målet; samma är förhållandet i fråga om de brottmål, som redan nu äro underkastade fullföljdsbegränsning.

För effektiviteten av den sålunda föreslagna anordningen, i vad den berör mål, som ej drabbas av nu gällande fullföljdsbegränsningar, är, framhåller beredningen, i första hand avgörande, i vilken utsträckning prövningstillstånd kan beräknas komma att meddelas. Vid en sådan beräkning kan ledning i viss mån hämtas ur den nu förefintliga ändringsprocenten uti de från hovrätten fullföljda målen. Av tillgängliga rättsstatistiska uppgifter framgår, att denna för de konforma målen eller omkring två tredjedelar av det sammanlagda antalet mål är i medeltal 15—17 procent och för de difforma omkring dubbelt så stor. Beräknad på sammanlagda antalet fullföljda mål uppgår alltså ändringsprocenten i konforma mål till omkring 10 och i difforma mål likaledes till omkring 10 eller för båda grupperna tillsammans till 20. Det bör emellertid antagas, att prövningstillstånd kommer att meddelas i större utsträckning än som motsvaras av ändringsprocenten, vartill komma fall, då tillstånd meddelas enbart på grund av avgörandets betydelse utöver det föreliggande målet. Tages hänsyn även till dessa omständigheter, torde man enligt beredningens mening böra räkna med att prövningstillstånd kan komma att beviljas i omkring 30 procent av samtliga fullföljda mål.

För bedömande av den arbetsbörda, som enligt förslaget uppkommer för högsta domstolen, måste, framhåller beredningen, beaktas såväl den arbetskraft, som tages i anspråk för tillståndsprövningen, som den, som erfordras för målets fortsatta behandling. Tillståndsprövningen omfattar alla från hovrätten fullföljda mål, som väckts i underrätt. Till grund för densamma lig-

ger parternas skriftväxling, som enligt förslaget tillika utgör förberedelse av målet i högsta domstolen för de fall, då prövningstillstånd meddelas. Härtill komma protokoll och handlingar från målets behandling i de lägre domstolarna. Beredningens förslag utgår ifrån att detta material, i vad det är av betydelse för tillståndsprövningen, föredrages av revisionssekreterare. I de fall, då fråga är om prövningstillstånd på grund av omständigheterna i målet, förutsättes en materiell prövning. I regel torde denna icke taga i anspråk samma tid som vid ett slutligt avgörande av målet. I förhållande till prövningen vid måls avgörande ligger ock en väsentlig arbetsbesparing däri, att högsta domstolen vid tillståndsprövningen är domför med tre ledamöter. Med ganska stor sannolikhet torde man enligt beredningens mening kunna utgå ifrån att den arbetsbelastning, som tillståndsprövningen medför, ej kommer att uppgå till hälften av högsta domstolens hela arbetskapacitet.

Vad angår målets fortsatta behandling i de fall, då prövningstillstånd beviljas, framhåller beredningen att frågan, huruvida huvudförhandling skall äga rum eller målet skall avgöras på handlingarna, i viss mån kommit i annat läge genom förslaget om prövningstillstånd. Enligt detta kommer en materiell prövning att äga rum av flertalet fullföljda mål. Denna prövning sker på handlingarna. Vägras tillstånd, innebär detta i själva verket, att skäl till ändring i hovrättens avgörande ej förekommer. De mål, som kvarstå, sedan denna utgallring skett, äro i allmänhet sådana, i vilka en avvikelse från hovrättens avgörande kan komma i fråga. Att i dessa mål muntlig förhandling är av stor betydelse och detta såväl då den fullföljda talan angår rättsfrågan som då den avser bevisningen, torde enligt beredningens mening vara obestridligt. Genom anordningen med prövningstillstånd uppdrages alltså en naturlig gräns mellan de fall, då ett avgörande bör kunna äga rum på handlingarna, och de fall, då den muntliga förhandlingen bör äga företräde. Beredningen framhåller vidare, att stort avseende naturligen måste fästas vid de särskilda förhandlingsformernas inverkan på högsta domstolens arbetsbörda. Skulle införande av muntlig förhandling i högsta domstolen medföra, att högsta domstolens ledamotsantal måste utökas, ligger häri ett starkt skäl mot detta förhandlingssätt. Med de föreslagna anordningarna torde dock enligt beredningens mening någon fara i detta hänseende icke kunna anses föreligga. De mål, i vilka tillstånd meddelas, utgöra allenast en mindre del av antalet fullföljda mål, och det torde, särskilt med de begränsningar, som förslaget innehåller i fråga om upptagande av bevisning i högsta domstolen, kunna beräknas, att för muntlig förhandling i dessa mål tiden skall visa sig tillräcklig. Beredningen föreslår alltså, att huvudförhandling skall med några mindre undantag äga rum i samtliga mål, i vilka tillstånd meddelas.

Vad angår rättsmedlens anordning ansluter sig förslaget nära till vad beredningen förordat i fråga om fullföljden till hovrätt. Rättsmedlen äro revision mot hovrätts avgöranden av själva saken, dess domar, samt mot hovrätts andra avgöranden, i den mån de få överklagas, i regel besvär. Part,

som vill söka revision av hovrätts dom, i förslaget benämnd revisionskäranden, skall inom fyra veckor från dagen för hovrättens dom till hovrätten inkomma med revisionsinlaga. Det åligger honom samtidigt att nedsätta fullföljdsavgift och föreskrivet belopp till säkerhet för motpartens kostnadsersättning eller vid inlagan foga intyg om fattigdom. Hovrätten har att avvisa talan, om den ej fullföljts på föreskrivet sätt eller inom rätt tid. Något särskilt dispensförfarande för det fall, att part på grund av fattigdom icke förmår nedsätta belopp till säkerhet för kostnadsersättning, upptages icke i förslaget. Intyg om fattigdom befriar även från nedsättande av sådant belopp; huruvida prövningstillstånd skall meddelas, är att bedöma enligt de allmänna reglerna. Någon anslutningsrätt från andra partens sida i anledning av den fullföljda talan föreligger icke såsom beträffande vadetalan i hovrätt. Revisionsinlagan och därvid fogade handlingar skola jämte akterna från lägre rätt översändas till högsta domstolen. Inlagan skall delgivas motparten, revisionssvaranden, som har att avgiva genmäle.

Beträffande innehållet i revisionsinlaga och genmäle meddelas i förslaget i stort sett motsvarande bestämmelser som för vadeinlaga och genmäle i hovrätt. Revisionsinlagan innefattar enligt förslaget tillika ansökan om prövningstillstånd. Något omnämmande härav erfordras ej. Anser revisionskäranden, att prövningstillstånd bör meddelas på grund av målets prejudikatintresse eller med hänsyn till betydelsen av talans prövning utöver det föreliggande målet, skall han i revisionsinlagan närmare angiva omständigheterna till stöd härför. Frågan om prövningstillstånd upptages i regel först sedan skriftväxlingen avslutats.

Beträffande huvudförhandling och parts inställelse vid denna gälla samma regler som för hovrätt. I tvistemål framlägga parterna själva allt materialet, även bevisningen från underdomstolarna; i brottmål däremot förebringas denna genom domstolens försorg.

Besvär förfarandet är ordnat efter samma grunder som besvär förfarandet i hovrätt. Högsta domstolen är dock oförhindrad att även utan motpartens hörande göra ändring i hovrättens avgörande. Beträffande nedsättande av fullföljdsavgift och säkerhet för kostnadsersättning gälla samma regler som för revisionsmål. Även här sker tillståndsprövningen i regel sedan skriftväxlingen avslutats. Målet avgöres efter föredragning på handlingarna; liksom i hovrätt kan, om det erfordras, muntligt förhör äga rum inför högsta domstolen.

Särskilda rättsmedel.

I förslaget upptagas slutligen bestämmelser rörande särskilda rättsmedel: resning, återställande av försutten tid samt domvilla. Såsom i det föregående framhållits ha dessa bestämmelser legat till grund för den år 1939 genomförda lagstiftningen i detta ämne. Med hänsyn härtill torde någon redogörelse för förslagets innehåll i denna del här icke erfordras.

Förslagens uppställning.

Beredningens förslag till rättegångsbalk är indelat i sju avdelningar. Att reglerna om domstolsväsendet erhållit sin plats i första avdelningen överensstämmer med rättegångsbalkens nuvarande uppställning. Dessa regler äro gemensamma för tvistemål och brottmål, även om på vissa punkter bestämmelserna avvika med hänsyn till målens natur. De följande avdelningarna avse rättegången. Beträffande grupperingen av denna del av ämnet har huvudsynpunkten varit, huruvida bestämmelserna äro av mera allmän betydelse för rättegången eller om de särskilt hänföra sig till rättegången i en viss instans. I andra avdelningen behandlas, med särskilda underavdelningar för tvistemål och brottmål, rättegången i allmänhet, varjämte i en särskild underavdelning sammanförts vissa för båda slagen av mål gemensamma bestämmelser. Till rättegången i allmänhet borde, framhåller beredningen, ur den nyss angivna synpunkten ha hänförts även bevisrätten; med hänsyn till dess ställning och omfattning har dock denna upptagits i en särskild huvudavdelning, den tredje. Fjärde avdelningen avser rättegången i underrätt och har uppdelats i särskilda underavdelningar för tvistemål och brottmål. Femte och sjätte avdelningarna behandla överrättsprocessen, och i sjunde avdelningen regleras de särskilda rättsmedlen.

Beredningen har haft under övervägande att i likhet med vad processkommissionen förordat och såsom även skett i flera utländska lagar till två särskilda huvudgrupper sammanföra alla bestämmelser rörande rättegången i tvistemål och brottmål. I länder, där domstolsorganisationen är en annan i tvistemål än i brottmål, synes en sådan gruppering vara naturlig. För svenska förhållanden torde däremot enligt beredningens mening ett fullständigt genomförande av denna indelningsgrund leda till olägenheter. Beträffande vissa partier, såsom bevisningen, rättegången i överrätt och de särskilda rättsmedlen, äro skiljaktigheterna mellan de båda rättegångsformerna icke större än att behandlingen lämpligen kan sammanföras; en fristående behandling skulle i nu antydda fall leda till omfattande uppprepning. I de fall, då olikheterna äro mera djupgående, ha, såsom i fråga om rättegången i allmänhet och rättegången i underrätt, detta förhållande vunnit beaktande på det sätt, att särskilda underavdelningar anvisats för behandlingen; beträffande rättegången i hovrätt ha särskilda kapitel upptagits för vad i tvistemål och vad i brottmål.

Beträffande vissa av de ämnen, som upptagits under rättegången i allmänhet, kan såsom i fråga om omröstning samt dom och beslut en viss tvekan råda, huruvida de icke, särskilt ur sammanhangets synpunkt, bort upptagas under rättegången i underrätt och i fråga om överrätterna ersättas genom hänvisning. Beredningen har dock med hänsyn till dessa ämnens allmänna innebörd och även de formella svårigheter, som i detta fall äro förenade med hänvisning, funnit en sådan anordning mindre lämplig.

Vad angår innehållet i processlagberedningens förslag i den mån det ej berörts i mitt yttrande får jag hänvisa till beredningens betänkande.

Departementschefens yttrande.**Reformfrågans nuvarande läge.**

Innan jag tager ståndpunkt till den föreliggande lagstiftningsfrågan, torde vara lämpligt att jag något uppehåller mig vid det läge, vari reformarbetet nu kommit. Det förslag till rättegångsbalk, om vars framläggande för riksdagen jag ämnar göra hemställan, behöver ej vara åtföljt av förslag till övergångsbestämmelser och följdförfattningar. Så är ej heller fallet med processlagberedningens förslag. Detta reglerar den allmänna processen i tvistemål och brottmål, men härutöver erfordras icke blott ändrade regler rörande olika slag av specialprocess, såsom processen i jorddelningsmål, vattenmål och krigsrättsmål, utan även ändringar i de författningar, som innehålla bestämmelser angående domstolens sammansättning och det processuella förfarandet i särskilda till den allmänna processen hörande mål. Vidare torde den nya rättegångsbalken nödvändiggöra ändrade bestämmelser bland annat om fri rättegång, om parts skyldighet att bidra till statens kostnader för domstolsväsendet och om domstolsbehandlingen av frågor hörande till den s. k. frivilliga rättsvården. Slutligen påkallas nya författningar, till större delen av administrativ natur, rörande domstolarnas inre organisation och verksamhet. Beredningen har framhållit, att enligt dess åsikt det ytterligare lagstiftningsarbete, som sålunda vore nödvändigt, innan reformen kunde sättas i kraft, icke vore av den vikt för det framlagda förslaget betydande, att det behövde föreligga färdigt i samband med förslaget till rättegångsbalk. Starka praktiska skäl talade för att statsmakterna först toge ståndpunkt till frågan om rättegångsväsendets gestaltning. Lagrådet har uttalat, att lagrådet för sin del kunde till fullo instämma häri och ville starkt framhålla angelägenheten av att den nya rättegångsbalken utan uppskov komme till stånd. Detta vore önskvärt såväl för att arbetet på övergångsbestämmelser och följdförfattningar skulle kunna bedrivas planmässigt som för att domare, åklagare och advokater ävensom de studerande vid universiteten måtte få tid att före ikraftträdandet tillägna sig de nya rättsreglerna.

Jag delar den uppfattning, som sålunda uttalats av lagrådet. Det synes angeläget att den nya rättegångsbalken snarast möjligt förelägges riksdagen och därigenom skapas en fastare grundval för det fortsatta arbetet. Då förslag till erforderliga övergångsbestämmelser och följdförfattningar om ett antal år föreligga i färdigt skick, ha statsmakterna att taga ställning till dessa. Först vid denna tidpunkt kan bestämmas, när rättegångsbalken skall träda i tillämpning. Angående rättegångsbalkens ikraftträdande innehåller därför beredningens förslag allenast, att Konungen med riksdagen har att förordna därom. Vid bedömandet av den lämpliga tidpunkten härför måste ske ett övervägande med hänsyn till då rådande allmänna läge. I detta sam-

manhang kunna ock komma under övertvägande sådana ändringar i organisatoriskt hänseende, som kunna nedbringa statsverkets kostnader.

Behovet av en rättegångsreform.

Det svenska rättegångsväsendet vilar alltjämt i stort sett på de grunder, som faststälts genom rättegångsbalken i 1734 års lag. Beträffande särskilda delar ha visserligen lagändringar kommit till stånd, men dessa ändringar ha icke rubbat grunddragen i vårt rättegångsväsen. Att processordningen i viktiga hänseenden är behäftad med bristfälligheter torde numera knappast vara föremål för delade meningar. Såsom framgår av den föregående redogörelsen har ock frågan om en allmän rättegångsreform i olika sammanhang ingående dryftats. Då förslag om tillsättandet av en processkommission för omarbetning av rättegångsbalken och därtill hörande författningar först framlades för 1909 års riksdag, uttalade föredragande departementschefen bland annat, att den huvudsakliga orsaken till reformarbetets avstannande i slutet av 1800-talet måste sökas däri, att det beståendes brister då ännu icke nog allmänt och livligt uppfattats och att man i allt fall torde föreställt sig, att de kunde genom mindre radikala åtgärder undanröjas; i båda dessa hänseenden torde de gångna årens erfarenheter ha åstadkommit en väsentlig förändring. Visserligen avlogs förslaget av riksdagen, som ansåg det olämpligt att vid sidan av lagberedningen tillsattes ytterligare en omfattande institution för lagarbetet, men riksdagen förklarade sig icke kunna annat än instämma i den av departementschefen uttalade uppfattningen, att för vinnande av ökad säkerhet och snabbhet i rättsskipningen en genomgripande reform av vårt rättegångsväsen vore högeligen av behovet påkallad. Vid 1911 års riksdag, då frågan återkom och ledde till positivt beslut från riksdagens sida, framhöll statsutskottet ytterligare vikten av att en dylik reform inom den närmaste framtiden komme till stånd. Processkommissionen uttalade efter en ingående utredning, att de allvarliga och djupgående brister, som vidlådde rättegångsväsendet, icke kunde avhjälpas genom smärre reformer. Endast genom att underkasta rättegångsväsendet i hela dess omfattning en ingående granskning och revision stode en verklig förbättring att vinna. I de över processkommissionens betänkande avgivna yttrandena av domstolar och andra myndigheter samt enskilda sammanslutningar ha allmänt framhållits bristerna i gällande rättegångsordning och betonats vikten av att en reform på detta område komme till stånd. Särskilt starkt har detta kommit till uttryck i advokatsamfundets yttrande, vari framhållits, att det för närvarande i det viktigaste av alla hänseenden, nämligen rättsskipningens säkerhet, bruste långt mer än i allmänhet erkändes och långt mer än som vore rimligt och försvarligt. Från rättsvetenskapligt håll har uttalats, att bristerna vore av den art, att de måste föranleda en omfattande omarbetning av vår rättegångslag, och att denna måste gälla även talrika andra processrätts delar än dem, som stå i omedelbar förbindelse med handläggning, bevisning och organisation. Lagrådet framhöll 1928, att det vore nödvändigt att gripa

sig an med en allmän rättegångsreform och att försök att genom upplappning och modernisering i enskilda delar råda bot för befintliga missförhållanden ovillkorligen vore dömda att väsentligen misslyckas och endast kunde förhåla det angelägna verket; arbetet på en allmän reform borde därför utan uppskov fullföljas. I 1931 års proposition angående huvudgrunderna för en rättegångsreform framhöllos, efter en ingående granskning, bristerna i nuvarande rättegångsordning. På hemställan av det särskilda utskott, till vilket propositionen hänvisats, uttalade riksdagen, att en i vissa hänseenden genomgripande reform av vårt rättegångsväsen borde komma till stånd samt att med hänsyn därtill arbetet med ny lagstiftning angående rättegångsväsendet och vad därmed sammanhänger borde utan dröjsmål upptagas. I sitt utlåtande över processlagberedningens förslag har lagrådet uttalat, att lagrådet även vid den nu verkställda granskningen och i sin nuvarande sammansättning kunde obetingat ansluta sig till uppfattningen, att en allmän rättegångsreform vore av behovet påkallad och borde utan dröjsmål komma till stånd.

Den omfattande utredning angående bristerna i gällande rättegångsordning, som under det långvariga arbetet på en processreform åvägabragts, ger vid handen, att de allvarligaste bristfälligheterna vidlåda själva förfarandet i de olika instanserna. Vad angår processen i underrätt är otvivelaktigt bristen på koncentration en av de största svagheterna. Denna brist, som sammanhänger med det rådande uppskovsväsendet, bidrager till långsamheten i rättskipningen och utgör framför allt en fara för rättsskipningens säkerhet. Kravet på säkerhet innebär, att domen skall i så stor utsträckning, som överhuvud är möjligt, vara ett uttryck för det materiellt och icke blott formellt rätta i saken. Ett nödvändigt villkor för att så skall bliva fallet är, såsom lagrådet tidigare framhållit, att förfarandet är anordnat på sådant sätt, att domstolen erhåller en möjligast fullständig, överskådlig och verkligheten motsvarande bild av det rättsligt relevanta saksammanhanget. Härför erfordras en uttömmande utredning, som klart belyser sakuppgifternas verkliga innebörd och räckvidd samt de förebragta bevisens tillförlitlighet. Det nuvarande förfarandet kan icke anses fylla detta krav. Handläggningen är, särskilt i de större målen, uppdelad på ett flertal rättegångstillfällen, ofta skilda av lång tids mellanrum. Detta föranleder en ofta godtycklig uppdelning av förhandling och bevisföring. Materialet förelägges domstolen styckevis, och det råder brist på reda och planmässighet i rättegångens utförande. Ofta precisera parterna icke från början noga sin ståndpunkt utan detta sker först sedan målet långt framskridit, varvid ej sällan alldeles nya synpunkter göras gällande. Något samlande av bevisningen till ett och samma tillfälle förekommer vanligen icke. Särskilt i fråga om vittnesbevisningen medför detta, såsom framhållits i lagrådets yttrande 1928, allvarliga olägenheter. Vittnen om samma tilldragelse inkallas ofta till olika sammanträden och höras ej sällan utan att parterna äro personligen närvarande. Dessutom höras vittnena ofta vid tidigare tillfälle än då parternas sakframställning föreligger i slutligt skick. Just innehållet i avlagda

vittnesberättelser kan ofta föranleda part att vid senare rättegångstillfälle jämka, förklara eller komplettera sina tidigare uppgifter. Oklara punkter i vittnesmålen komma i följd härav att kvarstå, viktiga uppgifter som skulle stått till buds komma ej fram, och möjligheten att kontrollera trovärdigheten minskas avsevärt. Den bristande koncentrationen samt den omständigheten, att parternas sakframställningar och deras närmare utveckling av sin talan ofta sker i skriftlig form, medför stora svårigheter för domaren att överskåda materialet och förhindrar en verksam processledning från hans sida. Lekmännens deltagande i rättsskipningen blir också i hög grad försvårat.

De nu angivna bristerna i förfarandet gälla i främsta rummet tvistemålen och göra sig icke i samma grad kännbara med avseende å brottmålen. I dessa är förfarandet, särskilt beträffande mål angående grövre brott, där en förberedande undersökning ägt rum genom polis- och åklagarmyndigheternas försorg och där den tilltalade är häktad, i allmänhet mera koncentrerat. Jämväl i dylika mål är emellertid handläggningen understundom fördelad på flera rättegångstillfällen, vilket förhållande sammanhänger med gällande bestämmelser om tiden för hållande av rannsaking med häktad. Även andra olägenheter göra sig gällande med avseende å brottmålen. Den förberedande undersökningen är endast högst ofullständigt reglerad i lag. Såsom riksdagen uttalat medför avsaknaden av bestämmelser i detta ämne visserligen för polis och åklagare möjlighet till ett smidigt tillvägagångssätt men innebär samtidigt en viss fara. Å ena sidan kan bristen på fasta gränser för myndigheternas befogenhet medföra vådor för den enskildes säkerhet och utredningens opartiskhet. Dessa vådor bliva än större därigenom, att det vid förundersökningen upprättade protokollet stundom lägges till grund för protokollföringen vid domstolen och därmed även för domstolens avgörande i målet. Å andra sidan kan saknaden av lagbestämmelser försvåra ett verksamt efterspanande och beivrande av brott. Handläggningen vid domstol av de grova brottmålen äger ej sällan ett så starkt inkvisitoriskt drag, att domstolens opartiskhet eller i allt fall allmänhetens tilltro till domarens objektivitet råkar i fara.

En prövning omedelbart på grund av det material, som enligt nyss angivna grunder förebringas inför domstolen, är tydligen icke möjlig. I de ej sällsynta fall, då en domare, som har att deltaga i den slutliga prövningen av ett mål, icke varit tillstädes vid alla de föregående rättegångstillfällena, är en dylik omedelbar prövning uppenbarligen utesluten. Men även i andra fall kan med hänsyn till den långa tid, som en rättegång ofta pågår, och det oordnade skick, vari materialet förelägges domstolen, domaren icke hålla i sitt minne vad som förekommit, så att han omedelbart därpå kan grunda sin dom. I följd härav måste processmaterialet återgivas i ett protokoll, och det är uteslutande vad som influer i protokollet som lägges till grund för domen. Såsom uttalats av riksdagen kan emellertid protokollet giva endast en ofullständig bild av det verkliga händelseförloppet; detta gäller särskilt viktiga delar av bevismaterialet. Härtill kommer, att protokollen, vilka understundom upprättas lång tid efter handläggningen och utan att parterna äga möj-

lighet att verksamt kontrollera protokollföringen, ej sällan brista i fullständighet och korrekthet.

En allvarlig brist i det nuvarande rättegångsförfarandet utgör vidare det föråldrade skick, vari våra bevisförings- och bevisprövningsregler befinna sig. I princip gäller alltjämt den legala bevisteorien, enligt vilken vissa såsom otillförlitliga betraktade bevis uteslutas från användande, under det att andra äro underkastade reglering med hänsyn till sitt bevisvärde. Domaren är sålunda begränsad i sin prövning av vad i målet skall hållas för sant. Visserligen har en del av den legala bevisteoriens regler genom praxis så småningom kommit att undergå betydande jämkningar, men de alltjämt kvarstående föreskrifterna om vittnesjäven avskära i stor utsträckning domstolen från upplysningar just från deras sida, som bäst känna de faktiska omständigheterna i saken. Den i många fall ytterst värdefulla kunskapskälla, som parternas personliga avhörande utgör, kommer i alltför ringa utsträckning till användning såsom medel till sanningens utforskande. Med undantag för de grövre brottmålen kallas parterna endast sällan att komma personligen till städes. Verksamma medel saknas ock att förmå dem att i sina utsagor hålla sig till sanningen. En brist med avseende på bevisningen är även, att bestämmelser saknas om skyldighet för part eller annan att i rättegång förete skriftliga handlingar, som äga betydelse för utredningen.

De brister, som sålunda vidlåda underrättsförfarandet, göra sig i än högre grad kännbara beträffande rättegången i överrätterna. Visserligen har den långsamhet, som tidigare kännetecknat överrättsprocessen och som haft sin grund i uppkommen arbetsbalans, numera väsentligen avhjälppts. Men de brister i fråga om utredningens tillförlitlighet, som föreligga beträffande första instansen, framträda än skarpare i överrätterna. Förfarandet är i hovrätterna vanligen och i högsta domstolen alltid rent skriftligt. Överrätterna äro för sitt bedömande av målen i regel helt hänvisade till det i underrättsprotokollen och parternas inlagor återgivna materialet. Domstolen har sålunda föga möjlighet att i nödig omfattning komplettera utredningen, och även för parterna erbjuder det ofta betydande svårigheter att genom förebringande av nytt material giva en annan bild av saksammanhanget. De högre instansernas domare måste grunda sina intryck och slutsatser på protokoll över förhandlingar, som de ej själva övervarit. På sätt framhållits av såväl lagrådet som riksdagen återverkar detta även på underrätterna såtillvida, att det medför obenägenhet hos dessa att i sina avgöranden taga hänsyn till annat än det som kommit till tydligt uttryck i protokollet.

Förutom i fråga om de nu antydda bristerna i förfarandet framträder behovet av en reform även beträffande andra till processrätten hörande områden. Det torde vara allmänt erkänt, att vår nu mer än tvåhundra år gamla rättegångsbalk icke tillgodoser de nya behov, som sedan dess tillkomst framträtt. Vissa institut, såsom laga domstol, rättegångsombud, tredje mans deltagande i rättegång, omröstning, rättegångskostnad och tredskodom äro endast ofullständigt reglerade; å andra områden saknas helt bestämmelser, såsom i fråga om säkerhetsåtgärder i rättegång.

Reformens omfattning.

Att för avhjälpan av de nu antydda bristerna en reform av vårt rättegångsväsen är nödvändig och icke kan undanskjutas, kan enligt min mening icke vara föremål för tvekan. Rörande omfattningen av en sådan reform ha under utredningsarbetets gång olika meningar gjort sig gällande.

Processkommissionen ansåg, att bristerna i rättegångsväsendet hänförde sig såväl till organisationen av domstolarna och övriga rättsskipningsorgan som till själva förfarandets gestaltning samt att reformen därför borde omfatta såväl organisationen som proceduren. I fråga om domstolsorganisationen innebar kommissionens förslag bland annat, att rättsskipningen i städerna skulle förstättligas och att för underrätterna, som kunde vara gemensamma för land och stad, skulle anordnas så stora jurisdiktionsområden, att inom domstolen kunde genomföras en fördelning av arbetet efter dess beskaffenhet. Underrätten, i förslaget benämnd lagmansrätt, skulle i tingslag, som omfattade landsbygd och stad eller endast landsbygd, bestå av lagfaren ordförande och nämnd. I tingslag, som omfattade endast stad, skulle lagmansrätten i tvistemål utgöras av en lagfaren ensamdomare och i brottmål av en domare och nämnd, dock att mindre brottmål i vissa fall skulle handläggas utan nämnd. De nuvarande hovrätterna skulle uppdelas å ett antal av sju till nio, förlagda till olika orter inom landet. Det domföra antalet ledamöter i hovrätt skulle utgöra tre. Vid handläggning och avgörande av grövre brottmål skulle jämväl i hovrätten nämnd medverka.

Enligt 1931 års proposition skulle däremot reformen erhålla en mera begränsad omfattning. Sålunda framhöll departementschefen, att bristerna i vårt nuvarande rättegångsväsen mindre vore att söka i själva organisationen än i rättegångens inre gestaltning eller med andra ord i själva förfarandet. Om man läte reformen i första hand gälla förfarandet och så att säga ske inifrån, begränsades såsom en följd härav de organisatoriska åtgärderna till sådana, som kunde anses stå i mera nödvändigt samband med förfarandet och vore ägnade att bereda erforderligt utrymme åt de nya förhandlingsprinciperna. Enligt de i propositionen framlagda huvudgrunderna för rättegångsreformen lämnades domstolsorganisationen i det väsentliga oberörd. Till stöd för en dylik begränsning av reformen åberopades också, att de organisatoriska förändringar, som tidigare ifrågasatts, vore av den omfattande och på olika områden djupt ingripande beskaffenhet, att deras genomförande med all sannolikhet skulle komma att undanskjuta reformförslagets förverkligande till en oviss framtid. En sådan utveckling vore ur olika synpunkter i hög grad att beklaga. Bristerna i det nuvarande förfarandet vore dock så djupgående och av den betydelse för rättegångsförfarandets viktigaste egenskap, dess säkerhet, att med en reform icke borde anstå längre än som nödvändigt betingades av förhållandena. Mot att nu skrida till en mera vittgående omläggning av organisationen talade också, att en sådan omläggning alltid måste te sig som skäligen oviss, innan någon erfarenhet vunnits rörande de nya arbetsuppgifter, som komme att åvila domstolarna.

Riksdagen anslöt sig till departementschefens uppfattning och framhöll, att med hänsyn därtill, att de brister, som vidlåda det nuvarande rättegångsväsendet, i huvudsak avsåge rättegångens inre gestaltning, reformarbetet främst borde inriktas på åstadkommande av ett förbättrat förfarande. Ändringar i organisationen borde vidlagas endast såvitt de vore nödvändiga för att domstolar och andra organ skulle bliva i stånd att uppbära ett dylikt förfarande. Särskilt då det gällde att genomföra organisatoriska ändringar vore det nödvändigt att framgå med stor försiktighet. Sådana ändringar låte sig i allmänhet icke genomföra utan betydande tidsutdräkt och ökade kostnader. Svårigheter mötte att bilda sig en mening om den lämpligaste organisationen, innan erfarenhet vunnits angående omfattningen av de arbetsuppgifter, som genom ett reformerat förfarande komme att påläggas de olika organen. Härtill komme, att den nuvarande domstolsorganisationen i hög grad uppbures av gammal tradition och införlivats med befolkningens åskådningssätt. Å andra sidan vore det tydligt, att de ändringar, som erfordrades för att domstolar och andra organ skulle kunna uppbära ett ombildat förfarande, måste vidtagas. Eljest kunde det nya förfarandet från början komma att utvecklas i ej önskvärd riktning.

I processlagberedningens förslag ha de sålunda antagna grundlinjerna för reformens omfattning följts. Förslaget bibehåller sålunda i stort sett den nuvarande domstolsorganisationen oförändrad men innebär en genomgripande omläggning av förfarandet.

Mot den nu angivna begränsningen av rättegångsreformens omfattning ha några anmärkningar icke framställts. Även enligt min mening hänföra sig bristerna i gällande rättegångsordning huvudsakligen till själva domstolsförfarandet. Med hänsyn härtill delar jag den uppfattningen, att reformen främst bör inriktas på att genom förändringar i fråga om förfarandet söka avhjälpa dessa brister. Däremot böra icke andra organisatoriska förändringar vidtagas än sådana, som med någon större grad av visshet kunna anses betingade av det nya förfarandet. För en sådan begränsning av reformen talar också, på sätt i riksdagens yttrande framhållits, svårigheten att innan erfarenhet vunnits om det nya förfarandets verkningar bedöma den lämpligaste organisationen. Även ur ekonomisk synpunkt tala starka skäl för att reformen begränsas på nu angivet sätt.

Grunderna för reformen.

De bärande grundtankarna i det föreslagna nya rättegångsförfarandet inefattas i rättegångens muntlighet, koncentration och omedelbarhet. Dessa grundsatser skola principiellt tillämpas i alla instanser. Rättegångens muntlighet innebär, att processmaterialet skall vid den förhandling, som ligger till grund för domen, framläggas för domstolen i muntlig form. Målets avgörande skall omedelbart grundas å vad sålunda muntligen framlägges. För möjliggörande härav är nödvändigt att förhandlingen kan slutföras vid ett enda rättegångstillfälle eller i varje fall vid rättegångstillfällen, som ligga

varandra så nära i tiden, att domstolens uppfattning om vad som förekommit ännu är ogrumlad. I fråga om bevisningen skall grundsatsen om den fria bevisprövningen tillämpas. Denna innebär såväl att någon begränsning ej uppställs i fråga om de kunskapskällor, som få användas för sanningens utletande, som ock att domaren vid värderingen av den föreliggande bevisningen icke är bunden av legala regler. Mellan denna grundsats och de nyss antydda principerna för förhandlingen råder ett intimt samband. Genomförande av den fria bevisprövningen förutsätter ett koncentrerat, muntligt förfarande.

De nu berörda grundsatserna för förfarandet och deras närmare utformning ha under utredningsarbetet varit föremål för ingående överväganden. I stort sett torde numera råda enighet i dessa frågor. Riksdagen har, såsom framgår av det föregående, anslutit sig till förslaget om genomförande av ett på nämnda grundsatser byggt förfarande. I processlagberedningens förslag ha principerna närmare utformats. Lagrådet har i sitt utlåtande över förslaget anfört, att den grundval för reformen, som tillkommit efter så ingående överväganden och vunnit statsmakternas gillande, ej borde rubbas utan synnerligen starka skäl. De antagna grunderna överensstämde också med vad lagrådet förordade i sitt år 1928 avgivna yttrande. Även vid den nu verkställda granskningen och i sin nuvarande sammansättning kunde lagrådet obetingat ansluta sig till de principer, vilka uppbära det föreliggande förslaget.

Vid övervägande av de sålunda framställda grundsatserna för förfarandet har även jag kommit till den uppfattningen, att de i allt väsentligt böra godtagas. I detta sammanhang vill jag särskilt framhålla, att genomförandet av dessa grundsatser ingalunda innebär någon nyhet för svenskt rättsväsen. I äldre tider var all rättegång muntlig. Parter och andra, som skulle avgiva utsagor, företrädde och yttrade sig muntligen inför den menighet eller de andra lekmän, som utgjorde den dömande rätten. Förhandlingens muntlighet och koncentration ha varit förhärskande långt in i nyare tid. Först så småningom, genom utvecklingen av en kår av juridiskt bildade ämbetsmannadomare, rättsmedlens organiserande och ett därmed följande vidsträcktare bruk av dem, inträdde en brytning med de äldre principerna; det muntliga anförandet ersattes alltmer av skriftliga framställningar, och en följd härav var koncentrationens uppgivande. En anordning av domstolsförfarandet i enlighet med grundsatserna om rättegångens muntlighet, omedelbarhet och koncentration innefattar sålunda en anknytning till äldre svenska rättstraditioner.

Lagrådet har i sitt utlåtande över processlagberedningens förslag givit sitt erkännande åt det sätt, varpå beredningen i lagtext utformat de uppdragna grundlinjerna och löst de mångfaldiga och ofta invecklade problem, som under det föregående arbetet lämnats åsido. Som allmänt omdöme kan jag ansluta mig till detta uttalande av lagrådet. I samband med behandlingen av de anmärkningar, som lagrådet på vissa punkter framställt, skall jag

återkomma till frågan om ändringar i förslaget. Redan nu anser jag mig dock böra angiva min ståndpunkt till vissa särskilda spörsmål, rörande vilka viss meningsskiljaktighet uppkommit och som av mig även berörts vid förslagets remitterande till lagrådet.

Vissa särskilda frågor.

Förberedelse och huvudförhandling i mål mellan enskilda parter.

Genomförandet av en koncentrerad förhandling inför domstolen förutsätter, såväl att ledaren av förhandlingen är väl insatt i målet som att parterna eller deras ombud äga kännedom om den ståndpunkt motparten intager och de bevis han ämnar åberopa. På grund härav måste huvudförhandlingen i målet föregås av ett förberedande förfarande. Enligt förslaget skall i tvistemål och sådana brottmål, däri talan föres allenast av målsägande, förberedelse äga rum inför rätten, som i detta fall är domför häradsrätt med häradshövdingen ensam och rådhusrätt med en lagfaren domare. Förberedelsens syfte är i främsta rummet, att målet under denna skall så beredas, att det vid huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang. I första hand skola vid förberedelsen parternas ståndpunkter klarläggas; parterna skola angiva de omständigheter de vilja åberopa till stöd härför samt i vad mån de bestrida motpartens uppgifter. Tillika skall bevisupptagningen vid huvudförhandlingen förberedas. Parterna ha att uppgiva den bevisning de ämna åberopa och vad de vilja styrka med varje särskilt bevis. Vidare skola åtgärder vidtagas för att bevisningen skall vara på en gång tillgänglig vid huvudförhandlingen; så skall t. ex. i erforderliga fall sakkunnig förordnas under förberedelsen och beslut meddelas om skyldighet att förete skriftlig handling. Däremot utgör vad som förekommit vid förberedelsen icke utan vidare underlag för domen. Det är den efter förberedelsen följande huvudförhandlingens uppgift att bilda grundval för domen. Vid denna förhandling skall allt material framläggas: parterna skola framlägga sina påståenden och fullständigt utveckla sin talan samt all bevisning förebringas. Domen skall grundas å vad vid huvudförhandlingen förekommit. Materialet från förberedelsen får sålunda läggas till grund för avgörandet endast om och i den mån det ånyo förebringas vid huvudförhandlingen.

Mot förslaget i denna del har riktats den anmärkningen, att rättsskipningens säkerhet sattes i fara genom bestämmelsen om vad som är processmaterial. Vad som framkommit under förberedelsen borde få utgöra grundval för domen, även om det icke uttryckligen åberopats och förebringats vid huvudförhandlingen. Särskilt stötande vore, om någon omständighet, som part under förberedelsen berört och som upptagits i protokollet eller vid skriftlig förberedelse intagits i skrift men som till följd av förbiseende ej omnämnts vid huvudförhandlingen, ej skulle få beaktas. Därest vid förberedelsen åberopats t. ex. en ingående rättshistorisk utredning eller ett vidlyftigt sakkunnigutlåtande, borde vid avgörandet hänsyn till detta material få tagas, även om det icke muntligen föredragits vid huvudförhandlingen.

Enligt min mening skulle ett stadgande av innebörd, att vad vid förberedelsen förekommit vore processmaterial i den meningen, att det utan att införas vid huvudförhandlingen kunde läggas till grund för domen, innebära en allvarlig fara för processen och i hög grad äventyra vad man eftersträvar att vinna med det koncentrerade förfarandet. En sådan bestämmelse skulle lätt föranleda parterna att vid utförande av sin talan lägga huvudvikten vid förberedelsen och där förebringa allt material, varmed de ville övertyga domstolen. Huvudförhandlingen skulle härigenom, såsom ock riksdagen uttalat, kunna komma att förvandlas till ett tomt sken. Även lekmännens deltagande i rättsskipningen skulle i hög grad försvåras. Då vid förberedelsen rätten i regel består av endast en domare, skulle de övriga domare, som deltaga i huvudförhandlingen, nödgas döma på ett material, som endast medelbart bringas till deras kännedom. Jag kan därför icke förorda ett stadgande av nu antytt innehåll. Faran för att part skulle underlåta att vid huvudförhandlingen åberopa någon för avgörandet betydelsefull omständighet synes mig vara mycket ringa, och i de fall, då någon dylik omständighet förbigås, har rätten att fästa uppmärksamheten därå. Enligt uttryckligt stadgande i förslaget har rätten att tillse, att målet blir uttömmande behandlat, och att genom frågor och erinringar söka avhjälpa otydlighet och ofullständighet i gjorda uttalanden. Det torde vara tydligt, att vid huvudförhandlingen icke varje vid förberedelsen ingiven handling behöver uppläsa i sin helhet eller varje ostridigt faktum åter omnämnas. Om sålunda målet rör tolkningen av viss bestämmelse i ett skriftligt kontrakt, som ingivits vid förberedelsen, och parterna vid huvudförhandlingen föredraga endast den omtvistade bestämmelsen, föreligger intet hinder att rätten vid sin redogörelse för saken i domen upptager också andra bestämmelser däri, om vilka tvist ej råder, även om dessa ej uttryckligen nämnts vid huvudförhandlingen. I fråga om vidlyftiga sakkunnigutlåtanden, som inkommit under förberedelsen och varav parterna tagit del, kan i många fall vara tillräckligt, att den sakkunniges slutsatser uppläsa vid huvudförhandlingen. Skulle däremot göras gällande, att den sakkunniges redogörelse för de faktiska omständigheterna är oriktig eller ofullständig, bör redogörelsen i denna del uppläsa, så att parterna få tillfälle att yttra sig däröver. Överhuvud bör, såsom lagrådet 1928 yttrat, vid huvudförhandlingen få refereras till vidlyftiga specialutredningar, framlagda dokument o. dyl. från förberedelsen utan att ett fullständigt muntligt återgivande behöver äga rum. Så snart en dylik handling vid huvudförhandlingen ställts under diskussion mellan parterna, skall den uppenbarligen få läggas till grund för avgörandet. Likaså torde vara uppenbart, att om vid förberedelsen vissa omständigheter blivit ostridiga och parterna, då de utveckla sin talan vid huvudförhandlingen, utgå från dessa omständigheter såsom kända, rätten även kan beakta desamma. Om målet t. ex. rör ett omfattande kontokurantförhållande och vid förberedelsen ingivits en kontokurant, omfattande alla parternas mellanhavanden, behöva vid huvudförhandlingen icke alla siffror i denna föredragas, utan förhandlingen kan begränsas till de stridiga posterna och rätten dock i sin

dom taga hänsyn även till kontokuranten i övrigt. Då en tolkning av förslaget ifrågavarande bestämmelse i enlighet med vad nu anförts låter sig väl förena med bestämmelsens avfattning, har jag ansett mig icke böra föreslå någon ändring däri. Förslaget har ock på denna punkt lämnats utan erinran av lagrådet.

Förundersökning och huvudförhandling i åklagarmål.

I brottmål, vari åklagare för talan, skall enligt förslaget icke äga rum någon sådan förberedelse inför rätten som nyss nämnts. I stället skall, innan åtal anställes, förundersökning verkställas genom polis- och åklagarmyndigheterna. Till sitt ändamål överensstämmer denna i viss mån med förberedelsen i tvistemål. Vid förundersökningen skall målet så beredas, att bevisningen kan vid huvudförhandlingen förebibras i ett sammanhang. Därjämte skall under förundersökningen utredas, vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl föreligga för åtal mot honom. I samband med att åtal väckes skall till rätten överlämnas protokoll eller anteckningar från förundersökningen. Dessa handlingar få emellertid ej läggas till grund för huvudförhandlingen, och domen skall grundas endast å vad vid huvudförhandlingen förekommit. Beträffande sistnämnda fråga hänvisar jag till vad ovan anförts rörande förhållandet mellan förberedelsen i tvistemål och huvudförhandlingen.

Mot förslagets bestämmelser rörande brottmålsförfarandet ha anmärkningar framställts från varandra motsatta utgångspunkter. Sålunda har å ena sidan från advokathåll gjorts gällande, att förslaget icke erbjöde tillräckligt skydd för den misstänkte mot maktmissbruk och rättsförluster under förundersökningen samt att förfarandet vore alltför inkvisitoriskt. Enligt denna mening stode förslaget härutinnan icke i överensstämmelse med de av statsmakterna tidigare godkända principerna. Å andra sidan har, närmast från åklagarhåll, uttalats farhågor för att förslaget icke medgäve tillräckliga möjligheter för en effektiv utredning.

De i förstnämnda avseende gjorda anmärkningarna gå bland annat ut på följande. Den misstänktes rätt att under förundersökningen biträdas av försvarare vore icke vederbörligen tillgodosedd. Ofta saknade den misstänkte på grund av ekonomiska och andra förhållanden möjlighet att vidtaga åtgärder för att själv skaffa sig försvarare. Härtill komme de talrika fall, då den misstänkte icke vore i stånd att bedöma situationen och därför icke heller insåge behovet av en kompetent försvarare. De föreslagna bestämmelserna om hans rätt att få kännedom om vad vid förundersökningen förekommit vore otillfredsställande. I normalfallen vore det undersökningsledaren som skulle taga initiativ till anskaffande av offentlig försvarare, och det vore beroende på hans bedömande, om sakens beskaffenhet vore sådan, att behov av dylik försvarare förelåge. Värdet av den rätt, som förslaget medgäve den misstänkte och hans försvarare att närvara vid förhör under förundersökningen, neutraliserades i väsentlig mån genom bestämmelsen om att de icke

finge framställa frågor till den som hördes i annan ordning än den som undersökningsledaren bestämde. Slutligen medförde förslaget bestämmelser om förundersökningsprotokollet i realiteten, att protokollet komme att läggas till grund för huvudförhandlingen och avgörandet.

De sålunda framställda anmärkningarna synas väsentligen grunda sig på missförstånd rörande förslaget verkliga innebörd i berörda hänseenden. Någon avvikelse från de i 1931 års proposition angivna och av riksdagen godtagna huvudgrunderna för brottmålsförfarandet innebär icke förslaget. Dess bestämmelser ansluta sig ock nära till vad processkommissionen på sin tid föreslagit på dessa punkter. Enligt beredningens förslag äger den misstänkte under förundersökningen anlita biträde av försvarare, så snart undersökningen fortskridit så långt, att den kan anses riktad mot honom såsom skäligen misstänkt för brottet. På detta stadium skall den misstänkte, då han höres, underrättas om misstanken, och han får därigenom anledning att söka anskaffa försvarare. Om han ej själv vill eller kan utse försvarare, har såväl undersökningsledaren som rätten att beakta, att hans behov av biträde tillgodoses, och detta även för det fall, att någon begäran därom från den misstänktes sida ej föreligger. Förutsättning härför är, att på grund av sakens beskaffenhet eller eljest hans rätt icke finnes kunna utan biträde tillvaratagas. Å andra sidan torde icke rimligen kunna ifrågasättas att medgiva den misstänkte en oinskränkt rätt härtill, hur obetydligt brottet än är. Om den misstänkte är anhållen eller häktad, har han emellertid ovillkorlig rätt att få offentlig försvarare. Det åligger undersökningsledaren såsom en tjänsteplikt att hos rätten göra anmälan, då behov av försvarare föreligger. Naturligen står det den misstänkte öppet att själv hos rätten begära förordnande av försvarare. Rätten har att omedelbart företaga sådan begäran till prövning. Denna prövning skall alltså icke, såsom förslaget synes ha uppfattats, anstå till dess åtal anhängiggjorts. Av bestämmelserna om domförhet framgår, att rätten vid handläggning av sådant ärende, liksom då fråga är om ett rättens ingripande under förundersökningen, är domför med en lagfaren domare. Det synes mig icke med fog kunna göras gällande att den misstänktes rätt att erhålla rättskunnigt biträde icke härigenom skulle vara i möjligaste mån tillgodosedd. I fråga om den misstänktes rätt att erhålla del av förundersökningsmaterialet stadgas i förslaget, att tillfälle skall lämnas den misstänkte och hans försvarare att taga kännedom om vad vid undersökningen förekommit. De ha sålunda möjlighet att allteftersom förundersökningen fortskrider erhålla del av det förebragta materialet. Uppenbarligen skulle det emellertid ofta kunna inträffa, att utredningen äventyrades, om den misstänkte på ett tidigt stadium finge kännedom därom och på grund därav bleve i stånd att undanskaffa bevis eller eljest försvåra utredningen. Det måste därför tillkomma undersökningsledaren att bedöma, när tillfälle att taga del av vad vid förundersökningen förekommit kan utan men för utredningen lämnas den misstänkte och försvararen. Ett viktigt skydd för den misstänkte utgör bestämmelsen, att åtal icke får beslutas, innan sådant tillfälle beretts dem. Så snart åtal beslutats,

äger den misstänkte eller hans försvarare rätt att erhålla avskrift av förundersökningsprotokollet. Det torde sålunda vara väl sörjt för att den misstänkte före huvudförhandlingen erhåller kännedom om det material åklagaren ämnar åberopa. I de fall, då den misstänkte eller hans försvarare är närvarande vid förhör, äger han framställa frågor till den som höres. Att denna befogenhet såtillvida begränsas, att frågor få framställas blott i den ordning undersökningsledaren bestämmer, torde vara nödvändigt för att förhöret skall kunna fullföljas på ett ändamålsenligt sätt och störande avbrott undvikas. Vad angår protokollet från förundersökningen stadgar förslaget, att utskrift därav skall, då åtalet väckes eller så snart ske kan därefter, tillställas rätten. Säsom motiv för denna bestämmelse anför beredningen, att protokollet måste vara tillgängligt för att rätten skall kunna bedöma, vilken bevisning som erfordras, och utfärda kallelser i enlighet härmed. Särskilt vore protokollet av betydelse för avgörande av huruvida sakkunnig skall anlitas. Rättens ordförande borde även taga del av protokollet, så att han kunde på lämpligt sätt ordna och leda huvudförhandlingen. I vad mån han eller andra ledamöter av rätten borde närmare studera materialet från förundersökningen, borde bli va beroende av domarens eget omdöme. Kännedom om materialet möjliggjorde för honom att i förväg sätta sig in i de rättsliga spörsmål, som förekomme i målet. Å andra sidan finge han icke bli va bunden av detta material, att han grundade sitt avgörande härå eller ginge till huvudförhandlingen med förutfattad mening. Liknande synpunkter ha anförts av processkommissionen. I förslaget stadgas vidare, att skriftlig uppteckning av utsaga, som någon avgivit inför åklagare eller polismyndighet, icke får åberopas som bevis, med mindre det är särskilt medgivet eller rätten på grund av särskilda omständigheter finner, att det må medgivas. Detta stadgande avser det fall, att den som avgivit utsagan icke är närvarande vid förhandlingen. Det angivna undantaget från förbudet gäller dels då huvudförhandling hålles, ehuru målsäganden eller den tilltalade icke kommit tillstädes, och dels då annan, som hörts vid förundersökningen, är död eller svårigheter möta för hans inställelse vid rätten eller hans hörande skulle onödigt fördyra rättegången eller parterna vitsorda uppteckningens riktighet. Då målsäganden eller den tilltalade höres vid huvudförhandlingen, får enligt förslaget uppteckning av hans utsaga vid förundersökningen icke uppläsas i annat fall, än då hans utsaga vid förhöret inför rätten avviker från den tidigare utsagan eller han vid förhöret underlåter att yttra sig. Liknande bestämmelse gäller beträffande vittne. Slutligen innebär förslaget, som redan nämnts, att domen får grundas endast å vad vid huvudförhandlingen förekommit. Vid min granskning av förslaget i denna del har jag lika litet som lagrådet funnit anledning till någon principiell erinran mot detsamma.

De närmast från åklagarhåll uttalade farhågorna för att förslagets regler i nu förevarande ämne icke medgäve tillräckliga möjligheter för en effektiv utredning måste enligt min mening anses överdrivna. Enligt förslaget er-

hålla undersökningsmyndigheterna i många fall ökade befogenheter i förhållande till vad nu gäller. Sålunda regleras befogenheten att till förhör hämta personer, vilkas hörande är erforderligt för utredningen, ett ämne varom för närvarande bestämmelser saknas. Att vissa begränsningar härutinnan måste uppställas, liksom ock i fråga om den tid, under vilken den hörde är skyldig att stå till förfogande för ändamålet, synes mig uppenbart. De bestämmelser, som i förslaget upptagits om den misstänktes rätt att anlita försvarare och att före huvudförhandlingen taga del av förundersökningsmaterialet, torde vara nödvändiga för att bereda den misstänkte erforderligt skydd och kunna icke anses obehörigen inkräkta på myndigheternas rörelsefrihet. Beredningens förslag i nu angivna hänseenden står ock i överensstämmelse med de av riksdagen antagna grunderna för rättegångsreformen, och jag saknar anledning att i någon väsentligare mån frångå förslaget härutinnan. På vissa punkter kunna dock jämkningar ifrågasättas; jag återkommer härtill vid behandlingen av de anmärkningar lagrådet framställt angående de särskilda paragraferna i förslaget.

Från såväl domar- som advokathåll har slutligen den meningen kommit till uttryck, att häktningsrätt alltjämt borde tillkomma även åklagare och ej, såsom enligt förslaget, enbart rätten. I anledning härav må framhållas, att denna fråga sammanhänger därmed, att häktning enligt förslaget icke såsom för närvarande innebär anställande av åtal utan reglerats såsom ett i förhållande till åtalet självständigt institut. För ernående av koncentration av domstolsförfarandet måste förundersökningen som regel vara avslutad före åtalets väckande; i följd härav kan häktningen ofta komma att bestå under jämförelsevis lång tid, innan målets behandling vid rätten vidtager. Det torde icke råda någon meningsskiljaktighet därom att vid sådant förhållande häktningsfrågan bör på ena eller andra sättet underkastas rättens prövning. Såsom beredningen erinrat äro härvid olika möjligheter tänkbara: antingen att låta häktningsbeslut ankomma på åklagare, varefter beslutet inom viss kortare tid underställes rättens prövning, eller att stadga, att beslut om häktning alltid skall meddelas av rätten. Enligt beredningens mening föreläge icke någon mera väsentlig skillnad mellan dessa båda anordningar; det av beredningen föreslagna systemet innebure icke heller någon större saklig olikhet mot vad för närvarande gäller. Med hänsyn till den ingripande betydelse en häktningsåtgärd har för den misstänkte, har beredningen ansett det för honom medföra större trygghet att beslut därom ankomme på rätten. Beredningen har såsom obefogad avisat den stundom uttalade farhågan, att rätten vid målets behandling skulle känna sig bunden av ett tidigare meddelat häktningsbeslut. Jag har icke ansett mig ha anledning att frångå förslaget, som ock på denna punkt av lagrådet lämnats utan erinran.

Hovrätt som första instans i vissa mål.

Beredningens förslag bibehåller liksom tidigare förslag i princip den nuvarande ordningen med tre instanser. Huvudregeln är alltså beträffande alla

mål, att målet skall väckas i allmän underrätt, att mot underrättens avgörande talan må fullföljas i hovrätt och att beträffande hovrättens avgörande fullföljd kan äga rum till högsta domstolen. Från denna huvudregel givas redan nu vissa undantag och begränsningar; i detta sammanhang skall jag icke uppehålla mig vid dem. Under reformarbetet har i olika sammanhang uppkommit fråga om en förenkling av instansordningen beträffande vissa grupper av tvistemål. Processkommissionen föreslog, att för behandlingen av handels- och sjörättsmål vid hovrätterna skulle inrättas särskilda avdelningar, vilka skulle bestå av lagfarna domare och sakkunniga lekmän, ävensom att vissa grupper av tvistemål skulle upptagas av hovrätt som första instans, om parterna överenskommit, att målet skulle där anhängiggöras. I båda nu angivna fall skulle talan kunna fullföljas i högsta domstolen. Vid granskningen av kommissionens betänkande framkom inom lagrådet stor tvekan om lämpligheten av kommissionens förslag, vilket möttes av starkt motstånd från underrättsdomarnas sida och ej heller vann större anslutning bland handelns målsmän. I 1931 års proposition framhölls, att till stöd för kommissionens förslag kunde åberopas beaktansvärda skäl och att dessa gjorde sig starkast gällande beträffande förslaget om inrättande vid hovrätterna av särskilda avdelningar för handels- och sjörättsmål med sakkunniga bisittare. Då undantagande av vissa viktiga mål från de allmänna underrätterna vore i hög grad ägnat att rubba underrätternas auktoritet, borde dock på denna punkt iakttagas största varsamhet.

I beredningens förslag har frågan återupptagits. Beredningen förordar, att hovrätt skall som första instans äga upptaga vissa tvistemål, om parterna skriftligen överenskommit, att tvisten upptages omedelbart av hovrätt. I de fall, då tvisten rör penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, fordras, att värdet av det varom tvistas överstiger 3,000 kronor. Undantagna äro ytterligare sådana mål, för vilka ett absolut forum är föreskrivet, såsom äktenskapsmål och mål angående fast egendom. I olikhet med vad processkommissionen föreslagit skall hovrätt tillika utgöra enda instans; någon fullföljd i ordinär väg mot hovrättens avgörande har ej medgivits. Enligt beredningens uppfattning skulle det föreslagna eninstansförfarandet ha till uppgift att, utan att skäligen krav på rättssäkerhet efterattes, tillgodose särskilt affärslivets behov av skyndsamma avgöranden. För detta behov stode nu till buds skiljemannaförfarandet, men ett sådant förfarande vore med hänsyn till garantierna för avgörandets tillförlitlighet i många fall underlägset ett domstolsförfarande; starka skäl talade enligt beredningens uppfattning för att parterna vid sidan av skiljemannaförfarandet ägde tillgång till ett domstolsförfarande. Då någon fullföljd icke skulle äga rum, ansåg beredningen, att — särskilt med hänsyn till domstolens sammansättning — förfarandet borde förläggas till hovrätt.

Mot beredningens förslag ha anmärkningar framställts särskilt från underrättsdomarnas sida. Sålunda framhåller föreningen Sveriges häradsövdingar, att det syntes uppenbart, att en sådan anordning skulle i ogynnsam riktning återverka på underrätterna och deras anseende. Förbudet

mot fullföljd till högsta domstolen komme ej att minska institutets användning, då ett dylikt förbud ur mångas synpunkt utgjorde en fördel med hänsyn till möjligheten av ett snabbare avgörande. Samma synpunkter utvecklas av föreningen Sveriges stadsdomare. Sannolikt vore enligt denna förnings åsikt, att parterna i många mål, som nu passerade två eller tre instanser, komme att begagna sig av det föreslagna eninstansförfarandet. Hovrätternas arbetsbörda skulle väsentligt ökas allt under det att underrätterna undandrogenes åtskilliga mål. Ur allmän synpunkt skulle vara att beklaga, om underrätternas ställning rubbades och förtroendet för dem minskades. I varje fall borde tillfälle beredas parterna att genom överenskommelse åvägabringa ett eninstansförfarande även vid underrätt.

Vid förslagets granskning inom lagrådet ha två av lagrådets ledamöter lämnat förslaget utan erinran. De båda andra ledamöterna ha däremot avstyrkt förslagets genomförande. Till stöd för sin uppfattning ha dessa ledamöter framhållit bland annat, att den föreslagna anordningen syntes icke vara ägnad att i någon större utsträckning tillgodose de önskemål, som man inom affärslivet sökte förverkliga genom att hänskjuta tvister till avgörande av skiljemän; motiven till ett sådant hänskjutande vore ofta, att det ansetts önskvärt, att tvisten avgjordes av en domstol, inom vilken såväl juridisk som teknisk sakkunskap vore representerad. I de fall, då det vore av vikt att snabbt erhålla ett auktoritativt uttalande i en prejudicerande rättsfråga, vore ock den anvisade utvägen icke till fyllest, så länge det i ett annat likartat fall stode part öppet att draga samma fråga under högsta domstolens prövning. Även om för närvarande ett visst behov av en sådan anordning som den av beredningen föreslagna kunde antagas vara för handen, måste enligt dessa ledamöters uppfattning likväl detta behov minskas genom den nya rättegångsbalkens ikraftträdande; anordningen måste ock i viss mån verka försvagande på underrätternas ställning. För att möjliggöra ett särskilt snabbt avgörande erbjöde sig ock utvägen att tillerkänna rättsverkan åt en utfästelse att ej fullfölja talan i sådana tvistemål, vari förlikning är tillåten.

De skäl, som sålunda anförts mot beredningens förslag i denna del, hänföra sig i huvudsak till de allmänna intressen, som äro förknippade med instansordningens upprätthållande. Mot dessa intressen bryta sig ej sällan för den enskilde viktiga rättsskyddsintressen, vilka också de äro av betydelse ur allmän synpunkt. Uppenbart möta stora svårigheter att i sådana fall nå fram till en tillfredsställande lösning. Av de två lagrådsledamöter, som avstyrkt beredningens förslag, har särskilt framhållits avsaknaden av teknisk sakkunskap inom den av beredningen föreslagna instansen. Dessa ledamöter ha ock anvisat utvägen med en reglering av skiljemannaförfarandet på sådant sätt, att största möjliga garantier vunnes för avgörandets tillförlitlighet, och även uttalat som önskvärt, att domstolarnas lagfarna ledamöter kunde åtaga sig skiljemannauppdrag; förbud häremot borde icke uppställas för domare i någon instans. En annan lösning är den, som anvisats av processkommissionen och som innebär förläggande till hovrätt av

en handels- och sjörättsdomstol med sakkunniga bisittare. Beredningen har i sitt förslag icke tagit ståndpunkt till frågan om de särskilda, från den allmänna rättegångsordningen avvikande processformer, som redan nu föreligga i fråga om vissa grupper av mål, bland dessa handelsmål. Det är alltså att motse, att denna fråga upptages till behandling vid det fortsatta lagstiftningsarbetet. Med hänsyn härtill och då även enligt min mening välgående anmärkningar kunna göras mot beredningens förslag i den utformning, vari det nu föreligger, anser jag, att det icke för närvarande bör upptagas i lagstiftningen.

Till frågan, huruvida utfästelse att ej fullfölja talan bör tillerkännas rättsverkan, återkommer jag i samband med en av lagrådet i detta ämne vid 49 kap. gjord erinran.

Lekmäns deltagande i rättsskipningen.

Under reformarbetets gång har, som framgår av vad redan anförts, i olika sammanhang starkt framhållits betydelsen av lekmäns deltagande i rättsskipningen. Utgångspunkten för dessa uttalanden har varit den nuvarande organisationen av våra häradsrätter med en lagfaren domare, häradshövdingen, som rättens ordförande och en vid hans sida ställd folkvald nämnd. Som den alltjämt bärande grunden för denna domstolsform har, såsom i 1931 års proposition, framhållits den urgamla svenska uppfattningen, att folket hade att deltaga ej blott i lagarnas stiftande utan ock i deras vårdande och upprätthållande. Att nämndens deltagande i häradsrättens verksamhet varit av det största värde erkännes allmänt. Nämndens deltagande har fast förankrat rättsskipningen i folkets förtroende, och nämnden har med sin av erfarenheten mera omedelbart påverkade uppfattning bidragit till att åt den svenska rättsskipningen ge ett drag av skälighet och billighet, som torde fördelaktigt känneteckna den i förhållande till många främmande länders. Som särskilda utskottet framhållit, torde ock enighet råda därom, att lekmännens deltagande i rättsskipningen vid häradsrätt bör ske genom nämnd.

Vad däremot angår nämndens sammansättning och inflytande ha meningarna gått mera isär. Det domföra antalet nämndemän är för närvarande lägst sju, högst tolv, och endast enhällig nämnd kan överrösta den lagfarne domaren. Processkommissionen hade nedsatt antalet ledamöter i nämnden till fem; därest fyra nämndemän förenade sig om en mening, skulle denna gälla. I 1931 års proposition hade förordats, att antalet fastställdes till åtta och att nämndens röst skulle gälla mot den lagfarne domarens, då en majoritet av sex nämndemän föreläge. Vid propositionens behandling inom utskottet framkommo olika meningar. Majoriteten inom utskottet ansåg, att gällande regler om nämndens rösträtt borde bibehållas och fann ej heller anledning till avvikelse från den nuvarande bestämmelsen, att sju nämndemän utgjorde domfört antal. I en till utskottets betänkande avgiven reservation uttalade flera utskottsledamöter sin anslutning till propositionens omröst-

ningsregler. Beträffande domförheten förordades, att nämnden borde vara domför med sju nämndemän; vare sig sju eller åtta nämndemän närvore vid målets avgörande, borde, om sex av nämnden enades om en mening, denna gälla. Vid behandlingen i riksdagen stannade kamrarna vid olika beslut. Första kammaren biträdde utskottets hemställan, medan andra kammaren anslöt sig till reservationen.

Beredningen har i sitt förslag upptagit det domföra antalet ledamöter i nämnden till lägst sju, högst nio. Det högre antalet har, i anslutning till vad som framförts inom utskottet, tillkommit med tanke på att domstolen ej till följd av en eller annan nämndemans förfall under pågående handläggning skulle förlora sin domförhet. Vad angår nämndens rösträtt har beredningen ansett sig böra bibehålla kravet på nämndens enhällighet för det fall, att i nämnden ej sitta flera än sju. Om sju nämndemän biträda samma mening, skall denna alltså enligt beredningens förslag gälla mot ordförandens, även om i nämnden sitta flera än sju. Beträffande val av nämndemän bibehåller förslaget i allt väsentligt nu gällande regler. Antalet nämndemän, som skola utses för varje tingslag, har av beredningen satts till aderton; dock äger Kungl. Maj:t, om det erfordras, beträffande visst tingslag höja detta antal.

Mot beredningens ståndpunkt till de nu behandlade frågorna ha vissa gensagor framkommit. Uti sitt till Kungl. Maj:t avgivna yttrande har föreningen Sveriges häradshövdingar gjort gällande, att med beredningens förslag nämndens ställning skulle väsentligt förändras; mer eller mindre klart skattade beredningen åt föreställningen om nämnden som jury. Främst har föreningen riktat sin kritik mot fastställande av antalet nämndemän, som skola utses för varje tingslag, till aderton; föreningen har ock ifrågasatt, huruvida det kunde vara riktigt att det utan i lagen angivna direktiv överlämnades åt Kungl. Maj:t att höja detta antal. Med de täta tingssammanträden, som förut-sattes i förslaget, skulle enligt föreningens uppfattning nämnden avsevärt betungas; det låte sig icke göra att med en så utsträckt tjänstgöring för nämndemansuppdraget erhålla, såsom för närvarande, ortens mest betrodda män. Föreningen hemställer, att antalet nämndemän bestämmes till lägst tjugufyra för varje tingslag och att det överlämnas åt rätten att, om det visar sig erforderligt, höja detta antal. Föreningen riktar sig vidare emot att det högsta antalet för domförhet begränsats till nio; i vissa fall föreläge för en rationell representation behov av tolv nämndemän. Beträffande nämndens rösträtt ansluter sig föreningen till kravet på enhällighet inom nämnden. Slutligen ifrågasättes, om ej val till nämnden borde förrättas på en gång för hela tingslaget; vid nämndemans avgång skulle fyllnadsval ske för den återstående tiden av valperioden.

Vad först angår nämndens ställning och uppgifter anser jag mig helt kunna giva min anslutning till den uppfattning, som kommit till uttryck i såväl 1931 års proposition som särskilda utskottets utlåtande. Rättsskipningens folkliga anknytning är en av det svenska samhällets ursprungligaste och bästa traditioner. Att nämnden i våra häradsrätter alltjämt har att fylla en viktig rättsskipningsuppgift, torde icke mötas av gensaga från något håll. I

det muntliga och omedelbara förfarande, som nu föreslås, framträder denna uppgift om möjligt ännu skarpare än tidigare; genom det muntliga, koncentrerade förfarandet erhåller nämnden större möjligheter att följa förhandlingen än nu i allmänhet är fallet. Detta förhållande är uppenbart ägnat att stärka nämndens ställning; att härav draga den slutsatsen, att nämnden komme att fullgöra en med juryinstitutionen likartad uppgift, synes mig dock icke befogat. Nämndens uppgifter inom häradsrätten äro enligt förslaget oförändrade. Jag är likaledes av den uppfattningen, att nämndens sammansättning och reglerna för dess domförhet enligt beredningens förslag, som i denna del nära ansluter sig till särskilda utskottets uttalanden, äro väl avvägda. Den begränsning av det domföra antalet till nio, som beredningen förordat, synes motiverad med hänsyn till angelägenheten att, såvitt möjligt, begränsa det antal nämndemän, som skola utses för varje tingslag, och möjliggöra en lämplig arbetsfördelning mellan de sålunda utsedda — synpunkter, som även berörts i häradshövdingföreningens yttrande. En sådan begränsning, som torde motsvara vad redan nu allmänt iakttages, är ock önskvärd med hänsyn till statsverkets utgifter för nämndemännens tjänstgöring.

Beredningens förslag om nämndens rösträtt innebär en sammanjämkning av de uppfattningar, som på denna punkt framträtt inom riksdagen; den torde som sådan böra godtagas.

Häradshövdingföreningen har i sitt yttrande tillagt frågan om antalet nämndemän för varje tingslag och dess bestämmande i vissa fall av Kungl. Maj:t viss principiell betydelse. Anledning torde ej föreligga att betrakta detta spörsmål ur sådan synpunkt. Enligt lagen den 13 maj 1932 om häradsnämnds tjänstgöring tillkommer det Kungl. Maj:t, då i tingslag erfordras flera än tolv nämndemän, att bestämma deras antal. Det är alltså ej fråga om införandet av någon ny princip, och någon anledning att frångå förslaget på denna punkt synes mig icke föreligga.

Vad slutligen angår frågan, huruvida val till nämndemän böra ske på en gång för tingslaget i dess helhet eller successivt i mån av uppkomna ledigheter, har beredningen på skäl, som närmare utvecklats i dess betänkande, ansett successiv förnyelse vara att föredraga ur synpunkten av kontinuitet inom nämnden, och jag finner ej heller på denna punkt anledning att frångå förslaget, som i denna del ock lämnats utan erinran av lagrådet.

I detta sammanhang torde böra upptagas ett annat spörsmål, som i viss mån även berörts i häradshövdingföreningens yttrande. Det har gjorts gällande, att det nya förfarandet skulle medföra en i förhållande till nuvarande förhandlingsordning väsentlig utvidgning av nämndens tjänstgöring. Tydligt är att den tid, som åtgår för huvudförhandling i ett mål, kommer att ej obetydligt överstiga den tid, som handläggningen vid ett rättegångstillfälle nu kräver. Huruvida tiden för sådan huvudförhandling kommer att överstiga tiden för samtliga de rättegångstillfällen, som nu föregå ett måls avgörande, torde däremot vara ovisst. Härtill kommer, att förslagets anordning med förberedelse, vid vilken nämnd ej medverkar, är ägnad att förkorta huvudförhand-

lingen med nämnd; i ej ringa utsträckning utgör för närvarande det första och i vissa fall även senare rättegångstillfällena inför häradsrätten i själva verket en sådan förberedelse. Vidare må framhållas, att enligt förslaget i vissa fall tvistemål kunna slutbehandlas redan vid förberedelsen. Vid denna kan mål avvisas på grund av rättegångshinder, tredsdom meddelas, förlikning ingås ävensom ett materiellt avgörande ske, om parterna samtycka därtill eller saken finnes uppenbar. Efter denna utgällning kvarstå för huvudförhandling endast de mål, där saken är av tvistig beskaffenhet. Häradshövdingföreningen har till stöd för sin mening, att nämndens tjänstgöring komme att ökas, särskilt åberopat, att under tingsperioden häradsrätten i regel skulle hålla ting varje vecka. Regeln är emellertid icke undantagslös. Längre liksom kortare mellanrum kan bestämmas, om så finnes påkallat av arbetet i domsagan, antalet tingslag eller andra omständigheter; om flera tingsställen finnas i tingslaget, skola tingen fördelas mellan dem. Som beredningen framhållit, måste vid tingsordningens utformning stor vikt tilläggas förhållandena i varje särskild domsaga och i de mera glest befolkade delarna av landet antalet sättas avsevärt lägre än vad förslaget förordat som allmän regel. Emellertid torde i många fall, då nu varje tingssammanträde pågår två eller flera dagar i följd, en uppdelning kunna genomföras utan större olägenhet för nämnden och detta särskilt i sådana fall, då nämndens sammansättning å de olika dagarna redan nu ej är densamma.

Lekmäns medverkan i rådhusrätternas rättsskipning har varit föremål för delade meningar. Frågan upptogs till behandling av processkommissionen, som kom till den uppfattningen, att det icke skulle vara välbetänkt att alltjämt hålla lekmannaelementet utanför rättsskipningen i städerna. Även lagrådet anslöt sig vid sin granskning av kommissionens betänkande till denna ståndpunkt; denna upptogs ock i 1931 års proposition. Vid behandlingen inom utskottet framkom meningsskiljaktighet. Utskottets majoritet avstyrkte inrättande av nämnd vid rådhusrätterna, och denna ståndpunkt biträdades av första kammaren. Andra kammaren anslöt sig däremot till en vid utskottets utlåtande fogad reservation, vari förordades, att i rådhusrätterna nämnd borde delta i handläggning av brottmål, dock ej i ringare brottmål. Beredningen har i sitt förslag förordat nämnd i grövre brottmål, och denna ståndpunkt har i princip lämnats utan erinran av lagrådet vid dess granskning av förslaget.

Obestriddligt låge det nära till hands att i fråga om lekmannadeltagandet i rådhusrätt anknyta till den organisation, som rådhusrätterna i vårt land tidigare ägt med en lagfaren domare som ordförande samt ett mindre antal lekmän, rådmän, såsom bisittare. Den form för lekmannadeltagande, som rådmansinstitutionen inneburit, har emellertid alltmera kommit ur bruk och saknar numera för de större och medelstora städerna all betydelse. Denna utveckling torde tyda på att ur de synpunkter, som lekmannadeltagandet är av vikt, rådmansinstitutionen icke motsvarat sin uppgift. Med lagrådet och beredningen är jag därför ense, att lekmannadeltagandet i rådhusrätt bör, om

det anses överhuvud taget skola där införas, ske genom nämnd med en i huvudsak likartad sammansättning som i häradsrätt.

Till stöd för sin ståndpunkt i fråga om behovet av nämnd i rådhusrätt har beredningen framhållit, att lekmäns deltagande vid handläggningen i första instans av grövre brottmål vore av betydelse med hänsyn såväl till lekmännens särskilda erfarenhet i frågor, som vore av vikt för straffrättsskipningen, som ock till allmänhetens förtroende för denna rättsskipning. Uti sitt yttrande över beredningens förslag har föreningen Sveriges stadsdomare gjort sig till tolk för en annan uppfattning. I anslutning till sin redan tidigare intagna ståndpunkt har föreningen framhållit, att förutsättningar för nämnds medverkan i rådhusrätternas rättsskipning icke föreläge. Någon av folkmeningen uppburen tradition funnes icke i städerna, och någon önskan om införande av nämnd i rådhusrätt hade veterligen icke framkommit från städernas sida. Stora olägenheter och avsevärd tidsspillan skulle säkerligen uppkomma, om förslaget genomfördes. Sålunda skulle medverkan av nämnd verka tyngande och fördröjande på rådhusrätternas arbete. Det vore ej heller tänkbart att i städerna uppbringa tillräckligt stort antal personer, som år efter år vore villiga att ställa sig till förfogande för att mot ingen eller ringa ersättning deltaga i förhandlingar, vilka en eller flera dagar i veckan komme att pågå i många timmar. Skulle åter antalet nämndemän i en stad bestämmas till ett stort antal för att för varje särskild nämndeman göra tjänstgöringen mindre betungande, bleve följderna, att intresset för och erfarenheten av domstolsarbetet ginge förlorade.

Även beträffande den omfattning, i vilken nämnd skall deltaga, och rådhusrättens sammansättning i detta fall ha olika meningar framförts. Enligt processkommissionens betänkande borde nämnd i allmänhet medverka i brottmål, dock med undantag för mindre brottmål (polismål). Rådhusrätten skulle, liksom i allmänhet enligt processkommissionens förslag, även då nämnd deltog bestå av en lagfaren domare. Lagrådet uttalade vid sin granskning av kommissionens betänkande, att nämndens medverkan borde åtminstone tillsvidare och till dess anordningen hunnit prövas någon tid i praktiken begränsas till verkligt allvarsamma förbrytelser, och det vore lämpligt att ordföranden ensam representerade fackdomarelementet. En ledamot av lagrådet fann dock, att då enligt lagrådets mening rådhusrätt i allmänhet skulle bestå av tre lagfarna ledamöter, det vore oegentligt att låta de grova brottmålen avdömas av endast en lagfaren domare. I 1931 års proposition förordades nämnd endast i grövre brottmål, och rådhusrätten skulle liksom i andra mål vara domför med tre lagfarna ledamöter. Enligt beredningens förslag skall nämnd deltaga i huvudförhandling och syn å stället, då målet rör ansvar för brott, varå kan följa straffarbete i två år eller därutöver; även då nämnd medverkar, skall rådhusrätt vara domför med tre lagfarna domare.

Beträffande frågan angående omfattningen av nämndens medverkan framhåller beredningen, att det uppenbart vore förenat med svårigheter att på ett tillfredsställande sätt uppdelat brottmålen med hänsyn till behovet av

nämndens medverkan. Deltagande av nämnd i alla förekommande brottmål skulle enligt beredningens uppfattning särskilt för de större städerna icke vara genomförbart. Därest å andra sidan medverkan av nämnd begränsades till de grövsta brotten, komme i ett flertal rådhusrätter nämnden att endast i mycket ringa omfattning tagas i anspråk, och det kunde befaras, att den komme att sakna den förtrogenhet med rättsskipningen, som i fråga om häradsnämnden ansetts vara av stor betydelse. Beredningen erinrar tillika om att även vid behandlingen av medelsvåra brott kunde förekomma frågor, däri nämndens medverkan vore av särskilt värde, såsom vid bedömande av frågor rörande tillräknelighet, villkorlig dom, tvångsuppföstran, ungdomsfängelse eller förvaring.

I fråga om det antal mål, i vilka enligt beredningens förslag nämnd kan beräknas komma att deltaga, må här hänvisas till en vid lagrådets utlåtande fogad statistisk sammanställning från rådhusrätter och polisdomstolar i vissa angivna större eller medelstora städer, hänförande sig till brottmål avgjorda under 1937 och 1938. Av statistiken framgår, att angivna år nämnd skulle i medeltal för år deltagit uti vid Stockholms rådhusrätt omkring 950 mål, vid rådhusrätten i Göteborg omkring 520 mål, vid rådhusrätten i Malmö omkring 360 mål samt i de medelstora städernas rådhusrätter omkring 50 mål eller därunder.

Inom lagrådet har beredningens förslag lämnats utan erinran av två ledamöter; de båda andra ledamöterna ha däremot ansett sig böra anvisa en annan väg för frågans lösning. Enligt sistnämnda ledamöters åsikt talade främst önskvärdheten av enhetlighet i fråga om domstolstyperna för att, då rådhusrätt i vissa mål försåges med nämnd efter mönster av häradsrätterna, även i övrigt låta rådhusrätt med nämnd bliva organiserad på samma sätt som häradsrätt; rådhusrätt borde alltså vid handläggning med nämnd bestå av allenast en lagfaren domare. Dessa ledamöter framhålla, att en konsekvens härav vore, att ej heller mindre grova brottmål borde handläggas av ett juristkollegium; för dessa mål syntes lämpligt, att rådhusrätt sammansattes med en lagfaren ledamot och tre nämndemän. Dessutom ha samma ledamöter förordat en sådan utvidgning av de fall, då fulltalig nämnd skall deltaga, att därunder komme alla mål angående brott, varå straffarbete kan följa.

Vid vägande av de skäl, som sålunda anförts å ena sidan till förmån för medverkan av nämnd i rådhusrätt och å den andra för bibehållande av den nuvarande ordningen, har jag för min del ansett skälen för anordningen med nämnd böra få verka avgörande. Till stöd för denna ståndpunkt, som biträts av lagrådet, talar enligt min mening främst den betydelse, som nämndens medverkan måste antagas äga vid straffrättsskipningen. Denna betydelse framträder särskilt med den inriktning, som straffrätten under senare tid erhållit med avseende å påföljdernas och reaktionernas bestämmande, då en individualisering alltmera erbjuder sig. Att i dylika frågor lekmanomdömet är av stort värde, torde icke kunna jävas. Vid en avgränsning av området för nämndens medverkan möta, som beredningen ock framhållit,

otvivelaktigt stora praktiska svårigheter. Att beredningen funnit en i stort sett tillfredsställande medelväg bestyrkes i viss mån av de statistiska uppgifterna. Tydligt är att en utvidgning av nämndens medverkan i den omfattning, som förordats av två av lagrådets ledamöter, skulle erbjuda stora praktiska svårigheter, särskilt för de större rådhusrätternas del. Även om i dessa ledamöters yttrande får inläggas den innebörden, att medverkan av nämnd skulle ifrågakomma endast i mål angående brott, varå frihetsstraff kan följa, medför dock, såsom statistiken utvisar, förslaget en utökning till minst det dubbla av antalet mål, vari nämnd skall deltaga; den lättnad, som förslaget avser att bereda genom begränsning av nämndemännens antal i mål angående mindre grovt brott, torde icke uppväga de med anordningen förenade olägenheterna. För behovet av densamma ur straffrättsskipningens synpunkt ha ej heller anförts några särskilda skäl; den synes huvudsakligen ha föranletts av rent organisatoriska synpunkter. Jag anser mig alltså icke kunna biträda det framförda förslaget. Även med denna utgångspunkt kvarstår frågan om rådhusrättens sammansättning. Vid denna frågas bedömande måste beaktas, att rådhusrätt i sin vanliga sammansättning består av flera lagfarna ledamöter; avvikelser från häradsrättens sammansättning föreligger redan i detta förhållande. Några sakliga skäl för ett försvagande av det lagfarna elementet i domstolen särskilt vid behandlingen av de grövre brottmålen torde knappast föreligga. Jag ansluter mig alltså även i denna del till beredningens förslag.

I detta sammanhang torde också böra upptagas frågan om nämndens ställning i förhållande till det lagfarna elementet i domstolen. Enligt beredningens förslag kräves, såsom framgår av 29 kap. 3 §, enhällighet inom nämnden för det fall, att nämndens mening ej omfattas av någon av de lagfarna ledamöterna; har däremot nämnden anslutit sig till samma mening, som uttalats av någon av de lagfarna ledamöterna, gäller som för häradsrätt, att en majoritet av sju nämndemän är tillräcklig. Mot detta stadgande har lagrådet framställt erinringar. Med åberopande av lagrådets yttrande över en motsvarande bestämmelse i processkommissionens förslag framhåller lagrådet, att det icke syntes betryggande mot olyckliga misstag, att en friande majoritet av fackdomare överröstades av en fällande kollega i förening med viss pluralitet i nämnden. Även från andra håll har som ett önskemål framhållits, att en enhetlig omröstningsregel måtte genomföras. På sätt lagrådet hemställt anser jag, att i rådhusrätt alltid bör krävas enhällighet inom nämnden för att dess mening skall gälla.

Även beträffande överrätterna har fråga uppkommit om lekmäns deltagande. Processkommissionen framhöll i sitt betänkande, att ur praktisk synpunkt mötte avsevärda svårigheter att ordna ett lekmannadeltagande i samma omfattning som i underrätterna; kostnaderna skulle ock bliva betydande. Med hänsyn härtill ansåg processkommissionen, att lekmäns deltagande i hovrätternas rättsskipning borde begränsas till brottmål, vari fråga kunde uppkomma om den tilltalades fällande till straffarbete eller till fäng-

else i mer än sex månader. Vid sin granskning av kommissionens betänkande framhöll lagrådets flertal, att då det i detta fall vore fråga om något nytt och alldeles oprövat, borde man åtminstone tillsvidare stanna vid en avsevärt snävare gräns än kommissionen tänkt sig; en av lagrådets ledamöter avstyrkte helt kommissionens förslag. I 1931 års proposition erinrades, att med den ståndpunkt propositionen intagit i fråga om bevisprövningen såsom en i främsta rummet underrätten åliggande uppgift behovet av nämnd i överinstansen gjorde sig mindre starkt gällande. Ett undantag härifrån utgjorde dock de grova brottmålen, i vilka propositionen förordade att liksom vid underrätten bevisningen alltid skulle omedelbart förebringas inför domstolen. Även i fråga om nämnds medverkan i hovrätt stannade riksdagens kamrar vid olika beslut. Första kammaren biträdde utskottets avstyrkande hemställan, medan andra kammaren anslöt sig till en till förmån för propositionen avgiven reservation.

I beredningens förslag upptages icke för något fall medverkan av nämnd i hovrätt. Till stöd för sin uppfattning framhåller beredningen, att nämndens medverkan icke vore av samma betydelse i andra som i första instans. Propositionens ståndpunkt, att i grova brottmål bevisningen alltid skulle förebringas omedelbart, hade icke vunnit anslutning vid riksdagens behandling av denna fråga, och beredningens förslag upptog ej heller någon skillnad i detta hänseende mellan grova brottmål och andra mål. Då nämnden hade sin största betydelse vid uppskattning av den bevisning, som förebringades omedelbart, förfölle därmed enligt beredningens mening i viss mån ett av huvudskälen för nämndens medverkan. På grund härav och med hänsyn till de stora praktiska olägenheter, som vore förenade med nämnds medverkan i hovrätt, har beredningen ansett sig icke böra framlägga förslag därom. Beredningens ståndpunkt till denna fråga har lämnats utan erinran av lagrådet, och även jag finner, särskilt ur kostnadssynpunkt, övervägande skäl tala för densamma.

Till frågan om nämndemans rätt till ersättning återkommer jag vid behandlingen av rättegångsreformens ekonomiska konsekvenser.

Jag kommer härefter in på frågan om

Reformens ekonomiska verkningar.

Allmänna utgångspunkter.

Denna fråga har tidigare i olika sammanhang varit föremål för behandling. I anledning av processkommissionens förslag tillkallades enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 8 april 1927 särskilda sakkunniga för undersökning rörande kostnaderna för processreformens genomförande. Utredningsmännen, ekonomisakkunniga, avgåvo betänkande den 29 augusti 1928 (statens offentl. utredn. 1928: 20). Betänkandet innefattade en ingående utredning i ämnet. Bland annat hade upprättats detaljerade förslag beträffande

antalet erforderliga domar- och åklagarbefattningar jämte annan personal vid domstolarna och åklagarväsendet ävensom löneplaner. Yttranden över betänkanudet inhämtades från ett flertal myndigheter och sammanslutningar. Även i 1931 års proposition upptogs därefter frågan om rättegångsreformens ekonomiska konsekvenser till behandling.

Beträffande ekonomisakkunnigas undersökningar är att beakta, att de utgingo från en i väsentliga avseenden annan organisation av domstols- och åklagarväsendet än som nu kommer i fråga. Sålunda förutsattes, att rättskipningen i städerna skulle förstatligas; stad skulle härvid ingå i domsaga eller i vissa fall bilda egen domsaga. Vidare skulle domsagorna omregleras, så att domkretsarna bleve större och antalet domsagor, oaktat i dessa skulle ingå samtliga städer, nedbringades. I övrigt förutsattes bland annat, att överexekutorsgöromålen skulle överflyttas å domstolarna, att åklagarväsendet i städerna skulle förstatligas, att en särskild kår av statsåklagare skulle inrättas för utförande av åtal vid underrätt rörande grövre brott, att särskilda hovrättsåklagare skulle utföra åtal i alla till hovrätt fullföljda mål samt att föredragningen i högsta domstolen, där partsförhandling skulle förekomma endast i begränsad omfattning, skulle i viss utsträckning liksom nu ombesörjas av revisionssekreterare. Från nu angivna utgångspunkter kommo ekonomisakkunniga vid sina beräkningar till det resultatet att, engångsutgifter oräknade, *det allmännas* kostnader — därunder inbegripna även städernas utgifter till domstols- och åklagarväsen — för det dåvarande uppginge till ett belopp av 11,994,400 kronor samt att detta belopp i den nya organisationen skulle nedbringas till 10,946,300 kronor. Därest beräkningen verkställdes med hänsyn allenast till *statsverkets* dåvarande och framtida kostnader, framginge såsom dåvarande kostnader ett belopp av 8,329,200 kronor och såsom framtida kostnader 10,946,300 kronor, motsvarande en ökning av omkring 2,620,000 kronor. Härifrån borde emellertid avgå vissa ersättningar från städerna i anledning av att rättskipningen därstädes skulle förstatligas, varför den verkliga utgiftsökningen beräknades stanna vid i runt tal 800,000 kronor.

I 1931 års proposition ifrågasattes vissa ändringar beträffande åklagarväsendets organisation, bland annat inrättande av en kår av statsåklagare. Sådana organisatoriska förändringar i övrigt, som enligt vad nyss antytts förordats av ekonomisakkunniga, hade däremot icke upptagits i propositionen. Föredragande departementschefen framhöll, att närmare beräkningar rörande kostnaderna för en rättegångsordning i enlighet med vad i propositionen förordats icke i dåvarande läge syntes möjliga eller behövliga. Däremot borde utrönas, huruvida reformens genomförande kunde antagas medföra en sådan kostnadsökning, att denna i och för sig utgjorde ett vägande skäl mot reformen. I sådant avseende uttalade sig departementschefen närmare bland annat om personalbehovet vid domstolarna och åklagarväsendet ävensom angående de löneförmåner, som borde tillkomma skilda befattningshavare; till vissa av dessa uttalanden torde jag få anledning återkomma i annat sammanhang. Sammanfattningsvis anförde departementschefen, att domstolsorganisationen efter reformen sannolikt icke komme att i förhållande till den nuva-

rande medföra någon mera avsevärd kostnadsökning, varvid dock hänsyn icke tagits till vissa engångskostnader för nya domstolslokaler. I fråga om åklagarväsendet vore däremot, främst med hänsyn till förslaget om inrättande av en kår av statsåklagare, en ej obetydlig utgiftsstegring ofrånkomlig. Enligt verkställda överslagsberäkningar, vid vilka något avdrag dock icke skett i anledning därav, att landsfogdarna förutsattes skola befrias från åklagar-göromålen, torde hela den av reformen föranledda årliga kostnadsökningen sannolikt icke komma att för statsverkets del överstiga en miljon kronor.

Särskilda utskottet vid 1931 års riksdag erinrade, att utskottet förordat vissa jämkningar i departementschefens förslag, vilka vore av beskaffenhet att inverka på kostnadsberäkningarna. Med hänsyn härtill och då utskottet ej tagit ställning till frågan om åklagarväsendets organisation, ansåge sig utskottet icke böra göra något uttalande beträffande rättegångsreformens ekonomiska verkningar eller ingå på de olika därmed sammanhängande lönefrågor och andra spörsmål, som departementschefen berört. Enligt utskottets åsikt torde ställning till dessa problem icke kunna tagas, förrän utarbetade förslag och därpå grundade kostnadsberäkningar förelåge. Vad utskottet sålunda anfört godkändes av riksdagen.

Processlagberedningens betänkande med förslag till rättegångsbalk innefattar icke någon utredning om det nya rättegångsväsendets statsekonomiska verkningar. Beredningen uttalar, att de organisatoriska förändringar, som kunde vara önskvärda t. ex. beträffande åklagarväsendet, vore väsentligen påkallade redan av nu rådande förhållanden. Detsamma syntes gälla den ytterligare uppdelning av hovrätterna, som förslaget förutsatte. Huruvida det nya rättegångsväsendet komme att medföra ökat personalbehov vore, enligt vad beredningen vidare uttalar, ytterst vanskligt att bedöma. Enligt beredningens uppfattning torde arbetsförhållandena vid underrätterna icke undergå någon mera väsentlig förändring. Mera oviss ställde sig frågan för hovrätterna. De för rättegången i högsta domstolen föreslagna bestämmelserna torde ej leda till någon ökning av dess arbetsbörda. Beträffande åklagarväsendet framhåller beredningen, att den nyligen genomförda omorganisationen av landsfogdetjänsterna syntes i sina grundprinciper väl ägna sig för dessa åklagares uppgifter i en ny rättegångsordning.

Domstols- och åklagarorganisationen.

Bland omkostnaderna för rättegångsväsendet äro utgifterna för domstols- och åklagarpersonalen de utan jämförelse mest betydande. Jag skall därför närmast uppehålla mig vid frågan om förslagets inverkan på dessa utgifter.

Domstolarna.

Vad då först angår förslagets inverkan i allmänhet å domarpersonalens löneförhållanden anser jag, att förslagets genomförande icke kan äga något inflytande på dessa frågor. Oberoende av rättegångsordningens gestaltning krävas för rättsskipningens behöriga handhavande personer, som med hän-

syn till kunskaper, erfarenhet och personliga förutsättningar i övrigt äro skickade att fylla sin domaruppgift. Enligt min mening finnes det ej någon anledning antaga, att våra nuvarande domare ej motsvara dessa krav och att avlöningsförhållandena av sådan orsak skulle vara i behov av omläggning.

Som redan nämnts åsyftar det nu föreliggande förslaget i motsats till tidigare förslag huvudsakligen endast en omläggning av förfarandet. Några ändringar i domstolarnas organisation förutsättas icke; det enda undantaget härifrån utgör införande av nämnd i rådhusrätterna vid behandlingen av grövre brottmål. Vad som i detta sammanhang kräver ett närmare övervägande är under dessa omständigheter allenast frågan om det nya rättegångsstättets inverkan på domstolarnas personalbehov.

Beträffande *underrätterna* framhölls i 1931 års proposition, att det knappast behövde antagas, att arbetsbördan därstädes komme att ökas i nämnvärd mån. Därvid finge beaktas, att handläggningen komme att koncentreras och att förfarandet erhöles en lämpligare anordning. I samma riktning uttalar sig processlagberedningen i sitt betänkande. Under diskussionen rörande processlagberedningens förslag har däremot gjorts gällande, att förslaget medförde sådan ökning i häradshövdingarnas arbetsbörda, att viss personalförstärkning bleve påkallad. Önskemål ha i anslutning härtill framställts om anställande av ordinarie domare vid häradshövdingens sida i större utsträckning än beredningen förutsatt. Från stadsdomarna ha motsvarande farhågor icke gjorts gällande.

Att skilda åsikter sålunda framkommit om den nya ordningens inverkan på häradshövdingarnas arbetsbörda är förklarligt, då med hänsyn till den olika karaktären hos denna rättegångsordning och den nuvarande en jämförelse erbjuder vissa svårigheter.

Otvivelaktigt leda de föreslagna bestämmelserna i vissa avseenden till en arbetsbesparing. Vad angår förfarandet i rättegångsmål måste anordningen med ett förberedande förfarande och en muntlig koncentrerad huvudförhandling innebära stora möjligheter till förenkling i förhållande till gällande ordning. I detta sammanhang må framhållas, att i stor utsträckning tvistemål kunna bringas till avgörande redan under förberedelsen och i enkla former. Av betydelse är härvid, att mindre tvister ofta torde komma att biläggas vid den förberedande förhandlingen och att tredskodom kan meddelas mot utebliven part även under förberedelsen. I de fall, då huvudförhandling skall förekomma, innebär förslaget, att vid denna en fullständig handläggning av målet skall äga rum och att domen skall meddelas inom kort tid därefter. Med denna ordning är att jämföra den nuvarande, enligt vilken målen ofta handläggas vid flera, ej sällan med lång tids mellanrum förekommande rättegångstillfällen och domen först därefter meddelas. Tydligt är, att förarbetet från domarens sida för målets handläggning vid de olika rättegångstillfällena tager en avsevärt längre tid än då det, såsom enligt beredningens förslag, i stort sett kan koncentreras till ett enda rättegångstillfälle. Härtill kommer, att det enligt nuvarande ordning, särskilt i häradsrätt, ej

sällan inträffar att i ett och samma mål växling äger rum i fråga om rättens ordförande och att sålunda flera personer nödgas genom inläsning av handlingarna förbereda handläggningen av samma mål. Uppenbart är, att den nya ordningen sålunda bereder tillfälle till en långt mera rationell arbetsfördelning. En högst avsevärd arbetsbesparing måste även uppkomma därigenom, att rättens ordförande, eller i rådhusrätt annan ledamot av rätten, befrias från det nuvarande bestyret med uppsättande av dombok efter förhandlingen. Bland andra lättnader i anledning av förslaget må framhållas, att bestämmelserna om strafföreläggande innebära att i åtskilliga fall, där åtal nu skall prövas av rätten, ett enklare extrajudiciellt förfarande kan anlitas.

Å andra sidan tillkomma enligt förslaget vissa uppgifter, som föranleda ökat arbete för underrätterna och personalen därstädes. Domstolen kommer sålunda att i större utsträckning än för närvarande taga befattning med handräckning i tvistemål och tvångsmedel i brottmål, särskilt häktning. En annan nytillkommande uppgift är den ordning för delgivning av handlingar, som föreslås. I allmänhet skall delgivningen ske genom postverket; rätten har emellertid att träffa de härför nödiga anstalterna. Ur mera allmän synpunkt innebär anordningen en väsentlig förenkling av det nuvarande delgivningsförfarandet och en minskning av delgivningskostnaderna för såväl enskilda parter som det allmänna; tydligt är dock, att bestyret med delgivningen i någon mån kommer att belasta kansliarbetet.

Med hänsyn till det anförda torde vara riktigast att söka mot varandra väga å ena sidan de uppgifter, som nu ankomma på underrätterna med avseende å rättegångsmålens handläggning, och å andra sidan motsvarande uppgifter enligt förslaget. En dylik avvägning synes med stor visshet giva vid handen, att den sammanlagda arbetsbördan vid underrätterna icke ökas genom rättegångsreformen. Enligt min mening har man alltså att utgå från att behovet av arbetskrafter vid våra underrätter i stort sett även efter reformens genomförande är att bedöma ur samma synpunkter, som redan nu göra sig gällande, eller med andra ord antalet mål och dessas mera eller mindre svårutredda beskaffenhet.

I detta sammanhang må omnämnas, att lagrådet vid sin granskning av förslaget till rättegångsbalk uttalat, att arbetet i många domsagor för närvarande vore så ordnat, att häradshövdingens arbetskraft utnyttjades till bristningsgränsen. Om denna uppfattning visar sig vara riktig, böra tydligen, oberoende av rättegångsreformen, erforderliga åtgärder vidtagas i syfte att underlätta arbetet i domsagorna. Ett förslag, syftande till en mera rationell anordning av domsagornas personalorganisation, har också nyligen framlagts i ett av domsagoutredningen den 22 september 1939 avgivet betänkande (statens offentl. utredn. 1939:29). Enligt detta förslag borde en avsevärd förstärkning åvägbringas beträffande den icke rättsbildade personalen vid domsagorna, varemot antalet notarier skulle kunna nedbringas. I fråga om sekreterare och biträdande domare i domsagorna föreslås ingen nämnvärd förändring i förhållande till gällande ordning. Ett genomförande

av domsagoutredningens förslag, som i övrigt förutsätter en löneroglering för häradshövdingarna, grundad på sportelsystemets avskaffande, skulle medföra en årlig kostnadsökning, vilken av domsagoutredningen uppskattats till ej fullt 400,000 kronor. Denna kostnadsökning beror, såsom utredningen framhållit, nästan helt på ökade löneförmåner åt den underordnade personalen. De sammanlagda löneförmåner för häradshövdingarna, som skola utgå enligt förslaget, understiga häradshövdingarnas genomsnittliga nettoinkomster, beräknade för åren 1934—1938, med över 200,000 kronor. Domsagoutredningens förslag är för närvarande föremål för behandling inom vederbörande departement. Då detta förslag avser redan nu föreliggande behov, är det tydligt, att det är utan betydelse för bedömning av rättegångsreformens ekonomiska konsekvenser för statsverket.

Enligt förslaget till rättegångsbalk skall rådhusrätt bibehållas allenast i stad, i vars rådhusrätt finnas tre lagfarna ledamöter. Tydligt kunna vid stads läggande under landsrätt vissa ändringar i domsagornas personalorganisation vara erforderliga. Emellertid innebär förslaget i denna del allenast ett fullföljande av den uppfattning, som ligger till grund för lagen den 17 juni 1932 om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende. Med hänsyn till att avvecklingen av de mindre städernas rådhusrätter torde böra fullföljas oberoende av rättegångsreformen och då det är avsett, att ifrågasvarande omläggning skall fortgå successivt, såsom hittills, under en ganska lång övergångstid, lär i detta sammanhang icke behöva tagas hänsyn till de kostnader, som kunna uppkomma i nu berörda avseende.

Jag övergår härefter till *hovrätterna*. Dessa arbeta på avdelningar, divisioner. Hela antalet divisioner är för närvarande femton, därav åtta i Svea hovrätt, fyra i Göta hovrätt, två i hovrätten över Skåne och Blekinge och en i hovrätten för Övre Norrland. För varje division ha i staterna som regel beräknats fem hovrättsråd; antalet hovrättsrådsbefattningar är sammanlagt 76. Inberäknat hovrätternas presidenter, finnas alltså nu i hovrätterna 80 ordinarie domarbefattningar. Dessutom äro inrättade fem extra ledamotsbefattningar, en dock endast för viss del av året. Presidenterna i skånska och norrländska hovrätterna deltaga mera regelbundet i arbetet på division.

De nuvarande kostnaderna för hovrätternas presidenter och ledamöter kunna, bortsett från rörligt tillägg, beräknas uppgå till 1,199,445 kronor, därvid samtliga löner beräknats efter högsta löneklass å I-ort. Härvid har emellertid hänsyn icke tagits till den personalförstärkning, som påkallas av inrättande av den beslutade hovrätten för Västra Sverige ävensom den hovrätt som, enligt vad statsmakterna förutsatt, bör tillkomma för Nedre Norrland. Därest hänsyn tages även härtill, kan den sammanlagda kostnaden beräknas uppgå till 1,262,445 kronor.

För att tjänstgöra som vikarier för hovrättsråd ävensom för att uppehålla de extra ledamotsbefattningarna äro i hovrätterna anställda assessorer och andra adjungerade ledamöter. Deras avlöning bestrids av anslagen för hovrätternas ordinarie och extra ledamöter. I övrigt finnas i hovrätterna fiska-

ler och aspiranter, vilka biträda med föredragning, respektive protokollföring m. m., ävensom särskild personal för handhavande bland annat av kansligöromålen. Endast ett begränsat antal av fiskalerna åtnjuta arvode såsom fiskaler. Antalet fiskalsarvoden är sammanlagt 39. Även aspirantarvodenas antal är begränsat, för närvarande till 22.

Vid tidigare undersökningar har förutsatts, att den nya ordningen bör föranleda en viss förstärkning av antalet ledamöter i hovrätterna. Även för bedömande av denna fråga torde böra anställas en jämförelse mellan de arbetsuppgifter, som för närvarande tillkomma hovrätterna, och motsvarande uppgifter enligt den nya ordningen.

I fråga om fullföljda mål skiljes enligt gällande rätt mellan vademål — d. v. s. huvudsakligen sådana tvistemål, som i underrätten anhängiggjorts genom stämning — samt civila och kriminella besvärsmål. Målen avgöras efter föredragning inför hovrätten. Föredragningen ankommer beträffande vademål som regel på ledamot och i fråga om besvärsmål på fiskal. Föredraganden har att bereda målet till föredragning och därvid upprätta en föredragningspromemoria. Efter föredragningen granskas handlingarna i målet av de ledamöter, som deltaga i avgörandet.

Även förslaget till rättegångsbalk skiljer mellan vademål och besvärsmål. Härvid gälla dock andra grunder än för närvarande. Sålunda hänföras till vademål sådana rättegångsmål, däri talan föres mot underrätts avgörande av själva sakfrågan, och till besvärsmål de mål, däri talan föres mot underrätts avgörande av processuell karaktär. Med hänsyn härtill komma, förutom tvistemål, även flertalet fullföljda brottmål att framdeles räknas såsom vademål. Till besvärsmål torde i övrigt komma att hänföras vissa grupper av mål, vilka ej äro att betrakta såsom egentliga rättegångsmål.

Nu gängse ordning för målens föredragning kommer enligt förslaget att bibehållas i vissa mål. Detta är till en början fallet med besvärsmål. Även åtskilliga vademål kunna emellertid avgöras i enahanda ordning. I tvistemål är sålunda huvudförhandling icke erforderlig, om vadetalan medgivits eller av hovrätten finnes uppenbart ogrundad. Rör vadetalan endast penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, och uppgår det värde, varom tvistas i hovrätten, uppenbart icke till 500 kronor, kan målet avgöras utan huvudförhandling, såvitt ej båda parterna begära sådan förhandling. Slutligen kan enligt en ändring i beredningens förslag, varom jag ämar hemställa, tvistemål, vari fråga är om allenast rättstillämpningen, på parternas begäran avgöras utan huvudförhandling, om hovrätten finner uppenbart, att sådan ej erfordras. Brottmål kan avgöras utan huvudförhandling, om talan av åklagaren föres endast till den tilltalades förmån eller talan, som föres av den tilltalade, biträts av motparten. Detsamma gäller, om den tilltalade av underrätten frikänts för brottet eller dömts till böter eller vite och anledning ej förekommer till ådömande av svårare straff än böter eller annan påföljd än vite.

I andra fall än som nu berörts skall huvudförhandling hållas. Vid denna skall alltid vadekäranden vara tillstädes; i vad mån svaranden behöver in-

ställa sig är beroende av huruvida föreläggande därom meddelats av hovrätten. Vid huvudförhandling i tvistemål ankommer på parterna att, själva eller genom ombud, utföra sin talan och förebringa sin bevisning. Enär förslaget medgiver, att förhandling får äga rum, ehuru svaranden icke är tillstådes, är emellertid för sådant fall föreskrivet, att genom hovrättens försorg skall, i den mån det erfordras, ur handlingarna framläggas vad svaranden anfört ävensom den av honom vid underrätten förebragta bevisningen. I stort sett gäller vad nu sagts även i brottmål, dock att det i regel skall ankomma på hovrätten att ur protokoll och andra handlingar framlägga den vid underrätten förebragta bevisningen, i den mån det är av betydelse för målet i hovrätten.

Enligt denna ordning bortfaller alltså i regel i vademål av tvistemåls beskaffenhet det nuvarande arbetet med upprättandet av föredragningspromemoria. Å andra sidan måste före huvudförhandlingen någon av hovrättens ledamöter taga kännedom om handlingarna och vidtaga de åtgärder, som erfordras för förberedelsen. I stort sett torde, såvitt angår här ifrågasvarande mål, arbetsuppgifterna för målets beredande till slutlig handläggning enligt nuvarande ordning, å ena sidan, och förslaget, å den andra, kunna sägas uppväga varandra. Emellertid tillkommer den omständigheten, att för huvudförhandling måste krävas mera tid än som nu i motsvarande fall åtgår för målets föredragning. Detta behov torde i viss mån kunna tillgodoses genom en utsträckning av sessionstiden från nuvarande fyra till sex timmar. Därutöver torde dock även krävas, att sessionernas antal ökas. Med hänsyn till det arbete, som åligger hovrätternas ledamöter mellan sessionerna, kan denna ökning knappast åstadkommas på det sätt, att de enskilda ledamöterna bliva ålagda att tjänstgöra vid session flera dagar i veckan än nu är vanligt. Under dessa omständigheter återstår endast att i erforderlig mån öka antalet avdelningar eller eventuellt antalet ledamöter på vissa avdelningar.

Detaljerade undersökningar rörande det erforderliga antalet ledamöter i hovrätterna vid genomförd muntlig förhandlingsordning verkställdes på sin tid av ekonomisakkunniga. Jag torde i korthet få redogöra för de därvid utförda beräkningarna.

Till en början må anmärkas, att de sakkunniga i fråga om fullföljdsförfarandets anordnande utgingo från processkommissionens förslag, enligt vilket huvudförhandling skulle hållas i samtliga mål, däri sakfrågan dragits under hovrättens prövning.

De sakkunnigas undersökningar avsågo två alternativ, det ena omfattande sju hovrätter, det andra en indelning med fem hovrätter. Under antagande att antalet fullföljda mål efter reformen skulle förbliva i stort sett detsamma som i genomsnitt under vissa år före utredningens verkställande, uträknades till en början antalet mål, som framdeles kunde väntas inkomma till varje hovrätt. Härvid skildes mellan vademål och besvärsmål under beaktande att, enligt vad nyss antytts, icke blott mål, som nu fullföljas efter vad, utan även flertalet nuvarande besvärsmål enligt processkommissionens förslag

skulle fullföljas efter vad. Med ledning av vissa erfarenheter från utlandet och överbäganden inom processkommissionen ansågo sig de sakkunniga vidare kunna räkna med att under en sessionsdag, som utsträcktes från nuvarande fyra till sex timmar, skulle kunna medhinnas i genomsnitt två vademål. Genom att dela det beräknade antalet vademål med två erhöles alltså uppgift å antalet sessionsdagar, som i varje hovrätt erfordrades för huvudförhandling i vademål.

Då hovrätterna utom vademål skulle ha att handlägga även besvärsmål — låt vara att antalet sådana mål enligt processkommissionens förslag kunde väntas bliva jämförelsevis obetydligt och att handläggningen skulle ske under enklare former — utgingo de sakkunniga från att varje ledamot borde tjänstgöra vid huvudförhandling i vademål endast tre dagar i veckan eller, under 40 arbetsveckor, sammanlagt 120 dagar årligen. Under förutsättning att hovrätt skulle vara domför med fyra ledamöter, kunde de sakkunniga härefter rent matematiskt uträkna det erforderliga antalet ledamöter för varje hovrätt.

Beräkningarna gåvo vid handen, att sammanlagt 119 ledamöter erfordrades enligt båda de förutnämnda alternativen. Utöver dessa 119 ledamöter skulle tillkomma vissa ledamöter för tjänstgöring å föreslagna särskilda avdelningar för handels- och sjörättsmål ävensom i vattenöverdomstolen. Det förutsattes att, med undantag för Svea hovrätt, hovrätternas presidenter skulle tjänstgöra som ordförande å division.

De sakkunnigas slutliga organisationsplaner upptogo emellertid ett något större antal ledamotsbefattningar än som framgår av det nu anförda, beroende på att divisionerna enligt de sakkunnigas mening i viss utsträckning borde omfatta flera ledamöter än fyra. Den jämnaste arbetsfördelningen skulle sålunda enligt de sakkunnigas åsikt vinnas med en division, sammansatt av sex ledamöter, därav en divisionsordförande och tre hovrättsråd samt två assessorer eller assessorsaspiranter. Ordföranden och hovrättsråden skulle delta i tre sessioner i veckan och var och en av assessorerna eller assessorsaspiranterna i två sessioner i veckan. I vissa fall kunde vara lämpligare att inrätta divisioner, bestående endast av ordförande, två hovrättsråd och en assessor eller assessorsaspirant. Sådan division skulle sammanträda blott tre dagar i veckan. I sina organisationsplaner räknade de sakkunniga med en kombination av bägge slagen av divisioner, varvid antalet ledamöter skulle uppgå till 132. Inberäknat presidenten i Svea hovrätt samt ledamöterna å avdelningarna för handels- och sjörättsmål och i vattenöverdomstolen skulle hela antalet domarbefattningar i hovrätterna utgöra 143.

Av olika anledningar torde vid genomförande av det nu föreliggande förslaget antalet ledamotsbefattningar icke behöva bliva så stort som ekonomisakkunniga antagit. Enligt förevarande förslag kunna, såsom förut framhållits, åtskilliga vademål, såväl tvistemål som brottmål, avgöras utan huvudförhandling; för handläggningen av dylika mål torde icke åtgå längre tid än som för närvarande är fallet. Ekonomisakkunniga hade vidare i anslutning till processkommissionens förslag räknat med att bevis genom vittnen

m. m. som regel skulle upptagas i hovrätten. Handläggningen måste under sådana förhållanden bliva mera tidsödande än enligt nu ifrågavarande förslag, som medger att bevisning i allmänhet kan förebringas genom underrettens protokoll. Ytterligare må framhållas, att ekonomisakkunniga utgått från att de nuvarande civila besvärsmålen som regel skulle fullföljas efter vad. Enligt vad jag inhämtat har processlagberedningen emellertid beträffande vissa grupper av förevarande mål ansett sig böra ifrågasätta, att de alljämt skola fullföljas genom besvär. Detsamma gäller för övrigt även vissa mål, som nu fullföljas efter vad och som av ekonomisakkunniga därför hänförs till vademål.

En viktig omsiändighet är slutligen, att fullföljdsfrekvensen sedan ekonomisakkunniga verkställde sin utredning undergått betydande förändringar. De sakkunniga utgingo vid sina kalkyler från det antal mål, som i medeltal inkommit till hovrätterna under vart och ett av åren 1921—1925. Medeltalsiffrorna för dessa år voro för samtliga hovrätter 3,925 vademål, 1,760 civila besvärsmål och 1,954 kriminella besvärsmål eller tillhopa 7,639 fullföljda mål. Antalet vademål har emellertid sedermera successivt nedgått till omkring hälften av det tal, varmed ekonomisakkunniga räknade. Även antalet civila besvärsmål har minskat avsevärt. Å andra sidan ha de kriminella besvärsmålen ökat med ungefär en tredjedel. Det sagda må belysas med följande siffror, hämtade ur den officiella statistiken.

Antalet inkomna vademål utgjorde för vart och ett av åren 1934—1938 respektive 2,648, 2,360, 2,108, 1,952 och 1,877 eller i medeltal för år 2,189. Antalet inkomna civila besvärsmål utgjorde för samma tid respektive 1,555, 1,446, 1,306, 1,232 och 1,256 eller i medeltal 1,359. Härtill komma emellertid för åren 1935—1938 genom besvär fullföljda ägodelningsmål, utgörande respektive 36, 163, 152 och 127 eller i medeltal för åren 1936—1938 147 mål. Antalet kriminella besvärsmål slutligen utgjorde för åren 1934—1938 respektive 3,185, 3,126, 2,950, 3,013 och 3,227 eller i medeltal 3,100. Hela antalet fullföljda mål utgjorde sålunda, bortsett från ägodelningsmålen, i medeltal för åren 1934—1938 6,648 eller alltså omkring 1,000 mål mindre än i genomsnitt för åren 1921—1925.

Om hänsyn i möjligaste mån tages till samtliga här antydda ändringar i utgångsläget för beräkningarna men i övrigt tillämpas ungefär samma grunder som vid ekonomisakkunnigas undersökningar, skulle enligt verkställda beräkningar det erforderliga antalet ledamotsbefattningar kunna uppskattas till omkring etthundra. Härvid har antagits, att varje ledamot under tid, då hovrätten ej har ferier, skall tjänstgöra tre dagar i veckan och att vid varje session i genomsnitt kunna medhinnas, då huvudförhandling erfordras, två mål samt eljest tre à fyra mål. Med det angivna antalet ledamotsbefattningar skulle hovrätterna kunna arbeta på 20 avdelningar med i regel fem ledamöter på varje avdelning. Tydligt är, att antalet avdelningar kan begränsas, om flera ledamöter indelas till tjänstgöring på varje avdelning.

Preliminärt torde kunna räknas med sju avdelningar i Svea hovrätt, tre avdelningar i Göta hovrätt, skånska hovrätten och hovrätten för Västra Sve-

rige samt två avdelningar i de båda norrländska hovrätterna. Med fyra hovrättsråd och en assessor på varje avdelning skulle erfordras 80 hovrättsråd och 20 assessorer. Emellertid torde presidenterna i hovrätterna utom Svea hovrätt böra tjänstgöra som avdelningsordförande; antalet hovrättsråd skulle med hänsyn härtill icke behöva bliva högre än 75.

Kostnaderna för denna organisation kunna beräknas uppgå till 1,398,200 kronor. Därvid har hänsyn icke tagits till rörligt tillägg. Lönerna ha beräknats enligt nu gällande grunder, dock att i samtliga fall räknats med lön i högsta löneklass å I-ort. Kostnaderna för den nuvarande organisationen kunna, enligt vad jag förut uppgivit, beräknas till 1,262,445 kronor. Merkostnaden i anledning av reformen skulle sålunda utgöra 135,755 kronor. Emellertid torde denna siffra få anses något för hög, om hänsyn tages till att lönerna beräknats efter högsta dyrortsgrupp, vilket måste lända beräkningen av de framtida kostnaderna till last. Den verkliga merkostnaden torde sålunda kunna beräknas utgöra omkring 132,000 kronor.

Det nu anförda har avseende endast å hovrätternas presidenter och ledamöter. Beträffande övriga befattningshavare torde någon nämnvärd kostnadsökning dock icke föranledas av rättegångsreformen. I fråga om de göromål, som nu ankomma på fiskaler och aspiranter, äro vissa förändringar att emotse. De belopp, som nu utgå i fiskals- och aspirantarvoden, böra emellertid förslå till arvoden åt de tjänstemän, som framdeles skola anlitas för de uppgifter, varom här är fråga.

I detta sammanhang torde ock något böra beröras frågan om de besparingar beträffande kostnaderna för hovrätternas verksamhet, som rådande statsfinansiella läge kan nödvändiggöra. Härvid torde i första hand ifrågakomma en ändring av reglerna om hovrätts domförhet. En nedsättning av det domföra antalet, nu fyra och i vissa fall fem, till tre har vid flera tillfällen varit under övertvägande; processkommissionen förordade ett antal av tre ledamöter. Att en sådan nedsättning, om den ur ekonomiska synpunkter finnes nödvändig, låter sig genomföra även inom den nya rättegångsordningens ram torde vara tydligt; betänkligheterna mot densamma bliva icke andra eller större än de, som göra sig gällande redan under det nuvarande förfarandet. En beräkning av kostnaderna enligt detta alternativ giver vid handen, att merkostnaden i anledning av reformen skulle utgöra 67,785 kronor, vilket belopp emellertid bör något reduceras med hänsyn till att lönerna beräknats efter högsta dyrortsgrupp.

Vad härefter angår *högsta domstolen* utgöres denna av 24 justitieråd. Tre av dessa äro emellertid vanligen upptagna av tjänstgöring i lagrådet. Arbetet i högsta domstolen bedrives vissa veckor på tre avdelningar, andra på två avdelningar och någon tid på en avdelning. Ansökningar om fullföljdstillstånd prövas av en särskild avdelning, bestående av tre justitieråd.

De mål, som skola avgöras av högsta domstolen, beredas till föredragning i nedre justitierevisionen. Föredragningen ankommer på revisionssekreterare.

För närvarande finnas 27 ordinarie revisionssekreterare, av vilka en är ordförande i nedre revisionen. Då åtskilliga revisionssekreterare äro tjänstlediga för fullgörande av andra uppdrag, tjänstgör i deras ställe ett motsvarande antal tillförordnade revisionssekreterare. Dessutom finnas ytterligare några tjänstemän, som förordnats att fullgöra revisionssekreterargöromål, vanligen fyra. Hela antalet tjänstgörande revisionssekreterare kan sålunda beräknas uppgå till 31. Varje revisionssekreterare anses i regel böra föredraga omkring 21 dagar årligen.

Målen avgöras för närvarande efter föredragning inför högsta domstolen. Som nyss antytts ankommer föredragningen på revisionssekreterare. Efter föredragningen granskas handlingarna i målet av de justitieråd, som deltaga i avgörandet.

Förslaget åsyftar en genomgripande omläggning av förfarandet i högsta domstolen. I fullföljda mål kommer sålunda förfarandet att uppdelas på två stadier, avseende det ena en förberedande prövning, huruvida skäl till fullföljande av målet föreligga, och det andra målets upptagande till materiellt avgörande. Den första prövningen, som sker efter föredragning av revisionssekreterare, åvilar en avdelning av tre justitieråd. Den senare prövningen ankommer på fulltalig avdelning; avgörandet sker i detta fall efter muntlig huvudförhandling. Förutsättning för att den senare prövningen skall få äga rum är, att prövningstillstånd meddelats parten. Sådant tillstånd kan meddelas *dels* om det för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning är av synnerlig vikt, att den fullföljda talan prövas av högsta domstolen, eller ock parten visar, att talans prövning eljest skulle ha synnerlig betydelse utöver det mål, varom är fråga, *dels* då med hänsyn till omständigheterna i målet skäl förekomma till att talan prövas av högsta domstolen. Sistnämnda grund för tillstånds beviljande avser närmast det fall, då skäl anses föreligga att ändra hovrättens avgörande. I fråga om mål, som drabbas av nu gällande fullföljdsinskränkningar, kan prövningstillstånd meddelas endast på någon av de båda förstnämnda grunderna.

Innan jag ingår på frågan om den verkan de sålunda föreslagna ändringarna kunna väntas utöva på högsta domstolens arbetsbörda, torde jag något få uppehålla mig vid det sätt, på vilket arbetet i högsta domstolen för närvarande är ordnat. Av de tre avdelningarna tjänstgör en under hela året med avbrott endast för tre veckor vid jul och två veckor vid påsk. Arbetet bedrivs alltså under 47 veckor; antalet sessionsdagar är 231. På denna avdelning tjänstgöra sju ledamöter. Av de övriga avdelningarna, båda med fem ledamöter, arbetar den ena 39 veckor och den andra 28 veckor; antalet sessionsdagar är respektive 191 och 137. Sessionerna pågå fyra timmar om dagen, vanligen under fem dagar i veckan. Hela antalet sessionsdagar i högsta domstolen är 559. Utöver arbetet på de dömande avdelningarna tillkommer tjänstgöring å dispensavdelningen. Omfattningen av denna tjänstgöring beror på antalet dispensansökningar. Enligt uppgift från nedre justitierevisionen har dispensföredragningen under 1940 dragit en tid av sammanlagt 101 timmar. Förutom tjänstgöring på sessionsrummet kräves för ledamöterna ett högst

betydande hemarbete. Justitieråden tjänstgöra omväxlande å de olika avdelningarna efter en för varje år uppgjord plan, varvid ett visst antal justitieråd turvis äro befriade från tjänstgöring å session och indelade till suppleanttjänstgöring. De till sådan tjänstgöring indelade ledamöterna ha att vid förfall för annan ledamot inträda i tjänstgöring å sessionsrummet. Dispensprövningen torde även i allmänhet ankomma på sådana ledamöter, som för tillfället äro indelade till suppleanttjänstgöring.

Jag vill i detta sammanhang ytterligare framhålla, att det nya förfarandet synes påkalla en viss omläggning av arbetsorganisationen i högsta domstolen. Såsom processlagberedningen uttalat torde erfordras, att åt högsta domstolens avdelningar gives en fastare organisation än för närvarande; bland annat bör ledamöternas indelning på avdelningar avse en längre tidsperiod i huvudsaklig överensstämmelse med vad som tillämpas i fråga om tjänstgöringen i hovrätt. Jag utgår från att antalet avdelningar även framdeles skall vara tre. Under förutsättning att i högsta domstolen alltjämt tjänstgöra 21 justitieråd, möjliggöres härigenom en indelning med sju ledamöter på varje avdelning. Enligt vad beredningen förordat skulle varje avdelning vid huvudförhandling vara domför i alla mål med fem, högst sju ledamöter. Bland avdelningens ledamöter kunna alltså några turvis befrias från tjänstgöring vid sådan handläggning. Som jag redan erinrat skall fråga om prövningstillstånd avgöras av tre ledamöter; för denna prövning kan alltså varje avdelning uppdelas i två grupper.

Processlagberedningen har med stöd av visst statistiskt material rörande ändringsfrekvensen i högsta domstolen ansett sig böra utgå från att vid genomförande av den föreslagna ordningen prövningstillstånd komme att beviljas i omkring 30 procent av samtliga fullföljda mål. För en beräkning av det antal mål, som framdeles kan komma att fullföljas, synes man, i överensstämmelse med tillvägagångssättet vid ekonomisakkunnigas undersökningar rörande hovrätternas arbetsbörda, kunna utgå från det genomsnittliga antalet mål, som inkommit under en viss tidsperiod. Härvid torde hänsyn böra tagas icke blott till fullföljda mål utan även till dispensansökningar, varvid dock, till undvikande av dubbelräkning, bör göras avdrag för bifallna dispensansökningar. Antalet fullföljda mål, som inkommit under vart och ett av åren 1934—1938, utgjorde i medeltal 1,156. Häri ingå dock även mål, som upptagits omedelbart av hovrätten. Då huvudförhandling endast sällan lär ifrågakomma i sådana mål och de icke heller skola bliva föremål för tillståndsprövning, torde dessa mål icke böra medräknas i detta sammanhang. Med anledning härav kan antalet fullföljda mål uppskattas till omkring 1,050. Under nyssnämnda tid inkommo i medeltal årligen 236 dispensansökningar. Antalet beviljade dispenser torde kunna uppskattas till 66, vadan återstå 170 dispensansökningar. Hela antalet mål, som nu komma i betraktande, skulle alltså utgöra 1,220.

I enlighet med processlagberedningens antagande, att prövningstillstånd komme att beviljas i 30 procent av antalet fullföljda mål, kan, om sistnämnda antal uppskattas till 1,220, beräknas att sådant tillstånd kommer att meddelas

i omkring 366 av de under ett visst år inkomna målen. Under ett år skulle alltså huvudförhandling hållas i 366 mål.

Förfarandet vid huvudförhandling i högsta domstolen är i stort sett det samma som i hovrätt. Tidigare förebragt muntlig bevisning skall dock endast i undantagsfall upptagas i högsta domstolen, och i tvistemål få nya omständigheter och bevis i regel ej åberopas. Ehuru dessa förhållanden äro ägnade att göra huvudförhandlingen i högsta domstolen mindre tidsödande än i hovrätt, torde dock, liksom för hovrätterna, böra räknas med att under en sessionsdag i högsta domstolen kan i genomsnitt medhinnas huvudförhandling i två mål. Med hänsyn härtill skulle under ett år för huvudförhandling i högsta domstolen erfordras 183 sessionsdagar. Då jag förutsatt, att högsta domstolen vid handläggning, som ankommer på fulltalig avdelning, skall arbeta på tre avdelningar, skulle alltså på varje avdelning belöpa 61 dagar för huvudförhandling.

Utöver arbetet med mål, som skola företagas till huvudförhandling, tillkommer handläggningen av frågor om prövningstillstånd. Denna prövning omfattar alla från hovrätt fullföljda mål, som väckts i underrätt. Till grund för densamma ligga parternas skriftväxling samt protokoll och handlingar från målets tidigare handläggning. Detta material skall, i den mån det är av betydelse för tillståndsprövningen, föredragas av revisionssekreterare. I de fall, då fråga är om prövningstillstånd på grund av omständigheterna i målet, förutsättes en materiell prövning av liknande beskaffenhet som nu beträffande ansökan om s. k. fattigdispens. Denna prövning torde i allmänhet icke taga samma tid i anspråk som vid ett slutligt avgörande.

Enligt från nedre justitierevisionen inhämtade uppgifter hade under år 1940 avgjorts 189 dispensansökningar. Då härför åtgått 101 timmar, hade under varje timme i genomsnitt medhunnits nära två mål. Omräknas den använda tiden i dagar med tjänstgöring fyra timmar dagligen, belöper på varje dag $7\frac{1}{2}$ mål. Då det gäller att bedöma, huru många mål, som kunna medhinnas per dag vid tillståndsprövning enligt förslaget, torde denna siffra dock icke böra godtagas utan en viss reduktion. Beaktas får nämligen, att ett materiellt bedömande förhållandevis oftare kräves vid tillståndsprövningen än nu i fråga om dispensansökningar. Med iakttagande härav torde man emellertid kunna antaga, att minst fyra mål om dagen kunna medhinnas vid tillståndsprövning. För handläggning av det antal fullföljda mål, varmed i det föregående räknats, eller 1,220, skulle alltså erfordras omkring 305 sessionsdagar. Dessa dagar äro att fördela på sex avdelningar för tillståndsprövning, varvid på varje avdelning belöper omkring 50 sessionsdagar.

Som redan anmärkts har vid beräkningen av antalet fullföljda mål avdrag skett för mål, som upptagits omedelbart i hovrätt. Antalet mål av sistnämnda beskaffenhet har därvid uppskattats till ett hundratal. Jag utgår från att i allmänhet tre sådana mål kunna avgöras under en sessionsdag. För ifrågavarande mål skulle alltså erfordras omkring 30 sessionsdagar eller 10 för en var av tre avdelningar.

I högsta domstolens arbete ingår slutligen handläggning av ansökningar om

nåd, resning och återställande av försutten tid. Antalet nådeansökningar uppgick i medeltal för åren 1934—1938 till nära 1,100. Motsvarande antal ansökningar om resning m. m. uppgick till omkring 50. Antalet inkomna resningsansökningar under 1940, det första år under vilket den särskilda rättsmedelslagen varit i tillämpning, uppgick till inemot 100. En tillförlitlig beräkning rörande den tid, som åtgått för avgörandet av dessa ansökningar, torde icke kunna åstadkommas, enär handläggningen av dylika ärenden är uppdelad på de allmänna sessionsdagarna. I stort sett torde kunna antagas, att för ansökningarna krävas 75 sessionsdagar, varav för ansökningar om nåd 50 och för resningsansökningar 25 sessionsdagar. Det torde kunna ifrågasättas, om icke nådeansökningar, i den mån de ej framställts i samband med fullföljd av mål, som skall prövas vid huvudförhandling i högsta domstolen, framdeles böra avgöras av de för tillståndsprövningen inrättade tremannaavdelningarna. Därest en sådan reform genomföres, skulle av hela antalet sessionsdagar omkring 8 sessionsdagar belöpa på varje tremannaavdelning. Av antalet sessionsdagar för resningsärendenas behandling komma på varje sjuannaavdelning att belöpa likaledes 8 sessionsdagar.

Av det anförda framgår, att för varje sjuannaavdelning skulle erfordras 61 sessionsdagar för huvudförhandling, 10 sessionsdagar för handläggning av sådana fullföljda mål, som upptagits omedelbart i hovrätt, och 8 sessionsdagar för ansökningar om resning m. m. Vidare skulle för varje tremannaavdelning erfordras 50 sessionsdagar för avgörandet av frågor om prövningstillstånd och 8 sessionsdagar för handläggning av nådeansökningar. Då de till en och samma avdelning hörande tremannaavdelningarna tänkas tjänstgöra samtidigt, skulle alltså antalet dagar, under vilka en var av sjuannaavdelningarna årligen hade att tjänstgöra å sessionsrummet, kunna beräknas uppgå till 137, eller för de tre avdelningarna sammanlagt 411 dagar. Till jämförelse må erinras att, bortsett från dispensavdelningen, de nuvarande tre avdelningarna tjänstgöra å sessionsrummet respektive 231, 191 och 137 dagar eller tillhopa 559 dagar. Härtill kommer den tid, som åtgår för prövning av dispensansökningar, beräknad till 25 dagar.

Den nu verkställda jämförelsen giver närmast vid handen, att en avsevärd minskning kan komma att inträda i högsta domstolens arbetsbörda. Emellertid måste i detta sammanhang beaktas, att högsta domstolens ledamöter, utöver deltagandet i sessionerna, förutsättas komma att medverka vid målens beredande, varvid de skola biträdas av revisionssekreterare. Även om hänsyn tages till detta förhållande, synes högsta domstolens arbetsbörda snarare komma att minskas än ökas genom rättegångsreformen. Huruvida detta förhållande i framtiden kan föranleda minskning i justitierådets antal torde vara vanskligt att nu bedöma. Med en viss sannolikhet torde kunna antagas, att det förbättrade förfarandet i såväl underrätt som hovrätt skall leda till att fullföljdsfrekvensen för högsta domstolens del kommer att nedgå. Jag utgår emellertid från att antalet justitieråd tillsvidare skall förbliva oförändrat.

Vad åter beträffar revisionssekreterarna kan med säkerhet förutsägas, att

en viss minskning av antalet revisionssekreterarbefattningar blir möjlig. För prövning av samtliga mål och ärenden, vilka skola avgöras efter föredragning, har i det föregående beräknats åtgå sammanlagt 402 sessionsdagar. Då viss föredragning genom revisionssekreterare regelmässigt skall förekomma även vid huvudförhandling i brottmål och under vissa omständigheter vid huvudförhandling i tvistemål, böra emellertid härtill läggas förslagsvis 90 sessionsdagar för huvudförhandling, vadan hela antalet föredragningsdagar kan uppskattas till i runt tal 500. Som jag redan omnämnt anses varje revisionssekreterare nu i allmänhet böra föredraga omkring 21 dagar årligen. En ökning av antalet föredragningsdagar bör emellertid kunna ske med hänsyn till de förändringar i arbetsuppgifterna, som förslaget medför. Den väsentliga delen av revisionssekreterarnas arbete kommer att avse målens föredragning för prövning av fullföljdsfrågan. Förberedande till sådan föredragning torde i många fall kräva väsentligt mindre tid än som nu åtgår för att bereda målet till slutlig handläggning i högsta domstolen. I detta samband får också beaktas, att upprättande såsom nu av fullständiga promemorior icke torde behöva ifrågakomma såsom grundval för föredragningen. Ur nu antydda synpunkter och med beaktande att revisionssekreterarna i viss omfattning skola biträda även vid målens beredande, synes skäligt att av varje revisionssekreterare utkräva omkring 28 föredragningsdagar om året. För föredragning under nyssnämnda 500 dagar skulle alltså erfordras omkring 18 revisionssekreterare.

Vad angår den besparing, som härigenom skulle vinnas, kunna de nuvarande kostnaderna, bortsett från rörligt tillägg, beräknas uppgå till 411,000 kronor, därav 364,500 kronor utgörande lön åt 27 ordinarie revisionssekreterare efter 33 löneklassen, 1,500 kronor utgörande tilläggsarvode åt ordföranden i nedre revisionen och 45,000 kronor motsvarande avlöning till tjänstemän, som förordnats att fullgöra revisionssekreterargöromål. De framtida kostnaderna för 18 ordinarie revisionssekreterare jämte tilläggsarvode åt nedre revisionens ordförande, beräknade efter enahanda grunder, uppgå till 244,500 kronor. Besparingen skulle alltså utgöra 166,500 kronor.

I fråga om övriga befattningshavare vid nedre justitierevisionen torde någon kostnadsökning i anledning av rättegångsreformen icke vara att förvänta. Snarare lära besparingar kunna åstadkommas. Därest promemorieskrivningen förenklas, torde sålunda den personal, som nu sysselsättes med utskrift av promemorior, kunna väsentligt reduceras.

I anslutning till domstolarnas personalkostnader torde få beröras vissa *andra utgifter*, sammanhängande med domstolsväsendet och rättegången. De utgifter, som härvid komma i beaktande, äro dels vissa sådana, som bestridas av anslaget för ersättning åt domare, vittnen och parter, dels ersättningar åt nämndemän, dels ock reseersättningar åt domare med biträden. Såsom ekonomisakkunniga framhållit torde icke vara möjligt att beträffande de utgiftsposter, varom nu är fråga, genomföra någon siffermässig beräkning av det belopp, vartill dessa poster kunna komma att uppgå efter rätte-

gångsreformens genomförande i förhållande till deras nuvarande storlek. I det följande skola emellertid framhållas några allmänna synpunkter.

Vad angår anslaget till ersättning åt domare, vittnen och parter bestridas därav bland annat vissa vittnes- och biträdesersättningar. Beträffande de förra gäller enligt lag den 4 juni 1886 att den, som av åklagare eller domstol inkallats såsom vittne i brottmål, däri åklagaren å tjänstens vägnar för talan, äger av allmänna medel uppbära viss ersättning för resa och uppehälle. Enahanda rätt till ersättning tillkommer, enligt särskilda lagstadganden, i vissa andra mål — särskilt på familjerättens område — den som av domstolen inkallats såsom vittne.

Förslagets bestämmelser rörande av vem ersättning till vittne skall gäldas överensstämja i huvudsak med vad sålunda nu är stadgat. Beträffande underrättsförfarandet kan icke anses uteslutet, att den nya rättegångsordningen visar sig leda till en minskning av de utgifter, varom här är fråga. Härutinnan må framhållas, att åklagaren genom förundersökningen bättre än nu sättes i stånd att i förväg bedöma vilka vittnen böra höras inför rätten. I äktenskapsmål och andra därmed jämställda mål gives för domstolen motsvarande möjlighet genom det förberedande förfarandet. I den mån vittnen skola höras i högre rätt kan däremot en kostnadsökning uppkomma. Detta förhållande har emellertid beaktats vid förslagets utarbetande, i det att en viss begränsning föreslagits i fråga om vittnesbevisning i överrätt; i högsta domstolen skall sådan bevisning endast undantagsvis upptagas. De nya bestämmelserna om hovrättsting äro ock ägnade att i vissa fall möjliggöra en avsevärd besparing i detta hänseende.

I fråga om biträdesersättning gäller enligt lag den 19 juni 1919 angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad, att biträde, som förordnats enligt lagen, skall av allmänna medel åtnjuta arvode för utfört arbete jämte ersättning för utgifter och tidsspillan. Enligt förslaget skall motsvarande ersättning av allmänna medel tillkomma offentlig försvarare. Med hänsyn därtill, att offentlig försvarare kan förordnas redan under förundersökningen, torde någon utgiftsökning vara att emotse i denna del.

Rörande ersättning till nämndemän gäller enligt kungörelse den 21 maj 1931, att nämndeman vid resa för tjänstgöring vid allmänt tingsammansträde, lagtima ting eller särskilt sammanträde för tings avslutande äger åtnjuta resekostnadsersättning enligt allmänna resereglementet. Samma rätt till ersättning tillkommer nämndeman vid resa för tjänstgöring vid rannsaking med häktad person å urtima ting eller extra rättegångsdag under lagtima ting; i visst fall äger nämndeman vid sådan tjänstgöring rätt även till dagtraktamente. För inställelse vid sammanträde, som avses i lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingsammansträden för handläggning av vissa mål och ärenden, äger nämndeman enligt lagen rätt till resekostnadsersättning.

Frågan om nämndemans rätt till ersättning har vid flera tillfällen varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet; bland annat hemställde 1937 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning i ämnet. Tydligt är, att i den mån en allmän höjning av ersättningarna till nämndemän framdeles an-

ses böra genomföras, denna icke bör räknas rättegångsreformen till last. Vad angår nu gällande stadganden i ämnet kräves, såsom processlagberedningen anmärkt, en viss omarbetning i anledning av förslagets bestämmelser av innebörd, att ersättning som regel skall utgå för tjänstgöring vid rätten. Någon nämnvärd förändring i fråga om statsverkets kostnader för nu ifrågasvarande ändamål torde icke behöva inträda i anledning av rättegångsreformen. Härvid är att framhålla, att målens förberedande sker utan medverkan av nämnd och att målen ofta torde komma att avgöras under förberedelsen; sammanträden med nämnd komma sålunda att erfordras endast för ett begränsat antal mål. Såsom beredningen uttalat torde nämndeman i stad böra äga rätt till ersättning enligt samma grunder som komma att gälla beträffande nämndemän i häradsrätt. Denna ersättning bör utgå av stadens medel.

Beträffande resekosnader till domare m. fl. är i riksstaten för häradsrätterna upptagen en anslagspost, avsedd bland annat till bestridande av sådan resekostnads- och traktamentsersättning, som enligt särskilda kungörelser den 22 juni 1920 utgår till domare och protokollförare vid extra sammanträden för rannsaking med häktade personer. I anledning av förslagets bestämmelser kan ifrågakomma att utvidga antydda ersättningsrätt till att avse även vissa andra särskilda sammanträden än sådana, som erfordras för huvudförhandling rörande häktade. Om resa erfordras för förhandling rörande häktning eller annat straffprocessuellt tvångsmedel, torde sålunda ersättning kunna ifrågakomma liksom för närvarande vid rannsaking. Någon nämnvärd kostnadsökning torde dock icke föranledas i nu berörda avseenden. Härvid är att beakta, att förslaget utgår från att domsagas häkte som regel skall vara förlagt å kansliorten samt att möjlighet föreligger att förordna särskild häktningsdomare, då sådant påkallas med hänsyn till häktets belägenhet.

Även under anslaget till hovrätternas omkostnader finnes upptagen en mindre post, avseende reseersättningar. En förhöjning av denna post är att emotse med hänsyn till de föreslagna bestämmelserna om hovrättsting. Då det enligt dessa bestämmelser ankommer på Kungl. Maj:t att avgöra dels huruvida hovrättsting överhuvud skola hållas inom viss hovrätts domkrets, dels ock, då behov av en sådan anordning anses föreligga, å vilka orter och tider hovrättsting skola äga rum, saknas för närvarande hållpunkter för en beräkning av kostnaderna i detta hänseende. Man torde böra utgå från att hovrättsting kunna bli erforderliga åtminstone inom områdena för de båda norrländska hovrätterna och Svea hovrätt. Då kostnaderna inskränka sig till rese- och traktamentsersättning åt domfört antal ledamöter av hovrätten jämte protokollförare, kan uppenbarligen icke bli fråga om någon betydande utgiftsökning. Såsom redan antytts får också beaktas, att anordningen med hovrättsting är ägnad att medföra en avsevärd besparing i fråga om statsverkets utgifter för vittnesersättningar i brottmål och mål, däri fri rättegång beviljats.

Åklagarväsendet.

En genomgripande reform av åklagarväsendet har länge stått på dagordningen. Kravet härpå har föränletts av djupgående brister i åklagarorganisationen, vilka redan under nuvarande rättegångsordning gjort sig starkt gällande. Väsentligen ha dessa olägenheter, där de framträtt, varit att hänföra till bristfällig utbildning för åklagaruppgiften samt splittring i arbetet, beroende på att med åklagargöromålen förenats åtskilliga andra, för desamma främmande tjänsteåligganden. Särskilda utskottet vid 1931 års riksdag erinrade i detta hänseende, att åklagarna ej alltid vore vuxna de uppgifter, som tillkomme dem enligt gällande ordning. En stor del åklagare såväl på landet som i städerna saknade erforderlig utbildning. Beträffande de högre åklagarna på landet, landsfogdarna, hos vilka krävdes juridisk examen, gällde, att de toge befattning med allenast ett ringa antal mål. Landsfogdarnas och i ännu högre grad landsfiskalernas arbete splittrades av göromål av olika slag, som hindrade dem att i erforderlig mån ägna tid och intresse åt åklagaruppgiften.

För avhjälpande av nu antydda brister ha olika utvägar föreslagits. Bland annat har förordats en fördelning av åklagargöromålen vid underrätt mellan skilda befattningshavare, så att åtalsbefogenheten tillkomme lands- och stadsfiskaler beträffande lindrigare brott men vad anginge medelsvåra och grövre brott tilldelades en särskild kår av väsentligt mera kvalificerade åklagare, de s. k. statsåklagarna. Förslag om en uppdelning av landsfiskalernas arbetsuppgifter mellan olika befattningshavare, så att på en hand komme polis- och åklagargöromål, å en annan befattningen med indrivnings- och utsokningsväsendet m. m., ha ock i olika sammanhang framförts.

I viss mån ha de framställda reformkraven numera vunnit sin lösning. Enligt beslut av statsmakterna år 1935 genomfördes under 1936 en omorganisation av landsfogdebefattningarna. Denna reform innebär, att landsfogdarna, som tidigare haft att fullgöra även åtskilliga andra göromål av rent administrativ natur, i huvudsak ha att ägna sig enbart åt åklagar- och polisuppgifterna. I de län, där landsfogden med hänsyn till göromålens omfattning är i behov av rättsbildat biträde, äger Kungl. Maj:t förordna, att hos landsfogden skall finnas landsfogdeassistent. Denne kan under angivna villkor förordnas att i viss omfattning på eget ansvar fullgöra polis- eller åklagaruppgifter, som eljest skulle ankomma på landsfogden.

Även beträffande de lägre åklagarna på landet samt städernas åklagare ha statsmakterna träffat anstalter för avhjälpande av missförhållandena. Vid 1940 års lagtima riksdag fattades sålunda ett principbeslut angående omorganisation av landsfiskals- och stadsfiskalsbefattningarna. Såsom framgår av vad chefen för socialdepartementet anfört under femte huvudtiteln punkt 165 i 1941 års statsverksproposition, är avsett, att förslag skall underställas riksdagen om genomförande av nämnda omorganisation från och med den 1 juli 1941. Denna reform innebär bland annat, att

biträden komma att i erforderlig utsträckning ställas till landsfiskalernas förfogande. I mera arbetstyngda distrikt skola anställas landsfiskalsassistenter, vilka kunna förordnas att på eget ansvar i viss utsträckning utföra landsfiskals åligganden. Landsfiskalerna, som med hänsyn till rådande föråldrade avlöningssystem varit hänvisade även till inkomster av privat verksamhet, skola efter genomförd löneroglering ha att ägna sig helt åt sina tjänsteåligganden. Väsentligt ökade krav komma att ställas på de blivande landsfiskalernas utbildning. Beträffande städernas åklagare åsyftar reformen bland annat, att särskilda stadsfiskalsbefattningar skola bibehållas endast i större och medelstora städer, varemot övriga städer skola ingå i landsfiskalsdistrikt. Köpingsåklagarnas åtalsrätt skall upphöra.

Processlagberedningens förslag beträffande åklagarväsendet ansluter sig, i motsats till tidigare framställda förslag, i organisatoriskt hänseende huvudsakligen till den ordning, som efter reformen av landsfogdebefattningarna blivit genomförd. De förändringar, som föreslås beträffande åklagarorganisationen, avse väsentligen endast åklagaruppgifternas fördelning mellan de olika befattningshavarna. Allmän åklagare vid underrätt är distriktsåklagare eller landsfogde; till de förstnämnda äro att hänföra lands- och stadsfiskaler samt polismän med åtalsrätt. Vid hovrätt utföres allmänt åtal av justitiekanslern i mål, som upptages omedelbart i hovrätt, och i annat mål av landsfogde eller distriktsåklagare. Allmän åklagare i högsta domstolen är i regel justitiekanslern. Hos allmän åklagare kan finnas biträdande åklagare.

Med reformen av landsfogdetjänsterna förfalla de tidigare framställda kraven på en särskild statsåklagarorganisation. Såsom vitsordats av såväl beredningen som lagrådet torde denna nya organisation väl fylla de anspråk, som det nya förfarandet kommer att ställa å denna grupp av åklagare. En utökning av antalet assistentbefattningar torde dock bliva nödvändig. I viss mån torde en sådan utökning påkallas redan av nu rådande förhållanden.

Vad därefter angår distriktsåklagarna ha visserligen inom lagrådet framkommit farhågor, att den nyligen beslutade organisationen icke skulle motsvara de krav, som en modern straffprocess ställde på dessa åklagare. Lagrådet har i detta hänseende givit företräde åt den tidigare angivna organisationslinjen med en uppdelning av landsfiskalernas nuvarande åligganden å två tjänster. Med den lösning, som denna organisationsfråga erhållit genom statsmakternas beslut, torde en omorganisation efter de av lagrådet angivna riktlinjerna numera icke vara möjlig. Den antagna organisationen torde ock, med den väsentligen förbättrade utbildning, som distriktsåklagarna skola erhålla, och den förstärkning av arbetskrafterna, som den nya organisationen innebär, enligt min mening kunna förväntas tillgodose de krav, som komma att ställas på dessa åklagare. Måhända påkallas någon omgruppering av åtalsuppgifterna, så att de viktigare av dessa i större omfattning än nu är fallet anförtros åt landsfogdarna. Huru denna fråga för

framtiden skall närmare regleras, får emellertid bero av den erfarenhet, som vinnes sedan organisationen genomförts och det nya förfarandet trätt i tillämpning.

För justitiekanslersämbetets del påkallas av förslaget en viss personalförstärkning, närmast såsom en följd av de uppgifter, som skola tillkomma ämbetet med avseende å åtal i hovrätt och högsta domstolen. I detta sammanhang bör erinras, att advokatfiskalerna icke längre bibehållas såsom åklagare i hovrätt. Även om en viss besparing härigenom kan vinnas, är uppenbart att denna icke uppväger vad som erfordras för förstärkning av arbetskrafterna hos justitiekanslersämbetet. I detta avseende torde ifrågakomma anställande av förslagsvis tre befattningshavare med lön i 30 lönegraden. Lämpligen kunna härför anlitas revisionssekreterare, som icke längre bliva behöfliga för arbetet i högsta domstolen. Kostnaden för dessa befattningshavare skulle, om lön beräknas efter 33 löneklassen, utgöra 40,500 kronor. En mindre utgiftsökning kan härutöver vara att emotse för förstärkning av justitiekanslersämbetets kanslipersonal; denna personalförstärkning torde emellertid komma att uppvägas av en motsvarande minskning i nedre justitierevisionens arbetskrafter.

Förslagets bestämmelser om åklagartalans utförande i hovrätt torde komma att medföra ökade resekostnader. Att på förhand verkställa en någorlunda tillförlitlig uppskattning av dessa kostnader, torde icke vara möjligt. Såsom ägnade att nedbringa resekostnaderna må framhållas anordningen med hovrättsting ävensom den omständigheten, att huvudförhandling i hovrätt som regel ej skall hållas i ringare brottmål.

Processkostnaderna.

Vad därefter angår frågan om processkostnaderna enligt det nya förfarandet är uppenbart, att i stort sett samma synpunkter göra sig gällande som i fråga om domstolskostnaderna. I 1931 års proposition framhölls, att vid utformandet av en rättegångsordning kunde strävandena icke uteslutande inriktas på att förfarandet bleve så fulländat och ändamålsenligt som möjligt; tillika måste beaktas, att anlitaandet av domstolarna icke åsamkade parterna otillbörliga kostnader. Rättegångsväsendet motsvarade ej sin uppgift, om kostnaderna för en rättegång avhölle den berättigade från att göra sin rätt gällande eller tvingade honom till eftergift för ogrundade anspråk. Vikten av att processkostnaderna kunna hållas inom skäliga gränser framträder särskilt starkt i fråga om underrättsförfarandet. Enligt den åsikt, som advokatsamfundet uttalat i sitt yttrande över processkommissionens förslag, vore i fråga om rättsskipningens kostsamhet för parterna det för närvarande ingalunda väl beställt, i det att underrättsproceduren ställde sig relativt dyr i små mål, relativt dyrare ju mindre målet vore, och ej heller särdeles billig i de stora målen. Till denna uppfattning ansluter sig ock 1931 års proposition. Enligt denna borde förfarandets koncentration medföra att

antalet inställelser — förberedelsen inräknad — bleve mindre än för närvarande. Förberedelsen medförde ock, att rättegången förenklades; tvistepunkter bortföle genom förlikning eller medgivande, och parterna vunne redan från början översikt över tvisteläget. Det torde ock enligt min mening vara tydligt, att det nuvarande förfarandet med inställelse för parterna vid ett flertal rättegångstillfällen ofta vållar stora kostnader. Dessa kunna genom rättegångens koncentration väsentligt nedbringas. Den tidsutdräkt och det arbete, som genom uppskoven vållas parterna och deras ombud, medför uppenbart stora olägenheter.

Att särskilt i mindre mål processkostnaderna vid underrätterna nedbringas är av stor betydelse ur statsekonomisk synpunkt i de fall, då part åtnjuter fri rättegång. För förbilligande av rättegången i sådana mål ha i förslaget vidtagits särskilda anordningar. Beredningen har i denna del framhållit, att ehuru beredningen icke ansett sig böra föreslå något särskilt bagatellförfarande, denna ståndpunkt likväl icke uteslöte sådana förenklingar i det allmänna förfarandet, som med hänsyn till rättsskipningsuppgiftens natur i det särskilda fallet kunde visa sig ändamålsenliga. Särskilt erinrar beredningen i detta sammanhang om förberedelsens betydelse. Vid denna kan i tvistemål målet vid någondera partens utevaro avgöras genom tredsdom. Även då parterna komma tillstådes, kan under vissa förutsättningar ett mål avgöras omedelbart i samband med förberedelsen. Förutsättningar härför äro att antingen båda parterna samtycka till huvudförhandling omedelbart eller ock saken finnes uppenbar. Huvudförhandling äger då rum genast efter förberedelsens slut och inför samma domare som handlagt förberedelsen. Beredningen har uttalat, att genom denna anordning bereddes tillfälle till ett snabbt och föga kostsamt avgörande av enklare mål liksom av mål, vari på grund av erkännande eller andra omständigheter någon ovisshet icke föreläge om utgången. I detta sammanhang bör beaktas förberedelsens betydelse för åvägabringande av förlikning. Enligt förslaget åligger det rätten att vid förberedelsen, om det finnes lämpligt, söka förlika parterna; för detta ändamål kan särskild medlare förordnas. Med hänsyn till de friare former, varunder förberedelsen äger rum, synes den ock väl lämpad för denna uppgift.

Även för behandling av mindre brottmål medgiver förslaget vissa lättnader. Särskilt må här erinras om förslagets bestämmelser om strafföreläggande.

I 1931 års proposition har även dryftats frågan, huruvida processkostnaderna komme att ökas därigenom att parterna med det nya förfarandet ej längre skulle förmå att själva föra sin talan utan nödgas anlita advokater. I propositionen hade denna anmärkning avisats som i stort sett ogrundad. Förslaget bibehåller den i vårt land av ålder gällande grundsatsen, att part i alla instanser äger själv föra sin talan; ej heller infördes genom förslaget något advokatmonopol. Som i propositionen framhållits äger parten framför ombudet det företrädet, att han i allmänhet känner de faktiska förhållanden, varom i rättegången är fråga, och det ligger i sakens natur,

att förfarandets muntlighet snarare underlättar än försvårar hans ställning i rättegången.

Att överrättsförfarandet i viss mån kräver ökad inställeskyldighet av parterna liksom att i de fall, då sådan inställeskyldighet föreligger, kostnaderna komma att i viss mån stiga, är obestridligt. Ytterligare tillkomma nya kostnader i den mån vittnesförhör kommer att äga rum. Även detta förhållande har, såsom framgår av vad jag förut anfört, vunnit beaktande vid förslagets utarbetande. Upptagandet av vittnesbevisning i överrätt har begränsats; i högsta domstolen skall sådant upptagande förekomma endast i undantagsfall. Skyldighet för part att inställa sig personligen har för överrätterna gjorts mindre omfattande än för underrätterna. Slutligen har i vissa fall, då hänsyn till kostnaderna göra sig starkt gällande, inställeskyldighet för parterna, personligen eller genom ombud, icke föreskrivits; målet skall i dessa fall i regel avgöras på handlingarna.

Sammanfattningsvis har om förfarandets inverkan på processkostnaderna i 1931 års proposition anförts, att i det större antalet mål, där rättegången är avslutad med första instansens dom, kostnaderna oftast snarare komme att understiga än överstiga vad nu vore vanligt samt att i de mål, som fullföljas till högre rätt, kostnaderna i vissa fall komme att, om ock ej i alltför hög grad, överstiga de nuvarande. Till detta uttalande kan jag ansluta mig.

Vid den granskning, som förslaget undergått inom justitiedepartementet, har detsamma, huvudsakligen i anledning av lagrådets anmärkningar, överarbetats i vissa delar. Jag skall nu i den mån det ej redan skett lämna en redogörelse för min ståndpunkt till de frågor, som sålunda uppkommit, och för därav föranledda ändringar i förslaget.

Ändringar i lagtexten.

1 kap.

De ändringar, som lagrådet förordat i 3, 5, 11 och 15 §§, ha vidtagits.

2 kap.

Vid 2 § ha två av lagrådets ledamöter hemställt, att stadgandet i första stycket punkt 2 bör uteslutas. Som jag tidigare utvecklat, har jag ansett mig böra efterkomma denna hemställan. Härav föranledes någon jämkning av avfattningen i övrigt.

Enligt 4 § är hovrätt domför med fyra, högst fem ledamöter; det tillkommer dock enligt beredningens förslag ledamot ensam att meddela före-

läggande om fullständigande av inlaga, förordna om delgivning, inhämta yttrande från myndighet samt fatta beslut, som rör skriftväxling mellan parterna. Dessutom äger enligt andra stycket, i den omfattning Kungl. Maj:t bestämmer, även tjänsteman vid hovrätten vidtaga sådan åtgärd. Två av lagrådets ledamöter ha förordnat, att det skulle tillkomma en ledamot att i allmänhet besluta i förberedande frågor, med vissa undantag. Lagrådets två övriga ledamöter ha hemställt om sådan ändring av lagrummet, att det skulle tillkomma Kungl. Maj:t att bestämma, i vilken omfattning ledamot ensam skulle äga besluta i fråga, som rör måls beredande. Även enligt min mening är den av beredningen föreslagna domförhetsregeln alltför snäv. Den skulle, såsom inom lagrådet framhållits, kunna motverka en lämplig arbetsfördelning mellan avdelningens ledamöter och leda till onödiga kostnader. Å andra sidan möta betydande svårigheter att i hovrättsförfarandet särskilja frågor, som avse måls beredande, från andra frågor. För att regeln icke skall bliva alltför obestämd och vittgående synes det nödvändigt, att den anknytes till de särskilda förberedelseåtgärdernas beskaffenhet. Med hänsyn härtill och då en sådan regel lämpligen även bör anpassas efter skiftande förhållanden, har jag funnit övertvägande skäl tala för att åt Kungl. Maj:t överlämnas att förordna i ämnet. Utan uttryckligt stadgande torde vara tydligt, att häktning och reseförbud icke böra innefattas i frågor, vari allenast en ledamot äger besluta. I överensstämmelse med det nu anförda har 4 § ändrats, varvid, såsom inom lagrådet förordnats, bestämmelsen inarbetats i paragrafens andra stycke.

Uti 6 § upptagas bestämmelser om hovrätternas antal, benämning och domkretsar. Tre av lagrådets ledamöter ha förordnat att — i överensstämmelse med statsmakternas beslut i fråga om inrättande av en västsvensk hovrätt — Värmlands län bibehålles under Svea hovrätt. Enligt min mening tala starka skäl för att ej i detta sammanhang upptaga till diskussion frågan om de olika hovrätternas domkretsar. Denna fråga sammanhänger nära med frågan om de nya hovrätternas organisation, vilken ännu ej upptagits till slutligt övertvägande. Med hänsyn härtill och då frågan om hovrätternas antal bör, ehuru någon meningsskiljaktighet därom icke torde föreligga, avgöras i samband med frågan om domkretsarna, har jag ansett lämpligt, att samtliga dessa spörsmål regleras i särskild lag. Bestämmelserna i 6 § ha med hänsyn härtill ersatts med en hänvisning till särskild lagstiftning.

3 kap.

Bestämmelser om högsta domstolens ställning, organisation och domförelhet upptagas för närvarande icke i rättegångsbalken. De i dessa ämnen grundläggande stadgandena ha sin plats i regeringsformen, särskilt § 17 mom. 1 och § 22 mom. 1. I förstnämnda lagrum har justitierådets antal bestämts till lägst tolv; detta antal må ej överskridas, såframt ej högsta domstolen skall arbeta på avdelningar. Denna fråga liksom ock frågan om

justitierådens antal för det fall, att högsta domstolen skall arbeta på avdelningar, och ärendenas fördelning mellan avdelningarna hänvisas i § 17 till särskild lagstiftning. I dessa ämnen äro bestämmelser meddelade i lagen den 14 maj 1915 angående högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar.

Lagrådet har vid detta kapitel framhållit att, medan beträffande de två lägre instanserna alla organisatoriska föreskrifter, som ansetts böra äga lags karaktär, upptagits i förslaget, hade vad högsta domstolen angår förutsatts, att vissa dylika föreskrifter skulle meddelas i särskild lag, samt uttalat, att föreskriften om högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar borde införas i rättegångsbalken. Denna hemställan torde böra efterkommas; stadgandet bör erhålla plats som första stycke i 4 §. Till frågan huruvida ytterligare föreskrifter om högsta domstolens organisation böra upptagas i rättegångsbalken torde, som lagrådet framhållit, det icke vara möjligt att för närvarande intaga slutlig ståndpunkt; i viss mån sammanhänger den med de ändringar i regeringsformen, som kunna finnas påkallade i anledning av rättegångsreformen.

I anledning av lagrådets hemställan vid 4 § har avfattningen av tredje stycket något jämkats.

Vid 6 § har lagrådet hemställt om sådan ändring av andra stycket att det skulle tillkomma högsta domstolen i stället för, såsom beredningen föreslagit, Kungl. Maj:t att meddela bestämmelse i fråga, som där avses. Med hänsyn till att för närvarande bestämmelse i ämnet utfärdas av Kungl. Maj:t och då det även framdeles torde komma att iakttagas, att högsta domstolens mening inhämtas, har jag ansett att stadgandet bör bibehållas oförändrat.

Då i anledning av lagrådets hemställan om uteslutning av vissa paragrafer i 54 kap. paragrafföljden i sistnämnda kapitel torde undergå ändring, har, i överensstämmelse med den nya numreringen, i 7 § hänvisning skett till 54 kap. 10 § 2 i stället för 11 § första stycket 2 i samma kapitel.

Lagrådets hemställan vid 8 § har jag ansett böra vinna beaktande.

4 kap.

I anledning av lagrådets anmärkning vid 3 kap. 8 § har till 2 § första stycket i detta kapitel fogats bestämmelsen, att revisionssekreterare utnämnes eller förordnas av Kungl. Maj:t.

I 3 § har med hänsyn till den ändrade lydelse, som 1 kap. 3 § på lagrådets hemställan erhållit, stadgandet om förordnande av sekreterare i domsaga uteslutits ävensom viss annan jämkning vidtagits. I 6 och 9 §§ har avfattningen något jämkats. Dessutom ha i 14 och 15 §§ efter lagrådets hemställan förtydliganden ägt rum.

5 kap.

Vid 1 § har lagrådet hemställt, att andra stycket av paragrafen utvidgas till att omfatta även fall, då det kan antagas att till följd av offentligheten

yrkeshemligheten kan uppenbaras. Med iakttagande av denna hemställan har till andra stycket fogats en föreskrift av angivet innehåll. Dessutom ha redaktionella jämkningar vidtagits i 1 § andra och tredje styckena.

Lagrådets erinringar vid 5 och 8 §§, vilka uteslutande äro av redaktionell natur, ha icke ansetts påkalla någon ändring av lagtexten; i 8 § har i förtydligande syfte vidtagits någon jämkning.

6 kap.

I 3 § punkt 2 har, på lagrådets hemställan, till de uppgifter om rättens ledamöter samt protokollförare, som protokollet skall upptaga, lagts även uppgift om tolk, då sådan anlitas. Med hänsyn till den av mig redan behandlade ändringen i fråga om omröstning i rådhusrätt i mål, vari nämnd deltagar, har avfattningen av punkt 8 i 3 § undergått jämkning. I 4 § har en huvudsakligen formell ändring vidtagits, i det att punkterna 3 och 4 sammanförts och till de uppgifter, som i nämnda punkter avses, hänförts även uppgift å föremål, vilka företes som bevis. Punkt 5 har som följd härav erhållit nummer 4.

Lagrådet har vid 6 § erinrat, att det i andra stycket upptagna undantaget fått en något för vidsträckt omfattning, då det gjorts tillämpligt på varje slag av förhandling i hovrätt eller högsta domstolen, samt hemställt om sådan ändring, att det komme att omfatta endast huvudförhandling eller annan förhandling, som omedelbart föregår måls avgörande. Som framgår av lagrådets yttrande åsyftas i detta sammanhang med annan förhandling förhör, som i besvärsmål hålles i hovrätt eller högsta domstolen (52 kap. 10 § och 56 kap. 12 §). Den lättnad i protokollföringen, som stadgandet avser att bereda, torde äga sin huvudsakliga betydelse för huvudförhandlingen. Med hänsyn härtill och då, vad angår nyssnämnda förhör, förslaget icke innehåller någon föreskrift om att målets avgörande skall följa omedelbart på förhöret, har jag ansett stadgandet böra begränsas till att avse allenast huvudförhandling. I detta sammanhang må framhållas, att det även enligt beredningens förslag tillkommer domstolen att pröva, huruvida upptagning i protokoll kan anses erforderlig eller ej. En mindre jämkning har vidtagits i 7 §.

Enligt 8 §, i den avfattning beredningen givit åt detta lagrum, skall protokoll över förhandling omedelbart under förhandlingen avfattas i slutlig form. Som lagrådet framhållit innebär denna föreskrift, att protokollet uppsättes under förhandlingens gång och samtidigt med att denna fortskrider. Enligt lagrådets mening vore någon modifikation i denna regel önskvärd. Sålunda kunde vid synegång på marken möta svårigheter att avfatta protokollet i slutlig form. Även vid upptagande av vidlyftigare vittnesbevisning kunde det bereda lättnad i arbetet, att utsagorna antecknades i memorial samt att först därefter utskrift i slutlig form ägde rum. I sådana fall borde enligt lagrådets mening ej uppställas annan fordran än att protokollet före förhandlingens slut vore avfattat i slutlig form. I detta sammanhang har lagrådet förör-

dat viss ändring av andra stycket. Enligt det däri intagna stadgandet skall utsaga, som enligt 6 § skall antecknas i protokoll, genast uppläsas och den hörde tillfrågas, om han har något att erinra mot avfattningen. Med den av lagrådet förordade anordningen, att utsagan först antecknas i memorial, beredes möjlighet att, medan förhandlingen fortsättes, låta verkställa slutlig utskrift av det antecknade och för genomläsning överlämna utskriften till den hörde; denne erhåller därigenom tillfälle att, innan förhandlingen avslutas, anmäla, om han har något att erinra mot avfattningen. Härigenom skulle enligt lagrådets mening tid sparas och en tröttsam uppläsning undvikas.

De synpunkter, som lagrådet sålunda framhållit, äro enligt min mening värda allt beaktande. Från domarhåll har gjorts gällande, att protokollföring i slutlig form under förhandlingens gång i vissa fall skulle leda till onödig tidsutdräkt samt inverka störande på förhandlingen och, särskilt i vidlyftiga mål, för domaren försvåra ledningen av förhandlingen. Såsom även beredningen framhållit böra därför vidtagas alla åtgärder, som äro ägnade att underlätta protokollföringen utan att därmed kravet på uppteckningens tillförlitlighet åsidosättes. En åtgärd i denna riktning synes mig innefattas i lagrådets förslag. I sådana fall, då omständigheterna försvåra en omedelbar uppteckning under förhandlingens gång, torde memorial böra komma till användning. För att protokollets tillförlitlighet ej härigenom skall föringas, torde dock böra uppställas som villkor att, då den hördes granskning av uppteckningens innehåll grundar sig å memorialet, detta bevaras. Därest åter memorial kommer till användning uteslutande som hjälpmedel för slutlig anteckning i protokollet och det är denna anteckning som blir föremål för granskning, har memorialet icke samma självständiga betydelse; något krav på dess bevarande synes i detta fall icke böra uppställas. Att i varje fall protokollet, vare sig memorial använts eller icke, bör vid förhandlingens slut föreligga i slutlig avfattning synes oeftergivligt. På denna punkt har ock lagrådet biträtt beredningens förslag. Uppenbart är, att med förhandling i detta sammanhang åsyftas förhandlingen i målet; ett kortare avbrott i förhandlingen vid ett och samma rättegångstillfälle medför däremot icke, att protokollet över den del av förhandlingen, som föregått avbrottet, måste färdigställas för sig.

Från de utgångspunkter, som jag nu angivit, har åt första stycket, i överensstämmelse med vad lagrådet förordat, givits den ändrade lydelsen, att protokoll över förhandling skall, innan förhandlingen avslutas, erhålla slutlig avfattning. Därjämte ha i andra stycket upptagits bestämmelser *dels* att sedan utsaga, som enligt 6 § skall antecknas i protokollet, upptecknats, uppteckningen skall uppläsas eller tillfälle på annat sätt lämnas att granska uppteckningen och *dels* att, då utsagan först efter uppteckningens granskning antecknats i protokollet, uppteckningen skall biläggas handlingarna. Med hänsyn till de sålunda vidtagna ändringarna har avfattningen även i övrigt något jämkats.

I 9 § fjärde stycket har den jämkning ägt rum, att uppteckning, som där avses, skall biläggas ej protokollet utan handlingarna.

I överensstämmelse med lagrådets hemställan har i 11 § sista punkten utslutits.

7 kap.

I 1 och 8 §§ ha vidtagits smärre jämkningar.

På sätt lagrådet hemställt vid 9 § har som andra stycke i denna paragraf upptagits bestämmelse om att de för åklagare enligt 6 § gällande jäven även skola äga tillämpning beträffande polismyndighet.

8 kap.

Enligt 2 § skall den, som må antagas till ledamot av advokatsamfundet, ha gjort sig känd för redbarhet och även i övrigt finnas lämplig att utöva advokatverksamhet. Därjämte uppställes ett ovillkorligt förbud mot att till ledamot antages den, som är omyndig eller i konkurstillstånd eller som varit i konkurstillstånd och ej visat, att han är fri från borgenärernas krav. Enligt 3 § tillkommer det advokatsamfundets styrelse att pröva fråga om inträde i samfundet. Lagrådet har mot det i 2 § intagna förbudet för den, som varit i konkurstillstånd, att bliva ledamot av samfundet, innan han visat att han vore fri från borgenärernas krav, erinrat, att någon motsvarande bestämmelse icke nu funnes upptagen i gällande stadgar för Sveriges advokatsamfund och för sin del funnit något behov av en sådan skärpning i villkoren för inträde knappast föreligga, eftersom det icke kunde befaras, att den diskretionära prövningsrätt, som tillkomme styrelsen, icke skulle komma att utövas med erforderlig stränghet. Uppenbart är av största vikt för att advokatkåren skall kunna bibehålla allmänhetens förtroende, att advokat kan väntas komma att på ett tillfredsställande sätt fullgöra sina ekonomiska åtaganden. Det torde emellertid kunna motses, att i advokatkårens eget intresse dessa synpunkter komma att beaktas vid prövningen av frågor om inträde i samfundet liksom vid den tillsyn å advokatverksamheten, som enligt 6 § åligger styrelsen. Med hänsyn härtill har jag ansett mig kunna biträda lagrådets hemställan och alltså låtit den anmärkta bestämmelsen utgå ur förslaget. Vad lagrådet i övrigt yttrat vid 2 § föranleder icke någon erinran från min sida.

9 kap.

Vid 8 § har lagrådet som sin mening uttalat, att föreläggande av vite även kunde avse juridisk person. Då åt lagrummet givits en avfattning, som icke hindrade en sådan tillämpning, har lagrådet lämnat förslaget i denna del utan erinran. Jag ansluter mig till lagrådets uppfattning.

10 kap.

Vid 3 och 4 §§ har lagrådet hemställt om sådan jämkning av avfattningen, att därav tydligt framginge, att dessa lagrum vore tillämpliga även å juri-

diska personer. Detta syfte torde lämpligen kunna nås på det sätt, att 1 och 2 §§ underkastas omformulering; regeln om hemvistet som bestämmande för forum torde böra göras omedelbart tillämplig även å juridiska personer. I stället för att, såsom skett i 2 § första stycket, styrelsens säte eller annan jämförlig ort angives såsom den, där den juridiska personen skall sökas, bör från nyss angivna utgångspunkt denna ort anses gälla som den juridiska personens hemvist. Med en sådan lydelse torde första stycket i 2 § lämpligen böra erhålla plats i 1 §, dit även med något ändrad avfattning bör överföras andra stycket i 2 §, varefter som 2 § kvarstår det nuvarande tredje stycket.

De ändringar, som lagrådet förordat vid 8, 13, 14 och 17 §§ ha vidtagits, varjämte 10, 17 och 19 §§ undergått vissa mindre jämkningar.

Vid 20 § har lagrådet hemställt om ett förtydligande tillägg till första stycket av innehåll, att hovrätt ej må hänvisa mål till underrätt, som enligt hovrätts eller högsta domstolens beslut funnits obehörig. Då denna begränsning torde gälla utan särskilt stadgande, har jag funnit det föreslagna tillägget icke vara erforderligt.

11 kap.

Som lagrådet förordat bör rubriken till detta kapitel innehålla även ställföreträdare; sådan jämkning har därför vidtagits.

Enligt vad lagrådet framhållit utgår förslaget från den uppfattningen, att vad som stadgats om part i regel skall gälla även ställföreträdare för part. Lagrådet har ansett, att denna förslagets allmänna ståndpunkt borde komma till uttryck i lagtexten samt förordat, att efter 4 § upptages föreskrift om att vad i lagen finnes stadgat om part skall gälla även parts ställföreträdare, om ej annat uttryckligen angivits eller eljest är uppenbart. Till vad lagrådet sålunda anfört må framhållas, att ställföreträdarens ställning i förhållande till parten kommit till uttryck i 1 och 2 §§, då där stadgas, att för den, som saknar processförmåga eller som är juridisk person, talan föres av partens ställföreträdare. Av dessa stadganden torde följa, att i fråga om processuella rättigheter och förpliktelser ställföreträdaren intar den ställning, som, därest parten själv ägt processförmåga, skulle intagits av parten. Ställföreträdaren äger alltså för parten vidtaga alla dispositioner, som erfordras i rättegången, såsom utfärdande av fullmakt, ingående av förlikning. Han är ock underkastad enahanda processuella förpliktelser; påföljden vid utevaro är densamma som för part och han kan liksom parten höras under sanningsförsäkran, däremot ej som vittne. Vad åter angår rättigheter och förpliktelser av materiell innebörd är förhållandet ett annat. Sålunda regleras genom domen utslutande rättsförhållandet mellan parterna, och även de skyldigheter i övrigt, som äga samband därmed, t. ex. skyldigheten att betala rättegångskostnad, åvila, om ej annat är stadgat, utslutande parten. Då den allmänna ståndpunkt, som förslaget sålunda intagit, torde framgå av 1 och 2 §§ och den av lagrådet förordade bestämmelsen ej synes ägnad att lämna ytterligare vägledning, har jag ansett, att förslaget i denna del bör bibehållas oförändrat.

Den av lagrådet vid 4 § förordade jämkningen har vidtagits.

Vid 5 § har lagrådet framställt vissa erinringar dels av mera principiell innebörd och dels av huvudsakligen formell beskaffenhet. I sistnämnda hänseende har i förtydligande syfte förordats, att i bestämmelserna om skyldighet för part eller ställföreträdare att infinna sig personligen jämväl anges, att prövningen av denna fråga tillkommer domstolen. I överensstämmelse med denna erinran, som jag ansett mig böra biträda, har som sista stycke i 5 § upptagits stadgande av innehåll att, då part eller ställföreträdare är skyldig att inställa sig personligen, domstolen har att meddela förordnande därom.

Vad angår den mera principiella fråga, som vid 5 § framförts av lagrådet, rör denna i vilken omfattning personlig inställelse skall åligga part vid huvudförhandling i hovrätt. Beredningen har föreslagit, att vid huvudförhandling i hovrätt liksom i högsta domstolen part är skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen, medan enligt lagrådets uppfattning sådan skyldighet borde, såsom i underrätt, åligga honom redan då hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Som motiv för sin ståndpunkt har beredningen framhållit, att behovet av parts personliga inställelse icke gjorde sig gällande med samma styrka i fråga om huvudförhandling i de till överrätt fullföljda målen som beträffande huvudförhandling i underrätt. Man torde enligt beredningens åsikt kunna utgå ifrån att parts personliga kännedom om omständigheterna i målet blivit tillgodogjord redan i underrätt och att även överrätterna kunde draga visst gagn därav. Slutligen borde i regel målet i överrätten vara i det skick, att domstolen av handlingarna borde kunna utröna, om parts personliga närvaro vore av nöden. Även ur processekonomisk synpunkt vore enligt beredningens uppfattning förhållandena annorlunda än vid underrätt, i det att personlig närvaro vid överrätterna i allmänhet vållade vida större kostnader och besvär för parten. Beredningen har emellertid tillika erinrat, att det också för överrätterna ofta vore av största betydelse för utredningen, att parterna inställde sig personligen; enligt beredningens åsikt borde regeln i sin tillämpning leda till en långt vidsträcktare inställeskyldighet för part i hovrätt än i högsta domstolen. Mot de skäl, som beredningen sålunda anfört, har lagrådet huvudsakligen gjort gällande, att parts utsaga, som ej avgivits under sanningsförsäkran, enligt 6 kap. 7 § ej skall antecknas i protokollet med mindre särskilda skäl föranleda därtill samt att, även om utsagan antecknats, en föredragning ur protokollet ej hade samma värde som den omedelbara tillgången till parten. Även om det i flera fall låte sig göra att av handlingarna utröna, om parts personliga närvaro vore erforderlig, skulle det enligt lagrådets uppfattning säkerligen ofta visa sig, att huvudförhandlingens förlopp icke kunde på förhand beräknas och att underlåtenhet att inkalla part komme att leda till att viktiga omständigheter bleve ouppklarade. Vad angår de ekonomiska konsekvenserna anför lagrådet, att dessa ej torde kunna undgås, om man ville bereda hovrätten erforderlig utredningsmöjlighet. Enligt lagrådets åsikt talade alltså starka skäl för att gränsen droges ej mellan underrätt, å ena

sidan, och de högre instanserna, å den andra, utan mellan de två lägre instanserna, å den ena, och högsta domstolen å den andra sidan.

Den nu avhandlade frågan står, som ock antytts av lagrådet, i nära samband med frågan om hovrättsförfarandets gestaltning och uppgifter i allmänhet. Som framgår av åtskilliga uttalanden är utgångspunkten för beredningens förslag, att rättegångens tyngdpunkt alltjämt skall ligga i underrättsförfarandet samt att i underrätten målet skall erhålla en såvitt möjligt allsidig och uttömmande behandling; överrättsförfarandets uppgift vore i första hand att utgöra en *överprövning* av underrättens avgörande. Denna ståndpunkt har i beredningens förslag kommit till uttryck i olika hänseenden. Sålunda ha vissa grupper av fullföljda mål helt undantagits från huvudförhandling liksom i de mål, vari huvudförhandling skall äga rum, vissa lättnader genomförts i fråga om skyldighet för den fullföljande partens motpart att överhuvud taget iakttaga inställelse. Beredningens avväganden i dessa frågor ha bestämts av såväl ekonomiska som rent processuella synpunkter. Med denna principiella uppläggning synes mig ock beredningens ståndpunkt i fråga om parts personliga inställelse vid huvudförhandling i hovrätt stå i god överensstämmelse. Någon meningsskiljaktighet torde icke föreligga om det processuella värdet av parts personliga inställelse även i hovrätt. Tydligt är dock, att hovrätten bör, innan föreläggande om personlig inställelse gives, med ledning av handlingarna i målet bilda sig en uppfattning om, huruvida behov därav kan anses föreligga. Ej minst med hänsyn till de ekonomiska konsekvenserna såväl för parterna som — i fall, då fri rättshjälp åt part kan ifrågakomma — för statsverket, är enligt min mening en sådan undersökning påkallad. Lagrådet har ock själv anslutit sig till samma tanke, då lagrådet yttrar, att det kunde förväntas, att hovrätt i det fylligare material för bedömningen, som stode den till buds, oftare än underrätten kunde finna stöd för antagande, att partens personliga närvaro saknade betydelse för utredningen. Med detta uttalande synes mig skillnaden mellan beredningens och lagrådets ståndpunkter icke vara av mera principiell innebörd. Då emellertid hovrättens undersökningsskyldighet kommer bättre till uttryck i beredningens avfattning, har jag ansett förslaget böra bibehållas oförändrat.

12 kap.

Vad lagrådet hemställt vid 5 och 11 §§ har iakttagits Dessutom ha ordalagen i 4 och 14 §§ något jämkats.

I likhet med lagrådet finner jag någon betänklighet icke möta mot att i 15 § bland tillåtna fullmaktsinskränkningar upptaga även förbud för ombudet att uppbära parten tillerkänd rättegångskostnadsersättning; ett tillägg av detta innehåll har därför införts i nämnda lagrum.

I fråga om 15 och 16 §§ har lagrådet hemställt om sådan ändring att, då fullmaktsinskränkning, som ej är tillåten, ägt rum, *inskränkningen* skall vara utan verkan; enligt beredningens förslag skall, såsom framgår av 16 §, i sådant fall *fullmakten* icke gälla med mindre felet avhjälpes. Ehuru bered-

ningens ståndpunkt principiellt sett torde vara grundad, synas dock vissa praktiska skäl tala för den lösning, som lagrådet förordat. Att märka är emellertid att, då inskränkningen är av den omfattning eller innebörd, att den kan anses betaga fullmakten dess egenskap av rättegångsfullmakt, fullmakten ej bör gälla; i sådant fall bör parten med stöd av 9 § föreläggas att förete ny fullmakt. Lagrådets hemställan har alltså iakttagits på det sättet, att i 15 § i anslutning till första punkten införts bestämmelse om att annan inskränkning än de förut angivna är utan verkan, varjämte avfattningen av andra punkten något jämkats samt ur 16 § uteslutits vad där stadgas om verkan av icke tillåten inskränkning.

På lagrådets hemställan har till 22 § fogats en uttrycklig bestämmelse om att rättegångshandling, som rättegångsbiträde företagit i partens närvaro, skall anses hava godkänts av parten, om han ej genast gör gensaga däremot.

13 kap.

Vid 1 § har lagrådet beträffande punkt 1 framhållit, att det icke, såsom skett i beredningens förslag, vore påkallat att för alla fall uppställa ett ovillkorligt krav på vederlagsfrihet; en fullgörelse, som avsåge livränta eller pension, torde, ehuru vederlag utgått, böra likställas med de av beredningen avsedda vederlagsfria fallen. Enligt min mening synes en skillnad böra göras mellan fall, då vederlagsskyldigheten redan är fullgjord, och sådana då livränte- eller pensionstagaren alltjämt har att för åtnjutande av livräntan eller pensionen fullgöra motprestationer; i sistnämnda fall torde åläggande av betalningsskyldighet böra avse allenast förfallna belopp. Med hänsyn härtill torde det av lagrådet förordade tillägget böra avse fullgörelser, vilka på grund av redan lämnat vederlag utgå som pension eller livränta.

14 kap.

Det förtydligande av lagtexten, varom lagrådet hemställt vid 7 §, har ägt rum.

15 kap.

Vid 1 och 7 §§ har lagrådet hemställt, att vissa bestämmelser, motsvarande stadganden i 180, 181 och 184 §§ utsökningslagen, intagas även i förevarande kapitel. Denna hemställan, som torde böra efterkommas, har föranlett omarbetning av 1 och 7 §§. Dessutom har likaledes på hemställan av lagrådet i förtydligande syfte jämkning ägt rum i 2 § första stycket.

16 kap.

Uti 2 § meddelas bestämmelser om särskild omröstning. Sådan skall likasom enligt gällande rätt äga rum över fråga, som hör till rättegången. Likaledes skall, då i saken äro flera käromål eller då fråga är om fordran, som åberopats till kvittning, röstas särskilt om sådant käromål eller sådan fordran. Även i detta hänseende torde förslaget överensstämma med gällande

rätt. Däremot innebär det ett avsteg i förhållande till rådande rättstillämpning, då i förslaget föreskrives särskild omröstning även för det fall, att beträffande samma käromål föreligger fråga om flera omständigheter, som var för sig äro av omedelbar betydelse för utgången. Enligt nu gällande omröstningsordning avger varje ledamot ett i saken fullständigt votum, upptagande såväl skälen som slutet; röstningens utgång bestämmes efter det slut, vartill de flesta kommit, även om de stödja detta slut på helt olika grunder. Enligt förslaget skall, om det erfordras, omröstning ske om varje sådan grund och efter utgången av denna omröstning slutet bestämmas. Även den, som tidigare blivit överröstad, är skyldig att deltaga i senare omröstning och till grund för sitt votum i denna lägga utgången vid den tidigare omröstningen. Av lagrådets ledamöter ha tre lämnat förslaget i denna del utan anmärkning, varemot en ledamot hemställt, att det nu berörda stadgandet måtte utgå eller ersättas med stadgande, att särskild omröstning skall hållas allenast angående fråga, huruvida part förlorat sin rätt till talan eller part är rätt kärke eller svarande.

Till stöd för förslaget har beredningen huvudsakligen åberopat, att för en riktig dom måste fordras, att majoritet föreläge även beträffande de grunder, å vilka slutet stödde sig; vid bestämmande av utgången måste det anses oriktigt att tillägga grunderna mindre betydelse än slutet. Den nu gällande regeln, att utgången omedelbart bestämdes efter slutet, medförde, enligt vad beredningen yttrar, att ej alla ledamöter komme att ingå i prövning av samtliga de spörsmål, som vore av betydelse för utgången; i domen kunde ock komma att upptagas grunder, som omfattades blott av en minoritet bland de röstande. Beredningen har vidare framhållit, att särskild omröstning borde ske endast i fråga om rättsfakta, som vore av omedelbar betydelse för målets utgång; däremot icke angående särskilda frågor, som avsåge bevisprövningen. Som exempel på fall, där särskild omröstning borde äga rum, har beredningen anfört: i mål om skadeståndsskyldighet fråga om dylik skyldighet föreligger och om skadeståndets belopp, i mål om fordran fråga om fordringens uppkomst och om preskription eller betalning, i mål om testamentsklander fråga om giltigheten av bevakning och om testators förmåga att upprätta testamente.

I den nyssnämnda erinran, som en av lagrådets ledamöter framfört, framhålles, att det onekligen vore mindre följdriktigt att såsom nu ägde rum sammanräkna vota, som stödde sig på helt olika grunder, men att det nya förfaringssättet vore förenat med så avsevärda praktiska olämpor, att det kunde sättas i fråga, om dessa icke vägde tyngre än fördelen av att i det fåtal mål, där utgången bleve en annan, erhålla ett domslut, som vore logiskt oangripeligt. Såsom bevis på olägenheter, som vore förknippade med det föreslagna omröstningssättet, ha framhållits svårigheten att bestämma och avgränsa de omständigheter, som vore av omedelbar betydelse, från andra, ovissheten om ordningsföljden mellan olika omröstningar, ökat arbete för ledamöterna genom skyldigheten att på förhand fatta ståndpunkt till olika frågor, som allt efter utgången av tidigare omröstning kunde tänkas bliva föremål för om-

röstning. Enligt denne ledamot vore det ock föga tilltalande, att en domare, som överröstats i en votering rörande själva saken, måste deltaga i den eller de följande och därigenom medverka till att målet finge en enligt hans uppfattning oriktig utgång. Därjämte har samme ledamot framhållit, att i en domstol, där nämnd hade säte, det föreslagna omröstningssättet vore avgjort olämpligt. På nu anförda skäl har han icke kunnat förorda detta omröstningssätt som allmän regel. Som en utväg anvisas av honom emellertid att giva bestämmelserna en mera begränsad räckvidd. Härvid komme främst i åtanke fråga om preskription och vissa andra frågor, som stode rättegångsfrågorna nära.

Såsom framgår av den nu lämnade redogörelsen förekomma i vissa fall till avgörande i samma mål frågor, som var för sig äro av omedelbar betydelse för utgången men som sins emellan äro fristående. Det nuvarande omröstningssättet lämnar icke någon befogenhet för en domstol att uppställa varje sådan fråga till särskilt avgörande. Om sålunda vid krav på grund av fordran två av rättens ledamöter, bland dem ordföranden, anse att någon rättsgiltig fordran icke uppkommit och på denna grund ogilla kravet, två bifalla kravet, då de anse fordringens uppkomst styrkt, och en ledamot ogillar kravet på den grund, att han anser preskription ha inträtt, skall domen bestämmas enligt den mening, som ordföranden biträtt, ehuru av omröstningen framgått, att denna mening icke biträdades av majoriteten bland de röstande; desas mening grundar sig på den uppfattningen, att en giltig fordran föreligger. Därest i ett annat alldeles likartat mål fråga om preskription ej väckts, skulle ock utgången blivit den motsatta, ehuru beträffande fordringens uppkomst meningarna varit identiskt desamma som i förra målet. Enligt min mening måste ett dylikt resultat anses mindre tillfredsställande. Självklart måste det utgöra en ej oviktig garanti för domslutets riktighet, att domstolens samtliga ledamöter, i den mån det erfordras, deltaga i prövningen av alla i målet förekommande frågor. Det synes mig icke kunna med fog göras gällande, att skyldigheten för den tidigare överröstade att deltaga i senare omröstning skulle innebära något obehörigt tvång på denne. Som beredningen framhållit består skyldigheten allenast däri, att domaren ej får undandra sig att under en förutsättning, som majoriteten ansett vara för handen, uttala sin åsikt i en senare fråga; för majoritetens mening har han icke något ansvar. Tydligt är, att vissa svårigheter äro förenade med beredningens omröstningsregel. Å andra sidan torde vid den överläggning, som enligt beredningens förslag alltid skall följa inom viss kort tid efter huvudförhandlingen, det rättsliga läget ha klarlagts och de frågor, i vilka särskild omröstning kan komma att påkallas, ha belysts. Med all sannolikhet torde efter överläggningen endast i undantagsfall komma att kvarstå frågor, varom särskild omröstning visar sig erforderlig. Jag har ock svårt att föreställa mig, att svårigheterna skulle bliva större i domstolar med nämnd än i andra domstolar. Med hänsyn till det nu anförda har jag ansett mig böra ansluta mig till beredningens ståndpunkt; i förtydligande syfte har dock avfattningen något jämkats.

Vad lagrådet hemställt i fråga om avfattningen av 3 § första stycket och 6 § har iakttagits. Dessutom har jämkning ägt rum i 7 §.

17 kap.

Uti 5 § behandlas de fall, då s. k. mellandom må meddelas. Enligt andra stycket får sådan dom på kärandens begäran meddelas, då i mål, vari talan föres om fullgörelse, såväl skyldigheten att fullgöra som fullgörelsens storlek äro stridiga och rätten tillika med hänsyn till utredningen finner lämpligt, att dessa frågor avgöras var för sig; särskild dom kan då givas över skyldigheten att fullgöra. Har sådan mellandom meddelats, äger rätten förordna, att målet i övrigt skall vila till dess domen vunnit laga kraft. Förslaget har i denna del lämnats utan anmärkning av tre av lagrådets ledamöter, varemot en ledamot i anslutning till den mening, som av honom framförts vid 16 kap. 2 §, hemställt, att mellandom i nu åsyftade fall icke finge givas mot svarandens bestridande. Till stöd för sin ståndpunkt har denne ledamot anfört att — även om omröstningsregeln i 16 kap. 2 § behölles oförändrad — den möjligheten förelåge, att ett mål kunde erhålla olika utgång allt efter som mellandom enligt andra stycket i 5 § meddelades eller ej. Detta berodde enligt samme ledamots uppfattning på att vad enligt 16 kap. 2 § skulle bliva föremål för omröstning vore varje s. k. omedelbart relevant rättsfaktum, under det att mellandomen gällde den mera generella frågan huruvida fullgörelseskyldighet förelåge. Enligt min mening torde en sådan tolkning av stadgandet i 16 kap. 2 § icke överensstämma med detta lagrums innebörd. Väl är det riktigt, att särskild omröstning enligt nyssnämnda lagrum skall avse huruvida den omständighet, som käranden åberopar, faktiskt föreligger, men omröstningen innefattar även frågan om denna omständighets rättsliga betydelse; över båda dessa frågor skall röstas i ett sammanhang. Om sålunda käranden som grund för skadestånd åberopat skadegörande handling, skall genom omröstningen fastställas ej blott om svaranden företagit handlingen utan ock huruvida detta förhållande är av den rättsliga beskaffenhet, att det utgör grund för skadestånd. Omröstningsresultatet blir alltså detsamma vare sig mellandom meddelas eller ej. Grunden för den framställda anmärkningen torde med den nu angivna tolkningen alltså förfalla. Med hänsyn härtill finner jag mig icke böra frångå förslaget i denna del.

Vid 7 § har lagrådet hemställt om en förenkling av stadgandet i första stycket tredje punkten, enligt vilket det åligger rätten att i domen upptaga förutom parternas yrkanden och de omständigheter, varå de grundats, även invändningar samt parternas yttranden över framställda yrkanden och invändningar; stadgandet borde enligt lagrådets mening begränsas att avse allenast parternas yrkanden och de omständigheter, varå de grundats. Med hänsyn till domens betydelse för parterna och då domen för dessa i stor utsträckning torde komma att ersätta det nuvarande protokollet, anser jag mig icke kunna tillstyrka en så långt gående begränsning. Däremot synes ur redogörelsen en-

ligt denna punkt kunna uteslutas parternas yttranden över framställda yrkanden och invändningar. Åt denna punkt har alltså givits den av mig nu antydda avfattningen.

De anmärkningar, som lagrådet framställt vid 9, 14 och 15 §§, har jag ansett mig böra efterkomma; i 9 § har uttrycket »å rättens dörr» utbyts mot »å en för allmänheten tillgänglig plats i kansliet». I anslutning till en av lagrådet vid 49 kap. 4 § framställd erinran ha i 14 § de beslut angående ersättning eller förskott, som omedelbart må gå i verkställighet, begränsats att avse den, som ej är part eller intervenient. Vidare har i 15 § andra stycket intagits föreskrift, att dagen, då anteckning om rättelse göres, skall angivas.

19 kap.

Vad lagrådet hemställt vid 1, 9 och 10 §§ har iakttagits. Dessutom ha i 3 och 10 §§ jämkningar ägt rum.

Beträffande lagrådets erinran vid 11 § har densamma på skäl, som jag angivit vid 10 kap. 20 §, ej efterkommit.

20 kap.

Enligt lagrådets hemställan har avfattningen av 2 § något jämkats.

Vid 6 § första stycket har lagrådet hemställt om att uttrycklig föreskrift borde meddelas, att då den misstänkte på grund av otillräknelighet icke kunde fällas till ansvar, åtal dock finge äga rum, om tillräckliga skäl föreläge, att han begått gärningen och åtal av särskild anledning funnes påkallat. Denna hemställan har vunnit beaktande genom ett tillägg till nämnda stycke.

Enligt 8 § första stycket i beredningens förslag må målsäganden ej väcka åtal för brott, med mindre han angivit brottet till åtal och åklagaren beslutat, att åtal ej skall äga rum; för sådant fall skall han väcka åtalet inom en tid av sex månader sedan han erhöi del av åklagarens beslut. Två av lagrådets ledamöter ha i fråga om detta stadgande förordat sådan ändring, att detsamma allenast komme att innehålla, att målsäganden ej må väcka åtal för brott, som hör under allmänt åtal, med mindre åklagaren beslutat, att sådant åtal ej skall äga rum. Den av dessa ledamöter framställda erinran avser dels den av beredningen föreslagna preklusionsfristen av sex månader och dels det för målsägandens åtalsrätt uppställda villkoret, att angivelse hos åklagaren skall ha ägt rum. Införandet av en särskild preklusionsfrist har sin egentliga betydelse som ett skydd för den misstänkte i så måtto, att det angrepp från målsägandens sida, som angivelsen innebär, måste inom en viss begränsad tid av målsäganden fullföljas genom väckande av åtal. Av lagrådsledamöterna har framhållits, att detta skydd endast i undantagsfall kunde tänkas bliva av någon betydelse, då den misstänkte, så länge den för brottet gällande preskriptionstiden löpte, måste räkna med möjligheten att åklagaren komme att intaga en annan ståndpunkt. Enligt dessa leda-

möters uppfattning medförde den föreslagna anordningen dessutom besvär och kostnader, som icke stode i rimlig proportion till nyttan. Sålunda ålåde det åklagaren att i varje fall, då en angivelse ej ledde till åtal, icke blott anskaffa bevis om att angivaren fått del av åklagarens beslut utan även att bevara detta bevismaterial till dess preskriptionstiden för det angivna brottet utgått.

Enligt min mening torde det icke kunna bestridas, att den av beredningen förordade preklusionsfristen i vissa fall kan vara av betydelse som skydd för trakasserier från målsägandens sida. Det kan, som beredningen framhållit, ej heller anses obilligt mot en målsägande, som drivit saken så långt, att han gjort angivelse och påkallat beslut av åklagaren, att målsäganden inom skälig tid fattar sitt beslut i åtalsfrågan. Emellertid är det uppenbart, att anordningen med delgivning är förenad med avsevärda praktiska olägenheter. Med hänsyn härtill har jag ansett övervägande skäl tala för att preklusionsfristen bör utgå. Vad angår samma lagrådsledamöters hemställan i fråga om uteslutande ur förslaget av angivelse som villkor för målsägandes åtalsrätt vid brott, som höra under allmänt åtal, ställer jag mig däremot tveksam. Syftet med detta villkor är, att målsäganden, innan åklagaren fattar sitt beslut i åtalsfrågan, skall ha på ett oförtydligt sätt tillkännagivit sin avsikt att få ett åtal till stånd; vid de brott, som först efter angivelse må åtalas av åklagaren, utgör sådan angivelse en förutsättning för åklagarens åtalsrätt. Det ligger ock i sakens natur, att åklagaren före sitt beslut i åtalsfrågan bör erhålla del av målsägandens bevismaterial. För villkorets uteslutande ha ifrågavarande lagrådsledamöter anfört allenast att, om preklusionsregeln bortföлле, kravet på angivelse knappast syntes motiverat. Ett sådant samband mellan dessa båda frågor torde dock icke föreligga. Jag anser alltså, att kravet på angivelse bör bibehållas. I överensstämmelse med vad nu anförts har åt första stycket i 8 § givits den lydelsen, att målsäganden ej må väcka åtal för brott, som hör under allmänt åtal, med mindre han angivit brottet och åklagaren beslutat, att åtal ej skall äga rum.

I anledning av den ändring, som vidtagits ifråga om kapitelrubriken i 11 kap., har i 14 § hänvisningen till 11 kap. jämkats. Då jag icke ansett mig böra biträda lagrådets vid 11 kap. 5 § gjorda hemställan om vidgad inställeskyldighet för part personligen vid huvudförhandling i hovrätt, följer härav att även i fråga om målsägande förslaget i denna del bibehålles oförändrat.

21 kap.

I 1 och 3 §§ ha mindre jämkningar ägt rum.

Vid 2 § har lagrådet i överensstämmelse med sin hemställan i fråga om part i tvistemål och målsägande i brottmål förordat, att även den tilltalade borde i större utsträckning än beredningen föreslagit kunna åläggas personlig inställelse i brottmål. På skäl, som jag utvecklat vid 11 kap. 5 §, anser jag mig icke böra biträda denna hemställan; i denna del har ifråga-

varande lagrum alltså bibehållits oförändrat. Däremot har i anledning av annan, likaledes vid 11 kap. 5 § gjord hemställan som andra stycke i förevarande paragraf införts stadgande, att då den misstänkte är skyldig att infinna sig personligen, rätten skall meddela förordnande därom. Det nuvarande andra stycket har därvid, med en mindre jämkning, erhållit plats som tredje stycke.

På lagrådets hemställan vid 4 §, enligt vilken rätten har att förordna offentlig försvarare, har till första stycket fogats det tillägg, att då rätten skilt saken från sig, den äger tills talan av den misstänkte fullföljts eller tiden för sådan talan utgått förordna försvarare att biträda honom i högre rätt. Att det tillkommer den rätt, där målet handlagts, att i nu angivna fall förordna försvarare i högre rätt, är av särskild betydelse med hänsyn till det behov av försvarare, som kan uppkomma vid förberedande av målets fullföljande från den misstänktes sida.

22 kap.

Beträffande 1, 3 och 4 §§ har lagrådet förordat viss, huvudsakligen formell omarbetning, innefattande upptagande i 1 § av stadgandet i 4 § första stycket. Denna hemställan torde böra vinna beaktande på det sätt, att 1 § anges omfatta talan mot den misstänkte eller annan i anledning av brott samt att i 4 § första stycket uteslutes. I anledning av den ändrade lydelsen av 1 § har även kapitelrubriken jämkats.

I fråga om 3 § har lagrådet ansett, att rätten oberoende av målsägandens begäran skall äga befogenhet att förordna om förening av mål, vari talan föres om ansvar, och mål om enskilt anspråk. Ehuru ur principiell synpunkt skäl tala för den av beredningen upptagna förutsättningen, att målsäganden begärt målens förening, torde dock de av lagrådet framhållna praktiska synpunkterna få anses överväga. Lagrådets hemställan har alltså efterkommit; dessutom har i denna paragraf en mindre jämkning ägt rum.

23 kap.

Den jämkning, varom lagrådet hemställt vid 3 §, har vidtagits.

I fråga om skyldighet att kvarstanna för förhör meddelas bestämmelser i 9 §. Enligt första stycket är i allmänhet ej någon, som icke är anhållen eller häktad, skyldig att kvarstanna för förhör längre än sex timmar. Ett undantag härifrån utgör det fall, att den hörde kan misstänkas för brottet; han är då, om det finnes vara av synnerlig vikt, skyldig att kvarstanna ytterligare sex timmar. Enligt andra stycket äger den hörde, sedan förhöret avslutats eller tiden, under vilken han är skyldig att kvarstanna, utgått, omedelbart avlägsna sig, och han är ej skyldig att infinna sig till nytt förhör tidigare än tolv timmar därefter. Lagrådet har vid detta lagrum anfört, att i fråga om skyldigheten att kvarstanna för förhör syntes i lagen böra såsom en grundregel i första hand upptagas, att ej någon, som ej vore anhållen eller häktad, vore skyldig att kvarstanna längre än som för ändamålet ound-

gängligen erfordrades. Om man till säkerhet mot missbruk från myndighetens sida ville komplettera denna allmänna regel med detaljföreskrifter, borde dessa göras mindre stela än de förslaget innehöle. Särskilt har lagrådet erinrat, hurusom bestämmelsen att inställelse till nytt förhör ej finge påfordras förrän efter viss tid kunde, då den gjordes undantagslös, bliva till icke obetydligt men för utredningen. Den enskildes intresse torde enligt lagrådets mening bliva tillbörligen beaktat, om det stadgades, att skyldighet att kvarstanna ej finge i något fall påkallas för längre tid i följd än tolv timmar och att, därest med någon erfordrades nytt förhör, det ej finge utan tvingande skäl påfordras, att han infunne sig tidigare än tolv timmar efter det föregående förhör med honom avslutats.

Uppenbart är det ett allmänt intresse, att den utredning, som förundersökningen avser att åvägbringa, blir så tillförlitlig och fullständig som möjligt. För att detta syfte skall nås fordras förutom annat, att envar, som antages kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen, oberoende av om han misstänkes för brottet eller ej, är skyldig att inställa sig till förhör. Bestämmelser härom ha upptagits i 6—8 §§; genom dessa avhjälpes en ej oväsentlig brist i gällande lagstiftning, som lämnat detta ämne oreglerat. Beträffande den, som misstänkes för brottet, kan för nu angivna syfte under vissa förutsättningar även anhållande äga rum. De i 9 § behandlade inskränkningarna i skyldigheten att kvarstanna för förhör avse endast den, som ej är anhållen eller häktad. Tydligt är det en ej oviktig garanti för rättssäkerheten, att denna skyldighet närmare bestämmas till sin omfattning. Ett kvarhållande för förhör skulle eljest kunna utsträckas under så lång tid, att det bleve likställt med anhållande, ehuru de lagliga förutsättningarna för dylik tvångsåtgärd ej förelåge. En begränsning är än mer påkallad beträffande den, som står utanför varje misstanke i fråga om brottet. Ur nu antydda synpunkter bör man därför icke, såsom lagrådet synes ifrågasätta, stanna vid en allmän regel, att kvarhållande för förhör ej finge ha längre varaktighet än som för ändamålet oundgängligen erfordrades; längden av denna tid skulle helt komma att bero av undersökningsledarens egen uppfattning. Den grundsats, varå det av lagrådet föreslagna stadgandet bygger, har för övrigt kommit till uttryck redan i 4 §, då där föreskrives, att undersökningen bör så bedrivas, att ej någon onödigt får vidkännas kostnad eller olägenhet, ett stadgande som uppenbart åsyftar även nu ifrågavarande fall. I likhet med beredningen anser jag alltså ett närmare bestämmande av skyldighetens omfattning böra äga rum; att därvid skillnad göres mellan den, som kan misstänkas för brottet, och den, mot vilken sådan misstanke ej kan riktas, synes mig fullt naturligt. Vad lagrådet anfört synes mig därför icke påkalla annan ändring i beredningens förslag än att skyldigheten att infinna sig till nytt förhör bör göras något mera omfattande än enligt beredningens förslag. I överensstämmelse härmed har åt andra stycket i 9 § givits det innehållet, att sedan förhör avslutats eller tiden, då den hörde är skyldig att kvarstanna, utgått, undersökningsledaren ej må utan synnerliga skäl fordra, att den hörde infinner sig till nytt förhör tidigare än tolv timmar därefter.

Vid 12 § ha tre av lagrådets ledamöter hemställt, att de bland exemplen på otillåtna förhörsmetoder upptagna »snärjande frågor» och »löften eller förespeglningar om särskilda förmåner» måtte utgå. Som beredningen framhållit har lagrummet tillkommit i syfte att förhindra, att alltför inkvisitoriskt lagda förhörsmetoder komma till användning. Med hänsyn till den oklarhet, som vidlåder uttrycket »snärjande frågor», synes mig detta böra utgå. Detta innebär emellertid icke, att en frågemetod, som åsidosätter tillbörlig hänsyn till den misstänktes intressen, får komma till användning. Sålunda böra frågor, vilka genom sin avfattning äro ägnade att vilseleda den misstänkte om frågans rätta innebörd och därigenom inveckla honom i motsägelse, anses otillbörliga. Vad åter angår »löften eller förespeglningar om särskilda förmåner» avses härmed sådana lättnader beträffande den misstänktes behandling, som i det läge, vari han befinner sig, kunna innebära en lockelse för honom att eftersätta sitt eget försvar. Under sistnämnda uttryck faller däremot uppenbart icke ett framhållande för den misstänkte av sannolikheten, att han erhåller mildare straff i händelse av bekännelse. Då en missuppfattning av uttrycket i nu antydd riktning icke torde vara att befara, har jag ansett, att lagrummet i nu angivna del bör bibehållas oförändrat.

Till lagrådets utveckling av innebörden i 14 §, som avser inhämtande under förundersökningen av yttrande av sakkunnig, uttalar jag min anslutning; undersökning av misstänkts sinnesbeskaffenhet bör ej äga rum innan övertygande bevisning förebragts om att han förövat den gärning, som lägges honom till last.

Vad lagrådet anfört vid 19 § torde böra leda till den ändring av första stycket, att uttrycket »eljest vid förundersökningen ej rätteligen förfarits» utbytes mot »annan brist i utredningen föreligger».

Beträffande protokoll under förundersökning ha bestämmelserna i 21 § undergått omarbetning i syfte att bringa dem i överensstämmelse med den ändrade lydelsen av 8 § i 6 kap.

Slutligen ha i 10, 15, 19 och 21 §§ smärre formella jämkningar vidtagits.

24 kap.

Den av lagrådet i fråga om 1 § sista stycket förordade jämkningen har vidtagits.

Enligt 3 § må häktning ej ske av den som är under aderton år eller är så sjuk, att häktning kan antagas medföra allvarligt men för honom, om sådan övervakning kan anordnas, att anledning till hans häktning ej längre föreligger. Tre av lagrådets ledamöter ha framhållit, att starka humanitära skäl visserligen talade för att minderåriga i regel icke borde utsättas för den påfrestning, som en häktning kunde innebära, men att enligt deras mening dessa skäl icke förde så långt, att häktning av misstänkt under aderton år alltid borde ersättas med övervakning, om det vore möjligt; i fråga om den, som redan undergått frihetsstraff, torde en så mild behandling icke all-

tid vara på sin plats. Med hänsyn härtill ha dessa ledamöter hemställt, att även beträffande misstänkt, som är under aderton år, häktning borde ersättas med övervakning endast om häktningen kunde antagas medföra allvarligt men för den misstänkte. Jag delar denna uppfattning; i undantagsfall bör häktning kunna äga rum av misstänkt, som är under aderton år, även om betryggande övervakning skulle kunna ordnas. Med iakttagande härav synes mig å andra sidan undantaget från häktning icke ovillkorligt böra begränsas till åldern under aderton år. Det torde under den av lagrådet angivna förutsättningen utan olägenhet kunna utsträckas till yngre personer i allmänhet; den friare prövningsrätt, som sålunda skulle tillkomma domstolen som häktningsmyndighet, torde icke vara ägnad att möta betänklighet. I överensstämmelse med vad jag nu yttrat har första stycket första punkten erhållit den avfattningen, att om på grund av den misstänktes ungdom eller hans sjukdom häktning kan antagas medföra allvarligt men för honom och sådan övervakning finnes kunna ordnas, att skäl till hans häktning ej längre föreligga, han ej må häktas.

I 6 § andra stycket har ett förtydligande ägt rum. Vad lagrådet hemställt under 9 § har föranlett jämkning av avfattningen.

I 11 § av förslaget ha upptagits bestämmelser om anhållens förvaring, motsvarande 29 punkten första stycket i 19 § förordningen om strafflagens införande i dess lydelse enligt lag den 12 maj 1933. Lagrådet har under hänvisning till 24 § förevarande kapitel, enligt vilken bestämmelser om anhållens eller häktads förvaring skola meddelas i särskild lag, hemställt, att lagrummet borde infogas i den särskilda lagen. Enligt min mening synas dock övervägande skäl tala för att det grundläggande stadgandet om den frihetsinskränkning, som anhållandet innebär, liksom övriga bestämmelser om detta tvångsmedel erhålla plats i rättegångsbalken samt att den särskilda lagen begränsas till de ytterligare föreskrifter om den anhållnes behandling, som anses erforderliga. Jag anser alltså, att lagrummet bör bibehållas.

I anledning av lagrådets erinringar vid 12, 13 och 14 §§ ha vissa jämkningar vidtagits i nämnda lagrum ävensom i 18 § första stycket.

Enligt 22 § skall den som är häktad utan dröjsmål föras till allmänt häkte. Från denna huvudregel medger dock lagrummet vissa undantag. I samband med häktningsbeslutet äger rätten på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren förordna, att med överförandet skall tillsvidare anstå, om det finnes vara av synnerlig vikt för utredning angående det brott, som föranlett häktningen, eller annat brott, för vilket han misstänkes. Sedan den häktade överförts till allmänt häkte, kan han ock mera tillfälligt uttagas ur häktet och inställas å annan plats, om det erfordras för förhör eller annan åtgärd. Beslut härom må meddelas, förutom av rätten, även av undersökningsledaren eller åklagaren. Ifrågavarande lagrum motsvaras i nu gällande lag av 14 punkten i 19 § förordningen om strafflagens införande i dess lydelse enligt lag den 12 maj 1933. Enligt sistnämnda bestäm-

melse må häktningsmyndigheten, vilken enligt 9 punkten i samma lagrum utgöres av länsstyrelse samt vissa åklagar- och polismyndigheter, besluta om anstånd med överförandet under enahanda förutsättningar, som angivas i beredningens förslag. Sådant anstånd må dock ej fortfara längre än till första rannsakingen. Någon föreskrift om den misstänktes uttagande ur häktet efter hans överförande finnes nu icke i lag meddelad.

Vid 22 § i förevarande kapitel har lagrådet anmärkt, att enligt gällande lag domstolarna icke hade att taga befattning med frågor rörande häktads förvaring samt med hänsyn härtill och på vissa andra skäl hemställt, att paragrafen måtte utgå. Som jag redan anfört i fråga om anhållande synes mig även beträffande häktning böra gälla, att dess frihetsinskränkande innebörd angives i rättegångsbalken. Att den nu gällande huvudregeln, att den häktade utan dröjsmål skall föras till allmänt häkte, bör upprätthållas torde vara uppenbart; undantag från denna huvudregel bör endast ifrågakomma i fall, då sådant påkallas av vägande utredningsskäl. Att märka är ock, att enligt gällande lag häktningsmyndighetens befogenhet i detta hänseende begränsats till första rannsakingen. Vid granskningen av det lagförslag, som ledde till 1933 års lagstiftning, framhölls inom lagrådet, att som villkor för undantag från denna huvudregel borde uppställas, att anstånd med överföringen vore av synnerlig vikt för utredningen, ävensom att sådant anstånd borde avse allenast tiden till första rannsakingen, då från och med denna domstolen vore att anse som häktningsmyndighet. Dessa erinringar lades till grund för bestämmelsernas avfattning. Då enligt beredningens förslag, som i denna del lämnats utan erinran av lagrådet, domstolen alltid är häktningsmyndighet, är, såsom beredningen framhållit, det mest följdriktigt, att också befogenheten att besluta om anstånd tillkommer domstolen; någon svårighet för rätten att i samband med häktningsförhandling pröva denna fråga synes mig icke föreligga. Jag har därför ansett förslaget i denna del böra bibehållas. Vad angår den misstänktes mera tillfälliga uttagande ur häktet för förhör eller av annan tillfällig anledning, torde visserligen bestämmelse härom kunna upptagas i den särskilda lagstiftning om förvaring av häktad, som förutsättes i 24 §; å andra sidan synes det ej vara förenat med någon olägenhet, att bestämmelsen bibehålles på sin nuvarande plats. Lagrummet har alltså bibehållits oförändrat.

25 kap.

I överensstämmelse med lagrådets hemställan vid 24 kap. 13 §, som lett till jämkning av avfattningen av sistnämnda lagrum, har motsvarande ändring vidtagits i 5 § av detta kapitel.

26 kap.

De erinringar, som lagrådet framställt vid 1 och 8 §§, ha vunnit beaktande. Dessutom har i anslutning till av lagrådet förordad jämkning i 24 kap. 13 § motsvarande jämkning ägt rum i 4 § av detta kapitel.

27 kap.

I överensstämmelse med vad lagrådet anfört vid 2 § synes mig, i fråga om skriftligt meddelande, sådant böra, då fråga ej är om de grövsta brotten, vara undantaget från beslag, ej blott då det växlats mellan den misstänkte och närstående till honom, som avses i 36 kap. 3 §, utan ock mellan sådana närstående inbördes; undantaget från beslag bör likaledes vara beroende av att meddelandet befinner sig inom den ifrågavarande kretsen. Vad sålunda bör gälla torde påkalla tillägg till andra punkten av innebörd att där avsedda skriftliga meddelanden skola omfatta sådana såväl mellan den misstänkte och någon honom närstående som ock mellan sådana närstående inbördes.

I anslutning till de jämkningar, som vidtagits i 24 kap. 13 §, 25 kap. 5 § och 26 kap. 4 §, har motsvarande ändring införts även i 6 § av detta kapitel.

Vid 9 § har lagrådet hemställt, att kvarhållande av försändelse må kunna äga rum ej allenast å post- eller telegrafanstalt utan även å järnvägs- eller annan befodringsanstalt. Då denna erinran enligt min mening bör vinna beaktande, har tillägg av detta innehåll skett i paragrafens första stycke. Tydligt är, att ett förordnande om kvarhållande icke bör komma till den misstänktes eller annan utomståendes kännedom. I de fall, då anstaltens föreståndare, såsom i fråga om post- eller telegrafverket, intar ställning som statstjänsteman, kan en överträdelse av denna tystnadsplikt beivras enligt 25 kap. strafflagen. Med den nu förordade utvidgningen av kvarhållandet till andra befodringsanstalter, torde komma att inträffa, att en överträdelse av tystnadsplikten ej skulle bli straffbar. Med hänsyn härtill synes en sådan tystnadsplikt böra uttryckligen föreskrivas; dess åsidosättande kommer då att falla under straffbestämmelsen i 9 kap. 6 §. Jag har därför ansett, att andra stycket i 9 § bör kompletteras med en bestämmelse, att i förordnande om kvarhållande skall intagas underrättelse, att meddelande om åtgärden icke må utan tillstånd av undersökningsledaren eller åklagaren lämnas av sändaren, mottagaren eller annan.

Som konsekvens av den utvidgning av rätten till kvarhållande, som ägt rum i 9 § första stycket, har motsvarande ändring vidtagits i 11 §.

I 16 § behandlas frågan om rätt för åklagare eller polismyndighet att i utredningssyfte taga del av telefonsamtal. Lagrummet vilar på den uppfattningen, att innehållet i telefonmeddelanden, liksom i brev eller telegram, åtnjuter rättsligt skydd och att detta skydd endast genom lag kan begränsas eller upphävas. Tydligt är, att viktiga samhällsintressen kunna påkalla ett ingripande även i nu berörda fall. Enligt beredningens förslag är ingripandet begränsat till de grövsta brotten. Anledningen härtill har bland annat varit den, att ett sådant ingripande skall kunna äga rum även i fråga om sådana förtroliga meddelanden mellan närstående, som, då de ske i skrift, i regel äro undantagna från beslag. I mera vidgad omfattning har ifrågavarande institut kommit till användning i lagen den 14 oktober 1939 om särskilda tvångsmedel vid utredning rörande brott, som avses i 8 eller 19 kap. strafflagen m. m., samt i lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid

krig eller krigsfara m. m. Båda dessa lagar, som påkallats av rådande utomordentliga förhållanden, äro tidsbegränsade. Lagrådet, som icke haft något att erinra mot upptagande av ifrågavarande tvångsmedel eller de för dess användning uppställda förutsättningarna, har emellertid hemställt, att på sätt som skett i 3 § av 1939 års lag möjlighet borde beredas undersökningsledaren eller åklagaren att från telefonanstalt erhålla uppgift å telefonsamtal, växlade eller beställda mellan apparat, som kan antagas ha begagnats eller komma att begagnas av den misstänkte, och annan apparat. Enligt lagrådets åsikt borde därför rätten kunna lämna tillstånd till att sådan uppgift inhämtades under utredningen. I beredningens förslag har detta slag av ingripande icke behandlats; anledningen härtill torde ha varit att det icke ansetts som ett hävande av det rättsskydd, som tillkommer meddelandets innehåll. Det torde ock vara uppenbart, att en dylik åtgärd till sin natur icke är att jämställa med ett ingripande av det slag, varom i lagrummet är fråga. Med hänsyn härtill torde betänklighet icke möta att, såsom beredningen förutsatt, frågan om sådan åtgärd regleras i administrativ ordning. Jag har alltså ansett, att något tillägg av antytt innehåll icke bör göras uti förevarande lagrum.

Vad lagrådet hemställt i fråga om avfattningen av tredje stycket i 16 § har beaktats.

29 kap.

De i detta kapitel upptagna bestämmelserna behandla omröstning i brottmål. Som framgår av 6 § skola i vissa fall även i brottmål tillämpas de omröstningsregler, som gälla för tvistemål, detta särskilt beträffande enskilt anspråk, som handlägges i samband med åtalet. Vad angår föremålet för omröstningen är, liksom i tvistemål, huvudregeln att i ett sammanhang omröstning skall ske om samtliga i målet förekommande frågor; av stadgandet i 6 § följer dock att över enskilt anspråk alltid skall, om det erfordras, röstas särskilt. Ut i 2 § upptagas vissa fall, då i ansvarsfrågan särskild omröstning skall äga rum. Enligt andra stycket skall särskild omröstning företagas, då fråga är om ansvar för flera brott. I viss mån har stadgandet sin motsvarighet i den för tvistemål gällande bestämmelsen att, om i saken äro flera käromål, särskild omröstning skall ske om varje käromål. Med hänsyn till den för sammanträffande av brott efter 1938 års lagändring gällande huvudregeln, enligt vilken, då någon skall dömas för flera brott, gemensamt straff skall ådömas, har dock denna omröstning uppdelats så, att omröstning, om det erfordras, först skall äga rum om den tilltalades skuld till varje brott och att därefter påföljden skall bestämmas. Förutom vid sammanträffande av brott kan enligt förslaget särskild omröstning icke äga rum om grunderna för påföljdens bestämmande. Däremot kan meningsskiljaktighet rörande arten av den påföljd, som skall tillämpas, föranleda särskilda omröstningar. Dessa fall behandlas i tredje och fjärde styckena av 2 §.

Inom lagrådet ha tre av dess ledamöter framhållit att, medan förslaget medgivit särskild omröstning i tvistemål i vida större utsträckning än gäl-

lande rätt, hade i fråga om brottmålen ökad möjlighet till sådan omröstning föreslagits allenast i ett fåtal fall; som regel skulle liksom nu endast en omröstning äga rum i brottmål. Enligt dessa ledamöters åsikt vore det principiellt riktiga, att straffmätningen ägde rum först sedan det blivit klart, för vilket brott straff skulle ådömas; detta hade ock iakttagits i förslaget för det fall, att fråga vore om flera brott. Lagrådets flertal har dessutom ansett, att även fråga om straffrihet på grund av otillräknelighet eller om åtalspreskription borde göras till föremål för särskild omröstning. En av lagrådets ledamöter har funnit de föreslagna bestämmelserna angående omröstning till dom i brottmål i det väsentliga lämpligt avvägda; ett stadgande, att vid behov särskild omröstning skulle ske om straffriförklaring på grund av otillräknelighet, borde dock måhända upptagas.

Otvivelaktigt kunna i viss mån de skäl, som åberopats till grund för särskild omröstning i tvistemål, då fråga är om flera omständigheter, som var för sig äro av omedelbar betydelse för målets utgång, anföras även till stöd för motsvarande omröstningssätt i brottmål. Emellertid föreligga även olikheter. Den i brottmål sedan gammalt gällande regeln att i tveksamma fall utgången skall bestämmas efter den för den tilltalade mildare meningen torde i allmänhet utesluta särskild omröstning, då en majoritet inom domstolen frikänner den tilltalade, om ock på olika grunder. Inom lagrådet har ock rått enighet om att särskild omröstning icke borde äga rum över förekommande spörsmål rörande nöd, nödvärn, straffmyndighet, strafflindring eller straffskärpning. Enligt den åsikt, som uttalats av lagrådets flertal, intoge i detta hänseende frågorna om otillräknelighet och preskription en särställning. Vad den förra av dessa angår har inom lagrådet framhållits, att en straffriförklaring på grund av otillräknelighet ofta innebure en kanske flerårig internering å sinnessjukhus och att en sådan förklaring i flertalet fall låge närmare en straffdom än ett fullständigt frikännande; i realiteten vore den att likställa med skyddsåtgärd. Även vid bedömande av frågan om skadeståndsskyldighet kunde den nuvarande ståndpunkten, att straffriförklaring likställdes med frikännande, leda till otillfredsställande resultat. Riktigheten av vad lagrådet sålunda anført torde icke kunna bestridas. Till frågan om särskild omröstning över fråga om åtalspreskription ställer jag mig däremot mera tveksam. De skäl, som tala för särskild omröstning angående otillräknelighet, äga i detta fall icke någon motsvarighet. Ett frikännande på grund av preskription har i straffrättsligt hänseende icke annan innebörd än ett frikännande äger i andra fall. Överensstämmelsen är här större med de strafffrihetsgrunder, som enligt lagrådets mening ej böra göras till föremål för särskild omröstning. Med hänsyn härtill och då särskild omröstning över preskriptionsfrågan kan leda till ett för den tilltalade ogynnsammare resultat än nu gällande omröstningsregler, anser jag mig icke böra frångå förslaget på denna punkt.

Lagrådets flertal har på skäl, som jag nyss återgivit, förordat särskild omröstning även över frågan om den tilltalade förövat gärningen och till vilket lagrum den är att hänföra. Enligt dessa ledamöters åsikt borde straff-

mätningen äga rum först sedan det blivit klart, för vilket brott straff skulle ådömas; det nu tillämpade förfarandet ledde till att olika ledamöter vid meningsskiljaktighet angående brottsrubriceringen utmätte straffet efter olika straffskalor. Vad detta förhållande angår torde emellertid enligt min mening böra uppmärksammas, att även med den av lagrådet förordade omröstningsregeln en dylik situation ej alltid kan undgås. Såsom även inom lagrådet framhållits bör särskild omröstning icke äga rum om straffskärpnings- eller strafflindringsgrunder. Huruvida förhandenvaron av en sådan grund lett till att gärningen i strafflagen hänförs till en särskild brottstyp, torde i många fall ha berott på rent praktiska synpunkter. Härtill kommer, att vid bedömande av den tilltalades straffvärdighet intresset i främsta rummet knyter sig till frågan om arten och graden av den reaktion, som med hänsyn till den tilltalades person och andra omständigheter för varje domare framstår som lämpligast; vid detta bedömande är spörsmålet, om gärningen är att hänföra till en viss brottstyp, oftast beroende av olika åsikter i bevisfrågan. Skiljaktigheter i sistnämnda fråga torde icke lämpligen böra göras till föremål för särskild omröstning. Vad lagrådets flertal anfört därom, att även enligt beredningens förslag särskild omröstning i skuldfrågan skall äga rum vid sammanträffande av brott, torde i detta hänseende icke få tilläggas avgörande betydelse. Som jag redan antytt är i detta fall i själva verket fråga om olika käromål. På grund av det nu anförda har jag ansett tillräckliga skäl icke föreligga att på denna punkt biträda den gjorda hemställan.

Den särskilda omröstning, som även enligt min mening bör äga rum om straffriförklaring på grund av otillräknelighet, torde böra ordnas på samma sätt som särskild omröstning vid bestämmande av påföljden enligt 2 § tredje stycket. Straffriförklaring bör härvid, som ock inom lagrådet antytt, ur omröstningssynpunkt likställas med skyddsåtgärd. Detta innebär, att i fall, då någon eller några av rättens ledamöter vid den första omröstningen i sakfrågan, som i regel bör omfatta såväl skuldfrågan som påföljden, röstat för straffriförklaring, ny omröstning skall, om det erfordras, äga rum i tillräknelighetsfrågan. Komma vid denna de som röstat för straffriförklaring i minoritet, skola de därefter deltaga i påföljdens slutliga bestämmande. Då vid sammanträffande av brott särskild omröstning skall äga rum i skuldfrågan, skall med den angivna utgångspunkten, att straffriförklaring skall likställas med skyddsåtgärd, i denna omröstning icke ingå tillräknelighetsfrågan: denna bör tagas upp till omröstning först vid bestämmande av påföljden. Det ändrade innehåll, som 2 § i nu angivna delar bör erhålla, torde lämpligen böra komma till uttryck på det sätt, att *dels* i tredje stycket som sista punkt intages att vad där sagts om skyddsåtgärd även skall gälla fråga, huruvida den tilltalade på grund av otillräknelighet är fri från straff, och *dels* i sista stycket föreskrives, att den, som röstat för frikännande på annan grund än att den tilltalade varit otillräknelig, skall anses ha biträtt den för den tilltalade lindrigaste meningen. I samband härmed har avfattningen av andra stycket något jämkats.

I anledning av den efter förslaget avlämnande tillkomna lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom ha tredje och fjärde styckena i 2 § undergått jämkning på sätt lagrådet hemställt.

Vad lagrådet uttalat om särskild röstsammanräkning i fall, då straff och påföljder av olika slag kunna sammanträffa eller då vid ådömande av dagsböter olika meningar förekomma om såväl dagsböternas antal som deras belopp, föranleder ej erinran från min sida; något uttryckligt stadgande här-om synes icke påkallat.

Vid 3 § har lagrådet hemställt om sådan ändring i andra stycket, att i rådhusrätt nämndens mening skall gälla endast för det fall, att alla i nämnden äro ense. På skäl, som jag i annat sammanhang utvecklat, har jag ansett mig böra biträda denna hemställan. I anledning av den jämkning, som vidtagits i 16 kap. 3 § första stycket, har motsvarande ändring införts i första stycket av förevarande paragraf.

Enligt tredje stycket i 3 § skall vid lika röstetal i kollegiala domstolar såsom huvudregel gälla, att den lindrigaste meningen är utslagsgivande. Undantag från denna huvudregel har ägt rum allenast, då fråga är om särskild omröstning angående ungdomsfängelse, förvaring eller internering i säkerhetsanstalt eller annan skyddsåtgärd; i nu angivna fall skall liksom i tvistemål gälla den mening, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens. Lagrådet har i fråga om innehållet i tredje stycket framhållit, att det i en kollegial domstol i vissa fall bleve omöjligt att med hjälp av regeln, att den lindrigaste meningen skulle gälla, skilja mellan meningar, som erhållit lika röstetal, samt hemställt om upptagande av ett mera allmänt stadgande att, därest för flera meningar avgivits lika många röster och ej någon av dem kunde anses lindrigare än den eller de andra, den mening skulle gälla, som biträts av den främste bland dem, som röstat för någon av dessa meningar. Den av lagrådet angivna synpunkten torde lämpligen böra tillgodoses på det sätt, att till de i lagtexten angivna fallen, där ordföranden äger utslagsröst, läggas även frågor om straffriförklaring vid otillräknelighet och villkorligt anstånd med straffs ådömande samt att detta stadgande fullständigas med bestämmelse, att samma regel skall gälla även i andra fall, då ej någon mening kan anses som lindrigare. Som lagrådet erinrat erfordras ock ett tillägg till 4 §, vari avhandlas det fall, att flera än två meningar föreligga utan att någon av dem enligt 3 § skall gälla. I beredningens förslag är jämkningsregeln i 4 § begränsad till det fall, att fråga är om ådömande av annat straff än ungdomsfängelse. Denna begränsning synes böra bortfalla och tillika bör, på sätt som skett i 3 §, intagas en regel för det fall, att ej någon mening kan anses som lindrigare. I överensstämmelse med vad nu angivits har 4 § erhållit ändrad avfattning.

Vid 7 § ha två av lagrådets ledamöter erinrat, att då i rådhusrätt nämnden mot de lagfarna domarnas majoritet bestämt rättens avgörande, de nämndemän, som bidragit till utgången, alltid skola ansvara för denna, oberoende av huruvida samma mening gjorts gällande av en minoritet bland de lagfarna. För att denna uppfattning skall komma till uttryck, har avfattningen av 7 § något jämkats.

30 kap.

I överensstämmelse med lagrådets hemställan vid 17 kap. 9 § har i 7 § förevarande kapitel ur första stycket uteslutits bestämmelsen om anmälnings-skyldighet i anledning av uppskov med domens meddelande; likaledes har uttrycket »å rättens dörr» även här ersatts med »å en för allmänheten tillgänglig plats i kansliet». De av lagrådet vid 17 kap. 14 och 15 §§ förordade ändringarna ha lett till motsvarande ändringar i 12 och 13 §§ i förevarande kapitel; i sistnämnda paragraf har ock införts bestämmelse, att dagen, då anteckning om rättelse göres, skall angivas.

31 kap.

Den av lagrådet vid 1 § förordade jämkningen har vidtagits.

32 kap.

Avfattningen av 2 § har i förtydligande syfte undergått viss jämkning.

I förtydligande syfte har, såsom lagrådet förordat, avfattningen av 7 § något jämkats.

33 kap.

De av lagrådet vid 2 och 4 §§ framställda erinringarna ha beaktats.

Vid 6 § har lagrådet framhållit, att i denna paragraf liksom i 8—13 §§ omväxlande användas uttrycken »den, med vilken delgivning skall ske» samt »den som sökes» eller »den sökte», samt att sistnämnda båda uttryck uppenbart betecknade den fysiska person, till vilken delgivningshandlingen skulle överlämnas, varemot det förstnämnda uttrycket enligt förslaget avsåge dels den fysiska eller juridiska person, mot vilken delgivningen vore riktad, dels ock, om denna vore juridisk person, hans ställföreträdare. Lagrådet har ansett önskvärt att ernå större stadga i den använda terminologien samt förordat, att »den som sökes för delgivning» eller liknande uttryck komme till användning i alla fall, där förslaget avsåge fysiska personer, som i denna egenskap eller såsom ställföreträdare för juridisk person hade att mottaga delgivning. I anledning av denna erinran, som torde böra efterkommas, har i 6, 8 och 12 §§ uttrycket »den, med vilken delgivning skall ske» utbyts mot »den som sökes för delgivning». Däremot har förstnämnda uttryck bibehållits i 9 §, där fråga är om delgivning med juridisk person, liksom i 11 §; i sistnämnda lagrum avses emellertid med uttrycket ej blott juridisk person utan även fysisk person, eventuellt ställföreträdare för juridisk person.

Enligt 11 § kan, om den, med vilken delgivning skall ske, vistas å ort utom riket, delgivningen verkställas enligt lagen å den orten. I fråga om detta stadgande har lagrådet anmärkt, att det borde tydligare angivas, att bestämmelsen hade avseende även å utländsk juridisk person, samt dessutom att det borde äga tillämpning ej endast då det vore känt, att den, med vilken delgivning skulle ske, vistades å viss utrikes ort utan även, då hans vistelseort vore okänd men han hade känt hemvist utom riket. Med vistelseort torde

i beredningens förslag, liksom i gällande stadgande i 11 kap. 9 § R.B., ha åsyftats ej blott den söktes uppehållsort utan även hans hemvist, och delgivning kan alltså, om den utländska lagen medger det, ske i hemvistet, även om uppehållsorten är en annan. Till förtydligande av denna innebörd har sådan jämkning ägt rum, att hemvistet likställts med vistelseorten. Med den avfattning, som 10 kap. 1 § erhållit, kommer den ändrade lydelsen av förevarande stadgande att avse även juridisk person.

Lagrådets hemställan, att andra punkten i 11 § bör upptagas som ett särskilt stycke, har beaktats.

I anslutning till lagrådets hemställan vid 17 kap. 9 § har i 12, 16 och 19 §§ förevarande kapitel uttrycket »å rättens dörr» utbytt mot »en för allmänheten tillgänglig plats i rättens kansli»; dessutom har jämkning ägt rum i 24 § andra stycket.

I överensstämmelse med lagrådets hemställan har hänvisningen i 13 § något jämkats.

I 15 § har en mindre jämkning vidtagits i syfte att bringa till tydligt uttryck, att utskrift, som där avses, skall på begäran tillhandahållas genast.

I anledning av lagrådets hemställan har i 17 § första stycket införts bestämmelse om att, då delgivning skett med delägare i dödsbo, det åligger honom att utan dröjsmål underrätta övriga delägare om delgivningen.

Enligt 20 § kan den som äger hemvist inom riket hos advokatsamfundets styrelse anmäla ombud, som äger för honom mottaga stämning eller annan handling; i den omfattning, som avses i sådan anmälan, må delgivning ske med ombudet. Har anmälan av ombud gjorts, må delgivning med huvudmannen icke ske på grund av 11 § enligt lagen å den utrikes ort, där han vistas, och ej heller på grund av 12 § genom kungörelse i allmänna tidningarna. Som beredningen framhållit bör anmälan av antydd beskaffenhet ske centralt för hela riket. Lagrådet har vid denna paragraf framhållit, att skyldighet att föra register över anmälningar, varom här vore fråga, låge i viss mån vid sidan av de uppgifter, som borde ankomma på advokatsamfundet. Som ett lämpligt organ har lagrådet förordat nedre justitierevisionen. Även enligt min mening synes denna utväg vara att föredraga; därav påkallad jämkning har vidtagits. Dessutom har i förtydligande syfte tillagts, att en förutsättning för att delgivning med huvudmannen ej må verkställas på sätt i 11 och 12 §§ föreskrives är, att delgivning med ombudet kan ske enligt 6 eller 8 §.

Den av lagrådet förordade jämkningen i 24 § första stycket har ägt rum. Slutligen har till 26 § första stycket fogats ett tillägg av innehåll, att kostnad för delgivning av rättens beslut om måls återupptagande efter återförvisning eller av annan sådan anledning skall förskjutas av allmänna medel samt att i brottmål, vari åklagare för talan, dylik kostnad skall stanna å statsverket.

34 kap.

I överensstämmelse med vad lagrådet hemställt har avfattningen av 1 § första stycket undergått någon jämkning.

35 kap.

Som grundläggande princip för den fria bevisprövningen upptages i 1 §, att rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit i målet, avgöra vad däri är bevisat. Stadgandet innebär, såsom beredningen framhållit, å ena sidan att någon begränsning ej uppställs i fråga om de kunskapskällor, som få användas för sanningens utletande, samt å andra sidan, att värdet av bevismaterialet bestämmas av domarens på samvetsgrann prövning grundade övertygelse och icke av legala regler. Däremot behandlas, såsom ock lagrådet erinrat, ej uti förevarande lagrum, huru och när detta material för att kunna beaktas skall ha införts i rättegången; denna fråga regleras i andra lagrum, särskilt 17 kap. 2 § och 30 kap. 2 §. Lagrådet har anmärkt, att med den formulering lagrummet erhållit kunde synas som om där ånyo — ehuru det uppenbarligen ej avsetts — uttalades en regel i sistnämnda hänseende, och bland annat av denna anledning föreslagit viss jämkning av avfattningen. Då någon feltolkning av lagrummet i dess nuvarande avfattning icke synes vara att befara, har detsamma med en mindre jämkning bibehållits. I anledning av jämkningen i 1 §, har en motsvarande jämkning företagits även i 4 §.

I 7 § har vidtagits en uteslutande redaktionell jämkning.

Till lagrådets hemställan vid 13 §, vilken icke synes böra föranleda ändring i nämnda lagrum, återkommer jag vid 43 kap. 13 §.

De av lagrådet i 14 § första stycket förordade jämkningarna ha vidtagits; i anslutning härtill har, såsom lagrådet föreslagit, andra stycket fått utgå.

36 kap.

Enligt 1 § i detta kapitel må envar, som icke är part i målet, höras som vittne. Någon motsvarighet till de nuvarande vittnesjäven återfinnes icke i förslaget; dock må i brottmål vittnesmål ej avläggas av målsägande, även om han ej för talan. I de fall, då målsägande ej intar ställning som part, är han emellertid, såsom framgår av 20 kap. 14 § och den i sistnämnda lagrum förekommande hänvisningen till 11 kap. 5 §, skyldig att vid huvudförhandling komma personligen tillstädes i underrätt, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen, och i hovrätt och högsta domstolen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen; i sådant fall äger målsäganden enligt 20 kap. 15 § rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

Lagrrådet har vid 1 § i förevarande kapitel upptagit till granskning förslaget ståndpunkt till frågan om målsägandes vittnesförhet. Tre av lagrådets ledamöter ha därvid förordat, att målsägande, som ej är part, skall behandlas som vittne; sådan målsägande må dock enligt dessa ledamöters åsikt höras på ed allenast såframt han på grund av förlikning, avstående eller eljest saknar rätt att föra talan om ansvar eller enskilt anspråk mot den tilltalade och han ej angivit brottet till åtal. En av lagrådets ledamöter har uttalat, att han saknade anledning att i princip frångå förslaget.

Som skäl för sin ståndpunkt till denna fråga har beredningen anfört i

huvudsak följande. Målsäganden framstode som den tilltalades naturliga motpart, och då man icke ville, att den tilltalade skulle höras som vittne, skulle det vara oegentligt att låta målsäganden avlägga vittnesberättelse; genom att tillåta honom att avgiva sin berättelse under den garanti för trovärdighet, som följde med vittnesmålet, skulle han i förhållande till den tilltalade få en alltför gynnad ställning.

Lagrådets flertal har i sitt yttrande först erinrat, att enligt gällande rätt jäven för angivare och för den, som har i saken del, i allmänhet utgjorde hinder mot att målsägande för närvarande hördes som vittne. Under åberopande av ett av högsta domstolen avgjort rättsfall (N.J.A. Avd. I 1928 sid. 195) har emellertid samtidigt framhållits, att då målsägande, som ej angivit brottet, avstått från anspråk på skadestånd, han i vanlig ordning kunde på ed höras som vittne. Enligt främmande rätt kunde, såsom lagrådet erinrat, målsägande allmänt höras som vittne och detta ofta, såsom i Norge och Danmark, även när han uppträdde som part. Enligt samma ledamöters åsikt saknade visserligen icke beredningens betraktelsesätt berättigande men å andra sidan kunde den tilltalade ha ett befogat anspråk, att målsäganden skulle underkastas de tvångsmedel för framkallande av en sanningsenlig utsaga, som eden och menedsansvaret medförde; en medelväg borde i detta fall följas. Gällande rätt kunde sägas innebära, att målsäganden i allmänhet ej finge höras under ed men att undantag gjordes för sådana fall, då det kunde antagas, att hans intresse i målets utgång ej vore starkt framträdande. Från dessa utgångspunkter har lagrådets flertal ansett sig böra göra skillnad mellan de fall, då målsägande, som ej är part, genom avstående eller eljest förlorat sin talerätt, och de fall, då han fortfarande ägde föra talan, ehuru sådan ännu ej anställts; endast i först nämnda fall borde han få höras på ed.

Den av lagrådets ledamöter, som anslutit sig till beredningens standpunkt, har framhållit, att det vore oegentligt att göra skillnad mellan det fall, att målsäganden förde talan, och det, att han ännu icke i processen angivit, om han ville föra talan eller ej; en målsägande, som ville bli hörd som vittne, kunde alltid vänta med att framställa sitt anspråk för att vara oförhindrad att med sina uppgifter stödja anspråket. Enligt denne ledamots uppfattning vore ej heller mycket vunnet genom att medgiva den tilltalade att påkalla vittnesmål med målsägande, som ej är part; en sådan målsägande kunde alltid avböja vittnesmål genom att instämma i åklagarens talan.

Vid bedömande av den föreliggande frågan om målsägandens ställning i rättegången synes mig, såsom beredningen framhållit, i första hand böra beaktas förhållandet till den tilltalade. Att, såsom skett i Danmark och Norge, tillåta vittnesförhör med målsägande, som är part i målet, skulle uppenbart vara ägnat att till nackdel för den tilltalade rubba jämvikten dem emellan, och en sådan lösning har lagrådet ej heller ansett sig kunna förorda. Ej heller bör enligt lagrådets flertal målsäganden höras på ed och alltså under straffansvar i annat fall än då hans intresse i målets utgång ej är starkt framträdande, något som kunde anses vara förhållandet, då målsäganden avstått från talan. Det torde emellertid vara tveksamt, om ett dylikt avstående i och

för sig är ägnat att skänka målsägandens uppgifter större trovärdighet än de därförutan skulle ägt. Att märka är att avståendet väl i allmänhet kommer att äga rum, sedan åtal mot den tilltalade redan inletts; avståendet saknar i detta fall betydelse för en målsägande, som vill ernå en fällande dom i ansvarsfrågan. Uppenbart är, att den omständigheten, att målsäganden ej höres som vittne, icke utesluter, att bevisvärde tillägges hans uttalanden. Domstolen har i detta fall, liksom beträffande utsagor av den tilltalade, fri bevisprövning. Med den fria bevisprövningens grundsatser synes mig ock en sådan individuell prövning stå i bättre överensstämmelse än den av lagrådet föreslagna uppdelningen av målsägandena. En sådan uppdelning torde, såvitt mig är bekant, icke äga motsvarighet i främmande lagstiftning. Till stöd för sin ståndpunkt har lagrådet även hänvisat till förut anmärkta rättsfall; i detta sammanhang må dock erinras, att rättspraxis tidigare gått i annan riktning (N. J. A. Avd. I 1893 sid. 263, 1906 sid. 358). Jag anser mig alltså böra biträda beredningens ståndpunkt till denna fråga, en ståndpunkt, som tidigare intagits även av processkommissionen.

I samband med sin anmärkning i fråga om målsägandens ställning i rättsgången har lagrådets flertal anfört, att förslagets bestämmelser om målsägande, som ej är part, i vissa fall ledde till mindre tillfredsställande resultat. Sålunda syntes oegentligt att, ehuru en sådan målsägandes utsaga skulle upptecknas, protokollet ej, på sätt i 35 kap. 13 § föresloges om vittnesberättelser, finge användas vid fullföljd till högre rätt. Enligt min mening torde här föreligga en missuppfattning av förslagets innebörd på denna punkt. Väl får enligt 51 kap. 16 § vid förhör med målsäganden i regel ej uppläsas skriftlig uppteckning av vad han anfört inför underrätten, men det är uppenbart, att det förebringande av bevisningen vid underrätten, varom stadgas i 17 § första stycket sistnämnda kapitel, även omfattar målsägandens i protokollet antecknade berättelse vid underrätten. Vidare ha samma ledamöter framhållit, att det icke kunde anses motiverat, att högre rätt skulle äga större frihet att avvika från underrättens bevisbedömning i fråga om målsägandens i protokollet upptagna utsaga än beträffande vittnesberättelser (51 kap. 23 § och 55 kap. 15 §); även i fråga om förhör inför rätta under förundersökningen (23 kap. 13 §) och vägran att avgiva utsaga (36 kap. 21 och 23 §§) syntes målsägande, som ej är part, böra likställas med vittne. Detta borde även vara fallet i resningshänseende (58 kap. 2 § 2). Vad lagrådets flertal sålunda uttalat grundar sig å den uppfattningen, att en skillnad bör göras i målsägandens ställning allt efter som han för talan i målet eller ej. Då, såsom jag redan framhållit, en sådan skillnad ej torde vara motiverad, synes mig därmed lagrådets ifrågavarande erinringar väsentligen ha förlorat sin betydelse. Slutligen har erinrats, att det vore olämpligt att en målsägande, som ej vore part, enligt 46 kap. 6 § hördes mellan åklagaren och den tilltalade samt att han med rättens tillstånd skulle äga ställa frågor till den tilltalade. Mot den av beredningen föreslagna ordningen i dessa fall har lagrådets flertal icke framställt någon erinran, då målsäganden intager

partsställning. Även dessa erinringar grunda sig alltså på den av lagrådets flertal hävdade skillnaden i målsägandens ställning. Med hänsyn till det nu anförda synes mig någon ändring i de här förut angivna lagrummen icke böra vidtagas.

I 5 § av förevarande kapitel behandlas frågan om vittnes tystnadsplikt. Beträffande allmän befattningshavares tystnadsplikt upptagas bestämmelser i första stycket. Sådan befattningshavare må ej höras som vittne angående något, varom han på grund av denna sin ställning har att iakttaga tystnad. I vilka fall sådan skyldighet föreligger beror enligt förslaget av de särskilda författningar, som reglera befattningshavarens ställning, eller de regler, som eljest kunna anses gälla därom. Lagrådet har uttalat, att det icke hade något att erinra häremot. I lagrummets andra och tredje stycken upptagas bestämmelser om tystnadsplikt för vissa grupper av personer, som i sitt förhållande till allmänheten intaga en särskild förtroendeställning. Hit ha av beredningen hänförts advokater, läkare och barnmorskor jämte deras biträden ävensom rättegångsombud, rättegångsbiträde och i brottmål försvarare. Ej heller mot dessa stadganden har lagrådet haft något att erinra i princip. Lagrådet har allenast förordat en jämkning av ordalagen i andra stycket; i anledning härav har förtydligande ägt rum.

Enligt beredningens förslag är den i andra och tredje styckena föreskrivna tystnadsplikten icke ovillkorlig; den kan alltid eftergivnas av den till vars förmån tystnadsplikten i det särskilda fallet gäller. Även i lag kan för särskilda fall tystnadsplikten inskränkas. Dessutom har i fjärde stycket gjorts ett mera allmänt undantag. Tystnadsplikten gäller icke i mål angående brott, varå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år; dock må försvarare ej höras, med mindre eljest fara föreligger, att oskyldig fälles till ansvar. Lagrådet har beträffande den omfattning, vari undantag sålunda gjorts från tystnadsplikten, framhållit, att enligt lagrådets mening intresset att skydda den oskyldige ej därigenom bleve i tillbörlig utsträckning beaktat. Därest brottet icke vore av den grova beskaffenhet, som angåves i fjärde stycket, skulle tystnadsplikten gälla, ehuru brottet kunde komma att sonas med mångårigt straffarbete. Även beträffande mål om mindre grova brott syntes med skäl kunna ifrågasättas att göra undantag från tystnadsplikten. Lagrådet har erinrat, att i Danmark och Norge sådant undantag gjorts utan avseende å brottets beskaffenhet. Att gå så långt vore enligt lagrådets uppfattning väl icke nödvändigt och borde måhända ej ske med hänsyn till vikten av att klienten kunde hysa tillit till tystlåtenheten hos den, åt vilken han förtrott sig. Gjordes skillnad mellan olika brott, syntes det emellertid lagrådet mindre lämpligt att för gränsdragningen anknyta till gällande straffsattser för olika brottstyper; det vore riktigare att låta påföljden i det aktuella fallet vara bestämmande. Från denna utgångspunkt föreslår lagrådet, att den som enligt andra eller tredje stycket är skyldig att iakttaga tystnad ändock må höras, såframt eljest fara föreligger, att oskyldig dömes till straff, som är svårare än böter eller mistning av ämbete på viss tid, eller till skydds-

åtgärd. Dessutom borde det av beredningen föreslagna längre gående undantaget från tystnadsplikten bibehållas i mål angående grovt brott.

Den av lagrådet behandlade frågan berör två, var för sig ur samhällelig synpunkt viktiga intressen: å ena sidan rättsskipningens säkerhet och å den andra vikten av att hjälpsökande i frågor, som röra deras personliga förhållanden, med förtroende kunna vända sig till personer, som med hänsyn till utbildning och ställning i övrigt ha till uppgift att lämna dem bistånd. Redan för närvarande intaga i detta hänseende läkare och rättegångsombud en särställning. Enligt allmänna läkarinstruktionen den 19 december 1930, § 60, må ej läkare yppa vad honom i denna hans egenskap blivit i förtroende meddelat, och enligt 17 kap. 7 § R. B. må ej fullmäktig vittna om det som hans huvudman under rättegången förtrott honom. I beredningens förslag har skett en utvidgning av tystnadsplikten till vissa närstående yrkesgrupper samtidigt som tystnadsplikten begränsats att i regel icke gälla mål om grovt brott. Mot förslaget i denna del torde icke i och för sig vara något att erinra. Som en betydelsefull fråga kvarstår emellertid, om icke ytterligare inskränkningar i tystnadsplikten böra göras. Enligt lagrådets uppfattning bör tystnadsplikten vika även vid mindre svåra brott, dock uteslutande i fall, då det kan anses påkallat i den tilltalades intresse och till förebyggande av en fällande oriktig straffdom. I sådant fall, då den tystnadsplikt, som hindrar avgivande av utsaga, gäller till förmån för den tilltalade, är uppenbart, att denne genom sitt samtycke själv kan frigöra vittnet från hans tystnadsplikt; vittnet blir då skyldigt att avgiva utsaga. Det torde ock inträffa, att tystnadsplikten gäller i förhållande till tredje person, och det är för detta fall, som det av lagrådet föreslagna stadgandet är av betydelse. Otivelaktigt äro de skäl, som lagrådet anfört, vägande. Emellertid torde frågan kunna betraktas även ur en annan synpunkt. En förutsättning för lagrådets förslag måste anses vara, att någon, om ock ringa ovisshet om den tilltalades skuld till brottet föreligger. Tydligt är att i enstaka fall denna ovisshet kan undanröjas genom den tystnadspliktiges hörande. I många fall torde emellertid ovissheten kvarstå. Uppenbart är, att i dessa fall frikännande dom bör meddelas. Därest beredningens förslag bibehålles och den tystnadspliktige alltså ej höres, måste konsekvensen härav bliva densamma. En sådan lösning av den föreliggande konfliktsituationen torde vara att föredraga framför en till sin omfattning ganska svårberäknelig inskränkning av tystnadsplikten. Det torde ej heller kunna bestridas, att lagrådets förslag är förenat med mycket stora praktiska svårigheter. En sådan svårighet möter redan vid bedömande av vilken påföljd brottet i det särskilda fallet kan anses förskylla. En annan och ej mindre svårighet är att avgöra, huruvida och när läget i rättegången är sådant, att faran för en oriktig straffdom föreligger. Lagrådet har i detta hänseende framhållit, att frågan om den tystnadspliktiges hörande borde prövas, sedan övrig bevisning upptagits och därigenom material erhållits för bedömningen. Att märka är emellertid, att ändringen även, på sätt lagrådet ock erinrat, återverkar på innebörden av andra lagrum, särskilt 27 kap. 2 § om beslag. I sistnämnda fall är det i

regel ej rätten utan undersökningsledaren eller åklagaren, som har att verkställa den av lagrådet angivna prövningen. På grund av det nu anförda har jag funnit tillräckliga skäl icke föreligga för upptagande i förslaget av bestämelse med den av lagrådet angivna innebörden. De synpunkter, som jag nu framhållit, synas mig böra leda till att ej heller vid grova brott försvarare undantages från tystnadsplikt. Enligt gällande rätt torde något sådant undantag icke vara för handen; även i detta fall bör ovissheten om den tilltalades skuld komma honom till godo. I överensstämmelse härmed har åt fjärde stycket givits ändrad avfattning, varjämte annan jämkning vidtagits.

Lagrådets hemställan vid 8 § har beaktats.

Vid 11—14 §§ har lagrådet förordat, att stadgandet om rätt för vittne att utbyta ed mot försäkran borde avfattas så, att rätten ägde lämna medgivande därtill, om vittnets betänklighet mot eden ej kan antagas sakna allvarlig grund, medan enligt beredningens förslag utbyte må ske allenast, om betänkligheten kan antagas vara allvarligt grundad. Jag anser icke tillräckliga skäl föreligga att på denna punkt frångå beredningens förslag. Vad lagrådet i övrigt hemställt vid dessa lagrum innebär i huvudsak allenast en omgruppering av innehållet; lagrådets hemställan i denna del har beaktats.

Enligt 17 §, som reglerar vittnesförhöret, skall vittne höras av rätten. Med rättens tillstånd må dock vittne höras av parterna, därvid vittnet höres först av den part, som åberopat vittnet, och därefter av motparten. Sedan vittnets berättelse avgivits, må rätten och parterna ställa frågor till vittnet. Rätten skall avvisa frågor, som uppenbart ej höra till saken eller som äro förvirrande eller eljest otillbörliga. Vid denna paragraf ha två av lagrådets ledamöter förordat ett stadgande av innebörd, att om å båda sidor rättsbildade personer stode till buds för förhörets genomförande, vittne, som åberopades av part, skulle höras av parterna, om ej särskilda omständigheter föranledde annat. Som dessa ledamöter erinrat har frågan om vittnesförhörets anordnande varit föremål för ingående prövning under reformarbetets gång och skälen för de olika ståndpunkterna — domareförhör eller förhör genom parterna — ha utförligt utvecklats. Beredningen har i sitt betänkande framhållit, att de till stöd för förhör genom parterna anförda skälen vore i hög grad beaktansvärda, men även uttalat, att en allmän regel härom icke vore lämplig. Det borde enligt beredningens åsikt tillkomma rätten att ordna vittnesförhöret på det i varje fall lämpligaste sättet; därigenom vunnas ock erfarenheter rörande de olika metodernas företräden och olägenheter. Jag ansluter mig till denna ståndpunkt; lagrummet torde alltså böra bibehållas i sin avfattning enligt beredningens förslag.

Vad lagrådet hemställt vid 25 § har iakttagits. Dessutom ha i 16 och 23 §§ mindre jämkningar ägt rum.

37 kap.

I 1 och 2 §§ ha vissa jämkningar vidtagits.

Lagrådets hemställan vid 5 § har beaktats.

38 kap.

I första stycket av 2 § har vidtagits en redaktionell jämkning.

I anslutning till den ändrade avfattning, som i överensstämmelse med lagrådets hemställan givits åt 27 kap. 2 §, har motsvarande ändring skett i 2 § andra stycket förevarande kapitel. I 5 § har vidtagits en uteslutande redaktionell jämkning.

39 kap.

I 5 § första stycket har en uteslutande formell jämkning vidtagits.

40 kap.

Den i 1 § vidtagna jämkningen är av redaktionell karaktär.

På lagrådets hemställan har i 11 § hänvisning skett till 36 kap. 18 §. I 16 § har vidtagits en mindre jämkning i avfattningen.

41 kap.

De i 2, 3 och 4 §§ vidtagna jämkningarna äro uteslutande redaktionella.

42 kap.

I anledning av lagrådets erinringar vid 2, 7 och 8 §§ ha dessa lagrum undergått vissa jämkningar. En jämkning har även ägt rum i fråga om avfattningen av 12 §. Vad lagrådet erinrat vid 18 § har vunnit beaktande. Dessutom ha jämkningar ägt rum i 20 och 21 §§; i 20 § har i likhet med vad som skett i motsvarande fall sista stycket uteslutits.

43 kap.

I 3 § andra stycket har avfattningen något jämkats.

I anslutning till den av lagrådet vid 10 § framställda erinran har lagrummet erhållit ändrad avfattning. En redaktionell jämkning har ägt rum i 11 §.

Enligt 13 § skall vid ny huvudförhandling målet företagas till fullständig handläggning. Har bevis upptagits vid tidigare handläggning, skall beviset upptagas ånyo, om ej sådant upptagande finnes sakna betydelse i målet eller medföra oskäligen kostnad eller synnerligen olägenhet. Vid 35 kap. 13 § har lagrådet erinrat, att enligt sistnämnda lagrum för återupptagande av bevis i där åsyftade fall uppställdes den fordran, att sådant upptagande finnes vara av betydelse, samt hemställt, att avfattningen i båda lagrummen bleve densamma. Vad lagrådet anfört synes mig böra föranleda, att avfattningen av 13 § i förevarande kapitel bringas i överensstämmelse med 13 § i 35 kap.

44 kap.

Vad lagrådet hemställt vid 6 och 8 §§ har vunnit beaktande. Dessutom har i förtydligande syfte intagits i 2 § första stycket, att detta stadgande

avser mål, vari förlikning angående saken är tillåten, och i 3 § första stycket, att i detta lagrum är fråga om mål, vari förlikning angående saken ej är tillåten; i anslutning härtill har avfattningen av 3 § andra stycket jämkats.

45 kap.

Lagrådets hemställan vid 3 § har lett till ett förtydligande på sätt lagrådet förordat.

I anslutning till lagrådets erinran vid 17 kap. 9 § har tredje stycket i 14 § fått utgå.

46 kap.

I 3 § andra stycket har en uteslutande redaktionell jämkning ägt rum.

Vad lagrådet hemställt vid 7 och 11 §§ har beaktats.

I anledning av lagrådets erinran vid 35 kap. 13 §, som påkallat ändring i 43 kap. 13 §, har motsvarande ändring skett i 13 § förevarande kapitel.

Enligt 15 §, som avser den tilltalades utevaro från huvudförhandling, utgör den tilltalades närvaro vid denna, i vissa fall personligen, i allmänhet en nödvändig förutsättning för målets prövning. Vissa undantag från denna huvudregel äro dock, såsom framgår av andra och tredje styckena, medgivna. Kan å brottet icke följa svårare straff än fängelse, må enligt andra stycket, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, målet ändock avgöras och enligt tredje stycket må, om anledning förekommer, att den tilltalade avvikit, sedan stämning delgivits honom, ett avgörande ske i den tilltalades utevaro även vid svårare brott. Lagrådet har vid denna paragraf erinrat, att endast med stor försiktighet borde den i gällande rätt till ett par speciella undantagsfall begränsade möjligheten av ett sådant förfarande vidgas. Då i förslaget såsom en förutsättning angåves, att anledning förekomme, att den tilltalade avvikit, syntes detta enligt lagrådets mening knappast tillräckligt betryggande; det torde böra fordras, att utredningen verkligen gåve vid handen, att han avvikit. Jag delar denna uppfattning. I överensstämmelse härmed bör som villkor angivas, att den tilltalade avvikit.

Lagrrådet har vid 15 § i ett annat hänseende förordat någon utvidgning av möjligheten till avgörande i den tilltalades frånvaro, nämligen beträffande rättegångsfråga. Även härutinnan synes lagrådets hemställan böra beaktas. Som sista stycke i paragrafen har därför införts, att rättegångsfråga må avgöras utan hinder av den tilltalades utevaro.

47 kap.

I anledning av lagrådets erinringar vid 2 och 3 §§ ha jämkningar ägt rum i 2, 3 och 7 §§; något behov av jämkning även i 4 § torde icke föreligga. Dessutom ha i 11, 16, 19, 22 och 23 §§ vissa uteslutande redaktionella ändringar vidtagits; i 22 § har såsom skett i motsvarande fall sista stycket utgått.

48 kap.

Enligt beredningens förslag skall strafföreläggande, som avser böter till högre belopp än femtio kronor, underställas domstolens prövning. Lagrådet har under hänvisning till processkommissionens förslag ansett beloppet böra höjas till etthundra kronor. Jag har ansett mig böra tillmötesgå lagrådets hemställan; sådan ändring har därför införts i 4 §. På sätt lagrådet vidare förordat, synes ett förtydligande av lagtexten böra äga rum i fråga om strafföreläggande, då flera brott föreligga. Bestämmelse härom har intagits i 1 § första stycket. I anslutning till lagrådets hemställan vid 1 kap. 5 § har åt andra stycket i 1 § givits något ändrad avfattning.

49 kap.

Vid detta kapitel har lagrådet upptagit frågan om verkan av utfästelse att ej fullfölja talan i tvistemål, vari förlikning om saken är tillåten. Något allmänt stadgande härom har icke influtit i beredningens förslag. Av vissa uttalanden i beredningens motiv torde dock framgå, att enligt beredningens uppfattning kunde en sådan utfästelse, om den avgivits efter domens meddelande, tillerkännas rättsverkan. I detta sammanhang må ock framhållas, att enligt beredningens förslag vissa mål skulle upptagas i hovrätt som första och enda instans, då parterna träffat överenskommelse därom. Som jag i annat sammanhang utvecklat har jag ansett ett sådant institut icke böra för närvarande ingå i rättegångsbalken. Oberoende av denna fråga har lagrådet ansett, att utfästelse att ej fullfölja talan bör i viss omfattning äga rättsverkan, samt förordat ett stadgande härom av innebörd, att då part i anledning av uppkommen tvist utfäst sig att ej fullfölja talan mot dom i mål, vari förlikning är tillåten, det skall lända till efterrättelse, dock att utfästelse, som gjorts innan domen meddelats, icke är giltig, såframt ej motparten gjort motsvarande utfästelse. Jag biträder denna ståndpunkt. En föreskrift av angivet innehåll har upptagits som tredje stycke i 1 §.

Lagrådet har vid 49 kap. även erinrat, att i förslaget till rättegångsbalk reglerats allenast fullföljden i tvistemål och brottmål men att i några få hänseenden dock även i förslaget behandlats domstols befattning med frågor, som icke avsåge tvistemål eller brottmål; lämpligt vore, att då också i rättegångsbalken behandlades frågan om fullföljd i dessa fall. Rättens avgörande i dylika frågor borde jämföras med slutligt beslut och rättsmedlet alltså vara besvär. Lagrådet har hemställt, att bestämmelse härom infördes i 49 kap.

De avgöranden, som av lagrådet åsyftats, hänföra sig till vissa frågor av övervägande förvaltningsrättslig karaktär. Enligt 4 kap. 5 § ankommer det på häradsrätten att indela tingslaget i valkretsar för nämndemansval och bestämma antalet nämndemän för varje valkrets ävensom att, där val skall förrättas å en för flera kommuner gemensam kommunalstämma, avgöra å

vilken kommuns stämma valet skall förrättas. Underrätt har dessutom enligt 7 § samma kapitel att upptaga klagan över nämndemansval och enligt 8 § att pröva fråga om nämndemans avgång. Vidare tillkommer det enligt 33 kap. 24 § rätten att förordna stämningssman ävensom att återkalla sådant förordnande. Det torde icke råda någon tvekan om att talan mot rättens avgöranden i dessa fall bör kunna fullföljas till hovrätt, vilken instans jämte sin rent judiciella funktion även utgör tillsynsmyndighet över underrätterna. Mera tveksam ställer sig frågan om och till vilken myndighet fullföljd bör äga rum mot hovrätts beslut. Med en reglering av frågan om fullföljden mot underrätts beslut i dessa fall synes enligt min mening kunna utan olägenhet anstå; den torde böra ingå i den lagstiftning, som skall innehålla bestämmelser om rättegångsbalkens ikraftträdande.

Enligt lagrådets hemställan vid 1 § har till andra stycket fogats ett tillägg rörande återvinning vid tredskodom.

Vad lagrådet hemställt vid 4 § har iakttagits; de ändringar, som påkallas, ha införts i 4 och 5 §§.

Enligt 17 kap. 14 § äger rätten i dom förordna, att den må verkställas utan hinder av att den icke äger laga kraft. Som lagrådet erinrat är ett sådant förordnande, liksom avslag å framställning därom, att anse som ett särskilt beslut, och om fullföljd av talan mot sådant beslut gäller stadgandet i 49 kap. 8 §, att talan må föras allenast i samband med talan mot domen. Den part, mot vilken ett sådant förordnande meddelats, äger alltså överklaga förordnandet endast för det fall, att han yrkar ändring i domen. Part, vars yrkande om omedelbar verkställighet avslagits men erhållit bifall till sin talan i själva saken, kan ej heller föra särskild talan mot beslutet. Lagrådet har ansett, att i sistnämnda fall fullföljdsrätt borde tillerkännas parten och till stöd härför särskilt framhållit den utomordentliga betydelse det kunde äga för parten, att hans rätt utan dröjsmål kunde realiseras; det borde enligt lagrådets mening främst undvikas att en part skulle nödgas stå hjälplös gentemot en motpart, som otillbörligen genom fullföljd sökte förhålla honom hans rätt. Mot vad lagrådet sålunda anfört torde ur principiell synpunkt icke något vara att invända. Å andra sidan måste beaktas, att frågan om omedelbar verkställighet varit föremål för underrättens prövning samt att underrätten därvid, ehuru den bifallit partens talan, dock ansett förutsättningarna för omedelbar verkställighet icke föreligga. Det torde under nu angivna förhållanden endast i undantagsfall vara att förvänta, att hovrätten, innan den intager slutlig ståndpunkt till den av motparten fullföljda talan, skall finna skäl föreligga för ett preliminärt förordnande om verkställighet. Någon praktisk betydelse torde den av lagrådet förordade fullföljdsrätten med hänsyn härtill knappast äga. Tydligt är, att något hinder icke föreligger för den i underrätten vinnande parten att i hovrätten, i samband med talan som vadesvarande, framställa yrkande om omedelbar verkställighet av hovrättens dom eller för hovrätten att i samband med sin slutliga prövning av målet bifalla detta yrkande. På grund av det nu anför-

da har jag ansett tillräckliga skäl icke föreligga för frånträdande av förslaget i denna del.

Vad lagrådet hemställt vid 8 § har vunnit beaktande.

50 kap.

Vid 1 § har lagrådet erinrat, att i förslaget vadeanmälan bibehållits som en första åtgärd för fullföljd av talan mot dom i tvistemål samt att vadeanmälan tänkts skola väsentligen tjäna samma syfte som enligt gällande rätt. Emellertid hade förslaget i fråga om vadeanmälan infört vissa lättnader, som enligt lagrådets mening kunde medföra, att vad komme att anmälas i väsentligt större omfattning än för närvarande; syftet med vadeanmälan skulle härigenom väsentligen förfelas. Som motvikt häremot har lagrådet förordnat, att vadepenningen, som enligt förslaget skulle bortfalla, borde bibehållas och dess belopp ökas, förslagsvis till tio kronor. En av lagrådets ledamöter har för det fall, att betänkligheter skulle möta mot bibehållande av vadepenning, föreslagit, att vadeanmälan skulle göras skriftligen.

Enligt min mening torde den återhållande verkan, som ett bibehållande av vadepenningen skulle utgöra, icke komma att äga någon egentlig betydelse, såframt ej vadepenningen sättes till ett mera betydande belopp än lagrådet ansett sig kunna förorda. Mot en sådan ökning tala dock starka skäl; det skulle icke överensstämma med förslagets huvudsyften, om ett hinder av detta slag uppställdes för parter, som ville föra talan mot underrätts dom. Ej heller synes mig anledning föreligga att i olikhet med vad redan nu gäller binda vadeanmälan vid skriftlig form. Jag anser alltså, att förslaget i denna del bör bibehållas oförändrat.

En mindre jämkning har ägt rum i 9 § första stycket.

Vid 10 §, som behandlar skriftväxling mellan parterna, har lagrådet framhållit, att i fall, då mål skall avgöras utan huvudförhandling, stadgandet öppnade möjlighet för hovrätten att giva parterna tillfälle till skriftlig argumentering. Till undvikande av tveksamhet på denna punkt har lagrådet ansett en uttrycklig föreskrift härom erforderlig. Ett stadgande av denna innebörd synes mig böra upptagas i 22 §.

I överensstämmelse med vad tidigare iakttagits vid 17 kap. 9 § 42 kap. 20 §, 45 kap. 14 § och 47 kap. 22 § har i 13 § förevarande kapitel andra stycket uteslutits.

Lagrådet har vid 13 § erinrat, att rätten borde, när den skall utsätta tid för huvudförhandlingen, samråda med parterna på sätt också i förslaget föreskrivits vid utsättande av huvudförhandling i fall, som behandlades i 42 kap. 20 § och 47 kap. 22 §. Enligt lagrådets mening borde den omständigheten, att någon uttrycklig föreskrift icke funnes vare sig i 45 kap. 14 § rörande huvudförhandling i underrätt i mål om allmänt åtal eller i 51 kap. 13 § beträffande huvudförhandling i ett genom vad fullföljt brottmål, icke utesluta, att även i där behandlade fall samråd med part komme till stånd. Lagrådet har till sist ifrågasatt, att i 32 kap. upptoges en allmän be-

stämmelse i ämnet. Enligt min mening är det visserligen önskvärt, att innan huvudförhandling i hovrätt utsättes, parterna lämnas tillfälle att framföra sina önskemål om tiden för denna. Att i detta syfte bestämmelser upptagits i förslaget för huvudförhandling i underrätt torde ha berott därpå, att i dessa fall förberedelsen i allmänhet är muntlig och att tillfälle till sådant samråd därvid i regel erbjuder sig. Som lagrådet erinrat beträffande vissa andra fall, torde även utan uttryckligt stadgande av parterna framförda önskemål i detta hänseende, i den mån det låter sig göra, komma att beaktas. Lagrummet har alltså i denna del bibehållits oförändrat.

Enligt 14 § skall vid huvudförhandling i hovrätt vadekäranden alltid iakttaga inställelse personligen eller genom ombud. Som beredningen närmare utvecklats har en lika ovillkorlig inställelseskyldighet icke ansetts böra föreskrivas för vadesvaranden; det tillkommer hovrätten att i varje särskilt mål pröva huruvida sådan skyldighet bör fordras. Lagrådet har i princip anslutit sig till denna uppfattning men hemställt om ett sådant förtydligande av lagrummet, att inställelse vid vite skall föreläggas svaranden i alla mål, där en sådan inställelse kan anses vara av vikt för målets handläggning eller utredning. I anledning av denna hemställan har föreskrift av nu angiven innebörd införts i andra stycket av förevarande lagrum.

Vad lagrådet vid 16 § hemställt i fråga om förhandlingsordningen torde böra iakttas; därav föranledd ändring i andra stycket har vidtagits. Dessutom har en mindre redaktionell jämkning ägt rum i tredje styckets avfattning.

I överensstämmelse med vad förut ägt rum i fråga om 47 kap. 16 § har jämkning skett i 19 § fjärde stycket i förevarande kapitel.

I 21 § behandlas de fall, då mål må avgöras utan huvudförhandling. Lagrådet har förordnat någon utvidgning av dessa. Enligt lagrådets mening borde huvudförhandling icke göras obligatorisk, då till bedömande föreläge en ren rättsfråga. Hade båda parterna begärt, att målet skulle avgöras utan huvudförhandling och hovrätten tillika funne uppenbart, att sådan förhandling ej erfordrades, borde målet avgöras på handlingarna. Jag delar denna uppfattning; stadgande härom har införts som tredje stycke i 21 §. Dessutom har på lagrådets hemställan andra stycket förtydligats.

Om den ändring, som vidtagits i 22 § första stycket, hänvisas till vad nyss införts vid 10 §.

I överensstämmelse med vad tidigare iakttagits för motsvarande fall har andra stycket i 22 § uteslutits.

Den av lagrådet vid 25 § gjorda erinran har efterkommit.

51 kap.

Enligt 5 § skall underrätten, om vadetalan ej avisas, efter utgången av den i 2 § angivna fullföljdstiden utan dröjsmål till hovrätten insända vadeinlagan med därvid fogade handlingar samt akten i målet. Framställs i vadeinlagan yrkande, som påkallar omedelbar prövning, skall dock enligt

andra stycket insändandet ske genast. Som exempel å sådana fall angives, att i vadeinlagan begärts den tilltalades häktande eller, om han är häktad, hans frigivande. Syftet med det omedelbara insändandet är att sätta hovrätten i tillfälle att omedelbart företaga den sålunda fullföljda frågan till prövning. Lagrådets flertal har vid denna paragraf framhållit, att då fråga vore om mål mot häktad person, det vore av vikt för häktningstidens förkortande, att målets beredande genom skriftväxling kunde inledas utan avvaktan på vadetidens utgång, vilket skulle möjliggöra, att målet kort därefter upptoges till huvudförhandling. För ett genomförande av denna ordning fordrades, att i mål, vari den tilltalade vore häktad, handlingarna skulle insändas så snart vadeinlaga inkommit. Enligt dessa ledamöters åsikt hindrade ej föreskriften i 8 § första stycket, som avser vadeinlagans delgivning med vadesvaranden, att målets beredande börjades före klagotidens utgång. Det vore däremot mera tvivelaktigt huruvida föreskriften i 13 § första stycket, vari behandlas bestämmande av tid för huvudförhandling, medgäve att tid härför utsattes före klagotidens utgång; i tydlighetens intresse borde måhända bestämmelse därom meddelas. En av lagrådets ledamöter har ansett, att i förslaget icke borde göras annan ändring än som lagrådets flertal förordat i fråga om avfattningen av andra stycket i 5 §. Jag ansluter mig till de gjorda uttalandena om önskvärdheten av att såvitt möjligt förkorta häktningstiden. För vinnande av detta ändamål bör i 5 § andra stycket införas bestämmelse, att då den tilltalade är häktad, handlingarna skola insändas genast och detta oberoende av huruvida talan i häktningsfråga fullföljts. Som lagrådets flertal framhållit, lägger stadgandet i 8 § ej hinder för att förberedelsen därefter omedelbart vidtager. Sedan förberedelsen avslutats, kan ock enligt 13 § huvudförhandling omedelbart utsättas; att denna ej bör hållas före utgången av den i 2 § angivna fullföljdstiden ligger i öppen dag. I överensstämmelse härmed har jag ansett, att förslaget i denna del icke bör undergå annan ändring än att nyssnämnda föreskrift upptages i 5 § andra stycket; i samband därmed har även annan inom lagrådet förordad jämkning ägt rum.

Lagrådets hemställan vid 7 § har vunnit beaktande.

I anslutning till den ändring, som för motsvarande fall vidtagits i vissa andra lagrum, bör 13 § sista stycket utgå. Dessutom har andra stycket i 14 § fullständigats på sätt tidigare skett i fråga om motsvarande stadgande i 50 kap. 14 §. I överensstämmelse med vad lagrådet hemställt vid 50 kap. 16 § har det överlämnats åt hovrätten att vid huvudförhandling i brottmål göra avvikelse från den sedvanliga förhandlingsordningen. Bestämmelse här- om har införts i 16 § andra stycket förevarande kapitel.

Beträffande huvudförhandling i brottmål stadgas i 17 §, med avvikelse från motsvarande bestämmelse för tvistemål, att den vid underrätten förbragta bevisningen skall framläggas genom hovrättens försorg. Som lagrådet framhållit torde hänsynen till den tilltalade och domstolens ställning till utredningen i dessa mål i allmänhet tala för den ordning för bevisningens framläggande, som förslaget anvisar. I vissa fall, då den tilltalade biträdades

av kunnig försvarare, kunde det enligt lagrådets mening emellertid visa sig ändamålsenligt att, liksom i tvistemålen, bevisningen förebringades av parterna. Med hänsyn härtill har lagrådet hemställt om sådan jämkning av ifrågavarande stadgande, att möjlighet lämnades öppen för en dylik anordning. Även enligt min mening torde i vissa fall vara lämpligt att bevismaterialet från underrätten framläggas av parterna. För en sådan avvikelse från den sedvanliga ordningen synes dock böra krävas parternas samtycke. Det av lagrådet ifrågasatta stadgandet har därför avfattats så, att om hovrätten finner det lämpligare och parterna samtycka därtill, bevisningen vid underrätten må förebringas av parterna.

Såsom för motsvarande fall förut ägt rum har avfattningen av 19 § femte stycket jämkats.

I stadgandet i 22 § första stycket har tillägg gjorts på sätt tidigare skett i 22 § uti 50 kap., varjämte andra stycket uteslutits.

I anslutning till lagrådets erinran vid 50 kap. 25 § har motsvarande jämkning vidtagits i 24 § förevarande kapitel.

Den av lagrådet vid 25 § framställda erinran har iakttagits.

52 kap.

Vad lagrådet erinrat vid 1 § har beaktats.

I anslutning till lagrådets anmärkning vid 51 kap. 7 § har motsvarande ändring skett i 6 § förevarande kapitel.

Den i 11 § vidtagna jämkningen är av redaktionell natur.

På sätt, som tidigare iakttagits vid 50 kap. 25 § och 51 kap. 24 §, har jämkning ägt rum i 12 § förevarande kapitel.

53 kap.

Enligt 1 § skola i fråga om tvistemål, som upptages omedelbart av hovrätt, gälla samma regler som för rättegången vid underrätt; dock föreskrivas vissa avvikelser. Bland dessa har under punkt 1 upptagits tid för utsättande av huvudförhandling och anmälan i vissa fall till Konungen. I överensstämmelse med vad för motsvarande fall iakttagits i fråga om underrätt, bör detta stadgande utgå. Även den under punkt 2 upptagna avvikelsern blir överflödig med hänsyn till den ändrade avfattning 2 kap. 2 § erhållit. I 2 §, som avser brottmål, torde någon jämkning böra vidtagas i punkt 3, varjämte andra stycket i denna punkt bör utgå.

54 kap.

I 1 § bör, på sätt som skett i 49 kap. 1 §, upptagas dels i andra stycket en hänvisning till reglerna om återvinning och dels som tredje stycke stadgande om verkan av utfästelse att ej fullfölja talan mot hovrätts dom.

Vad lagrådet hemställt vid 8 § torde böra iakttagas; denna paragraf har alltså uteslutits ur förslaget. Som följd av den i 2 kap. 2 § vidtagna änd-

ringen bör ock 9 § utgå. I anledning av dessa båda paragrafers uteslutning har paragrafföljden ändrats. Som 8 § har upptagits andra stycket i 7 § i beredningens förslag, varjämte 10 § erhållit nr 9, 11 § första stycket nr 10 samt de båda återstående styckena i sistnämnda paragraf nr 11. Av omnumreringen ha föranletts ändrade hänvisningar i 12—15 §§ i detta kapitel ävensom i vissa andra lagrum. I överensstämmelse med vad lagrådet erinrat vid 12 § har bland de i sista stycket angivna påföljderna upptagits även anstånd med straffs ådömande.

Dessutom har i anledning av lagrådets erinran vid 8 § i beredningens förslag av lagrådet förordat tillägg gjorts till 13 §. Vad lagrådet hemställt vid 17 § har iakttagits.

55 kap.

På sätt lagrådet hemställt har avfattningen av 2 § jämkats. I 4 § har i anledning av ändrad paragrafföljd i 54 kap. hänvisningen till sistnämnda kapitel ändrats, varjämte såsom lagrådet hemställt avfattningen jämkats. På sätt tidigare ägt rum i fråga om 51 kap. 5 § andra stycket har ändring skett i 5 § andra stycket förevarande kapitel. Den i 9 § företagna jämkningen motiveras av den ändring, som skett i avfattningen av 50 kap. 9 §. I överensstämmelse med lagrådets hemställan har 13 § uteslutits ur förslaget och ersatts med hänvisning till 50 kap. 22 § och 51 kap. 22 §. De följande paragraferna ha till följd härav erhållit ändrad numrering. I 15 §, som motsvarar 16 § i beredningens förslag, har till följd av tidigare vidtagna ändringar hänvisning kunnat ske till 50 kap. 13 § och 51 kap. 13 §. Dessutom har 18 § i förevarande kapitel ersatts med hänvisning till 51 kap. 31 §.

56 kap.

Den ändring, som vidtagits i 52 kap. 1 §, föranleder motsvarande ändring i 1 § förevarande kapitel. I 2 § har jämkning vidtagits på sätt som tidigare skett i 55 kap. 2 §. I 4 § har hänvisningen till 54 kap. ändrats; avfattningen har i övrigt jämkats i överensstämmelse med vad som ägt rum i 55 kap. 4 §. Stadgandet i 7 § har avfattats i överensstämmelse med den lydelse 6 § i 52 kap. erhållit.

57 kap.

Såsom lagrådet hemställt vid 55 kap. 16 § torde något undantag från hänvisningen till 53 kap. icke böra göras; detta undantag har därför uteslutits ur lagtexten.

58 kap.

Lagrådets erinran vid 2 § punkt 3, som föranletts av lydelsen av motsvarande stadgande i den 1939 antagna rättsmedelslagen, har vunnit beaktande.

Vid 4 § har en av lagrådets ledamöter upptagit frågan om en mera allmän begränsning av rätten att söka resning. Denna fråga har övervägts vid till-

komsten av rättsmedelslagen, och förslaget överensstämmer i denna del med sistnämnda lag. Då några nya skäl, som bragt frågan i annat läge, icke anförts, har jag ansett förslaget i denna del böra bibehållas oförändrat.

59 kap.

Vad lagrådet hemställt vid 1 § har vunnit beaktande; till följd härav har sista stycket i 2 § uteslutits.

Vid 1 § har en av lagrådets ledamöter framhållit, att i förslaget ej i fråga om domvilla upptagits någon motsvarighet till de beträffande resning föreslagna bestämmelserna om inskränkning i parts rätt att göra gällande nya omständigheter eller bevis på grund av underlåtenhet att åberopa dem vid målets behandling eller genom fullföljd till högre rätt. Enligt denne ledamot vore den uppfattning, på vilken förslaget vilade, riktig, då rätten ej på ett för parten synligt sätt uppmärksammat den omständighet, varom vore fråga, däremot ej, då rätten i frågan träffat ett uttryckligt avgörande; för detta fall borde parten vara hänvisad till fullföljd i vanlig ordning. Från denna utgångspunkt har förordats ett tillägg till 1 § av innehåll, att besvär över domvilla ej må bifallas på grund av förhållande, som avses i punkten 1, 2 eller 5, om förhållandet tidigare åberopats i målet. De synpunkter, som sålunda framhållits, ha tidigare varit under övervägande vid rättsmedelslagens tillkomst utan att då leda till upptagandet av en sådan bestämmelse. I detta sammanhang må framhållas, att, såsom ock erinrats i beredningens motiv, domvilloinstitutet är avsett att komma till användning i fråga om vissa hovrättsavgöranden, beträffande vilka fullföljdsprövning i vanlig ordning icke står öppen för parten. Det till 1 § föreslagna tillägget skulle icke stå i överensstämmelse med denna förslagets ståndpunkt. Med hänsyn härtill och då den omständigheten, att frågan tidigare prövats i vanlig fullföljds väg, alltid kan beaktas vid prövningen av domvillobesvären, har jag ansett övervägande skäl tala för att förslaget på denna punkt bibehålles oförändrat.

I 3 och 5 §§ ha vidtagits vissa jämkningar av redaktionell innebörd.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementets ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 28 november 1941.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *rättegångsväsendets reformering* samt anför därvid:

Den 29 november 1938 avlämnade processlagberedningen sitt betänkande med förslag till rättegångsbalk, utarbetat i anslutning till de riktlinjer för en reform av vårt rättegångsväsende, som godkänkts av 1931 års riksdag i anledning av Kungl. Maj:ts proposition rörande huvudgrunderna för en sådan reform. Sedan processlagberedningens förslag varit föremål för ingående överläggningar, bland annat vid av mig anordnade sammanträden med, förutom processlagberedningens och lagrådets ledamöter, företrädare för skilda delar av rättegångsväsendet samt ett antal ledamöter av riksdagen, beslöt Kungl. Maj:t den 9 juni 1939 att inhämta lagrådets utlåtande över förslaget. Lagrådet avgav utlåtande den 8 november 1940, varvid lagrådet förklarade, att lagrådet kunde obetingat ansluta sig såväl till uppfattningen att en allmän rättegångsreform vore av behovet påkallad och utan dröjsmål borde komma till stånd som till de principer, vilka uppbure det till lagrådet remitterade förslaget. Erinringar framställdes emellertid mot olika stadganden däri. Med anledning härav företogs inom justitiedepartementet en överarbetning av förslaget, varefter det av mig anmäldes i statsrådet den 14 februari 1941. Därvid lämnade jag en utförlig redogörelse och motivering för förslaget sådant det utformats vid departementsbehandlingen. Jag anförde vidare att jag på grund av det läge, vari vissa av tidsomständigheterna föranledda, inom finansdepartementet pågående besparingsutredningar befunne sig, ansåge mig förhindrad att hemställa, att förslaget förelades 1941 års riksdag, men uttalade tillika att dessa utredningar komme att bedrivas på sådant sätt, att deras resultat i den mån det berörde processreformens finansiella följder skulle komma att föreligga före 1941 års utgång. Då det finge beräknas, att några år komme att ligga emellan tidpunkten för lagtextens slutgiltiga antagande och dess ikraftträdande, samt under dessa år det omfattande arbete skulle slutföras, som erfordrades för att infoga en ny

rättegångsbalk i vår rättsordning, behövde ett uppskov med lagförslagets framläggande för riksdagen icke föranleda dröjsmål med rättegångsreformens genomförande under förutsättning att erforderliga riktlinjer bleve meddelade för förberedelsearbetets fortgång. Det vore därför av vikt, att processlagberedningen erhöle den ledning för arbetets fortsatta bedrivande, som låge däri att Kungl. Maj:t godkände det framlagda förslaget såsom grundval för beredningens verksamhet under den närmaste tiden. Kungl. Maj:t beslöt därefter på min hemställan att godkänna lagförslaget såsom grundval för processlagberedningens fortsatta verksamhet, intill dess förslag till rättegångsbalk blivit antaget av Kungl. Maj:t och riksdagen.

De nämnda ekonomiska utredningarna ha numera slutförts. Med skrivelse den 20 november 1941 har besparingsberedningen överlämnat yttrande av dess delegation för bland annat andra huvudtiteln, vari delegationen anmält, att den vid sitt övervägande kommit till det resultatet att de merkostnader, vilka skola visa sig stå i samband med en ny rättegångsordnings genomförande, icke äro av den storleksordning att det föreligger anledning att av statsfinansiella skäl avråda från förslagets framläggande till slutlig behandling, därest detta av andra skäl anses vara av stor betydelse. Besparingsberedningen har för sin del anfört, att beredningen funnit vad i ärendet förekommit icke giva anledning till ytterligare undersökningar från dess sida.

Jag vill i detta sammanhang nämna, att de juridiska fakulteterna i Uppsala och Lund samt stats- och rättsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms högskola i underdånig skrivelse den 3 november 1941 uttalat såsom sin uppfattning, att det ur allmänna rättsvårdssynpunkter vore synnerligen angeläget att frågan om rättegångsväsendet snarast vunne sin lösning. Genom antagande i huvudsak av processlagberedningens förslag skulle man enligt fakulteternas mening verksamt bidra till botande av de väsentliga, allmänt kända bristerna i vår rättegångsordning samt överhuvud taget förskaffa vårt land en tidsenlig och effektiv processordning. I skrivelsen har slutligen anförts, att den förevarande reformfrågans svävande läge medförde betydande olägenheter för den juridiska forskningen och för utbildningen av de unga juristerna.

Föredraganden hemställer härefter, att det ifrågavarande, av Kungl. Maj:t den 14 februari 1941 såsom grundval för processlagberedningens fortsatta verksamhet godkända förslaget till *rättegångsbalk* måtte jämlikt § 87 rege-
ringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
G. Tidelius.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Propositionen	1
Förslag till rättegångsbalk	2
Utdrag av statsrådsprotokollet den 9 juni 1939	153
Utdrag av lagrådsprotokollet den 8 november 1940	156
<i>Statistisk utredning rörande brottmål vid stadsdomstolarna (bilaga till lagrådsprotokollet)</i>	255
Utdrag av statsrådsprotokollet den 14 februari 1941	262
Departementschefens yttrande den 14 februari 1941 (bilaga till statsrådsprotokollet)	264
Tidigare reformer och reformförslag	264
Processkommissionens förslag	266
<i>Förtjänster och brister i nuvarande rättegångsväsen</i>	266
<i>Några principfrågor i kommissionens förslag</i>	272
Muntlighet och koncentration	272
Bevisningen	275
Parts sanningsplikt	276
Parternas och rättens verksamhet för utredningen	276
Lekmäns deltagande i rättsskipningen.....	279
Organiserandet av det lagfarna elementet i underrätt.....	281
<i>Huvuddragen av processkommissionens förslag i övrigt</i>	283
Utlåtanden över processkommissionens betänkande	295
<i>Allmänna omdömen om processkommissionens förslag</i>	296
<i>Yttranden över förslagens huvuddrag</i>	299
Koncentration	299
Förberedelse.....	299
Förundersökning i brottmål.....	301
Huvudförhandlingen	301
Protokoll	302
Domen	303
Bevisningen	303
Förfarandet i hovrätt	304
Fallföljdsrätten till högsta domstolen	305
Skyldighet att anlita biträde	306
Underrätterna	306
Hovrätterna	309
Åklagarväsendet	311
Advokatväsendet.....	311
Överexekutorsgöromålen	311
<i>Allmän reform eller partiella reformer</i>	311

	Sid.
Reformfrågans behandling vid 1931 års riksdag	313
<i>Propositionen</i>	314
<i>Utgångspunkter för en rättegångsreform</i>	315
Domstolarna	315
Förfarandet	318
<i>Huvudgrunder för en rättegångsreform</i>	324
Förfarandet	324
Domstolsorganisationen	342
Reformens genomförande	357
<i>Riksdagens yttrande</i>	358
<i>Behovet av en rättegångsreform</i>	358
<i>Huvudgrunderna för en rättegångsreform</i>	363
Förfarandet	363
Domstolsorganisationen	378
Reformens genomförande	389
Reformarbetet efter riksdagsbehandlingen	390
<i>Partiella reformer</i>	391
<i>Processlagberedningens förslag</i>	393
<i>Domstolsväsendet</i>	395
Allmän underrätt	395
Hovrätt	400
Högsta domstolen	401
Domstols kansli	402
Domares tillsättande	403
Åklagare	403
Advokater	404
<i>Grundsatser i fråga om förfarandet</i>	406
<i>Förfarandet i första instans</i>	408
Tvistemål	408
Brottmål	413
Behandlingen av mindre mål	420
<i>Bevisningen</i>	421
<i>Protokoll</i>	427
<i>Instansordning och fullföljd</i>	429
Förfarandet i hovrätt	429
Förfarandet i högsta domstolen	436
<i>Särskilda rättsmedel</i>	441
<i>Förslagets uppställning</i>	442
Departementschefens yttrande	443
<i>Reformfrågans nuvarande läge</i>	443
<i>Behovet av en rättegångsreform</i>	444
<i>Reformens omfattning</i>	448
<i>Grunderna för reformen</i>	449
<i>Vissa särskilda frågor</i>	451
<i>Förberedelse och huvudförhandling i mål mellan enskilda parter</i>	451
<i>Förundersökning och huvudförhandling i åklagarmål</i>	453
<i>Hovrätt som första instans i vissa mål</i>	456
<i>Lekmäns deltagande i rättsskipningen</i>	459

	Sid.
<i>Reformens ekonomiska verkningar</i>	466
<i>Allmänna utgångspunkter</i>	466
<i>Domstols- och åklagarorganisationen</i>	468
Domstolarna.....	468
Åklagarväsendet	484
<i>Processkostnaderna</i>	486
<i>Ändringar i lagtexten</i>	488
Utdrag av statsrådsprotokollet den 28 november 1941	531